

చెన్న పట్టణము, మార్చి ౧౯౨౫

సంపుటము ౨.

రక్తాక్షి సంవత్సరము ఫాల్గుణమాసము

సంఖ్య ౩.

పు రాణ స్మృ తి త రం గి ణి

ని ర్వే ద ము

శ్రీ వేంకటపార్వతీ శ్వరకవులు

౨

పావనకులగుణశీలము, లేవంకకుఁ బోయె, శాంత మెటు ననె, బ్రహ్మ
శ్రీవిలసితునకుఁ జండా, లావేశం బేల కలిగె నశ్వతామా!

మ. అకటా భూభవన ప్రశస్త మగు ద్రోణాచార్యవంశాబ్ధి మా
నికముం బోలి జనించి గౌరవమునకు దేజంబున స్థించియున్
సకలాత్రానగతిన్ వెలుంగక విషజ్వాలాకరాభోద్ధత
ప్రకృతిం గాంచితి, దోషదూషితులు గోత్రఖ్యాతిఁ బాటెంతురే.

క. తలతెగుట యైన, నరకా-నలకీలలఁ బడుట యైన నాకు భరంబే
తలమానికమే యెగి, ని-దలపాలగుకంటఁ బాపతాపముకంటె.

సీ. ధర్మపుత్రాదులు దాయాదులే నాకు, సహజస్వధర్మమే శాస్త్రవంబు
వీరవిహారముల్ విహితంబులే నాకు, సమ్మతాచారమే సంగరంబు

నిష్ఠురారంభముల్ నియమంబులే నాకు, ననుగతాభ్యాసమే యాగ్రహంబు
భయదాస్త్రశస్త్రముల్ పరతత్త్వములే నాకు, హితకరోద్యోగమే హింసనంబు
అతిథిసత్కారమో, దేవ తార్చనంబో, బ్రహ్మచింతనమో, వేదభాషణంబో,
స్వర్గమో, మోక్షమో, లోక సంగ్రహంబో, పరవినాశనకృతి యేల బ్రాహ్మణులకు?

సీ. సురభిశమృదుల ప్రసూనంబనై పుట్టి, కుటిలకంటకవృత్తిఁ గూలినాఁడ
లలితమోహనకలాలాపంబనై పుట్టి, తుచ్ఛనాయసవృత్తిఁ దూలినాఁడ
దివ్యనిర్మలరత్నదీపంబనై పుట్టి, దావపావకవృత్తిఁ దాల్చినాఁడ
సురుచిరనవసుధాకిరణంబనై పుట్టి, గరళదంశనవృత్తిఁ గాంచినాఁడ
సౌమనస్య మెడలె, సాధువాదము వోయె, గౌరవంబు గ్రుంగె, గళ నశించె
బ్రదికి మరణభాధ పాలైతి నాకింక, నాకమేడ, ఘోర నరకమేడ?

సీ. చూపులుఁ జూపులు జోడించి శూరులై, కలన నన్నెదిరించి నిలిచినారె
కరములుఁ గరములు గదియించి ధీరులై, దురమున నాకాలు ద్రొక్కినారె
బిరుదులు బిరుదులు మొఱయించి వీరులై, బవరాన ననుఁ గొంచె వజ్జించినారె
కత్తులుఁ గత్తులు హట్టించి క్రూరులై, యేడ్డెఱ నను నొవ్వ నేసినారె
కయ్యమే లేక నిద్దురఁ గన్నవారి, గొంతుకలు గొల్లుమనఁ దెగఁ గోసినాఁడ
జ్ఞానమేలేని, దయలేని, శంకలేని, పరమచండాలుఁడను గాక బ్రాహ్మణుఁడనె?

క. కన్నుల నెన్నో పీనుఁగు, లున్నట్టులై, చెవుల మూల్గు చున్నట్టులై యో
చున్నది మతి చెడుచున్నది, యెన్నా న్లీరోగభాధ కే నేడు శివా!

చ. పరమకిరాతవృత్తి జనపాలకుమారులఁ బట్టి యోదలల్
ఖరకరవాలధార కెఱగా నొనరించెడువేళఁ గ్రిందుమీఁ
దెఱుంగక సంచరించి తుదకిట్లు పరాభవతాపపాద
ర్భరపరితాపదుఃఖముల పాల్పడితిఁ జెడితిఁ జగంబునన్.

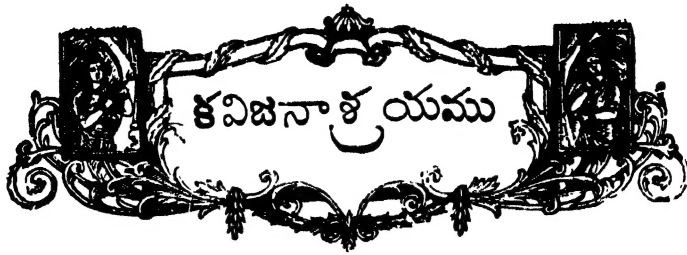
సీ. కుటిలమార్గముఁ బట్టి కులము గూల్చుటె గాని, గురుకీర్తి నిల్పుకో నెఱుంగనైతి
భండనంబునఁ జేరి భంగ మందుటె గాని, సవ్యసాచి నెదుర్ప జాలనైతి
బిరుదుమాటలు పెప్పి పెనఁగులాడుటె గాని, రాధా మెప్పింప నేరనైతి
క్రూరకృత్య మొనర్చి గొంతు లూడ్చుటె గాని, వీరశౌరవ మంద నేరనైతి
సత్యశౌచదయాధర్మ శమదమాది, సత్క్రియాసంతతికి జలాంజలి యొసంగి
భవవినిష్క్రూతిలేనిపాపము గడించి, హరహరా! యెంతడుష్క్రియా పరుడనైతి.

సీ. కావిదోవతిఁ జించి కాసకోశ బిగించి, చెలరేగి కులవృత్తిఁ జెఱచికొంటి
ధర్మశాస్త్రము మాని దారుణాస్త్రముఁ బూసి, నివమెక్కి పాపంబుఁ జేసికొంటి
యజ్ఞవాసము రోసి యట్టహాసము నేసి, తెగసాగి తలవంపుఁ దెచ్చికొంటి
స్వస్తివాక్యము వీడి సమరగీతము పాడి, కై పెక్కి జీవంబుఁ గలఁచికొంటి
విశ్వవిహితమైన విప్రధర్మముఁ దూల్చి, గోప్య మైనరాజకులముఁ గూల్చి
చెడ్డవేరు మోసి జీవచ్ఛవంబనై, పరిభవమునఁ బడియు బ్రదికియుంటి.

సీ. కలుచుదూషితముగాఁ గలఁగిపోయెనె, గోత్ర-పావనంబైన నాజీవనంబు
క్రూరుదుర్మతముగా మాఱిపోయెనె, ధర్మ-సాధనంబైననా బోధనంబు
దుఃఖదుర్భరముగా దొరలిపోయెనె, సాధు-కీర్తనంబైననా వర్తనంబు
ప్రళయభీకరముగాఁ బ్రబలిపోయెనె, ప్రేమ-చాహృదంబైన నా సాహృదంబు
భూమిదేవుఁ డేడ భీమాహునిం గేడ, హేయబుద్ధి యేడు హింస యేడు
అసురబుద్ధిఁ జేసి యపవర్గమార్గంబు, మూసికొంటి నింద మూసికొంటి.

సీ. అఘమర్షణస్నాన మైపోయెనే, సాధు-జనకోష్ఠరక్తవాహినులలోనె
ఔపాసనక్రమం బైపోయెనే, తీర్థ-ముఖరాస్త్రజనితాగ్నిశిఖిలలోనె
ఆరాధనవిధాన మైపోయెనే, క్రూర-మారణమంత్ర కర్మములలోనె
అనందనర్తనం బైపోయెనే, మిత్ర-శనపూర్ణరణనివేళములలోనె
భూసురత్వ మెల్ల బుగ్గిపాలై పోయె-సాధుశీల మెల్ల సమసి పోయె
జాపులేనిబ్రదుకు సంకటమై పోయె-శివశివా! యింకేమి నేయువాడ

చిలుకూరి నారాయణరావు గారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

కవిజనాశ్రయమును ఛంద శాస్త్రమును ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారు 1917-వ సంవత్సరమున ముద్రించి ప్రకటించియుండిరి. అది మ. రా. రా. జయంతి రామయ్య పంతులు గారిచే 'శోభింపబడి' ఇంగ్లీషులోను, తెనుగులోను పీఠికలతో ఒప్పచున్నది. ఇంగ్లీషులో చెప్పినమాటలనే వారు తెనుగులో విపులముగా వివరించియుండిరి. ఈ గ్రంథము నిది వర కెవ్వరును సూక్ష్మముగ విమర్శించియుండలేదు. అట్టివిమర్శన ముఖ్యమని తలచి యీ విమర్శనమునకు పూనుకొచున్నాము.

1. శ్రీరామయ్య పంతులవారి శోధన పూర్వపండితుల మార్గమునబడి మాతృకను స్వతంత్రించి సవరించుటకు కొంతమట్టుకు వినియోగపడినది. ఏమాతృకలోను లేనిపాఠమును వీ రనేకస్థలములందు 'దూర్ప్వ' * యున్నారు. ఇట్లు వారు తమఅభిప్రాయముల ననుసరించియే చేసినారని గోచరింపకపోదు.

(1) అవతారిక, 3వ పద్యము. మాతృక—వేమనవాడ; దిద్దుబాటు—వేములవాడ; 'వేములవాడ, లేములవాడయని వ్యావహారికభాషములు' అని అడుగున సూచన. గ్రామనామములోకూడ మాతృకలోమా ర్పుటకు

వీరి కీస్వాతంత్ర్యమేమో? వేమనవాడయను గ్రామ మాకాలముననుండి యుండకూడదో! వేములవాడభీమకవి ఈ గ్రంథమును రచించియుండునని వీరికి గట్టినమ్మకముండుటచేత ఈదిద్దుబాటు జరిగినది.

(2) అవ. 6 వ పద్యము. మాతృక—సంతోషిల్లగ. సవరణ—సంతోషింపగ; సన్నయభట్టులోనే 'సంతోసిల్లు' అని ప్రయోగములు గలవు—చూడుడు:

ఆది viii. 197—నిజారంభము సఫలంబగుటకు సంతోసిల్లి.

ఆర 4. 87. వాసవుండును సంతోసిల్లి నాకిట్లయె.

ఆర 4. 91. ధర్మరాజును ...సంతోసిల్లి.

ఆర 4. 133. ధర్మతనయుండు సంతోసిల్లి.

తర్వాతికవులలో యీ ప్రయోజనము బహుళముగా నున్నది.

(3) అవ. 6 పద్యము. 'ఏఛందము సుకవులు బ్రది, కేఛందము తెరువుదాని నే రచియింతు'—సవరణ—'ఏఛందము సుకవులు బ్రదుకేఛందము...' 'బ్రదికే' అనేరూపము గ్రాంథికము కాదనిన్నీ, చ, ఛలకు ప్రాసకూడదనిన్నీ వీరనుకొనడముచేత కలిగిన దీదిద్దుబాటు. 'బ్రదికే' పండిరూపములు కుప్పలు తిప్పలుగా ఉన్నవి గ్రంథాలలో, 'సుకవుల'

గ్రంథాలలో. వర్గప్రథమద్వితీయాక్షరాలకును, తృతీయచతుర్థాక్షరాలకును, ప్రాస గ్రంథాలలో కనబడకపోలేదు.

క. పాపాబాభావం లను

వాపాక్షర సంజ్ఞ లేను పద్యమును పరిశ్న

రూపించి నిశ్చయపెట్టిన

నా పద్ధతలకును మూలమండ్రం కపింద్రుల.

కవిజనాశ్రయము. పుట 15.

స్వవర్గజప్రాసమని పేరుపెట్టి అప్పకవి 'ఘ, ఙ' లకు ప్రాసము నొప్పకొన్నాడు. అట్లు 'ద, ధ' లకును ఒప్పకున్నాడు. తొమ్మిది ఉదాహరణము లిచ్చినాడు. ఇట్లు రంగరాజ్యంపై స్ఫుల్లోకూడా వర్గప్రాస కుదాహరణము లున్నవి. కాని, రామయ్యపంతులుగారు 'ఘ, ఙ' లకు ప్రాసము కూడదనుకొని కవిజనాశ్రయము లోని పద్యమును దిద్దినారు. పద్యాని కథము లేకుండా చేసినారు.

(4) పాఠాంతరములను చెప్పేటప్పుడు సాధారణముగా 'క, స, ట' మొదలగు ప్రతుల నుదాహరించి, ఒకొక్కచోట 'కొన్ని ప్రతులలో' అని చెప్పి విడిచెదరు. ఏ ప్రతులలోనో చెప్పిన బాగుండేది. చూ. పుటలు 1, 3.

(5) పుట-8- 'విష్ణు ప్రతిపాదకము' లగు రెండు పద్యములు మాతృకలో కనిపించుట చూచి, కవి జైనుడుకావున నాత డట్టి పద్యములను వ్రాసియుండడని ఊహించి పంతుల వారు వానిని గ్రంథమునుండి తొలగించిరి. ఇది సాహసము. ఇంతకును కవి 'శ్రీనాథా' 'ముకుందా' 'మాధవా' 'వరదా' 'శ్రీకృష్ణ' 'మురారి' 'శ్రీపతి' 'నృపారి' అను పదము

లను ఆయా గణముల కుదాహరణములుగా చూపియున్నాడేకాని తనమతమును ప్రతిపాదించలేదే. పోనీ; తాను జైనుడ ననుటభిమానము కలిగియుండేనోమా అనిన తనవిషయమై— 'వాక్యీ' తీర్మానం భ (పుట 36), శ్రీసంసేవ్యవత్ (పుట 36), వాగ్వధూ నల్లభా (పు39), శ్రీనివాసా (పు42), శ్రీరమణీప్రియ (పు 47), శ్రీతన్వీ ప్రముదతచిత్త (పు56), శ్రీకాంతానఖ్యుడు (పు59), శ్రీపాద సంకజావాస మధుకరుండు (పు 66), శ్రీనారీ ప్రియకరుండు (పు 76), శ్రీప్రతిపక్షండు (పు 79), అను మునలైన విశేషములను చెప్పి కొనిగోచిన్నాడు. కవి జైనుడైనంతమాత్రమున విష్ణువు పేరుకూడ తలంకూడనంత పట్టుదల ఉండకపోదచ్చును. కవిజనాశ్రయకర్త కాలమునాటికి (సన్నయనాటికే) జైనమతము బ్రాహ్మణమతములలోనికి సంక్రమించి పోవు మండెను. కాని, శ్రీరామయ్యపంతులుగారి ప్రకార మట్లు సంక్రమించుట తప్పగనుక వైషద్యము లేకాక, "రంగులు, మంజరి, ఉదాహరణము, గీతము వీనికొత్తణములు, లక్ష్యములు" ఇవన్నియు గ్రంథములోనుండి స్వరూపములేకుండా ఎగిరిపోయినవి (చూ-పుట 74). అందుచేతనే 'జితేంద్ర పదభక్తి మెయిన్' అనుటకు ఒగులు 'జితేంద్ర పదభక్తి మెయిన్' అని ఉండవలెనని సూచించినారు (చూ-పుట 1). శ్రీపాద సంకజావాసమధుకరుండు, అనుదానికి 'జినపాద' అనిదిద్దినారని మాకు సందేహము (పుట 66).

(6) పుట-21లో పుతయతి కుదాహర

ణముగా భాస్కరరామాయణములోని 'ఏజ నకాత్మజా' అనుపద్యమును కవిత్వము గా నిచ్చినట్లొక ప్రతిలో నుండగా పంతుల వారు దానిని తొలగించినారు. పుట- 28లోని పద్యమును పద్యములును "కావ్యాలంకార చూడామణియందుగూడ గన్పట్టుచున్నవి. కావున నిందు బ్రక్షిప్తము లైనవేమోయని సంశయించి దగియున్నది" అని వ్రాసియు గ్రంథమునుండి తొలగించిన విడిచినారు. వీరిట్లుచేయుటకు కవిజనాశ్రయకర్త భాస్కరుని కిని, విన్నకోటపెద్దన్నకును తరువాతివాడై పోవునేమో అనుభయముతప్ప మరియొక కారణము కానరాదు.

(7) పుట-84లో 'వెలయంగఁ జెఱకు' విలుగొని' అను కందపద్యపాదమును చూడుడు. మూలములో 'చిగురాకు' విలు అని ఉన్నదట. అది పొరపాటట. ఎందుచేతనో! తెనుగుకవులు మస్మధుని 'చిగురాకువిలుకాడు, చిగురు విలుకాడు, చిగురువిలుతుడు' అని వర్ణించియే ఉన్నారే! 'చిగురాకు విలుకాని చేతిచక్రమరీతి' అని శశాంకవిజయము-3 ఆశ్వాసము. ఇట్లే ఎన్నైన ఉదాహరణము లీయవచ్చును. పోనీ, వీరు చేసిన సవరణ అయినా బాగున్నదా? 'చెఱకు' అని ఎవరైనా అందురా? 'చెఱకు' అనివ్యవహారము, ప్రయోగములు. 'వెలయంగఁ జెఱకువిలుగొని' అని సవరణచేసిన ఒకరీతిగా ఉండి యుండును.

(8) మూలములో నున్న పద్యములను కొన్నిటిని కారణము తెలుపకుండ తీసివేసినారు;

(చూ. 52 పుట) "చ. ఒగిపదుమూడు....."

ఈరీతిగా 'శోధన' యందు చాల లోపములున్నను, పూర్వపు పండితులవలె పంతులుగారు పాఠములను రూపుమాపలేదు. గ్రంథములో తమ అభిప్రాయానుసారములైన పాఠముల నచ్చటచ్చట 'దూర్చి' నను, మాతృకలోని పాఠములనుమాత్రము వారు సూచించి మహాకారమును చేసినారనియే చెప్పవచ్చును. వ్రాతప్రతులను సంప్రదించి సరియగు పాఠమును నిర్ణయించుపద్ధతి యింకను మన తెనుగుదేశమువారికి తెలియదు. ఆవిధానము చాలకష్టమైనది. దాని నింకను మనము పాశ్చాత్యులనుండి నేర్చికొనవలసియున్నది.

ఇక శ్రీరామయ్యపంతులుగారు వ్రాసిన తెనుగుపీఠికను కొంత విమర్శింపము. మొదటిది గ్రంథకర్త నిర్ణయము. "లోకమందెల్ల నీ గ్రంథము వేములవాడ భీమకవికృత మనియే ప్రతీతికలదు. అప్పకవ్యాదిలాక్షణికుల మతము కూడ నిదియే. అనేకములుగు వ్రాతపుస్తకముల యట్టలమీఁదఁ భీమసంభందస్సు, అని వ్రాయఁబడియున్నది." ఇది అంతయుసత్యమే, కాని వ్రాతపుస్తకములో రామయ్యపంతులుగారు చూచినంతమట్టుకును, మేము చూచినంతమట్టుకును, 'జ'లోని అవతారిక మరియొచ్చుటను కానరాదు. పోనీ, ఆ అవతారిక ప్రక్షిప్తముకాదనియే అనుకొందము. అవతారికలో 'వేమనవాడను వెలసిన, భీమేశ్వరు కరుణగల్గు భీమసుకవి' దీనిని రేచనమీద చెప్పినట్లున్నది, సరియే; కాని, 'అనవద్యకావ్యలక్షణ' (పుట-2) అనుపద్యమునకు పూర్వము 'వరంగిన

విమలయశోభా, సురనిరతుడు భీమనాగ్ర
నుతుడు' ఈకృతికి రేచనకు సహాయుడై
నట్లు 'బ' ప్రతిలో నున్నదిగదా. భీమనయును
భీమనాగ్రతనూజుడును ఒక్కరగుదురా? ఇట్లే
2వ పుటలో "జననత భీమతనూజా" అని
యొకసంబోధన కలదు. ఇదియెవరికి చెందును?
రేచన భీమతనూజుడనుకొనవలెను. లేదా,
భీమతనూజుడే యీగ్రంథమును వ్రాసెనను
కొనవలెను. అన్నిచోట్లను రేచన యీగ్రం
థమును రచించినట్లు స్ఫురింపజేసి ఈచోటను
పైనిచెప్పిన పద్యములోను భీమతనూజుడు
భీమనాగ్రనుతుడు దీనిని రచించినట్లు చెప్పట
సరిపడదు. "పరఃగిస విమలయశోభా సురనిర
తుడు భీమనాగ్రనుతుఁ డఖలకళా" అనుటకు
మారుగా "పరఃగిస విమలయశోభా, సురనిర
తుడు భీమనాగ్రజుడు సఖలకళా" అనియొక
పాఠమున్నది. ఇట్టిపాఠమును చూచియే
కాబోలు మ. రా. రా. చిలుకూరివీరభద్ర
రావుగారు "కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని కాల
మున వర్ధమానపురమునేలిన భీమరాజుతమ్ము
డైన గోకర్ణుఁ డీగ్రంథమును రచించి కల్యాణ
పురాధీశ్వరుడైన జగదేకమల్లుని సేనాపతి
యగు రేచభూపాలుని కంకితము చేసె" నని
వ్రాసియుందురు. భీమనాగ్రజుడనిన అన్న
యగునుగాని తమ్ము డెట్లగునని ఆక్షేపణ
రావచ్చును. భీమనసోదరుడని సాధారణ
ముగా అర్థముచెప్పికొనిన ఈఆక్షేపణతప్పును
గాని అది కొంచెము క్లిష్టమే. రేచన కోమటి
యైయుంకగా 'భూపాల' శబ్ద మాతనివిషయ
మున ప్రయోగించుటయు ఒకఆక్షేపణయే,

కాని, అతనిపదవినిబట్టి ఆ'భూపాల' విరుద
మున్నదనుకొనుట తప్పు కానేరదు. వైశ్యుల
కుకూడ 'రాజ' శబ్ద మనుప్రయుక్తమైయుం
డుట సర్వసాధారణమే. "భీమనాగ్రజుడు"
అనుపాఠమే సరియైన దైనయెడల వీరభద్ర
రావుగారి వాదమునకు 'ప్రమాణము'ను,
'అధారము'ను ఏర్పడునని చెప్పకతప్పదు.
ఇందువలన శ్రీరామయ్యపంతులవారి వాద
మునకుకూడ భంగముకలుగదు. కవిజనాశ్ర
యకర్త గోదావరి మండలమునుండి బయలు
దేరి నైజాము రాష్ట్రములోనే నాసము
చేయును. కాని, గ్రంథకర్తమాత్రము భీమన
కాకపోవును. ఇది లోకప్రతీతికి విరుద్ధమగును.
గోదావరిమండలమువాడును కాకపోవును.
ఇదికూడ అనాదిగా వచ్చుచున్న సామాన్య
లోకప్రతీతికే కాక విద్యలోక ప్రతీతికూడ
విరోధమగును. భీమన నైజామురాష్ట్రము
వాడను ప్రతీతిశ్రీరామయ్యపంతులుగా రా
ప్రాంతములవారి యొద్దనుండి ఉత్తరములను
బయలుదేర తీసినతరువాత వచ్చినదిగాని,
అంతకుపూర్వము లేదు. ఇట్టి 'ఉత్తరములను'
పుట్టించియే పంతులుగారు ఓరుగల్లువాద
ములో కొంతవరకును కృతకృత్యులైరి. వారి
ఓరుగల్లువాదము సరియైనదనికాని, కాదని
కాని యిచటచెప్పట మాఉద్దేశము కాదు.
ఆవిషయమై మరియొకసారి ముచ్చటించుము.
పూర్వకాలపు నిదర్శనములను చూడక వాద
ములో కక్షపహింసగలవారి 'ఉత్తరములను'
పుట్టించుటమాత్రము సరికాదని మనవిచేయు
చున్నాము.

పైని వ్రాసినదానినిబట్టి భీమన యెవ్వరో తెలియదుగాని, రేచెడుమాత్రము కవిజనాశ్రయకర్తృత్వముతో సంబంధముగలిగియుండెననిమాత్రము మిగిలినది. ఈ రేచెడు 'కమలాధీశుడు, కవిజనాశ్రయుడు, కవీంద్రాధరణాయమానుడు, జనమతహేతుడు, నాగ్విధూవల్లభుడు, వారశ్రీవల్లభుడు, శ్రావకాధరణకుడు, శ్రావకాధరణుడు, శ్రీదేవప్రియుడు, శ్రీనివాసుడు,' అనితప్ప అతని గురించి మరియెట్టి సంగతియు తెలియదు. ఏకాలమువాడోకూడ తెలియదు. పోనీ, భీమనదేం ఈ గ్రంథమును రచించెనను వాదము నంగీకరించి గ్రంథకర్త దేశకాలములను నిర్ణయింపజూతము.

భీమకవిదేశము

గోదావరీమండలమున కాకినాడకునమీ షములో వేములవాడ అనుగ్రామ మున్నది. వేములవాడ కామడదూరములో దాతారామ గ్రామమున్నది. అందులోని భీమేశ్వరుని అనుగ్రహమున భీమన పుట్టెనని యీ ప్రాంతము లందు ప్రసిద్ధి. 'అప్పలు కప్పలుగుట' ఈ ప్రాంతపు ప్రతీతిగో. శ్రీరామయ్యగారు వారు వ్రాయించి తెప్పించిన 'ఉత్తరము'లో (కప్పల)వారిపేరుదాహరించబడినది. వారి యింటిపేరు అప్పలవారట. గోదావరీప్రాంతములోకూడ అప్పలవారు లేకపోలేదు. ఆ యింటిపేరుగల నాలుగైదుకుటుంబములవారితో మాకు పరిచయమున్నది. వారు మా బంధువులే. వారిపేర మే ముత్తరము వ్రాసి

భీమకవికథకును మీయింటిపేరుకును సంబంధమున్నదా అని అడిగినయెడల తప్పక ఉన్నదనిచెప్పదురనియే మానమ్మకము. అందుచేత అట్టిఉత్తరము వారికి వ్రాయ 'బూనుకోలేదు. కరీంనగరంజిల్లాలోని గ్రామము వేములవాడ కానేమో, లేములవాడ లేక లేమలవాడ గోమో అని మీసందేహము. దానివ్యవహార నామము లేముల (లేమల) వాడయని రామయ్యగారువాడు వ్రాసిరి. వేములవాడకూడ కానచ్చును. పూర్వవ్యవహారముకూడ లేమలవాడ, లేములవాడ, అనియే. లేమలవాడ వేములవాడగా ఏశబ్దశాస్త్రము ప్రకారమైనదో తెలియరాకున్నది. అంతవఱకు 'ల'కారము దంత్యోచ్ఛ్రమగు 'వ'కారముగా సాధారణముగా జేసుగులో మారుట అరుదు; మారదనియే చెప్పవచ్చును. కవిజనాశ్రయము అనితారికలోనున్నది వేమనవాడ. 'న'కారము 'ల'కారముగాను, 'ల'కారము 'న'కారముగాను మారుటకలదు. అందుచేత వేమనవాడ వేములవాడ, వేములవాడ, కావచ్చును. ఒక వేళ లేమలవాడయే వేములవాడఅయియుండవచ్చుననియు, 'లేమలు' భోగస్త్రీలు నివసించుటచే నాగ్రామమున కాపేరువచ్చియుండుననియు అనుకొన్నను, దాతారామప్రాంతము లందు మాత్ర మట్టిభోగస్త్రీలు లేరని యెవ్వరు చెప్పగలరు? శ్రీనాథుడు భీమఖండములో దాతారామమున నీభోగస్త్రీలనుగురించి విస్తరించి వ్రాసియున్నాడు. * దాతారామము లోని 'సానికూతులు, సానికూతు' లని

నలవరించినాడు. ఇక, జైసకోమట్లు హైదరాబాదుప్రాంతములలో ఇప్పడును ఉండిరిని ఊహించుట కనకాశములేదు. ఆకాలములో అచ్చట వా రుండిరిని ప్రత్యేక ప్రమాణములను చూపించవలసియున్నది. గోదావరీప్రాంతమందలి జైనులు బ్రాహ్మణులు బాధ పడలేక కాలక్రమమున వరదేశములకు పోయియుండకూడదా? వేగి దేశములో మాత్రము చాలకాలము వరిగును జైనమతము వ్యాపించియుండెనుటకు ప్రబలిదర్శనము లున్నవి. ఏమతమైనను దేశములో ఒక్కసారిగా అంతరించిపోకు. భీమకవికాలము నాటికి జైనులు గోదావరీప్రాంతములందుండిరనుట అసంభవముకాదు. ఇప్పటికిని రామత్తీములో రెండుజైనగుటుంబము లున్నవి.

ఇప్పటికి తేలినఅంశము లివి! గోదావరి జిల్లాలో వేములవాడ ఉన్నది. కరీంనగరము జిల్లాలో నేములవాడఉన్నది. ఇచ్చట దాతూరామమున్నది; అచ్చటనుదాతూరామమనువాడుక పురాణములలోనున్నది. ఇక్కడ భోగశ్రీలున్నారు; అచ్చటనుఉన్నారు. ఇచ్చటజైనులుండేవారు; అచ్చటను ఉండేవారేమో? ఇక్కడ అప్పలవారున్నారు; అక్కడ అప్పలవారున్నారు. ఇక్కడ భీమేశ్వరాలయమున్నది; అక్కడను భీమేశ్వరాలయమున్నది. భీమకవి యిక్కడివాడని యిక్కడి ప్రతీతి అనాది; అక్కడివాడని ప్రతీతి యిప్పుడైనా బయలుదేరినది. రాజరాజనేవా డక్కడనుండేవాడని చరిత్రాధారములేని యొకకథ అక్కడనున్నది. సారం

గధరకథ అక్కడిదేఅని అక్కడిప్రతీతికలదు. ఇచ్చటిదే అనుప్రతీతి ఎప్పటినుండి వచ్చుచున్నదో తెలియదు. ఈసారిగధరకథ ఏ ప్రాంతమున కాప్రాంతములోనే తయారగుచున్నది. ఇక నేమిగతి? భీమకవి యెక్కడివాడు?

ఈరీతిగా భీమకవి ఎక్కడివాడో ఏకాంపువాడో చెప్పటకుగూడ చరిత్రాధారము లేవియులేవని స్పష్టము. ఇక చాటుపద్యములు మంత్రమున్నవి. చాటుపద్యములలో మన యిట్టమువచ్చినవానిని ప్రమాణములుగను, మన మేర్పరచుకొన్న సిద్ధాంతమునకువిరుద్ధములైనవానిని అప్రమాణములుగను ఎంచుకోగూడదు. సాధ్యమయినంతమట్టుకు వాటికి సమన్వయముచేసికోవలెను. భీమకవి ప్రతాపరుద్రునికాలముగో నున్నవాడని చెప్పటకు గలకారణములు కొన్ని మంచివి లేకపోలేదు.

1. “చక్కడనెని దీవియగు సాహిణి మారుడు” అనుపద్యమును రామయ్యపంతులుగారు తగినకారణముచూపక, అప్పకవిని ధిక్కరించి విడిచిపెట్టినారు. ఇది మాకు సమంజసముగా కాన్పించలేదు. అప్పకవి యొక సందర్భమున ప్రామాణికుడును మరియొకసందర్భమున అప్రామాణికుడును నగుచుండవలయునా? అదియు మన సిద్ధాంతమును బాధించునట్లనేనా? ‘ద్రోణమునకు నాకమునకు’ అను ఆదేశవళిలక్ష్యమును దానికి లక్ష్యముగా నిచ్చినపద్యములును ప్రక్షిప్తములే యను

కొందము.* పుత్రయతికుదాహరణముగా “ఏజన కాశ్మజ్” అను భాస్కరరామాయణములో నుండి ఉదాహరించిన పద్యము నేల తీసివేయ వలయును? తమసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధమనియే కదా. “పరగినవిమలయశోభా, సురినిరతుడు భీమనాగ్రజుడు సఖిలకళా, పరిణతుడమ్మను భూసుర, వరుడు స్రసాదోదితధ్రువశ్రీయు తుండై” అను పాఠము సరియైన నైవయ్యల వీరభద్రరావుగారివ్రాత ‘కాధారిముకలిగి కవి జనాశ్రయకర్త స్రతాంగువుని కాలమువా డగునుగదా!

ఇక “ఘనుడన్ వేయువాడ వశజుడ వెలుంగాధీశ (తెలుంగాధీశ, కళింగాధీశ) అనుపద్యముపై రామయ్యపంతులుగారు చేసిన చర్చను కొంతవిచారించుము. వారు ‘వెలుంగా ధీశ, తెలుంగాధీశ’ అనునవి వ్యాకరణదుష్టము లని త్రోసివేసిరి. వెలుంగు + అధీశ, తెలుంగు + అధీశ అని వారిపదచ్ఛేదము. వెలుంగ + అధీశ, తెలుంగ + అధీశ అని మాననచ్ఛే దము. ఇదట వెలుంగ, తెలుంగ అనునవి సంబోధనాంతములుకావు. అవి దేశనామ స్వరూపములే అని మామతము. త్రిలింగశబ్ద భవము తెలుంగ, తెలుంగ అనియగును. బర్మా దేశములో ‘తెలుంగ’ ‘తెలైంగ’ అని తెలుగు వారికి పేరు. గాడభాషలలో తెలుగువారికి

‘తెలుంగ’ అనియే నామము ‘తెలుగా’లనువర్ణ మువారు ఆంధ్ర దేశీయులే, వారు తెలుగు వారే. ‘తెలుంగ’ అనునది దేశనామమైనప్పుడు ‘తెలుంగాధీశ’ అనునమానము నిష్పప్తమగును. అట్లే ‘వెలుంగ’ కూడను; దానికి ‘వెలుంగ’ అని రూపాంతరము. వెలుంగవాడ, వెలుంగ వాడ, అనుపదములే వెలుంగోడ, వెలుంగోడ అనియగును. అనాడవాడే వెలుంగోటివారు. ఇదట ‘వెలుంగ’ అనగా వెలుగచెట్టు అని యర్థముకాదని మాయభిన్నాయము. ‘వెలుంగ’ అనుజను లుండు ‘పూడి’యే వెలుగపూడి, వెలుగలపూడి, అనియైనది, ‘తెలుంగాధీశ’ అనుపాఠము సరియైనప్పుడు, 14-వ శతాబ్ద ములోని తెలుంగునాయడే ఈతెలుంగాధీశు డైనప్పుడు, భీమకవికూడా 14-న శతాబ్దము వాడే అగునుగదా, అట్లే ‘వెలుంగాధీశ’ అను పాఠమును సరియైనప్పుడు కాలనిర్ణయము చేయుట కష్టమే యగునుగాని, 14-న శతా బ్దమునాటి ఒకవెలుంగాధీశుని కావన మేల చెందకూడదో చెప్ప వీలులేదు.

ఇంక, ‘కళింగాధీశ’ యనుపాఠము మిగి లినది. ‘కళింగగంగు’ ఎవ్వరో కూడ నిర్ణ యింపవలసియున్నది. త్రికళింగాధీశతియగు అనంతవర్మయే ఈకళింగగంగని రామయ్య పంతులుగారిసిద్ధాంతము. వేంగీరాజగు రాజ

* ఇందును అంతర్ద్రబలకారణములు కాన్పించవు. అనేకప్రతులలో పదివల్లీకా, ఇతరయతులును కాన్పించుచున్నవని రామయ్యపంతులుగారే వ్రాసిరి. కవిశీలములో భీమనచాలువని పదివల్లీను పేర్కొనిన సీసపద్యములోకూడ ప్రాసయతి ఎక్కువగానున్నది. అభేదయతి, వృద్ధియతి, ఆదేశయతి, నిత్యసమాసయతి, కాకు స్వరయతి, హళస్వరయతి, మొదల అనవి మొదటి పదివల్లీలోను అంతర్భాగములే అను ఉద్దేశముతో యతుల సంఖ్య పదియే అని కవిజనాశ్రయములో చెప్పబడియుండవచ్చును. సులక్షాసారము, రంగరాట్నంపద్యము, మొదల అలక్షణ గ్రంథములలో యతులసంఖ్యను తొలుతనిర్ణయించియు, ఎక్కువయతులకు అక్షరలక్షణమును పేర్కొనుట ఆచారము.

రాజ చోడగంగునుకూడ వీరుదాహరించిరి; కాని, అతడు కళింగరాజు కాడని కాబోలు అతనిపేరును విడిచిపెట్టి, అతనికి సమకాలికుడైన అనంతవర్మపేరునే ఎత్తుకొనిరి. అనంతవర్మకు అనంతవర్మ చోడగంగదేవుడనుపేరు శాసనములందు కనబడుచున్నదిగాని, చోడకళింగగంగదేవుడని పేరు లేదు. కళింగగంగను పేరు వచ్చుటకై అనంతవర్మ నామములో రామయ్యఁబతులుగాను 'కళింగ' అనుమాటను 'దుర్బి' యుందురు. కళింగగంగని అనంతవర్మకు ఎచ్చటను పేరులేదు. అయినను అనంతవర్మను కళింగగంగని పిలుచుటకు మా కభ్యంతరము లేదు. కాని కళింగదేశములో చోడగంగనామము గా వారందరిని కళింగగంగని పిలుచుటకు వారి కభ్యంతరముండకూడదుగాదా

ఎలమచ్చిపురాధీశ్వరు డగు చోడగంగునరాజు శాకాబ్దములు 1413 ప్రాంతములో నున్నట్లు శాసనములు తెలుపుచున్నవి. ఇతనికి సర్వలోకాశ్రయవిష్ణునర్ధన మహారాజుని బిరుదున్నది. ఎలమచ్చి కళింగములోనిదే భీమకవిచూచిన కళింగములోనిదే. భీమకవి చూచిన కళింగగంగ గీత జేలకాకూడదు?

మరి 'కళింగాధీశ' అనుమాటను గూర్చి విచారితము. కళింగాధీశియను సంజ్ఞతో తూర్పుగంగవంశపురాజు లిద్దరున్నారు. కొల్లెరు తామ్రశాసనములోని విజయనందివర్మయొక్కడు, అతనికొడుకు కోమలితామ్రశాసనములోని చందవర్మ రెండవవాడు. భీమకవి

వీరికాలములోని వాడైనయెడల నన్నయకు చాలపూర్వుడగును. కవిజనాశ్రయము భాషను బట్టి యీతడంత పూర్వకాలమువాడని చెప్పవీలుపడదు. త్రికళింగాధీశి యనుబిరుదము గలతూర్పుగంగ రాజులు చాలామంది యున్నారు. వజ్రహస్తుడు, రాజరాజ మొదలగువారు త్రికళింగాధీశులే కాని కళింగరాయ అనిగాని కళింగగంగ యనిగాని పేర్లు లేవు.

కాలింగరాయ డనుపేరు దక్షిణదేశపు శాసనములందు తరుచుగా కన్పించుచున్నది. ఈ శాసనములన్నియు పదునాలుగో శతాబ్దములోనివి. తిరువాడిలోని దేవాలయమున కొక కళింగరాయడు భూదానము చేసినట్లున్నది.¹ మారవర్మప్రిభువనచక్రవర్తికులశేఖరదేవుడు (1) (1268-1308) కళింగరాజు ఆజ్ఞను స్థిరపరచినట్లు మరియొక శాసన మున్నది.² రెండవరాజేంద్రచోళునికో మొదటికుళోత్తుంగుని కోమంత్రియగు సభానర్తకుడనువాడు సిద్ధలింగమఠములో సిద్ధలింగేశ్వరాలయమును కట్టించినట్లు మరియొక శాసన మున్నది.³ ఈ సభానర్తకునికి 'కాలింగరాజు' 'మానావతార' అనుబిరుదములున్నవి. చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని నెరుంబూరులో చక్రవర్తి కాలింగరాయనికొడుకు వరాహపిల్లి యనువాడు సం 1367 రము మేనల తే 24 దీని ఒకదానము చేసిన క్షౌరశాసనము కలదు.⁴ మరియొక శాసనములో కాలింగరాయ డొకస్త్రీకి జరిమానా విధించినట్లును, ఆమెదానిని చెల్లించక

1 No. 40 of 1903. 2. No 566 of 1913.

3. No. 367 of 1909. 4. No. 271 of 1912.

పోగా ఆమెభూములను ఏలము వేయించి నట్లును, ఎవ్వరును ఏలము పాటపాడనట్లును, అందుచేత దేవాలయమువారే ఆభూమిని కొనినట్లును ఉన్నది.¹ కాళింగరాయడును మరియుద్దరును జనులను బాధించి, తాము చేయవలసిన పనిని సరిగా చేయనందున ఆ నాటిరాజు వారిని శిక్షించినట్లు శ్రీ. శ. 1357 లోని యొకశాసనములో నున్నది.² రాయ కళింగగంగు రాజ్యభ్రష్టుడయ్యె ననుకథ కిదియే మూలమగునేమో! మధురజిల్లాలోని కురు విత్తురై గ్రామములోని యొకశాసనమునందు కాళింగరాయడు శ్రీవైష్ణవులకు చేసినయొక దానమును స్థిరపరిచినట్లున్నది.³ నెల్లూరులోని రంగనాయకాలయమునకు కాళింగరాయడు 'సిఫాయి' చేయగా సుందరి పాండ్యదనరాజు ఒక గ్రామము నిచ్చివేసెనట. కాళింగరాయని కోరికపైని త్రిభువనచక్రవర్తి శ్రీవల్లభదేవుడను నామాంతరముగల పాండ్య రాజగు జటావర్మ రామనాడుజిల్లా తిరు పత్తూరులోని యొకఆలయములకు రెండుగ్రామ ముల నిచ్చెనని ఒకశాసనమున్నది.⁴ త్రిభువన చక్రవర్తికోరిక మేల్కొండ ననురాజు సేలముజిల్లాలోని యొకఆలయమునకు ఒక గ్రామమునిచ్చెను. ఆ శాసనమున కళింగ రాయడు సాక్షిగా నిరూపింపబడెను.⁵ తంజా వూరుజిల్లాలోని కోవిలూరునున్న దేవాలయ మునకు కాళింగరాయడు కొన్నిదానములు చేసెను. ఇట్లే తిరునల్వేలిజిల్లా శెర్మాదేవి యందును, ఆళ్వారుతిరునగరియందును, తిరు

చునాపల్లిజిల్లాలోని సెన్నివనము, శ్రీరంగ ములలోను కాళింగరాయని శాసనములు గలవు. ఈకాళింగరాయడు చాలప్రసిద్ధుడై పదునాల్గవశతాబ్దమునం దుండెను. మనభీమ కవి ఈ కళింగరాయని వద్దకే పోయినేమో!.

కవిజనాశ్రయములో పదియతులును, కావ్యాంకారచూడామణియందు పండ్రెండు పట్లను, అనంత డిరువదినాల్గువిశ్రమములును, ఆమీదకొందరు కవిగ్రామ పులిరువదియేడును విశ్రమములచెప్పినట్లుకవిచెప్పి తాను నలభైయొక్కయతులును వివరించినాడు. కవిజనాశ్రయములోని యతులుసంఖ్య అన్నిటిలోను తక్కువది కాబట్టి భీమకవి అందరికంటె ప్రాచీనుడు—అని రామయ్యపంతులుగారి వాదము. ఈవాదమును చాలమంద అంగీకరించినారు. కాని, చిన్నమనవి—సూక్తిణసారకర్త,

“కవిభిరేషు ముక్కుంమొక్కట - తాతులు దనకు
సాక్షి-పులహస్యంబు - (బలశక్తియు)”

అనిచెప్పినాడు. అందుచేత నాతడు అప్ప కవికి పూర్వుడని చెప్పనగునా? రంగరాట్టం దస్సులో ఇరవై యెనిమిదియతులు చెప్పబడి నవి. అందుచేత కస్తూరిరంగకవి కూడ అప్ప కవికి పూర్వుడగునా? కనుక ఈవాదములో కూడ అంతబలమున్నట్లు కనబడదు.

రామయ్య పంతులుగారి ప్రకారము మధ్యాక్కరలో నాలుగవగణము మొదట యతి ఉండుట ఆధునికమతము. నన్నయ భట్టలో అయిదవ గణము మొదట నున్నది. ఎఱ్ఱా ప్రెగడలో నాలుగవగణము

1. No. 277 of 1910.
4. No. 196 of 1894

2. No. 240 of 1912.
5. No. III of 1908,

3. No. 319, 320, 326 of 1908
6 No 4240 of 1913

మొదట నున్నది. భీమకవి గ్రంథములో మధ్యాహ్నం నాలుగవగణముమొదట యతి ఉండుటచేత, భీమకవి నన్నయ ఎఱ్ఱా ప్రగడల మధ్యనుండవలయునట. ఎఱ్ఱా ప్రగడతరువాత నేలఉండకూడదో తెలియరాకున్నది.

ఈరీతిగా రామయ్యసంతులుగారి కవిజనాశ్రయశోధనను, వారుదానికి వ్రాసినపీఠికను సూక్ష్మముగా విమర్శించితిమి. ఇందువలన వారుచేసినకృషిని కొంచెంరుచుట మా ఉద్దేశముకాదు. వారు తమబుద్ధికి గోచరించినట్లు

విమర్శించి చాలశ్రమపడి, మంచిపీఠికతో కవిజనాశ్రయమును లోకమున కప్పగించినారు. కాని, వారుభీమకవి దేశకాలములనుగూర్చి చేసినచర్చలో లోపములున్నవి మాత్రము చెప్పకతప్పదు. గ్రంథశోధనయందును, సంప్రతీకరణమునందును మాకు తోచిన కొన్నిలోపములను చూపించియున్నాము. భీమకవిదేశముగూర్చిగాని, కాలముగూర్చిగాని యింకను ఇదమిత మని తేలలేదని మనవిచేయుచున్నాము.

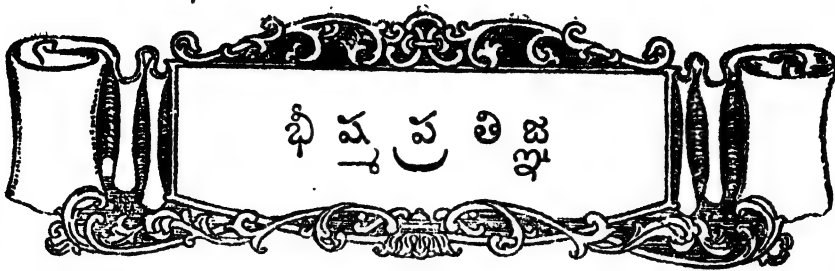

మే ఘ ము

సాహిత్యసరస్వతి సీరిపి అంజనేయులు గారు

జ్వలకు డగు వారి, ఫలం నాజనని యగును
గగనమగు దాది, నేదాని కందునగుదు,
ఁని మహర్షిని రోమకూఠమునుండి
తీరిములునుండి చనుచుంట మారుచుందు.
నేను మరణం నిందునెందేని; కాని
యరుణాకరణసంతస్తుంబు లగుచు, మిగుల
దప్పిగొనియున్న కుసుమసంతతులకొఱకు,
హృదినలునుండి- ఘనసముద్రములనుండి-
నేకరింతునునేనుగ్రం జనుకుగములు—
స్వప్నదశయందు, మధ్యాహ్నసమయమందు
త్రాణ గోల్పడియున్న సత్రములకొఱకు
జలువనీడల గల్పింతు శ్రాంతినొంద

జిన్నిపిట్టలవేగ్వేలు జెట్లశిఖలు
దల్లియురమున నూగెడు తాటిని, నామె
యర్కభగవానుగూర్చి నృత్యంబునల్పు
చుండి, సంతు నిద్దరపుచ్చు చుండువేళ
గాంచి, నాఁగిములనుండి మంచుసోన
గురిసి, హాయిగా వాని మేల్కొల్పుచుందు—
అవలనవ్యయ బిడుగుతో నంబరమున
గమన మొనరించి, నర్నోలముల రాల్చి,
యవని బచ్చికట్టుల ధవళిమముగ
జేసి, వర్షరూపము బొంది వానిగాంతు...

పాఠనంది జగన్నాథస్వామి గారు, యం. ఏ. యల్. టి.

బ్రహ్మ మల్లాది మూర్ఖవాక్యాశాస్త్రిలవారు “భీష్మ ప్రతిజ్ఞ” ఉరపు “ప్రతిజ్ఞాశాంతనము” అనేనాటకము రచించి పూర్వమే ఆంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచమున సుప్రసిద్ధులు. “సంస్కృతకవుల శీవితములు” “భాసనాటకకథలు” “ఆంధ్రపద్యరూపకము” “సత్యకీర్తినాటిక” ఈ మొదలైన గ్రంథములచేత వారి పాండిత్యము ఎట్లు ఉభయభాషలను స్వాధీనము చేసుకొన్నదో స్పష్టమవుతున్నది. “సమధిగతశబ్దచేదంత శాస్త్ర సుస్మృతాంధ్రసాహిత్య సర్వవిత్సాచితులు” “గద్యపద్యాత్మకానేకకావ్యకర్తలు” అగు శాస్త్రిలవారు కవితాప్రతిజ్ఞగా వ్రాసిన ఈకొత్తనాటకమును విమర్శింపబూనుటలో కొంతసాహసము నాయందు కలదని నేనే ఎరిగవచ్చుటకీ, నా “రసాస్వాదనాభినివేశమును సార్థకము” నేనుకొనవలసి ఉన్నదని ఇందుమూలమున వ్యక్తము చేస్తున్నాను. కృతిని చూడగా హఠాత్తేనే కాని కవిహృదయము లెప్పుగా గ్రహించి పలుకాదనినీ ఆలాగు చేస్తేనే కాని రసాస్వాదనములు పొందవీలుండదనినీ, విమర్శకులందరూ ఎరుగదురు. విమర్శనప్రయోజనము తప్పలనుపట్టి కృతిని నిరసించుట కాదనినీ, కృతియొక్క ఆహ్లాదకరత్వమును విమర్శకునికి తెలిసినంత వఱకు చెల్లడిచేయుటనినీ నేను గ్రహించిఉండే ఈవ్యాసమును వ్రాయ సమకట్టివాను. ఈవ్యాసములో చర్చకంతకు అదేప్రయోజనము.

ఈనాటకమునకు ఇతివృత్తమును మహాభారతము నుండి గ్రహించినట్లు కచే స్పష్టముగా ప్రస్తావనలో చెప్పివారు. ఆకథ లండరికీ తెలిసినదే. దీని రూపక

ముగా సవరించుటకు పూనుకొన్న శాస్త్రిలుగారు కృత్యంబుని చెప్పవలెను. ఇతివృత్తము చాలా చక్కనిది. విషయములో గాంధీర్యము కలిగి రసావిర్భావమునకు పాత్రపోషణమునకు చక్కగా ఆమరించండి, కథారచనకు వీలిస్తూ ఉన్న భాగమిది. ప్రస్తావనలో సూత్రధారుడు “భీష్మనిచరిత్ర మిప్పుడు ప్రదర్శనపాత్రము”ని చెప్పగా, నటి నవ్వి “భీష్మచరిత్ర మనగా నెంతయో కలదు. అంతయు నభినయముగా ప్రదర్శించుట శక్యమునా” అని సాహిత్యముగా అడగగా, సూత్రధారుడు ఈకథాభాగమునే *నిర్వచించి చెప్పినాడు. వారిసంభాషణములో ఉట్టంకించినకారణము, నేను నూచించే కారణము ఒకటికాకున్నా, భీష్మ డెంతోపవిత్రచరిత్రుడని అతనిచరిత్రనంతనూ రూపకముగా చేయుటండా ఈభాగముతోనే విరమించిన కవియొక్క రచనాదుని మనము మెచ్చుకొనవలసినదే. చరిత్రనంతనూ నాటకముగా చేసేటప్పుడు ఉండేసంభవ వేరు, ఈఒక్క అంశమునే ఎంచినపుడు ఉండేసంభవ వేరు. ఈమంచి శ్రమమును మరకొంచము సూక్ష్మముగా కవి చూపియుండేనా మరీ బాగుండియుండును. దేవవ్రతచరిత్రలోని ఈప్రతిజ్ఞాంశము నొక్కదానినే ఎంచి చరిత్రతో సంబంధించిన మిగిలిన అంశములను విడిచిపెట్టుట కెట్టిసబబులు కలవో అవన్నీ కూడా ప్రతిజ్ఞాపూర్వమైనఅంశములను విడవకలసేవచ్చుటకున్నా వర్తించునుకదా. దేవవ్రతనిజన్మ మొనలైనది ఎట్లు అప్రస్తుతములో, ఆలాగే దేవవ్రతని శీలముదు గంగాదేవినుండి సంపాదించి తననగరమునకు తీసుకొనిపోవుటకూడా ప్రతిజ్ఞాకథకు అప్రస్తుతము. దేవవ్రత

* శీలమునకు సత్యవతిపై మోహము కలగుట; ఆమెయందు పుట్టేవానికి రాజ్యము, పట్టముకట్టే శూరుడై వివాహము పొందనని దాశరథి చెప్పట; ఆసంగతి విన్న దేవవ్రతకు కాశ్యపబ్రహ్మచర్యము పూనుట; సత్యవతీశీలముల వివాహము. ఇది నాటక కథాభాగము.

నౌత్ర ఎప్పుడైతే నాటకవస్తువు కాలేదో అప్పుడే ఈ భాగముమాదా విస్తరితము; దీనినిమాదా విడిచే నాటకము ప్రారంభించియుండునా, మాత్రధారుని మాటలలోగల రుచినికేవలము బాగా వ్యక్తమైఉండును. ఈ కథాంతముతో భారతమునున్న కథార్థన ప్రారంభమగుటచేత కవిచేతులలో నాటకముగా మారేటప్పుడు కూడా ఈభాగము విడచి అంటిపెట్టుకొని ఉండిపోయినా అనేసంతయును న్యాయముకాదు కాబోయి! లేదా రసపోషణకై కవి దీనిని ప్రయోజనశ్రావ్యముగా నిశ్చయించెనని ఊహించ సాధ్యము. రసవిషయమై ఈభాగ మంతాతంత్యకమో ముందు చొప్పులుగాని ఇక్కడమాత్రము కథార్థవన కిది అనర్థదామకమని చెప్పక తీరదు. అట్లెట్లో ముందుముందు నిర్వృత్తము.

మూలకథకున్నూ, రూపకకథకున్నూ భేదములున్నవి. “భారతమునం దీకథ మిక్కిలి సంక్లిష్టముగా నున్నది. కావున గొన్నిక్రొత్తవిషయములను గల్పించియు, మూలకథలోని కొన్ని యనుచిత విషయములను నవలయు, మితికొన్నిటిని జక్రబంధించియు, కథాచిత్రమును చాత్రాచిత్రమును బాటించి కామ్రులవారి నాటకమునువీరరసప్రధానముగా నతిమనోహరముగారచించిరి.” అని పీఠికాకారులు వ్రాసినారు. తెలుగుభారతములో 82 పద్యములలోను సంస్కృతములో సుమారు 100 శ్లోకములలోను ఉన్నకథను ఆరంభములనాటకముగా సవరించేటప్పుడు, చాత్రకావ్యవేదో సవరించిన వేదో విడదీసి చెప్పట సాధ్యముకాదు. మూలములో ఒక్కమాటలో కూచిత మైనసంగతిని ఒకఅంశముగా నాటకములో కల్పించేటప్పుడు, అదిక్రొత్తదా, లేక సవరణా ఎట్లు చెప్పగలము?

* ఈపద్యము కవి నాటకములో ఎట్లు ఉపయోగించెనో కొంచెము విమర్శింపము. ఇందులో దేవవక్తనిదిబాధ్య సంపాదనము వర్ణితాంశము. అందుచేత ఇది చరిత్రసంబంధమైనదై ప్రమాణధూత మగుచున్నది ఈవర్ణనలో తెలుగు సంస్కృతభారతములకు భేదమున్నది. నన్నయ్యకుఆధారమేదో నాకు ప్రస్తుతముకాదు. కాని నాటక రత్నతెనుగో సంస్కృతమో ప్రమాణము కావలెను. అట్లాకాకుండా వారిరస స్వంతమైనది. ఎందుకీమార్పుచేసినో నాకు తెలియలేదు. ఆంగ్లం మూలములకు అనుసరించలేదని చెప్పలేము. సమదని అంటుంటే నేర్చుకొనెనంటే ఎక్కువ సముజసమనా? సంస్కృతము: ఆది. 100.85-891. పరిభ్రమించి సాంగవేదములు నేర్చెను. 2. అస్త్రములలోను, యుద్ధములోను ఇంగ్లీషులో సమును. 3. శుక్రునికి తెలిసినకాస్త్రము లితనికి తెలుసును. 4. అస్త్రములలో పరశురాముడంతవాడ్యు తెను : ఆది 4.169. 1. పకలవీధంబులు సదిత పరిమల్లో 2. కాస్త్రములో శుక్రబృహస్పతిలో నేర్చినయల్లె. 3. అస్త్రవిద్యను పరశురాము డంత దక్షుడు 4. ఆర్యునిజ్ఞానంబునందు సనత్కుమారాదుల.

నాటకము: 1. పుటలోని పద్యము 1. ప్రాజయపులు నాలుగు పాతరునియొద్ద 2. ప్రసిద్ధకాస్త్రములో పరిమల్లోద్ద. 3. సావీత్రికికీర్త్యులభార్యవునియొద్ద. 4. చక్రవిద్యారహస్యంబుననకసనం దాదిమునులయొద్ద 5. ధనుర్వేదముపరశురామునద్ద.

ఇట్టివిన్న సంగతులుచాలాఉన్నవనిఅంగీకరించి, వాటిలో ముఖ్యమైనవాటినే లెక్కవేయగలము. మొదటిఅంశములోని అత్యమేధావిజయము, పరశురామునిఆశ్రమము; రెండోఅంశములోని పాంథాశ్రమము, గాంధర్వదినాహ ప్రయత్నము; మూడోదానిలోని దేవవక్తనిదిగిజయము; నాల్గోదానిలోని సత్యసతీ- అయోగశృంగారము; ఐదోదానిలోని శంతము మనోభిష్టప్రకటనపద్ధతి, ఆరోదానిలోని దేవనైతవాళ రాజసమాగమవర్ణనము- ఇవి ముఖ్యమైనవి.

ఈస్వంతకల్పనలలోకెల్ల మొదటి అంశములోని దిగ్విజయకథ చాలా ముఖ్యమైనది. దీనిరచనకై కవి, చాలాక్రమ తీసికొని యుండవలెనని నా ఊహ. దీనికి మూలము ఇట్లున్నది. “అతం దోకనాదు మృగయా వ్యాజంబున గంగా సమీపంబునం జనువాడు; కడు నల్ప ప్రవాహంతై యున్నదాని గంగానదిం జూచి, యిది యేమినిమిత్తంబో యనుచు గొండొక నేల యరిగి కనియె ముందుట ధనువర్షసింపుచు బాణసంహతి సేతుగా గట్టి యున్న కుమారు. అప్పు డెఱుంగ నేరక విస్మయావలతె చిత్తుండయి యుండె. అంత కోమలాంగి దివ్యనది ప్రీతితో జనుడెంచి పరికి సుతునిచ్చి గంగసనిన, తనయుతోడుకొనుచు ధూవిధుండు తనపురంబునకు వచ్చె.” కర సేతు నిర్మాణము, గంగాశంతములు తిరిగి కలుసుకొనుట దేవవక్తని తండ్రికి ఇచ్చుట మూలములోనివే. వీటికి, పరశురామాశ్రమము, దిగ్విజయసంరంభము కలిపి, కథను సవరించి మొదటిఅంశమును కవి రచించెను. పరశురామాశ్రమము దిగ్విజయముంత కల్పితముకాదు. (మా. తెనుగు భారతము ఆది. 70.169) * వీరరసపోషణము

కాబట్టి దిగ్విజయము, దిగ్విజయముకాబట్టి గునుర్విద్య, కాబట్టి గురువు, కాబట్టి అతని ఆశ్రమము, ఇట్లు పరం పరగా పరిమించి ఈ సమరణ సిద్ధమైనవని చెప్పవచ్చు నేమో. కాని పరమరామునితో నివసించిఉండునట్లుకాని అతనినుండి అస్త్రవిద్య నేర్చుకొననట్లుకాని మూలములో లేదు. మూలములో ఉన్న శరనేతు నిర్మాణమున కల్పితమైన దిగ్విజయమునకు అంగముగా కవి సమించెను కాని ఈ రెండింటికి కథారచనలో ఎట్టి సంబంధము కానరాదు. ఇంతమాత్రం ఈ శరనేతు వెండుకు? ఈదిగ్విజయవర్ణన ఉత్తరరామాయణములోని కుశలపులకము అనుకరించినా అని స్ఫురిస్తున్నది “పుత్రాదిచ్ఛేత్ పరాజయం” అనే న్యాయమును అనుసరించి చేసిన ఈవర్ణన బాగానే ఉండవచ్చును దేవవ్రత సంప్రాప్తికథయొక్క ఆవశ్యకత మాట అటుండనిచ్చి, ఆకథచెప్ప నిశ్చయించినపుడు మూలములోనున్న మార్గముకంటె నాటకములోని సాధనము ఎక్కువ ఆహ్లాదకరముగా ఉన్నదని చెప్పగలము. నాటకములోని మార్పు దిగ్విజయముతో అత్తునట్లుగాఉన్నది. వీరభటులు, నేనాని, పరాజితులుకాగా శంతనుడు సమీపించి బాలుని విజృంభణమును శరీరాకృతినిచూచి, ప్రగమదర్శనమునుంచి ఉద్భవించిన వాత్సల్యమునకు వస్తుడై యుద్ధమును ఆపినవాడై పిల్లవాని ఊరుపేరు అడిగి, గంగాదేవి సమాగమ పూర్వస్మృతాంతమును జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని ఆ బాలుడే తనకునాడునది గ్రహించుట; ఆతరువాతనే పరమరాముడు స్వప్నప్రవచుట; గంగాదేవి అప్పగించుట; ఈ కథంతా రంగముపై మనోరంజకముగా ఉంటుంది. కాని ఒకచిక్కు ఉన్నది. నగరములో ఉండవలసినరాజు అశ్వముతో పోవుసేనలో ఉండుట ఒక అప్రసిద్ధమైన ఏర్పాటు అవుతున్నది. ఆలూకాక, మని బాలునిచే సంభవించిన నేనానిపరాజయవృత్తాంతమును విని శంతనుడు పట్టణమునుండి బయలుదేరివచ్చెనని సమాధానము చెప్పితే రాజనగరమైన హస్తినాపురమునకున్న ఈఆశ్రమస్థానమునకున్నా ఉన్నదూరము చాలా తక్కువని చెప్పవలసి వస్తుంది. నాటకములోని కాలనూచనలను చూడండి. శరనేతువు పూర్తిఅయ్యేసరికి జాము ప్రోద్బలించి. గురుడు వచ్చేవేళ అయినది (చూ॥ ౮ పుట); సంబంధము పూర్తివెండేసరికి గురువయ్యడు శర

నేతువు సమీపించినాడు. ఈరెండింటికి అంతరమైన స్వల్పకాలములోనే ఈ దిగ్విజయ పరాజయము పూర్తి అయినది. జయసింహునిపేగు, శంతనునికి వార్త, వాని రాక ఈ స్వల్పకాలములో జరిగినప్పుడు పట్టణమునకున్న ఆశ్రమమునకున్నా దూరము తక్కువని చెప్పక తీరదు. అంతదగ్గరనే ఉన్న ఈ ఆశ్రమము, ఈ బాలుని సంగతి ఇదివరకెన్నమా శంతనునికి వినికిడి కాలేదా? కవి బాలునిచే వేయించిన ప్రశ్న చాలా సోపమైనది. ఊరు, పల్లె, ఆశ్రమము, ఉగ్రవంశులు - ఇలా దుందుభి ప్రతిష్ఠకు స్థానములు? అక్కడా వీగులుండేస్థలము? అక్కడికా అశ్వము పెట్టుకు? వెళ్ళినా అచ్చటా వారి వీక్షణోమాము? ఈ వర్ణనకుగల శౌచిత్యమెంతో విమర్శకులు విచారించవలసినదేనా! మరొక సంగతి. శంతనుడు భార్యరహితుడై యుండ అశ్వమేధ మెట్లు తలపెట్టినాడు? రాముడు ప్రారంభించినపుడు సువల్లసీతను సమీపముండుచుకొనెనట. శంతనుడో! ఇంతమాత్రం ఈ దిగ్విజయకథకున్న లేనా దేవవ్రతప్రాప్తికథకున్నా నాటకవస్తువైన ప్రతిజ్ఞాకథకున్నా ఎట్టి సంబంధము కానరాదు. దీనిని విడిచివేస్తే నాటక మెట్లుచెడును? చెడదు సరేకదా బాగుపడుననిమాడా చెప్పవలసినవచ్చును కాబోలు!

మొదటిఅంకములో శంతనుడు ప్రారంభించిన అశ్వమేధాంగమైన దిగ్విజయము మూడో అంకముతో పూర్తియైన దేవవ్రతుని దిగ్విజయము ఒకటేనా, ఒకదాని అనుబంధము ఒకటా లేక వేరువేరే? ఈరెండింటికి కథలో ఎట్టిసంబంధము కానరాదు. కాని రెండింటికి ప్రయోజనము ఒక్కటే అంటే అది కథారచనకై కాకరసపోషణమునకై కావలసి ఉంటుంది. ఏదైనా కథారచనగురించి అలోచించవలెను. మనము పరిశీలించవలసినవిషయములున్నవి. ముఖ్యముగా పాత్రలీలవర్ణనము, మొదటి అంకములోనిది శంతనుని దిగ్విజయమైనా శంతనుని ప్రభుప్రత్యక్షముగా ఎక్కడా చూపలేదు. రాజాధిరాజేశ్వరుడుగాక అస్యు డెవ్వడైనా అశ్వమేధము తలపెట్టగలడా అనే సూచనద్వారా కాక వేరుగా శంతనునిప్రభునాటకములో ఎక్కడా కానరాదు. తనకున్న సూచనయైన ప్రభు కళంకము రాకుండా కవి నిర్ణయించిన అంగీకరణము, శంతనుడు వీగిపోలేదు. దేవవ్రతుని గెలువంతా

సోమపాలునిపైని జయసింహునిపైనిన్నీ ఇంతకూ ప్రకంపనాస్త్రము ప్రయోగించి దేవప్రతుడు యుద్ధము తప్పించుకొన్నాడని మనము మరిచిపోకూడదు. ముఖ్యవీరులలో పోరాటము జరగనేలేదు. రెండోమారు వర్ణించిన దిగ్విజయము వాస్తవమైనవిజయమే! చాలామంది సామంతరాజులను జయించి సామ్రాజ్యము స్థాపించాడు. ఇదంతా దేవప్రతుని వీరాగ్రసరత్వమే. దేవప్రతుడు దండయాత్రకు పోగా శత్రువుడు మన్యునీవులో పడియుండును. ఇట్టి ఐర్లనవలన శత్రువుని శిలమునకు కఠంఠము రాలేదా ఏమి? మొదటిఅంకములో నూచనగానున్న శత్రువుని పీఠత్వము ఇప్పుడేమైనట్లు? దేవప్రతుడు, యువరాజుకాని రారాజుకాడు. యువరాజు తెచ్చినదంతా రాజుకే చేరుననే వ్యవహారార్థముననుసరించి ఈ అంకములోని దిగ్విజయములనూట ఎట్లు? మొదటిదానిద్వారా దేవప్రతుని ప్రాప్తి కలిగినది. ఇక రెండోదో? రెండోఅంకములో ప్రారంభమైన సత్యవతీకథంతా ఒకేజాపున చెప్పిచేయనక్కరలేకుండా ఉండేటందుకు ఈ రెండో దిగ్విజయముకూడా శత్రువునికే చెందవలెను; అట్లు చేహరిన వీర్యము శత్రువునికే చెల్లదా అని అడగవచ్చును. పాత్రశిల ఐర్లన ఆలాగుండగా కథారచన విషయమై ఈరెండో దిగ్విజయవర్ణన ఉపచరిస్తుందని చెప్పవచ్చును. రెండో అంకముయొక్క విష్కంభకములో దండయాత్ర నూచన అగును; అంకమంతా సత్యవతీ దర్శనకథే వర్ణిస్తుంది. మూడోదానిలో మొదటసంకీర్ణవిష్కంభకము, ఆతరువాత అంకములోని ఒకరంగము, మొత్తముపైని నాల్గుపేజీల వివాగా అంకమంతా అయోగశృంగారమునే, వర్ణిస్తుంది. రెండుమూడంకములు కలిపితే మొదటకొన దండయాత్ర ముగ్యదంతా సత్యవతీకథ ఉంటుంది. కథారచనలో ఈవ్యత్యయము ఒక పెద్దలాభము కాదు. ఎందుకంటే మిగిలిన మూడంకములలోను కథ ఒక్కజేయైనా ఎట్లు రంగము మార్చుటచేత వర్ణన నడిచిందో ఆలాగే ఈ రెండునాల్గు దండయాత్రనూచనలు విడిచిపెట్టి కథనడవ వీరున్నది. అదే బాగుండునేమో!

“కథాచిత్తమును బాత్రాచిత్తమును బాటించి... ఇందుకు ఉదాహరణము, మూలమునందుఁ దనకుమారునితోఁ దనపెండ్లిమాట చెప్పుచు శత్రువుడు చేసినసంభా

షణ మనుచితముగా నుండుటచే దానిని జక్కగా సవరించి శత్రువుని ధీరోదారునిగా మార్చుట యొకయుదాహరణము” అని సీతికాకారులు వ్రాసినారు. కాస్తూరిలుగారు చేసినవార్తలలో ఇదొకటనేకాకుండా, ఇది చాలా ముఖ్యమైనదని కూడా చెప్పుతున్నారు. దీనిలో శత్రువునిశిలము చక్కగా వ. క్తమవుకూఉన్నదని వారి అభిప్రాయము. మూలములో ఈసంగతి ఎట్లుఉన్నదో చూదాము. దాశరథి తనఅభిప్రాయము చెప్పగా “గాంగేయు యువరాజుఁ దలచి” “అదితప్ప నొండు వేడుమయిచ్చెదను.” అనిపలికెను. కాని దాశరథి అంగీకరింపవండున, విఫలమనోరథుడై ఇంటికి వచ్చి, చింతాక్రాంతుడై యున్నరంధ్రుని చూచి, “నీకన్ని విధముల సౌఖ్యసాధనములే ఉండగా నీ కీపరితాప మెందుకు” అని దేవప్రతుడు అడగగా, రంధ్రుని తనమనోరథమును వృత్తిపరుస్తూ కారణములు చెప్పెను. ఏకపుత్రుడున్నా అనపత్యుడున్నా ఒక్కమోస్తరే అని ఉండుటచేత నున్నా, సంతానము అగ్నిహోత్రములవలెనే పెద్దవారికి మాడా ఎడతెగకుండా ఉండవలెనని, దేవప్రతుడు యుద్ధక్షియం డుటచేత నాని “ఉనికి నమ్మగానోపకా” అనినీ, కారణములుగా చెప్పి, “ఒహపుత్రార్థంబు యత్నంబు నేయవలయు వివాహం బయ్యెదను” అని పలికెను. ఆతరువాత “గాంగేయుండు వృద్ధామాత్య పురోహిత సుహృద్బంబులలో విచారించి యోజనగంధి రాజుచిత్తంబునం గలుగుట యెఱింగి” దాశరథివద్దకు అనేకసేవలతో వెళ్లెను. ఇది తెలుగుభారతమునుండి సంగ్రహించినది; సంస్కృతమునకు సరిగానే ఉన్నది. దీనిని నాటకములో ఎట్లు మార్చినారో సంగ్రహముగా చెప్పెదను. రెండోఅంకములో యమునాతీరమునకు వేలుకై వెళ్లుట; అక్కడ సురభిచే తీసుకొనిపోబడి పాంథాశ్రమముచేరి, అక్కడ శకుంతలాపరిణయవృత్తాంతముప్రకారము (నాయకుని మాటలరూక చదువుకొన్న శకుంతలాకథే జ్ఞప్తికివచ్చినదా అన్నట్లు) సుగంధిలో మట్టాడి, వృత్తాంతమును తెలుసుకొని, రంధ్రునిదికి పోవును. ఇంతవరకు మూలమునుండి గలభేదమంతా ఈ పాంథాశ్రమము. దానిలో శకుంతలాపరిణయముకరణము తప్ప మరేమిన్నీ లేదు. మూడోఅంకము ప్రారంభిస్తుంది

అయోగశృంగారబాధకు ఓర్వబాలక శంకరుడు బాధపడుచుండెడిని మూలములో ఉన్నది. ఈవాక్యస్థ కథను ఒక అంకముగా విస్తరించుటకు సహాయులైన మంత్ర పురోహితులను ప్రవేశపెట్టి శంకరునిచే అమాత్యా, ఏదోవచ్చినది, వచ్చినది వచ్చిచెల్లెయడగినది అడగినదెడత మరలత్రవ్వనేల? అని తనబాధాకారణము నూచింప చేసెను. పెండ్లికిగదా అని పురోహితుడు కంగించెను. ఇట్లుపలుకుట గంభీరత అని కాబోలు. ఈగంభీర్యము నకును, పూర్వము ఆ అంకములోనే స్వగతమున వర్ణించిన శృంగారబాధకున్న సామరస్యము లేదు. అప్పుడేవో ఒకటి అసత్యము కావలసివచ్చును. స్త్రీతోనే కాకుండా స్త్రీనివయమైన అసత్య మేదిన్నీ నీతిబాహ్యము కావని అభిప్రాయమా? ఇంతకూ శంకరుడు ధీరోదాతుడైన పుడు ఈ అసత్యమును ఒప్పుకొందుమా? మూలములో శంకరుడు చెప్పిన ఏకపుత్రుని తర్కములన్నీ నాటక ములో యజ్ఞతీర్థముమంతులు అందురు. వీటిని శంకరుడు సహేతుకముగాను, నిరుత్తరముగాకూడా ఖండించి వేయెను. మూలములో చక్కగా అతినఈకారణములు నాటకములో సరిపడకపోతే, శంకరునివివాహేచ్ఛకు కానుబాధేతరము ఏదిన్నీ కారణముగా కనబడదు. అంత కంటే ఉదారభావ మేదిన్నీ లేనియెడల శంకరుడు “ధీరోదాతు”డెట్లు? శంకరునివయస్సెంత? ౧౪వయస ములో లేడే కానుబాధకు లొంగుటకు. శంకరుడు ధీరుడే అయితే, కాదని నిశ్చయించినదానిని త్రవ్వతూ; ఆనం గతి పడేపడే జ్ఞాపకములెప్పుంటూ మైత్రీ వ్యక్తమయే టట్లునూ, తనవల్ల సాక్షాత్తుగాకాకుండా పైవారు పోల్చి కార్యముచేస్తే చాలుననే వేలవునివలె శంకరుడు ప్రవర్తించుట ఉత్తమనాయకలక్షణమునకు సరిపడదని చెప్పవలెను. “కుమారునిరాజ్యముకంటే నాకు బరిణయ మెక్కుడుగాదు. సర్వథా నే నాచింత వదలియుంటిని. శ్రర్మ వశోబువగారిని యాలోచనము గలిగి యది ప్రమాదవశం

బున బయటబడుటచే గౌరవగౌరవంబునకు గలంకము దెచ్చితివని పెద్దకుండలనూపనోడి కొందలపడుచున్నాడ” అని చెప్పినమాటలు సత్యమూ, లేక శృంగారవికార మైన మురిపంపా? జ్ఞానమార్గము కోరిన ఇతడు, శ్లేషతో “దేవప్రతుకు నీ కుభయలోకసాధనమైన రాజమార్గము” అని యజ్ఞతీర్థమి అన్నమాట తన సత్యవతీప్రాప్తిసాధన ముగా అన్వయించుకొనుట ధీరోదాతునికి ఉచితశీలమా? శంకరుడు వాస్తవముగా ధీరుడే యైతే, తానన్నమాటలు నిశ్చయమే యైతే, దిగ్విజయమునుండి వచ్చినదేవప్రతు నికికూడా తనకోకము వీల వ్యక్తము కావలసివచ్చింది? అతనిశీలవర్ధనములో ఇది ఒకచిక్కేక్కదా. మరొకసంగతి; దేవప్రతుకు తండ్రిమనోభీష్టుమును కనుకొనుట మూలము కంటే వేరుగా నాటకములో సవరింపబడినది. దేవప్ర తుకు తనలో తాను తెచ్చించి, పక్షములన్నింటిని విమర్శించి తుదకు వేటకేనవస్థలనుపట్టి “ఆ! ఆమనోరథము ఇట్టిది గావుననే యింతగోప్పమై, వేదనాహేతు వగుచున్న”దని నూటిగా ఊహించగల్గినాడు. దేవప్రతుకు కనుకోనిగాని, చెప్పకూడదని అన్నివిధాల నిశ్చయించిన యజ్ఞతీర్థలే దైవముమీద తప్పుమోపి చెప్పివేసినాడు. ఇందువలన కలిగేలసమ్మార్తి యెవో తెలియలేదు. ఇది చమత్కారముగా ఉన్నా శంకరునిశీలము అమాత్రము ఈసమాజమున చక్కపడలేదు. ఈమార్పులన గంభీర తను సంపాదించితిమంటిరా ధీరోదాతున కుండవలసిన ధైర్యమునకు దృఢవ్రతమునకు, మహాసత్యమునకుకూడా భంగము వచ్చితిమను. మూలములో తండ్రి కొడుకుతో చెప్పట అనుచితమైతే శంకరుడు ఇంత వేల అగుట ఉచితమా? అపత్యార్థము వివాహప్రయత్నము చేయుట ఆర్యవర్తదృష్టిలో అనుచితముకాదు. అపత్య మందుచేత ఒకరినకారణ మగుచున్నది; కళామంగళము అంతకంటే ఉచితమైనకారణము కానేరదుగదా. తనబుద్ధిని స్థిరము చేసుకొనలేక, ఎన్నోమార్లు ప్రయత్నముచేసినా

౧. చూ ఇహోపభోగంబులం బెద్దకాలంబు సనినఆది 4-162.

౨. యజ్ఞ: లోకాపవాదంబునకు జడిసి యితడు పెండ్లి వలదనుచున్నాడుగాని నిరీహుడేగాదు. (పుట 64)

౩. ఇవన్నీ ఇప్పటివాసనలు కాబోలు. సత్యవతి తనకు వ్యాసుడు కృత్తిసన్మత్రాంతము కృష్ణునితో చెప్పినది, ఆలాగే కుంతి కర్ణునిజన్మన్మత్రాంతము చెప్పినది. ఎన్నో ఇట్టిసంగతులున్నవిగదా.

౪. వంశాభివృద్ధి, ధర్మాచరణము శంకరునికే చెల్లునా, దేవప్రతునికే చెల్లునా?

రైకల్మము సొందువాడు ఎట్టి ఉదారనాయకుడో ఇంత వరకు శీతనుని ధీరోదాత్తునిగానే ఉన్నట్లు వారని ఊహించే విమర్శించినాను. కాని పీఠికాకారులు మాత్రము “ధీరోదాత్” ధని వ్రాసినారు. అలంకారకాస్త్రములో నా కీప్రయోగము కానరానందున, శీతనుని శీలత్వము ప్రాచీనసంప్రదాయముగాక నవీనమా అనే సంశయము కలిగినది. నవీనమైనపుడు ఏ అర్థములో ఆమాటను ఉపయోగించినది స్పష్టముకాకుండా తగయిదా పడకూడదని నా అభిప్రాయము.

ఇంకొక ముఖ్యాంశమున్నది. ఈ నాటకమునకు ప్రధానరసము వీరమని గ్రంథకర్త ప్రస్తావనములోను, పీఠికాకారులు వారి వ్యాసములోను నొక్క చెప్పియున్నారు. వీరరసమును కొంచు అలంకారికులు దానదయా యుద్ధములనెడి మూడురకములుగాను, ధర్మ వీరమును కలిపి కొంచు నాలుగు రకములుగాను విభజించియున్నారు. రసగంగాధర మతానుసారముగామాత్రా ఈ నాటింటిలోనే మిగిలిన పాండిత్యాదుల రకములకు అంశరాసము చెప్పితే, మననాటకములో వర్ణించిన వీరరస మేదియో ఉండునో ఆలోచింతము. దయాధర్మములు కాదుగదా దానముకూడా కాదని చెప్పవచ్చును. దాన వీరమునకు బరచక్రవర్తిని లక్ష్యముగా చెప్పియున్నారు. అట్టి యేదానము నాటకములో వర్ణితమై యుండలేదు. అందుచేత యుద్ధమే ఇందలి వీరరసమని చెప్పవలసివచ్చును. మీద నుడూరించిన రెండు దిగ్విజయములే ఈ వీరరస వ్యంజకము లగును. ఇందులో మొదటి అంశములోని వీరరసోత్కర్షను చక్కగా విమర్శించవలసి ఉంటుంది. ఎందుచేతనగా కథారచన ననుసరించి విచారించినచో ఈ అంశ కథకు ఎట్టిప్రయోజనము కానరాలేదని మీదను చెప్పవచ్చును, ఈ అంశము ఏల ఎందుకు నాటకములో ప్రవేశించి ఉండవలెనో పూర్తిగా చర్చించక ఇప్పటికి నిలిపి ఉంచినవేసితిని. వీరరసప్రధానమైన నాటకమును వ్రాయవలెనని నిశ్చయించిన కవికి వీరరసముతో నాటకమును ప్రారంభించుట సమంజసమే. ఈ అంశములో వీరరసమైన ప్రధానమైతే అది వీరమే అని ఒప్పుకొనవలెను. నాయకుడు దేవప్రతుడా, లేక శీతనుడా అనే ప్రశ్న ఇప్పుడు అప్రస్తుతము. కాని ఈ దిగ్విజయ కథ

ద్వారానే నాయకుని వీరత్వ ప్రకర్ష కల్గిది కావలసి ఉన్నది. దేవప్రతుడు నాయకుడైనా కాకపోయినా, అతని వీరము ఉన్నందుననుచుచేత ప్రతిపక్షము లేనప్పుడుకూడా శీతనేతునిర్యోగముద్వారా వైకీప్రవహిస్తూ ఉండెననిచెప్పి శీతనేతుకథకు ప్రయోజనము కల్పించెను. కాని, ఏక రసానుభావములుగా శీతనేతువునున్న దిగ్విజయమునకున్న సంబంధమున్నదన్నా, సాక్షాత్తుగా రెండు అంశములకు ఎట్టి సంబంధమూ లేదనేవాదము నిలిచి ఉండవలసివచ్చేది. దిగ్విజయముచే పాపితమయే వీరమునకు శీతనేతువు ఏవిధానా ఆవశ్యకము కాదు సరేకదా, ముందొక శీతనేతువైన శకుండా దిగ్విజయసంబంధ కోలాహలముతోనే తెర లేచేటప్పుడు ప్రదర్శనమునకు వచ్చేవన్నె ఈ చప్పుని దేవప్రతుని స్వగతముతో రాదని చెప్పే రంగరచకుల అభిప్రాయముతో మనముకూడా ఏకీభవించవలసి ఉంటుంది. రసోద్వేగమునకని చెప్పాలన్నా దిగ్విజయ సంరంభములో గల రసముకంటే ఎక్కువ ఏమిన్నీ ఈ శీతనేతు నిర్మూలలో స్ఫురించదు. రెండింటిని కలిపి ఏక రసాంగములుగా చెప్పుదామంటే విభావాను భావప్రాయాభావాదులలో దేనికైనా ఈ శీతనేతువు ఏవిధాన ఉపయోగించదు. ఇంతకూ పూర్వపు సంప్రదాయము ననుసరించి కాబోలు యుద్ధము రంగముపై చూపక అంతా మాటలలో వెళ్లపుచ్చినారు జరిగిన యుద్ధముకూడా అతిస్వల్పము. రెండుపక్షములలో సమానులు యుద్ధమునకు జోరుకోలేదు. యుద్ధమునకు సమపడిన చంద్రశేఖరుని భుజములు ఆరంభములోనే అరికట్టి బడినవి. సోమపాలుడు ఇటు అటు పరుగెత్తడమేకాని, యుద్ధమా చేయనేలేదు. వచ్చిన జయింపాలకు కూడా ఆర్కాటమే చేసినాడు; పతాకము తెగింది; ఏనుగులు మురికినాటింది; శీరమున్నీ తునకలైనవి; సైనికులు బూరుగుదూదిగా ఎగిరిపోయిరి; కంపకాస్త్రము అందరిని పడవేసింది; అని తెరలో జరిగినట్లు చెప్పినదేదో అదే ఈ అంశములోని యుద్ధమంతా. దేవప్రతునికి ఒక్కమార్తే నా శీరముసోకనైనా సోకలేదు. ఈ యుద్ధవర్ణన వీరరస పోషకమని మనము భావించవలసి ఉన్నది.

అంతే కాకుండా ఈ అంశములోని వీరము కళంకితమైనది. అలంకారికుల మతములో విమర్శములే వీర

శాంత కరుణ రసములకు మైత్రిని కవి కల్పించ యెత్నించెను. వీటికి మైత్రి అసంభవమని ప్రధాననూత్రములలో అలంకారికు లందరూ ఘోషిస్తూ ఉన్నప్పటికీ, కవి వాటికి ఏకీభావము కల్పించుటచే చాలా ప్రయాసపడినారు. అవును; అలంకారికులు కూడా తుదకు కొన్ని సిద్ధకవి ప్రయోగములను తీసి ఈ సహజ విరుద్ధములైన వీరశాంతములకు అనుగుణ్యమున్నట్లు చూపియున్నారు. ఆ గౌణమునే వీరు ప్రధానముగా చేసుకొన్నట్లు నాటకములో శబ్దతః ఉట్టంకించి ఉన్నారు. దేవవ్రతుకందుసోమపాలుడు (పుట 16); శంతనుడు స్వగతమున తనవిషయమై (పుట 16), దేవవ్రతుని విషయమై (పుట 17), దేవవ్రతుడు శంతనుని విషయమై స్వగతమున (పుటలు 17, 18, 20), ఈర్ష్యలములలో వీరకరుణ శాంతములకున్న, శంతనునిలో (పుట 19) వీరశృంగారములకున్నా సామానాధికార్యము కవి వర్ణించిన్నీ, శబ్దతః చెప్పిన్నీ ఉన్నారు. ఇకన్నీ శబ్దదోషము లనునో కానో అలంకారశాస్త్ర పండితులు పరిష్కరించుచుగాక ఇట్టివర్ణనకు ఉదాహరణములున్నా, శాస్త్రసూత్రములు గౌణముగా అంగీకరించినా, ఇన్ని మాట్లాడప్పు వాయించినట్లు ప్రకటించవలసిన అసరముగాని రుచివిశేషముగాని కానరాకున్నది. ఈరసముల సామానాధికార్యమునకు అనుగ్రహమున్నా, అట్టివిధిక బిభృష “ఏకీభావము” అననచ్చునా అని నాకు శంక కలుగుచున్నది. ఒకవేళ ఏకీభావము అనిదానికంటే ప్రమాణమున్నా “వీరము శాంతమై శాంతము కరుణమైన” దనే వర్ణనములోని పరిణామమునకు ఆధార మెక్కడిదో తెలియకున్నది. ఇక్కడికి అనుగుణ్యములైనవి. ఇక మిగిలిన రసములకు కూడా ఏకీభావము కవి సమకట్టినట్లు వర్ణించినారు. పరశురాముని కలిసినతరువాత శంతనదేవవ్రతులు చూపిన వినయము, ఒక్కచోట (పూ. పుట 23) కనబరచిన భయము; పరశురాముడు చూపిన క్రోధము, దీని సంరక్షింపి పరిహారము క్రింద సమవ్యయముచేయుట (పూ. పుట 23) గంగాదేవి వచ్చినతరువాత శంతనుడు జహ్నుకన్య మొగము చూడ సిగ్గుపడుట; తల్లితండ్రులు పుత్రునిపై చూపిన వాత్సల్యము; ఇకన్నీ వీరరసప్రవాహములో నడ్డముగా పచ్చుమండిన తునకలు. వీటిలో వ్యక్తమైన శృంగారములతో భిదత్వ క్రోధ అనుభవములనుమాత్రము

కలవకపోవుటచేత నవరసముల ఏకీభావమునకు సమయ మొకటి పోయినట్లైనది. ఇట్టి రసముల ప్రాగుకుమాడా అలంకారశాస్త్రము ఒప్పునా, ప్రాచీన సంస్కృత నాటకములలో సంప్రదాయమున్నదా అనే ప్రశ్నలకు తగిన విమర్శన చేయ నాకు పాండిత్యావ కాశములు చాలవు. ఈలాగున్నది మొదటి అంశములోని వీరరసము. ఇక రెండో దిగ్విజయ వర్ణనావ సరమున స్ఫురించే వీర మెట్లున్నదో చూదాము. యుద్ధముయొక్క జయఫలము, విజయోత్సవముల సంగతి వింటాము. అంతకంటె యుద్ధ సంబంధమైన కోలాసలముతో ప్రేక్షకుల హితులు మనస్సులు పర్వాప్రము పొందవు. అప్పటికి గాని రసాస్వాదనమొట్టొట్టె ఎట్లు చెప్పగలము? ప్రతాపమనే విభావము, యుద్ధమనే అనుభావము, గర్వోత్థి వర్ణములనే భావములు, ఉత్సాహము నేపథ్యము, ఉచితమైన అలంబనోద్దీపనములు [నకరూపకము VI. 73] ఈ మొదలైన అంగములతో పొంగిపోవుతూ నాటకమంతా, రంగమంతా కప్పి ప్రేక్షకులను పూర్తిగా మంచి వేయవలెనుగా వీర రసము నాటకరసము అగును. మనోమహాలమైన అర్థమందు ప్రవర్తకము; కార్యారంభములందు సంరంభమైన ఉత్సాహము ఇచ్చేవిన్నీ కానరావు. వీరరసమునకు తగిన ఉదాహరణము వేదీసంహారము. దానిలో వర్ణితమైన రసోద్రేకము, అది ప్రేక్షకులను ఆర్జించిన విధము ఈ నాటకములో వ్యక్తమవుతున్న వాటిని అడుగుతున్నాను. ఏనూశ్రీమైనా వీరరసముంటే అది ఏకదేశ మవుతున్నది. ఎట్లుచూచినా భిష్ముడొక్కడే తగిన వీరపాత్ర. వీర సహాయుడైన సుహృత్ కుమారాబుడు, సామంత వైనికాద్యులు [ద్రౌపద 77 కారిక] ఎవరూ పాత్రలు కానరారు. మొదటి అంశములో ఓ నివలె సూచితమైన శంతనుడు ఆ అంశము దాటిన దగ్గరనుంచి తుదకు నాటకాంతము వరకు శృంగారపాత్ర అవుతున్నాడు. ఇక శంతనుని వైనికులు, సోమపాల సంద్రశేఖర జయసింహులు మాత్రమే ఉన్నారు. నారొక లెక్కకాదు. పరశురాముడు కూడా వీరపాత్రే అని చెప్పగలమా? భిష్ముడైనా వీరపాత్రగానే తుదవరకు ఉండేనా అంటే చెప్పలేకన్నాము.

నాటకములో భీష్ముడు ప్రతిజ్ఞకై వచ్చియున్నాడు. భీష్మప్రతిజ్ఞ పామరుల కొకవేళ వీరమన్నట్లు ద్యోతకమైనా, నాటకకర్త పండితులు అంకారశాస్త్ర రీత్యాగాని లేకలోకానుభవమునుబట్టిగాని ప్రతిజ్ఞ వీరరస భావముగా భావించరుగాదా! భీష్ముడొసరించినది స్వార్థ త్యాగము; అందువారకు మాపినదీక్ష, పడినకష్టములు, నాటక వస్తువులోకి చేరేఉంటే ప్రేక్షకుల హృదయమునుకరిగించ వచ్చును. స్వార్థత్యాగమును బుద్ధిపూర్వకముగా పట్టుదలతో చేసేవారు ధైర్యశాలులు, అసాధారణ మహనీయులు. ఆత్యాగమును వివరముగా వర్ణించిఉంటే, ఆరస మేనుగునో అనేసరన్న ప్రశ్నలుస్తాయి. నాటకములో ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లు, చెప్పియుంటుంటే ఆప్రతిజ్ఞకు అంతకుంటే ఎక్కువసాసనము నాటకములో కల్పించలేదు. ప్రతిజ్ఞ స్వార్థత్యాగములెనే వీరము కానేరదు. అందునంటే ప్రాయోపవేశము, సహృదయము, హఠా వీరములు అయితీరవలసి ఉంటుంది. హరిశ్చంద్రుడు, శివిచక్రవర్తి, లక్ష్మణుడు, రాముడు, బుద్ధుడు, యశుతి కొడుకు, వీరందరూ వీరులే కావలసివచ్చును. దేవద్రుతుని ప్రతిజ్ఞ హఠాః ట్టిచే. ఇందులో మెచ్చుకోదగినది, అసాధారణమైనది లేకపోలేదు. అంతమాత్రాన వీరమనిపించుకోదు. అందుకు ప్రాచీనసంప్రదాయము, అంకారశాస్త్రసమ్మతము ఉండితీరవలెను. అంతేకాకుండా ప్రతిజ్ఞ వీరరసముయొక్క ఆవిర్భావమే అంటే; ఈ ప్రతిజ్ఞకున్న మిగిలిన ఆవిర్భావములైన దిగ్విజయమునకున్న ఎట్టిసంబంధమూ లేదు. రెండూ వేరువేరు సంగతులైనపుడు ప్రధానరసమైన వీరముయొక్క ఆవిర్భావములుగా అది నాటకములో ఎట్లు సాధనము? ప్రతిజ్ఞ వీరమంటే, మూలములో లేక దానికి వైరంతర్య మెక్కడ కుదురును? ఏవిధాన పాపగతుండా ఉన్న ఈ దిగ్విజయములకల్పన ఎందుక? అంతేకాకుండా ఈ కలమైన ప్రతిజ్ఞయొక్క ఆరంభ మెక్కడ? అట్టి ప్రతిజ్ఞకు బౌద్ధుల ముండదుకదా. ఒకవేళ అసాధారణ ప్రజ్వల ఈ శాశ్వత బ్రహ్మచారికి అట్టి బౌద్ధుల ముండనున్నా,

అది కొనసాగి తీరవలెనే పట్టుదల ఉండదుకదా. అందుచేత అరంభాదులు దానియం చెల్లుపట్టును? ఇంతమా ఆప్రతిజ్ఞ ఒక కార్యసాధక మవుతున్నది. సాధన మెప్పుడూ కార్యమునకు అంగముగటచేత, దానిరసముమాడా కార్యరసమునకు అంగమైపోవును. కార్యము ఈ నాటకములో శృంగారరసప్రధానమైనది. అట్టి సంబంధమును కృత్రిక ప్రస్తావనములోను, వారిహృదయమును బాగా ఎరిగినవారి మిత్రులు పీఠికలోను స్పష్టము చేసినారు. “శాంతనవుని బ్రహ్మచర్య ప్రతిజ్ఞయే ప్రధానముగా నెఱవేడిన సత్యవతీశంతనల పరిణయము” (పుట 2) “శంతనవుని బ్రహ్మచర్య ప్రతిజ్ఞయే ప్రధానకారణముగా వారి పరిణయమనారంభము నెఱవేటుట” (పీఠిక) ఇట్లై నపుడు ప్రధానమేకో అంగమేదో వేరే చెప్పవలెనా? ప్రధానరసము ప్రధానవిషయమునుపట్టి ఉండునా, లేక అంగమునుపట్టి ఉండునా?

నాటకమునకు శృంగారమో వీరమో ఏదో ఒక రసమని అలంకారికుల అభిప్రాయము [దశరూపక 8-88]; మిగిలినవి అంగములు గాను ప్రాసంగికములుగాను వైరుధ్యము లేకుండా ఉండవచ్చును. “నాటకే శృంగారవీరరసయో రన్యతరన్య ప్రాధాన్యం; అన్యేషాం రసానాం అంగత్వేనాను ప్రవేశః” [ప్రతాపరుద్రీయము III 5.1.] అలాగైనపుడు శృంగారవీరములు రెండుండి ఒకదాని కొకటి అంగముగాగాని, ప్రాసంగికముగాగాని ఉండవచ్చునా అనే ఆశ్చర్యము చాలా ముఖ్యమైనదగునుకదా! శృంగారమునకు వీరము విరుద్ధ మగునా కాదా అని నా కొక ప్రశ్న కలిగి, నాసామాన్య జ్ఞానమును అనుసరించి విమర్శించుటకుంటే, ప్రాచీనుల అలంకారశాస్త్రజ్ఞులమత మేమో కనుగొనుటకు ప్రయత్నించి నాను. ఈవైరుధ్య చర్చ ఎక్కడవచ్చినా, ఏకదేశ వ్యాపకమైనదేకాని నాటకము మొత్తముపైని చేసిన ఉదాహరణ మొకటైనా కానరాలేదు ఒక శ్లోకములో వైరుధ్యమున్నదా లేదా అని వారుచేసిన తర్కము నాప్రస్తుత ప్రశ్నకు సరిపోలేదు. మొత్తముమీద చాలాచోట్ల వైరుధ్యపరిహారమును

1. కాని నాటకమునకు ప్రతిజ్ఞాకాంతనవమని ప్రధాననామముంచి అభిజ్ఞానశాకుంతలమునకు అనుకరణమా ఏమి?—నాటకము వీరరసప్రధానమని చెప్పటచేత, ప్రతిజ్ఞ వీరరసవ్యంజకముగా నాటకకర్త హఠా భావించినారా అని ఒక అనుమానము పుట్టకమానదు.

చేయుటకే వ్యాఖ్యాతల ప్రయత్నము. కాలిదాసభవధూ త్యాదిమహాకవుల ప్రయోగములు ప్రమాణములు, కాస్త్ర మర్మాదాఖ్యములు కావున, ఈవైరుధ్య లక్షణమునకు లక్ష్యములుగా చెప్పలేక పరిహారమును చేసినారు. ఇనా శృంగారవీరములకు వైరుధ్యము చెప్పినారా లేదా అని చూడగా, శృంగారముతో వీరమునకు పరస్పరవిరోధము చెప్పి, వీరమునకు విరోధులను చెప్పటలో మాత్రము శృంగారమును ఉల్లేఖించలేదు. [దర్పణ. 242 కారిక "ఆద్యై కయగ్ధిభత్సకాద్రవీరభయాన్తైః; భూనకేన కాంలేన తథావీరసః] ఇట్లు చెప్పటలో సారస్వతమును కనిపెట్టి శృంగారము ప్రధానమైతే వీరము విరుద్ధమగున కాని, వీరమే ప్రధానమైనయెడల శృంగారము కాదని వాదించెదరేమా. ఇదమిశ్ఠతని నేను చెప్పలేనుకాని, ఎక్కడైనా రెండురసములుంటే, ఒకటిప్రధానము రెండోది అంగము అగును. అంగము ప్రధానమును పరిపా పించి, దాని ఉత్కర్షణను తేవలెను. ఇక్కడ ఈఅంగం గీసంబంధమే కుదరదు. కానవుడు రెంహ స్వతంత్రము లందమా? అట్టివిర్పాటు సంప్రదాయసిద్ధమా? కాదేమో అని నాభయము. ప్రాచీనులనుప్రముఖులూ ఇట్టి వైరుధ్యమును ఆశ్రయాలంబనములు మార్చి పరిపాలించ వచ్చును. అనగా వీరమునకు దేవప్రతిని, శృంగారము నకు శంతనుని ఆశ్రయములుగా చేసినచో, రెండురస ములు, ఇద్దరునాయకులు సిద్ధమగుదురు. అందులో ఒక రిని ఉపనాయకుడందమంటే నాయకోపనాయకులకు ఒకకథ ఒకరసము ప్రతిబింబించవలెను, దేవప్రతిశంతనులకు అట్టిసంబంధము సందిర్భించదు. ఒకవేళ కుదరవలెనంటే, శంతనుడు నాయకుడు. దేవప్రతుడు ఉపనాయకుడు కావలసివచ్చును. అప్పుడు శృంగారము ప్రధానరస మగును. సత్యవతి నాయిక అగును. వీరరసము ప్రధాన మంటే నాయిక లేకపోవును. కాని నాటకముచదివే వారికి సత్యవతి నాయికవలె లోచితవ్వదు. వేరే మరొక నాయిక లేనందున ఎట్టిసమరసకుదరకుండా ఉన్నది.

శృంగారమే ప్రధానమంటే స్థాయి భావాది రసావస్థలు, బొత్తుకాదికార్యావస్థలు చక్కగా అర్థమగు

కాబోలు. ఒకకథ ఒకజత నాయికానాయకులు కన బడుదురు. కథకు ఆరంభము, ఉపసంహారములు వ్యక్త మగును. గ్రంథ విస్తృతిని పట్టిచూచినా శృంగారకథే ఎక్కువస్థలమును, ఎక్కువకాలమును ఆక్రమించును సత్య వతి పరిణయకథ శృంగారకథగదా. మొదటి అంకము 24 పుటలు (5.28); రెండో దానిలోని విష్కంభము 4 పు టలు (29.32); మూడో దానిలో ఆఖరి రెండు రంగములు 8 పుటలు (65-67)-మొత్తము 81 పుట వీరరసకథ. మిగిలిన 67 పుటలు శృంగారరసకథ. ఇట్లుండగా శృంగారరసకథకు ప్రాసంగిక మనడ మెట్లో తెలియదు. పోనీ శృంగారమే ప్రధాన మం వా మంటే అసహజా ప్రేక్షకులు ఒడలు మరచేటట్లు నిండు గా వర్ణితము కాలేదు. దానివై నా బాగాపాపించలేదు. ప్రగమదర్శనమవుదు ఒకేశృంగారము లేనేలేదు. నాటిని క్రియంపదానూయలను, శంతనుడు దుష్కంతుని గంభవతి శకుంతలను, పాంథాశ్రమము కన్యాశ్రమమును పోలియుండి వర్ణనలోను, సంచలించిన దాగుకొనుటలోను బాలిసంబంధమైన చర్చలోను ఒకరివృత్తాంతము ఒకరికి చెప్పటలోను ఇట్లుంటే కాంశములలో ఈభాగము కాకుం ఠలమును అనుకరించినా, కాళిదాసు పాపించిన ఆ నిండు శృంగారమును కాన్తులనారు లేలేక పోయినారని చెప్పి నచో కాన్తులుగారు తమింకుకుగాక. కాకుంఠలమును మనస్సులో ఉంచుకొని ఈభాగము వ్రాసినట్లు గ్రంథ కర్త అంగీకరించినారు. "శంతనుడు-సుదతీ! నీవు శకుం ఠలాపరిణయవృత్తాంతము వింటివా." (పుట 47, మూ డో అంకములోమూడూ శృంగారవర్ణనకంటే శృంగార విషయింబర్చివచ్చు. ఈతిర్కము మరొకరసము కానం దున శృంగారమేఅని అవ్వయించవలసి ఉంటుంది. శకుం ఠలమూడా గురుజనులఅజ్ఞ అవశ్యకముకాదా అనిచెప్పినప్పు డు దుష్కంతుడు శంతనునివలె ఠలమమకొని "అయితే అడిగివస్తాను" అని ప్రియసఖిని విడిచిపోలేదు. అవును;

ముందు ప్రతిజ్ఞ జరగవలసి ఉన్నదికాబట్టి, గాంధర్వకున వివాహమెట్లు అని శంకించేవారికి ప్రత్యక్షరసముగా

౧. కాన్తులుగారు ప్రయోగించిన సాగములను అసాగములలో అసాగములను శబ్దము ఉట్టంగిస్తూ ఉండురు. చదువరులు గ్రహించలేరని భయము కలిగికాబోలు,

నేను చెప్పేదిలేదు. నాటకముగా, రచించువారు ఎట్లు రసహీనముకాకుండా ఆభాగమును పొందుపరుస్తారో వారిపూచీ. మూలము మార్చునుని నియములు లేకుండా. ఇంతకు రసస్థూర్తికి వివాహమై తీరవలెననే పరకు లేదు. రసప్రాదుర్భావము చేసి, విడిచి, భావ విచ్ఛేదోపమమునకు లక్ష్యముకాకుండా రసమును పోషించకపోతే నాటకముల్ని ప్రయోజనములలో ఒకటి చెడుతుంది. ఇందుకు సమృద్ధయై ప్రమాణము. ఇక్కడ కాకుంథలను, మొదటిఅంకములో ఉత్తరరామాయమును, అయోగిశృంగారవర్ణనలో రత్నావళిని నాటక కర్త మనస్సున ఉంచుకొనినారా ఏ? కావచ్చు. అని మంచినంగ లే.

నాటకములో రసము వెల్లిగా ఉండిపోవుటకు నాటక కర్తగారి నియములే కారణమని నాసమాధానము. వీరరసప్రధానమైననాటకము వ్రాయవలెనని ఉద్దేశించి, స్వతఃశృంగారప్రధానమైన ఇతివృత్తమును ఎంచుటచేత రసద్వైవిధ్యము సరిగ్గవించినది. మూలములో లేని వీరము తెచ్చిపెట్టుకొనుట, సరళముగాఉన్న శృంగారమును అశ్రధానమనిగాని అంగిమనిగాని ప్రాసంగికమనిగాని ఉపేక్షించవలసియున్నందుట, ప్రతిజ్ఞ వీరవానిశ్రవణపడుట, ఆవీరము చాలదని అత్తని దిగ్విజయములను వీరపోషణమునకై ప్రవేశపెట్టుట, మొత్తముమీద ఏకసమును నిండుగా పోషించలేకపోవుట, ఈయిక్కట్లన్నీ సరిగ్గవించినవి. వీరరసప్రధానమైననాటకమే వ్రాయవలెనని ప్రతిజ్ఞ అయినచో మరొక ఇతివృత్తము లేకపోలేదే.

ఇప్పటికే విమర్శనము అతిరిస్తారమైనదని మిగిలిన అంకములను చర్చించకుండా పేర్కొని విడిచిపెట్టుతాను. నాటకములోని అంకములు నవీనప్రాచీన సంప్రదాయములకుద్ధృత పడినవి. ప్రాచీనములనుతములో ఒక అంకములోని కథ ఒకరోజున ఒక ధృమున, ఒక ఉప్పున జరిగే ఇతివృత్తము కావలెనని కనబడుతున్నది. అంకము పూర్తియైనదాకా తెగవాలదు. రంగములను నవీనపద్ధతి ప్రకా

రము కల్పించేటప్పుడు, ఒక్కొక్కరంగము ఒక్కొక్కచిన్న చిన్న అంకమవుతుంది. ఒక అంకములో తెగవాలని రంగములుఉంటే, వీనంప్రదాయము పాసగడుకదా. అంతే కాకుండా రంగమునడుపుట ఎట్లో! ఒకటి, చూడు, నాల్గు అంకములలో ఒకరంగమునుండి మరొకరంగమునకు పోవునపుడు, ఒకరంగము లేనందున ముందుకు వెనకకు నడవలసి వచ్చేటట్లున్నది... నాటకము శ్రేతాయుగసంబంధమైన ప్రాచీననాగకతకు చెందినదైనా కుర్చీలు, పడకకుర్చీలు వార్తాపత్రికలు మొదలైన సామగ్రి వాడుకలోకి కవి తెచ్చినాడు. యావరాజ్యాభిషేకమప్పుడు శంతనుడు, సామంతరాజ్యపరిపాలనాచర్యసమయమున దేవప్రకుడుచేసిన పౌరజనసభలు, ఆ సభలలోని వాద ప్రతివాదములు ఈరోజులలో జరుగకున్న సభల అనుకరణమలా అని అడగవలసి ఉన్నది. అట్టివే కాబోలు నాటకములని విజయోత్సవములు కూడా. ఈ రెండు అంకములు మనస్సులో ఉంచుకొనే కాబోలు “ఆధునిక నాటకరంగమున కిదియెంతయు నర్హమే” అని పీఠికలో వ్రాసినారు. కొన్ని మంచినంగతులు లేకపోలేదు. పాత్రల వేషములనో గ్రంథకర్త ఎట్లు వారిమనస్సులో చిత్రించుకొనిరో అందుకు నూచలను నాటకములో పొందుపరచినారు. (చూ. “ఆకావిబట్టగూడకట్టువాడా” పుట 11) మొదటి అంక యుద్ధనిర్ణయలో యుద్ధ ధర్మములను చక్కగా నూచించినారు. మొదటిఅంకము ప్రదర్శనమున చాలా చిక్కుపెట్టేదైనా, నాటక కర్తయొక్క వర్ణనలను పొందుపరచి చూపించగలిగినారా ప్రదర్శనము రంజకముగా ఉంటుంది. ఇదేమార్తెరు సుగంధి దేవప్రతదాశరాజుల సంభాషణ సమయమున ప్రక్కగదిలో పొంచి ఉండుట. అది రంగమున ఎట్లు కుదురునో “దాశకుమారీ ఇటరమ్ము” ఎక్కడ ఉన్నది ఆమె? గదిలో ఉండి ఆడుమన్న స్వగతములు ప్రేక్షకులకు ఎట్లు కనబడును?

౧. మూలములోని గాంధర్వరాక్షస వివాహములచర్య కామ్రులిగాను నాటకములోనికి తెచ్చిపెట్టినారు. గాంధర్వనూ నాయక కీర్త్యము లేకపోయింది; రాక్షసమూ రాజకీర్త్యములేదట. తండ్రి అనజ్ఞ లేక పోవుటచేత నాయక గాంధర్వము అంగీకరించలేదు; పోనీ వలచిన స్వాధ్యయమున్నదా? ఉన్నప్పుడు రాజు రాక్షసమంగీకరించుటకు అటంక మేమున్నది? శ్రుతియులకు రాక్షసము ప్రకృతమేగదా! నాయకానివయమై కారణము చెప్పినట్లు రాజునివయమై వీడి చెప్పలేదు, వీరభవతీ కానకాదు. ఇంతకు నాటకమునడవాలిగదా!

పాత్రశీలవర్ణనగురించి కొంత చర్చకు అవకాశమున్నా గ్రంథవిస్తృతిభీతిచే అన్నిటినివదలి ఒక్క అంశమును నూచిస్తాను. సత్యవతికి శత్రువునిపై మోహము ఉద్భవించిందో లేదో కాని, దేవవ్రతుని చూడగానే అతనిపై చురుకైన లింగిందా, కలిగినదానిని పహాపాతకమని అనిచి నేయ యత్నించిందా, ఎంతనిర్భూలముచేయ ప్రయత్నించిందా లీనచైతన్యములోనుండి ఆచలపు ఉబుకుతూ ఉండేనా అనే ప్రశ్నలకు అవకాశ మిచ్చేట్లు సత్యవతి కొన్ని మాటలు పలికింది చూడండి.

పుట 100. ఇట్టి మహోదాగుడవు నీవు రాజ్యము నేయుట కోర్వలేక కోరినట్లయినది. (విషాద మభినయించును.)

101. ఇంకేమి నాయనా నీకోర్కా దీరెగదా? (తత్తరముతో)

101. ఎంతపని చేసితివి? యిట్లయిన లోకము హర్షించునా? దైవము సహించునా? అకటా దీన నేమి రానున్నదో కదా!

108. ఎంతపని పుట్టెను? ఇప్పుడైన నితడు ఉరుగొనునా? ఇన్ని హిరణ్మూలవరములతోఁ బెండ్లియైన నేమిప్రయోజనము? ఇచ్చ డేమిగతి?

(అత్యాశ్చర్యముతో) ఆహా! ఇతడు మందాకినీ నందనుడా?

108 (మనోవేదన నభినయించి) హా దైవమా! ఇట్టి లోకోత్తర చరితుడగు కుమారున కొహలోకసౌఖ్య మిగు మంతయు లేకుండ జేసితివా? అకటా!

“వే, కునకొకఁ డెవ్వఁడే నరకపుండను
మాటయ కల్లుగాని యీ
వననిధి వేషితోర్విపరిపాలన
మీనె యొనగ్ని వెమ్మెయిన్.”

ఈ పలుకులన్నీ కనుకానాక్కములే కాక పోనమృతని ఆధునిక లీనచైతన్యస్వరూపవేలకు తెలియును. సత్యవతి శంకించిన సారపాటు ముందుకలిగిన కారనవంశ నాశనముగా పరిణమించినా యేమి? గ్రంథకర్త ఈ అంశములకు కనిపెట్టినచో నాటకములో అట్లు ఉంది యుండరని వేరే నేను చెప్ప నక్కరలేదు.

నాటకముపైనే వేయవలసినది కాక పోయినా, మొదటిమూల కృతే చెందేదైనా ఒక ప్రశ్న వేయవలసి ఉన్నది. ఒక మారు దేవవ్రతుడు యావరాబ్బాభీషితుడైనవాడు గదా అతడు శత్రువుని తరువాత రాజు కాకుండా వేరేవిధమునైనా జరుగుటకు, జరిపించుటకు ఎవ్వరికైనా అధికారము కలదా? ఇది వేరే విషయము కాబట్టి నాటక విమర్శనమును ఇంతతో చాలించెదను. నాటకము గ్రంథమగుటచేత చదువరుల ఆధీనమైయున్నది. దానిరసమును కల్పనా చమత్కారమును వివర్ణించి ఆనందించేవాక్కు అందరికీకలవని విన్నవించుచున్నాను.

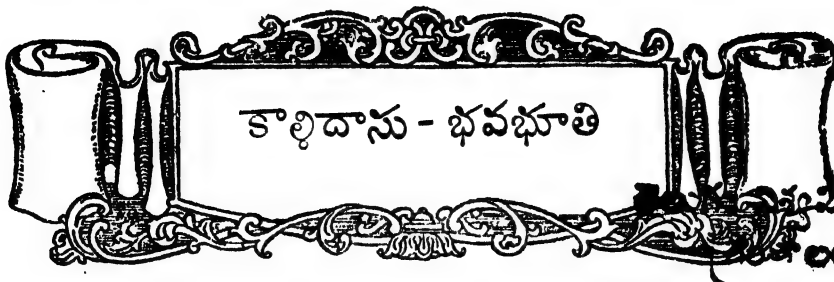

నా చింత

పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు

అమహోఽధితీరమునందుఁ గలదు
అమృతఖండము వెన్నెలలచటఁబూయు
దానిసురభిళమాధుర్య మూనిసంత
మఱపురాదది జన్మజన్మములకైన.

అచట నొకయమృతగీతము ప్రచురమయ్యె
కొనరుకొనిగందు తుమ్మెదల్ ముసురుకొనియె
విరతినొందదు ప్రళయ విస్ఫురణకేని
దానికొఱఁగి యాత్మ చింతల గమించె.

ఎ. వి. రత్నముగారు

కవిమండలి.....

30-18-10-1936.

“నాటకే భవభూతిగ్య వచనం నమమేననా,
ఉత్తర రామణి శే భవభూతి స్విస్మరే.”

అని మహాకవి కాళిదాసు భవభూతిని ప్రశంసించిన శ్లోతిహ్యము కలదు. కాళిదాసు భవభూతికి ప్రాచీను డిను నభిప్రాయమున నిది కాళిదాసు వచించినది కాకున్నను నతనిపేర చెల్లుబడియగుచున్న విద్యల్లోకముయొక్క యభిప్రాయ మనుటకు సందియము లేదు. ఆలంకారికులనియమములు ననుసరించి పరీక్షించువిద్వాంసులలో ఉత్తరరామచరితమునందలి ముఖ్యరసమును గురించి భిన్నాభిప్రాయములు గలుపుగాని, ఉత్తరరామచరితమునందు భవభూతి యసన్యసాచూన్య ప్రతిభుడై సర్వోత్కృష్టముగజయించుచున్నాడను నభిప్రాయమున నెల్లరు నేకీభవించుచున్నారు. అందు పోషించబడిన ప్రధాన రసము- ఏదయినను - అది యంతవృద్ధుడగు గమముగ నుండక సామాన్యముగ నున్నచో; “వీరశృంగారయో రేకః ప్రధానం” అను నియమముచే మణేగుణమున్నను చూడక ఒక్క-పెట్టిన దానిని త్రోసివేసి యుందురు. కాని భవభూతి కరుణరస మశ్రుతపూర్వముగను, లోకోత్తరముగ నుండుటచే అలంకార శాస్త్రవేత్తలు పలువురు తమసంకుచితదృష్టిని

విశాలము చేసికొనలేక యెట్లో బహుప్రయాసమున దానిని కరుణవిప్రలంభ శృంగారమను నొకకొత్తపేరున శృంగారములోనికే లాగి; కొందఱు ధర్మవీర మనుపేర వీరరసమునకు జేర్చిరి. అంతియకాని దానిని కేవలకరుణ రసమని యొప్పుకొనరైరి. ఒప్పుకొన్నందువలన మనకు గల్గుఫలితమును లేదు. దాని కేమిపేరిడిన నేమి? నామకరణముతోకా అలంకారికుల శుష్కవాదప్రయాసమేకాని రసచర్చవలన గలుగుఫల మేమియులేదు. కావ్యము విలువ యందు వర్ణించబడిన ప్రధానరసమును బట్టి లేదు; వ్యాఖ్యాతలచర్చవలన లభించును. కావ్యము జీవితస్పందత నెట్లు సంశీలించుచున్నది, హృదయముతో జీవితాశయములతో నది యెటువంటిసంబంధము కలిగియున్నది, యను గుణములచేతనే కావ్యము విలువను గలిగియుండును. కావున రసమిమాంసవలనగాని, కావ్యమునం దిట్టిరసము ప్రధానముగ వర్ణించడవలయు ననెడి నియమమువలన గాని ప్రయోజన మతిస్వల్పము. కాని ఒకసంగతి-మనయాలంకారికులు తమ వైదగ్ధ్యము నంతయు వీరశృంగార రసోద్బోధనమునకే యుపయోగించితిగాని, కరుణారసమునకు జీవితముతోగల

దగ్గటిచుట్టరికమును బరిశీలించుట యందు వినియోగింపరయిరి. కావున వీరివ్యాఖ్యానములవలన భవభూతివిశిష్టత యెందున్నదో తెలియజాలదు. ఇక భవభూతిని సన్నతి సేయనికవులుగాని వ్యాఖ్యాతలుగాని లేరు. అవియు కేవలము ప్రశంసా వాక్యములే యవుట. వానినన్నిటి నిట పేర్కొనుట వల్లను లాభములేదు. అవి భవభూతివిశిష్టతను బ్రతిపాదించునట్టివి గావు.

భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్రమునం నెట్లు విశేషించి యున్నాడు? కాళిదాసునిగూడ నెట్లతిశయింపుచున్నాడు? ఇది రసపోషణ మునందు గలదందుమా? రసప్రధానత్వము రుచిభేద నిబంధనమైనది; కాన నిది నిర్ణయింపబడవలనుపడదు. “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” యని కవిచెప్పినట్లు, కరుణారసమునే రసములన్నిటిలోనికి ముఖ్యమైనదానిగ నెంచి దానిచే పరిక్షించినను భవభూతి కవికులతిలకుని మించుచున్నాడని యెట్లుచెప్పగలము? కాళిదాసుని కావ్యములందుమాత్రము హృదయమును గరగించునట్టి కరుణాతరంగితములగు ఘట్టములు లేవా? రెండును హృదయంగమముగ నున్నపుడు దేనికి విశిష్టత నొసంగగలము? కాళిదాసునికరుణారసము మృదు మధురపీచికలదూగు శాంతతరంగిణి; భవభూతిది యన్ననో పర్వతోత్తుంగతరంగసంక్షుభితమగు గభీరమగు పెద్దవెల్లువ. ఒకటి ధ్వని ప్రధానము; ఒకటి వాచ్యప్రధానము. ఒకటి హృదయమును గరగించునది, ఒకటి హృదయమును దహించునది. ఇం దేది యెక్కువ

ప్రశంసాపాత్ర మగును? ఎట్లునిర్ణయింపబడుట? రెండింటి గలభేదము ననుభవించవచ్చుగాని, అంతమాత్రమున నిదియే గుణవత్తరముగ నున్నదని యెట్లు నిర్ణయింపగలము? కాన నిది రసపరీక్షచే నిర్ణయింపబడనేరదు. కాని యెన్నదగినగుణవిశేష ముండు భవభూతియందు గలదు. అది యాదర్శ స్త్రాయమై, ఉదాత్తమైయున్నది. భవభూతి యొక్క ఉదాత్తత, ప్రకర్షణము కాళిదాసుని కరుణారసమునందు గానము; కరుణారసమునందేకాదు, కాళిదాసుని శృంగారమునందును ఉదాత్తమైనయావేదనము గానరాదు. అందుచే ఉత్తరరామచరిత్రము హృదయమును చలంపజేయునట్లు కాళిదాసుని యేకృతియు చేయజాలదు. కాళిదాసునియందీ యుదాత్తత యేల లోపించినది? ఇదిలేస్సగవిచారించినచో భవభూతివిశిష్టత యెందుగలదో మనము తెలిసికొనగలము. ఇది బాగుగ పరికించినచో కావ్యవస్తువునందు గాననగును. కాళిదాసుని కరుణయు భవభూతికరుణయు నాయికానాయకుల ప్రేమసంబంధికము లయియున్నవి; ప్రేమనుజుట్టియున్నవి. రెండింటిను మూలవస్తువు, అనురాగము. ఈకరుణారసము ప్రేమమూలకమైనది. అయినను భవభూతి పోషించిన ప్రేమమునకును కాళిదాసు పోషించిన ప్రేమమునకును స్వర్గమర్త్యములకుగలభేదము గలదు. అందుచే వారివారికరుణారసములు తథాత్వము నొందినవి. భవభూతి విశిష్టత యిందు గలదు. కాళిదాసమహాకవి తనకావ్యముల నంతకళామహిమముతో జిత్రించినను, భవభూతివలె

హృదయశంక్రులను మీటగల్గెనా? హృద
యాంతరాళమునజొచ్చి యం దాలాపము
గావించెనా? ఐవిశ్రమగు ప్రేమస్వరూప
మును, ఆజీవితాదర్శమును తాను భావమున
గాంచినదేకాని యట్టియదాత్తత యెట్లు గలు
గును? అనుగా, భవభూతి చూపినటువంటి
ప్రేమాదర్శమును కాళిదాసుని యేక్యశి
యందును గానము. కాళిదాసుని నాటకము
లందేమి కావ్యములందేమి ఉత్తరరామచరి
త్రమునందువోలే న్యచ్చంబై, ఐవిశ్రమై, జీవన
ప్రదమగు ప్రేమరిస మొనైనను వెల్లివిరిసె
నా? కాళిదాసుని మృదుమధురసుందరవిశాల
కావ్యప్రపంచమున నెచ్చటను నిట్టి ఐవిశ్రమగు
ప్రేమ చూపింపింప లేదనుట నిశ్చయము.
ఇది వింటగ నుండునుగాని కొంచెము లోతుగ
ఐరిగిలింపిన త్రలియనగును. కాళిదాసుని నాయి
కానాయకుల కరుణాలాపములు, విలాపములు,
ఆవియోగదుఃఖభారము, కాముకజనహృద
యమును వెలిపుచ్చుచుండునుగాని, ప్రేమ
యొక్క నిర్మూలభావమును ఐవిశ్రతను స్ఫురింప
జేయడు. కాళిదాసు కృతులను బరికింపుడు.
ప్రియావియోగము గల్గును. రాజన్మత్తు
డగును. మదనపీడితుడగును. దుఃఖార్తిచే
గృశించును. వంతలపాలగును. కారణము-
నూత్నప్రియురాలు- ఉదభోగవస్తువు-దగ్గట
లేదని. ఇంద్రియోదభోగముకొఱకు గానిచో
ఐట్టమహిషి యొక తె యుండ మరల నింకొకతె
నపేక్షించుట యెందులకు? మొదటియను
రాగమే నిక్కువమైనచో, లేదా కాముక
బుద్ధియే లేకపోయినచో మరల నింకొకరి

మీదకు హృదయము పరుగిడుట యెట్లు కలు
గును? అది యటుంచుడు. ప్రియావియోగ
నమయముననేవర్షాకాలముకూడప్రాప్తించును.
అంబరము మేఘాడంబర మగును. ఆడలు
సందుచూచికొని ప్రవేశించును. కావున
నష్టదేవంచ బాణుడుకూడ వియోగజనముపై
దాడివెడలును. ఇక ప్రియునియవస్థ చెప్పిడి
దేమి? ప్రియుడు మదనతాపమున గ్రాలు
చుండును. విదూషకుని యనునయవచనముల
నూటజ్జిలుచు, చిత్తశటమున ప్రియారూప
సందర్శనముచే నువ్విఘ్నరుచు, ఎట్లో మదన
తాపము భరించుచుండు వియోగార్తిని
సహించుచుండు, అంతఃపురమునుండి యసూ
యాగ్రస్తురాలైన దేవిగారు వచ్చుచున్నారని
వినును; వెంటనే మదనతాపమువోయి భయ
తాపము ముప్పటిల్లును. విదూషకుడు రాజును
గాపాడుటయందు యత్నించును. రాజు దేభి
హృదయమును సాత్త్వనవచనములచే నుప
శమింపజేసి, యామె ఖేనుక మరల మదన
బాధ నొందుచుండును. ఇట్లు కొంతకాలము
లాక్షణికముగ మదనవ్యధను ననుభవించిన
తర్వాత ప్రియాసంయోగము గల్గును. అంత
టితో సమస్తతాపములు చల్లరును. ఎల్లరకు
శుభము చేకురును. (ఈరీతి నుత్తరరామచరి
తమునందు వియోగదుఃఖము - కరుణ-విప్ర
లంభశృంగారము—వర్ణింపబడినదేమో కను
గొనుడు) ఇది కాళిదాసునియనురాగము. ఈ
యనురాగము కాళిదాసుని. కళానైపుణ్య
ముచే సంస్కారము చెన్నొంటియుండుగాక.
కాని అనురాగముయొక్క ఐవిశ్రత, ఉదాత్తత

కాళిదాసునియందు లేదు. కాళిదాసునందు ప్రేమయొక్క ఆదర్శమే లేదు. ఎట్లుండును? అంతఃపురములుగల నాయకులయందు బవిత్ర మగు ప్రేమరస మెట్లుపుట్టును? వారిని చేపట్టినాయికలకుమాత్ర మంతకుమించిన ప్రేమానుభవ మెట్లుకలుగును? అనురాగమున కాళిదాసునినాయకానాయకుల ప్రకృతి సర్వసామాన్యప్రకృతికంటె విశేషించినది కాదు. వారి యనురాగములు కలయికలు మదనునిధానము డీకొనుటకే! కాళిదాసు తననాయకానాయకుల కంతఃపురములు కూర్చునిదే యుండలేడు. ఏకాంతీవ్రతస్థుడు. రాజ్యయనందగు దుష్కృతుని కంతయంతఃపురమును గూర్చునిదే యుండలేకపోయెను. అది బహుశః తనజ్ఞుల కుండవలసిన లక్షణమేమో! లేదా యాలంకారికుల దుండశాసనమో! ఇట్టి కాళిదాసుని ప్రేమచిత్తపు! ఇక ఉత్తరరామచరితమును గనుగొనుడు. అందు ప్రేమయొక్క విత్రముగ ఎంతవిస్ఫులముగ, ఎంతకరుణముగగూర్చబడెనో. ఎంతటియుద్ధాత్తిముగ నున్నదో చూడుడు. ఇచ్చటి ప్రేమాదర్శము కాళిదాసుని యే నాయకానాయకులయందు గన్పట్టను? కాళిదాసుని ప్రఖ్యాతనాటకమును భవభూతి ప్రఖ్యాతనాటకమును ప్రేమాదర్శమున బరీక్షింపుడు. కాళిదాసుని యుత్తమ నాయక శకుంతల, అట్లే భవభూతియుత్తమ నాయక సీత. ఇద్దరి ప్రేమస్వభావములను బరికింపుడు. దుష్కృతుడు శకుంతలను నిర్బర్చించుచు. శకుంతలా దుష్కృతుల సంవాదమును గనుడు. ఇందు కవి తనయొక్క చమత్కారమును గనబరచుచున్నాడు? ఎట్టిసంతాపము ననుభవింపచున్నాడు? శకుంతలజ్ఞప్తికవచ్చి నప్పటినుండియు నొగిని సునశరదు బాణములను విటదొడగి పెన్నంటి తరుముచుండెను. శకుంతలాస్త్రతిక్తలని చిత్రపటమున గాంచుకొలది మోహభ్రాంతి యెక్కువగుచుండెను. ఈస్థితిలో హంసజదికాదేవి తన యొద్దకు వచ్చుచుండుటను వినెను; శకుంతల మీదిమోహ మట్టే యెగిరిపోయినది, చిత్రపటము మాయమైపోయినది. రాజును విదూషకుడు కాపాడవలసినవచ్చినది. ఇది దుష్కృతునియనురాగము, వియోగదుఃఖము. రాముని యనురాగము చూచుడు: ఎచ్చటనైనను కామ మోహితునివలె విలపించు చున్నా

మును గనబరచుటయందే యావచ్చక్షిని విని యోగించెనుగాని శకుంతలప్రేమనిర్భరత్వమును నిరూపించుటయందు గాదు. ప్రకృష్టస్వాభిమానహృదయమును ముంచుచుగాని ప్రకృష్టానురాగహృదయము గాదు. దుష్కృతుని తిరస్కారముచే శకుంతల రోషావేశ వివశురాలయ్యెను. దుష్కృతుని 'ఆర్యపుత్రి' యనిపిలుచుట మాని 'పౌరవ' యని పిలువఁబోయినది. తుదకు సామాన్యస్త్రీవలె బేలయై దుష్కృతుని దూషించినది. ఇదియ శకుంతలప్రేమము. ఇదియ యామెసంస్కారము. సీతయెడగల మధురప్రకృతి, ఆనిర్భర ప్రేమము, వియోగము, శకుంతలయందు గన్పట్టినా? ఇంక దుష్కృతుని జూతము. తనకు జ్ఞప్తికలిగిన తర్వాతనైనను దుష్కృతుడు శకుంతలయెడ నెటువంటి విత్రానురాగభావమును గనబరచుచున్నాడు? ఎట్టిసంతాపము ననుభవింపచున్నాడు? శకుంతలజ్ఞప్తికవచ్చి నప్పటినుండియు నొగిని సునశరదు బాణములను విటదొడగి పెన్నంటి తరుముచుండెను. శకుంతలాస్త్రతిక్తలని చిత్రపటమున గాంచుకొలది మోహభ్రాంతి యెక్కువగుచుండెను. ఈస్థితిలో హంసజదికాదేవి తన యొద్దకు వచ్చుచుండుటను వినెను; శకుంతల మీదిమోహ మట్టే యెగిరిపోయినది, చిత్రపటము మాయమైపోయినది. రాజును విదూషకుడు కాపాడవలసినవచ్చినది. ఇది దుష్కృతునియనురాగము, వియోగదుఃఖము. రాముని యనురాగము చూచుడు: ఎచ్చటనైనను కామ మోహితునివలె విలపించు చున్నా

జేమో! రాముని యనురాగ మిట్టిది యని గ్రహించుట కుత్తరరామ చరితమునుండి కొన్ని పద్యముల నెత్తి యిచ్చుట చూపినంత మాత్రమున లాభము లేదు. అందువలన సతనికరుణారసపూరితమగు సమగ్ర ప్రేమచిత్రము లభించదు. సీతారాముని యనురాగ ప్రేమ ర్శనము ఛాయాంకమున సాటిలేనిది యగుచున్నను, మొదటినుండి చివరవరకు చూచిననేకాని రాముని హృదయమునందలి గభరావేదనమును, సీతయొక్క ప్రేమనిర్భరమగు మధుర ప్రకృతిని పూర్తిగ గ్రహించజాలము. అట్టి స్వర్ణలు, అట్టి భావనైర్మల్యము, ఉదాత్తత కాళిదాసుని యేనాయకునియందైనను నించుకొనను గన్పట్టనేమో కనుగొనుడు.

తర్వాత, విషవటజినశకుంతల దుష్ట్యుత్పత్తినిగూర్చి యేమి తలపోయుచున్నది? దోష పరిహారార్థము, ఆత్మశాంతికి అకుతంబు చేయుచున్నది. మంచిది. కాని దుష్ట్యుత్పత్తియొడ నెట్టియనురాగభావమును పొందియున్నదో, యేది? తనమునం దితరరాగములతో పాటు, అనురాగముకూడ బూదికావలసినదే. అయినను చివరకు శకుంతలకు దుష్ట్యుత్పత్తితో సమాగమము కలుగుచున్నదిగావున, అనురాగహృదయము బూత్తిగ నశించలేదని యూహించవచ్చును. కావున సీతనన్ను పునస్సమాగమప్రాప్తి కొరకుగూడ నైయుండవచ్చును. కావున తనన్నునందైనను, శకుంతల దుష్ట్యుత్పత్తియొడ నెట్టియనురాగమును గలిగియున్నదో మన కెట్లు తెలియును? ఆమె హృదయమునందు ప్రేమ యెంతలోతుగ

నున్నదో, అది పొంగుచున్నదో, సన్నగిలినదో, యెండిపోయినదో మన కేమి తెలియుచున్నది? మనకు వినుటకుగాని చూచుటకుగాని గోచరించదు. అది తపోదృష్టిచే తెలియదగినదేకాని మనకు మఱొకలాగున లభ్యముగాదు. అందుకు మనముగూడ తానును ముగావలె. శకుంతల ప్రేమ యంత నిగూఢముగ నున్నది. సీతహృదయ మెటువంటిదియో, ఎంతయుదాత్తమయిన ప్రేమ ప్రకృతిని దాల్చినదో, అది యెంత విశ్రాంతముగ నున్నదో, సీతానిర్వాసనమున నెచ్చుతముగ నావిష్కృతమగుచున్నది. ఇంతయనురాగోత్కర్షమురామాయణమునందైనను లేదు. రాముడు తన్ను నిష్కారణముగ నన్వాయముగ లోకారాధనమునకై ఘోరారణ్యముల పాలు సేసెను. ఇది యత్యంత దారుణము! కాని యెన్నఁదైనను నొక్కవరు షాక్షరము రామునిగూర్చి పలుక గల్గెనా? రాముని సన్యధా మనుషునందైనను నొక్క నిముసము తలించినా? వాసంతిక రాముని గూర్చి కఠినముగ బలుకునపుడు సీత 'సఖి, నీవె దారుణురాలుగ నున్నావు. ఆర్యపుత్రుడెల్లరకును పూజాస్థాడని మందలించును. రామునిగూర్చి యణుమాత్రమైనను కఠినముగ విననొల్లదు. రాముడు తన కంకారము చేసెనన్న భావమే, యామెకు పుట్టలేదు. ఆమె హృదయమంతయు రామునిచే నిండియున్నపుడు మఱొకభావమునకు తా వెట్లుండును? సీతమనస్సు హృదయము, ఆత్మ, సర్వము రామమయము. ఆమె జీవితసర్వస్వము రాముడు. అట్లే రామునకు సీతయు. ఇద్దఱి

యాత్మయు నొక్కటే. ఇట్లు ప్రేమనుండి బయల్పడలు కరుణారసమునకును, ఇంద్రియోపభాగప్రధానమైన ప్రేమనుండి ప్రభవించు కరుణారసమునకును నెంతయంతరముగలదు! సీతావియోగమున రాము డెట్లువిలపించుచున్నాడు? దుష్యంతునివలె చిత్రపటము నవలోకించుచు ముగ్ధప్రలాపములు గావించుచున్నాడా? సీతను నష్టపడి పండ్రెండు సంవత్సరములైనను రామునిహృదయదావాగ్నియట్లు ప్రజ్వలిల్లుచునేయున్నది. శకుంతల స్మృతికి వచ్చినది మొదలు పునస్సంయోగము వరకు గలవ్యవధిలో దుష్యంతునిహృదయావేదనము యొక్క తీవ్రతయేమి కన్నట్టను? అగ్నివలె విచిత్రమైన యనురాగమునం దిట్టిమదన సంతాప ముద్భవించుట యెట్లుసంభవించును? దుష్యంతునియందు ప్రేమ పకిత్రాగ్నియొక్క కణము లేకమైనను గన్నట్టనా? రామునకు సీతయందుగల యనురాగ మెట్టిది? సీతా వియోగమునకై రాము డేలవిలపింపవలెను? ఈ ప్రేమ యెట్టిది? వాసంతిక చెప్పుచున్నది.

“త్వం జీవితం త్వమసి మే హృదయం ద్వితీయం
త్వం కామదీనయనయో రమృతం త్వ వంశే,
ఇత్యాదిభిః ప్రియశతై రమరుగ్భయమ్
తా మేవ!—కాంత మధనాః కిమి హో త్తరే.”

ఇటువంటిది. సీతయొక్క ప్రేమహృదయమును, ఆమెయుదారస్వభావమును సీతక రణమునఁ గనిపెట్టుడు.

వాసంతి, “అయి కళోర! యశః కిల తే ప్రియం
కీ మయశో నమ! ఘోర వతఃపరమ్.”

అన్నపుడు

సీత ‘త్వమేవ సఖి! వాసంతి! దారుణాకళోరాదః
యా ఏవ మరణపుత్త్రం ప్రదీప్తం ప్రదీపయసి.’
యని తనకారుణ్యమును, అనురాగమును వ్యక్త పరిచినది. అంతటను సీత ప్రణయవిధముగనే చేయబడినది. సీతావియోగమున రాము డెట్లు జీవించుచున్నాడు?
“దేవ్యా శూన్యస్య ఒగతో ద్వాపశః పరివత్సరః,
నష్టం సీతేతి నామామి నచ రామో నశివతి.”
దీనిచే తెలియసగును? ఇట్టిది రాముని యనురాగము; ప్రణయభావము. దుష్యంతుని ప్రణయభావ మెట్లుండునో చూడుడు:

“మునిసుతా ప్రణయస్మృతిరోధనా
మమమ ముక్త మిదం రహసా వసం,
వాసంతేన సఖి! ప్రహరిష్యతా
గమసి హరిశరశ్చ నిశ్చలమ్.”

శకుంతలవలన దుష్యంతుడు పొందునట్టి ప్రణయసౌఖ్యము చెఱకువింటి గోధనుండి విముక్తిని గాంచుట! దుష్యంతుని ప్రణయ మింతకంటె నధికమైనది కాదు. కావున నుత్తరరామచరితమునందలి ప్రేమయొక్క ఉదాత్తత శాకుంతలమునం దెచ్చుటను గానరాదు. అట్టి విచిత్ర భావమే లేదు. కొలదికాలమైనను సాంగత్యములేని శకుంతలా దుష్యంతులయం దిట్టియదాత్తమైన ప్రేమ యుద్భవింప నవకాశము లేదనుట యుక్తముగాదు. శాకుంతలము నందుగల యవకాశము కాళిదాసునకు మతూకకృతయందు లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాని యీదృష్టియే యతనికి లేదు; అతని యందా ప్రేమసీర వోడమలేదనుట నిక్కము. కాళిదాసునిదృష్టి యంతఃపురమును మించి పోలేదనుట యుక్తము. అతడు రసికశేఖరుడు.

అతనికి ప్రధానమైనది శృంగారమేకాని, అనురాగము గాదు. అతనినాయకులలో నంతఃపురము లేనినాయకు డెవడుగలడు? దీనినిబట్టియే కాళిదాసుపోషించిన ప్రేమ యెంతవిలువకలిగియున్నదియు తెలిసికొనవచ్చును.

ఉత్తరరామచరిత్రమునందు భవభూతి నిజముగ ప్రేమను 'సంజీవనౌషధరసము' గనే సృజించెను. అనురాగమున కింతకంటె ంరమావధి యేమిగలదు? అనురాగము సంజీవనియై నిర్జీవుని సజీవుని జేయుటకంటె దానికి ంరమార్గ మేమిగలదు? అనురాగమిట్లుకదా శలించవలయును? ఉత్తరరామచరిత్రమునందలి నీత యిట్టిదియైనది. రాముని యందుగల యా ప్రేమచే, కరుణరసమూర్తియై లోకాంతరమందున్నను కరుణరసపూరితములగు వీక్షణములచే రాముని ననుక్షణము కనుగొనుచున్న దానివలెనే యున్నది. ఇది రామాయణమునందు లేనివింత. రామాయణపు నీత కేవలము మానవతియేకాని, ఉత్తరరామచరిత్రమునందువలె, ఆత్మత్యాగినియైన యనురాగవతిగాదు. ఉత్తరరామ చరిత్రమునందలి పునస్సమాగమము నీరసమైన వట్టి పునస్సమాగమము కాదు. తాను మరల రామునేల పునఃపరిగ్రహించవలె ననెడి సత్యాగ్రహము నీతకు లేదు. అది యామె ప్రకృతి యందుండజాలదు. ఆమెహృదయ మెల్లప్పుడు రామమయమైయుండ హృదయము రామునివైపునకే త్వరపడుచుండును. కాని మఱొకవిధమున విశ్రాంతి నొందజాలదు. రాముని మృతకల్పిని, లేదా మృతుని, పున

ర్జీ వితునిగ జేసి పునఃపరిగ్రహించుటకంటె నీతకు కృతకృత్యత మతేమికలదు? అంతకంటె నామె యాత్మకు సంతోషదాయకమగునది యేముండును? అంతర్నాటికయందు రాముడు నీత దుర్భరదుఃఖమును జూచి భరింపలేక, నీత విలయమును బొందునపుడు,

“భం విలయప వై దేహ్య స్సంపన్నః! హ! దేవ! పండకార్యవాసప్రియశశి! హ! లోకాంతరంగ తాసి!” యంచ మూర్ఛనొందును. అందుమీద లక్ష్యము,

“భగవన్! వాల్మీకే! పరిత్రాయస్య, పరిత్రాయస్య; ఏష కిం తే కావ్యార్థః?”

అని రామరక్షణార్థము పరిదేవనము చేయును. అంత కరుణస్వరూపిణి నీతవచ్చి తనయమృత కరస్సర్వచే రాముని బునర్జీవితునిగ జేయును. పాతాళమునందున్నను, విలయము నొందినను, అమృతమయమగు నీ ప్రేమ నీతను రామునికడకు వచ్చునట్లు చేసెను. దగ్ధజీవితుని పునర్జీవితునిగ జేసెను. ఆ! ఏమి! యీ ప్రేమామృతము! ఎంతకరుణరస పూరితమై యున్నది! ఇట్టిదిగదా యనురాగమన్న! సత్యవతి ప్రేమ మృత్యువుచే జయించుచుండ, నీత ఆత్మజీవితుని, ఇంకనుగొంచెము కొట్టుకొనుచున్న ప్రాణముగలరాముని, పునర్జీవితుని జేయుటయం దాశ్చర్యము లేదు. ఉత్తరరామచరిత్రమునం దిట్టి హృదయైక సంపేద్యమగు మహత్తరమైన గుణవిశేష మొందుండుటంజేసియే భవభూతి యంతటి ప్రశంసకు బాత్రుడయ్యెనని చెప్పవచ్చును. అందుచే కాళిదాసు డత్యుదారబుద్ధిని భవభూతినట్లు సన్నుతించినను సన్నుతంపవచ్చును.

శ త ప త్ర ము ✓

సన్నిధానము సూర్యనారాయణకృష్ణిగారు

మంద మలయానిలంబులు మలయుచుండ
నిన్నమాపున నాస్త్రశాంతిమయ గగన
తటినియందున శశికళాతరణి నెక్కి
చెలిమికాండ్రతో గానంబు నేసికొనుచు
నక్రమములైన ముచ్చట లాడుకొనుచు
బోయియున్నది నీవు కానోయి నఖండ ?
అదిగో ! నిన్నటిరాత్రి మేఘశ్వమక్కి
తారకాగణాద్యాన విధ్యను స్వారి
చేయుచున్నది నీవు కానోయి నఖండ ?
మొన్న పున్నమనియందుఁ బాడుపుంగొన
శిఖరమునఁ గూరుచుండి రసికత వెలయఁ
బచ్చిమాశాంగనామణిపైని మల్లె
చెండువినరిన దీవెకా చెలిమికాండ !
పాటజూచితిఁ గనుచూపుమేరనుండి.

గీ. ఈమహాకాళి యెచ్చటి ? దెవరులేరె ?
ఆకసంబునఁ జంద్రుఁడ ! అస్తమించె
జుక్కలా ! మబ్బుపొడులోఁ జొచ్చిదప్పె
నీమహాకాళి యెచ్చటి దెవరును
మొతహృదయగమంబయి నేసినరేగు !
తావకీనాగసల్లి సౌందర్యకాళి
పూరమా ! లేక త్వత్ప్రసాదీరసింధు
ధవళభంగములా లేక త్వస్మనోజ్ఞ
సరసరమణీయమందహాసంబా ! నఖండ !

గీ. నాదవదన ధారాంబు యంత్రంబునుండి
విధివిరామంబులే కెల్ల వేళలందు
గానపూరంబు ప్రహించు ; దానిచేత
నీకు నభిషేక మొసరింతు నేను దేవ !

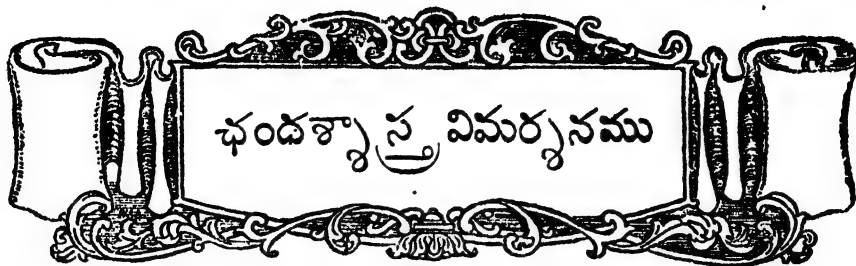
గీ. శాంతిపాలిత మానందకాంతిదీప్త
మైన మామక హృదయ సౌధాంతరమున
లేయుఁ బవలును సంధ్యలు ప్రీతి గదుర
నఖండ ! నీతోవనింప నిష్ఠుంబుగలదు.
త్వద్వమానంబు నాను సౌధంబుపైకి
బట్టుమోయీ ! నమర్చింతు స్వాగతంబు
నచలితానందమయ హృదయంబుతోడ
బాష్పజలపూర్ణ నేత్ర కూభములతోడ.

గీ. శాంతిమయమైన యానంద సాగరమున
హృదయనౌక నధిష్ఠించి నీదుదరికి
బయలుదేళితి ; ఆకట ! తుపాను గొట్టె
బట్టరాక వేటొక్క దీప్తంబుఁ బట్టె
చుట్టనట్లు వెలుగు చూపట్టదయ్యె
దక్కులందన ; దేవ ! ఏదిక్కునాకు ?

గీ. ఓ ఆయస్కాంతమా ! సుషరోత్కరంబు
మణినముచ్చయముండిన గణన గొనవు
నాయయాఖండమాదె యనశ్వరమగు
ప్రేమ సీక్లాగలిగె భావింజాల.

గీ. ఓమహారాజ ! రజతసముజ్జ్వలములు
కాంచనములగు పాత్రముల్ గలిగియున్న
నాదుమట్టి గలంతియ మీఁద మాత్ర
మేల ? నీ కాశగలిగె నూహింజాల.

ఓయి ! ప్రాణికవాంశిక గాయకాళి
చూపి తమతమ సంగీతనైపుణంబు
నిన్ను నానందపాటచుచు నున్న నేల ?
నాదుకూనరాగమె వినునాదరంబు.

వాసా సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము - రెండవసంచిక తరువాయి)

“యత్రాధికార్యగాయత్రీ—గాయత్రినధికరిం
చుట యారంభమునొని” ఇత్యాదివాక్యము
లను వ్రాసి ఉపోద్ఘాత కర్తయొక్క భ్రాంతిని చెల్ల
డించిరి. ఓరికి “అధికార్య” సవమున కర్థముకాలేవని
చెప్పుట విచారకరముగా నున్నది. అదియచ్చకర్తతో
ధాతువును ఆరంభార్థకర్తయనునట్లు “అధ్యేయంశబ్దో
ఽధికారార్థః” అనుమహాభాష్యములలో ప్రదీపిద్వోచియు
లను జూచిన విశేషమునను.

ఉపోద్ఘాతకర్త ముద్రపరస్వమును చెప్పినను
ఓరచేసిన ఖండన సమర్థమగునా? కాజాలరు. ముద్రపర
స్వపక్షమందున్నూ పారాణిక గాయత్రీ ముద్రపరస్వ
మునే చెప్పవలసి వైదికమంధ్రపరస్వమును సచేతను
దేవుడున్నూ చెప్పజాలరు. వేదములో ఏరదాకార
మైన మంధ్రములేదని యొకవాక్యముతో ఖండింపవలసి
యిందు “గాయత్రీమంధ్రము సకారముతో నారభ్యము
కాదు” మున్నగు నంగంబు పూర్వపక్షము లేలచేయవలసి
వచ్చెనో నాకు తెలియరాదు వ్యాసులు పారాణిక
గాయత్రీ మంధ్రముతో దేవీభాగవతపురాణము నారం
భించి యుత్తర గ్రంథములో వైదిక గాయత్రీ వర్ణసం
ఖ్యాది విశేషములను వివరించి యున్నాడని చెప్పిన
చో దుర్నివారమున విరోధ మెద్దియు కానరాదు.
“ఒకభ్రాంతి మరియొకభ్రాంతిని పుట్టింపును.
ఓరి కట్టి యర్థ మెట్లు సిద్ధింపనో తెలియరాకున్నది.
“గాయత్ర్యా” అనుత్పత్య కర్థమేమి? కర్తృకరణార్థ
ములు వారి కభిప్రాయములు కావు. ఇక సహకారము చెప్పవల
యును. శ్లో॥ వాక్యగ్రీవ.... గాయత్ర్యాచ సమారం
భః త ద్వై భాగవతం విదుః” అనిరి. గాయత్రితో

నారంభము చేసికీ రెంటికి సేకకాలారంభమనికదా సిద్ధిం
చును. ఆరెండవది యెద్ది? మరియెద్దియు లేదు “సర్వ
వైద్య” అనునది గాయత్రికాదు

“గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అనుదానికి గాయ
త్రీదేవీ నారంభముగలది భాగవతిమని యాత్మతీయ
కర్తృత్వమునెట్లును, తే. ౧ స్కం. “శ్లోకార్థే
నాయా వ్రాతం తద్వై భాగవతం కిల, విస్తారోభవి
రిస్య... శ్లోకానాంయరు సంగ్రహం.” అను నీ గ్రంథ
మున మొట్టమొదట గాయత్రీదేవీచేరి నీ దేవీభాగవతము
సంతీ పముగా నారంభించబడినదయినట్లు స్పష్టము
చుచున్నది కావున “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” అను
దానికి గాయత్రీదేవీచేరి నారంభమని కాని గాయత్రీ
మంధ్రముతో నారంభమని యర్థముకాదు.”— అని
వ్రాసిరి.

వ్యాఖ్యాతలభ్రాంతిని నిరూపించుటకు పెద్ద
శాస్త్రార్థమునకు మనశాస్త్రి గారు గడంగిరి. “హేతా”
“ఇథంఘాతలక్షణే” “ప్రకృత్యావిభక్తి ఉపసంఖ్యానం”
ఇత్యాది తృతీయావిధాయక సూత్రము లున్నవి
శాస్త్రి గారు ఎఱుంగరా? ఎఱంగినచో వాటినుదాహ
రించి యాయర్థములను ఖండింపకున్న నాక్షేపము సమ
ర్థమగునా? శాస్త్రసమయమును తెలిసినవాడు ఇట్టి
విచారణలో యావత్తృతీయార్థములను స్పృశింపక పర
పక్షమును ఆక్షేపించునా?— “కర్తృకరణార్థములు
వారి కభిప్రాయములు కావు” అనిరి. ఎందుచేతనో కారణ
మును నిరూపించలేదు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః”
అనుచో “యస్య” “భవతి” అనే పదముల నధ్యాహార
ము చేసి, యస్య= దేవీభాగవతస్య సమారంభః, గాయ

త్రాతన్నామక ఘంసా భవతి, అని యోజనచేయ వచ్చును. సమారంభ క్రియావిషయస్యము గాయత్రీ ఘం దస్యగుగలుడు. అది వ్యాపారావిప్లముగ వివక్షించినచో “కరణత్వాత్ తృతీయ” సిద్ధిండును. వ్యాపారానావిప్లముగ వివక్షించినచో “పేతుత్వాత్ తృతీయ” సిద్ధిం చును.

“ద్రవ్యాది విషయో పేతుః కారకం నియత క్రియం, అనాగ్రిణేతు వ్యాపారే నిమిత్తం పేతు రివ్యతే”.

“ద్రవ్యాది” అనుచోట నాదిపదముచే గుణక్రి యలు గ్రాహ్యములు భవతిక్రియా ధ్యాహారమును విడచి “జ్ఞాయతే” అనేక్రియ సధ్యాహారముచేసినచో సమారం భవిష్యత్ జ్ఞానక్రియకరణత్వ వివక్షచే “కరణత్వాత్ తృతీయ” యే సిద్ధిండును. “గాయత్రీఘంధోలక్ష్యస్సమా రంభః” అని వివక్షచేసినచో “ఇష్టం ధూతలక్షణే” అనే తృతీయసిద్ధిండును. “సహర్థమును చెప్పినచో నేక కాలా రంభమని సిద్ధిండును. ఆరెండవది యెద్దయులేదు. కాబట్టి సహర్థము పోషగదని” వ్రాసిరి. వీరికి రెండవది స్ఫురింప లేదు కాబోలు! మొదటిది గాయత్రీఘంధస్సన్. రెండవది మిగిలిన దేవీభాగవతగ్రంథము సహర్థములలో సర్వత్ర ఏకకాలారంభము లేకున్నను ప్రమాదము లేదు “ఏకే వైవ సుపుత్రేణ సింహీస్వపితి నిర్భయా” “సహైవమశ ఖిః పుత్రేః భారం వహతి గర్భః” “తిలనాపోత్తరం మామవాపే” “తిలైర్వాహస్వపతి” అని శేఖరములో నున్నది. ఇత్యాది స్థలములలో సమానకాలికత్వముభా సిందలేదు. కొన్ని స్థలములయందు విద్యమానతామాత్ర సాహిత్యమున్నూ, కొన్నియెడల సమానదేశ సమానక్రి యాదిమత్త్వ సాహిత్యము నంగీకరించి కాస్త్రుజ్ఞులు సహర్థమును సాధించిరి. వీరికట్టి వ్యాకరణ మర్యాద తెలియకున్నను కావ్యనాటకాది వ్యాఖ్యానములయినను చూడలేదా?

చూ. “సగృర యావ ముద్రారాక్షసస్య సమా రంభః”

“అనుష్టుభావ ఉత్తరరామచరిత స్య సమారంభః” ఇత్యాదు లనేకములు సహర్థము లున్నవి. ఈవ్యాఖ్యాత లందరున్నూ భ్రాంతిపరావృతలేనా? కాస్త్రీగారి

దృష్టిలో కాలత్రయమందున్నూ అభ్రాంతు డొక్క డన్నూ లేడనియేకాబోలు సిద్ధాంతము. “గాయత్ర్యాన సమారంభః” అనుచోట “కరణత్వాత్” తృతీయయే నూకశ్శేమతము. “గాయత్రీనామకఘంధవైవ యస్య సమా రంభః నకు అనుష్టుభాది ఘంధోఽంతరే” అని వివక్షించి కరణాంతరపుదాసార్థమై గాయత్రీఘంధస్సనకు కరణత్వమును చెప్పెదము. “ద్రవ్యత్వాచారూః” అనేచోట రత్నబోధినిని చూచుడు-“నారరితి; అభియాపఇత్యర్థః. క్రియాగూ అశ్రవణాత్ కర్తృకరణయో రభావాలే షష్ఠీహప్రాస్తా ఏతచ్చ గమ్య మానకగోతిక్రియాకరణ త్యాన్నిధం కరణాంతరపుదా సాయహి ప్రకృతేరేవహి కరణత్వం వివక్షితం. స్వభానేనా య మభియాపః కృతో నత్వలంకారాగ నేత్యర్థాత్” అనియున్నది. ప్రకృత ముచోగూప “గమ్యమానకగోతిక్రియా కరణత్వేన” తృతీయ సిద్ధిండును. కాస్త్రీగారి మతములో “గాయ త్ర్యాచ సమారంభః” అనేచోట గాయత్రీదేవిచే నారం భముగలది అని చెప్పిరి. దానిని విచారించుము. “సమా రంభః” అనే పదమునకు ఆగంభయుగలది యనే బహు ప్రిహ్లాగము ఎట్లువచ్చును? ఇచ్చి నను “సమారంభః” పుం లింగాంత శబ్దము. “భాగవతం” సపుంసకలింగాంత శబ్దము. వీటికి విశేషణవిశేష్యభావ మెట్లు పోషగను. ఈయగమునకు గమనముగా “శ్లోకార్థేనతియాప్రోక్తం తదైవభాగవతోకిల” అనే దేవీభాగవత శ్లోకార్థము నుదాహరించిరి. దీనిలోనన్న “తయా” అనే సర్వనామ గాయత్రీపరమని యెట్లు చెప్పగలరు? పుంర్యాసర సంద ర్భములను గమనింపుడు. దేవీ భా. ప్రశమస్కంధము ౧౫ అధ్యాయ. ౪౬ శ్లో. వ్యాసః, “పతపుత్ర పహాభాగ! మ యా భాగవతం కృతం,.....వటపత్రకయానాయ విష్ణవే బాలరూపితే. కేనాస్మి బాలభావేన నిర్మితోఽహం చిదాత్మనా,....ఇత్యేవం చింతమానాయ ముకుందాయ మహాత్మనే శ్లోకార్థేనతియాప్రోక్తం భగవత్పాని లార్థకం, “(సర్వం బలివద మేవాహం నాన్యదస్తి స నాతనం)” తద్వచో విష్ణు నా పూర్వం సవిజ్ఞాతం మన స్ఫలి, కేనోక్తా వాగియం సత్యా చింతయామాస చేతసా,ప్రాదుర్భూతస్యాగ్రే విష్ణో రమితలేజసః, మనహస్యంప్రయుంజానా మహలక్ష్మీ కృపాననా.”

అని గల అధ్యాయములో నున్నది.

ఏమట్లు గల అధ్యాయములో నిట్లున్నది. దే. భా. ౧ స్కం. ౧౬ అ. ౧౩ శ్లో. “మహాత్మ్యైః శృణు శౌరేణచో మహ్యం సగణాం చతుర్భుజ! ... త్వం బానీహి మహాభాగ! యా తత్ప్రకటికృతం; పుంసాం భాగవతం విధి వేదసారం శుభావహం..... శ్రీహరిః పయి త్వయివ యో శక్తిః క్రియాకారణలక్షణో, విచారయ మహాభాగ! యాసాభగవతీహి, శ్లోకార్థేన యా ప్రోక్తం తద్వై భాగవతంకీల, విస్తారో భవితో తస్య ద్వాపరాదో యోగో లభా.” అనినీ యున్నది. పూర్వోత్తరప్రకరణసంపర్కమును బట్టి “తయా” అనే సర్వనామము మహాత్మ్యపరముగాని గాయత్రీ పరముకాదని స్పష్టముగా తెలియును. ఈసంపర్కము లో గాయత్రీపదమే లేదు.

శ్లోకార్థముహాణ “సర్వం భువనా మేవాహం నాన్యత్ ప్రసనాశనం” అనునదికాని వేరుకాదు. దీనినేల యుదాహరింప లేదో చదువరులు గమనింతురుగా! “తయాప్రోక్తం” అనుచోట “తయాసహారబం” అను సర్గ మెట్లు పొసగును? దేవీ భాగవతారంభమును “అహ మేవాభిలంఘ్యం” అను శ్లోకార్థమును వీరు చూపగల రో? సహారంభి, ప్రోక్త శబ్దములకు తుల్యార్థకత్వమెచ్చుట వైనను చెప్పబడినదా? అట్లునుచో “నాన్యప్రోక్తము” “అగ్నిప్రోక్తము” ఇత్యాదశబ్దములలో “తదారబ్ధము” అనే యర్థమును చెప్పిన సరిపడునా? “బ్రహ్మజాప్రోక్తం బ్రాహ్మం” “అగ్ని నాప్రోక్తం అగ్నేయం” అన్నట్లు “గాయత్ర్యాప్రోక్తం గాయత్రం” అని భాగవతపద పర్యాయముగా “గాయత్రీ” శబ్దమును నొకపురాణమందైనను మహర్షులు వాచియున్నట్లు వీరు రుజువుచేయగలరా? అది యట్లుండుగా “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనుమాత్యవచనములో “గాయత్రీలీలధికృత్యగాయత్రీదేవతను ఉపక్రమించి” యను సర్గముచెప్పుటకు నవకాశముగలదా? అగ్గంతరమునే స్వీకరింతురేని భాగవతమునకు లక్షణమును ప్రతిపాదించుటకై ప్రవర్తించినచెందు పురాణవచనములకు భిన్నార్థకత్వము నుపపాదించి యర్థ జరతీయత్వమును సంపాదించురా? పోనిండు విష్ణుభాగవత విషయములో “గాయత్ర్యాచ సమారంభః” “య

త్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనే లక్షణముల నెట్లు సమన్వయింతురు? విష్ణుభాగవతమున్ను గాయత్రీదేవితేవారభమయినదా? అట్లు ప్రమాణములను చూపగలరా? లేనిచో దాని గతియేమి?—

“సర్వచైతన్య” అనునది మంత్రపరమా? లేక దేవతాపరమా? అని విశ్లేషించి దేవతాపరత్వమును గూర్చి నిర్ణయింపక విడుచుట న్యాయతాపాదనముకాదా? వీరు మంత్రపరమమనది దేవతా పరముకాదని క్షణసంశయించురు. “ప్ర. అగ్నిజ్యోతి స్తోతి రగ్ని స్సాస్వహా” ఇత్యాది మంత్రములు దేవతాపరములగుట చేతనే మైమాంసికులు అగ్నిదేవత మంత్రవిధికిమని నుడి విరి కాట్టి పునఃచేస వికల్పము ఆనభిజ్ఞతామూలకమే యగును. ఇంకొక్క విషయమును పరికింపుడు. “గాయత్ర్యాచ సమారంభః.” “యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” అనే పురాణాంతరవచనములు భాగవత లక్షణప్రతిపాదకములు. లక్షణ మెప్పుడున్నా ఇతర వ్యావర్తకమయి యసాధారణధర్మములను ప్రతిపాదించవలయును. మాపక్షములో గాయత్రీసంపర్కసమారంభత్వరూప లక్షణము అకష్టభాది సంసర్గసమారంభములను పురాణాంతరములకు వ్యావర్తకమయి దేవీ భాగవతమునకు అసాధారణధర్మవృత్తియను ప్రతిపాదించుచు లక్షణ ఘటకత్వమున రంజియు సనర్థమయి యున్నది. శాస్త్రీగారిమతప్రకారము గాయత్రీదేవతాపరత్వమును చెప్పినచో నది లక్షణఘటకము కాదు. కేవలమాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమేయగును. “హయగ్రీవి బ్రహ్మవిద్యా యత్రనృత్ర పుస్తకా, గాయత్ర్యాచ సమారంభస్తద్వై భాగవతం విమః” “యత్రాధికృత్య గాయత్రీం” అను పురాణవచనములు భాగవతలక్షణ ప్రతిపాదనకై ప్రవర్తించినవిగాని మాహాత్మ్య ప్రతిపాదనకు కాదు. ఈమాత్రమయినను తర్కశాస్త్ర మిర్వాదను ఆలోచింపక యపార్థ ములను ఇష్టానుసారము పామరవ్యామోహముగా ప్రతిపాదించి గుప్తసతీయ కా కారాది మహాపండితీయోముఖులకు భ్రాంతిదోషమును కల్పించుట తగదు.

“అట్టి యర్థవిభ్రాంతియే నాల్గుపాదములు గల్గి యనుష్టుప్ ఛందస్సుగల “సర్వచైతన్య” అను శ్లోకము త్రిపాదగాకీసి నాల్గవ పాదమును మూడవదానిగా బెట్టి

“అనుష్టుప్ ఛందస్సు”ను “గాయత్రి” యని చెప్పి పాదనిర్ణయములేని ఛందస్సు త్రిపాదయని చెప్పి ఛందో భంగమునయినను గానలేనంతటి వ్యామోహమునకు మూలమగుచున్నది” అని వ్రాసిరి—

ఉ పొద్ధాతకారుడు కొన్ని యాధునిక గ్రంథముల యందే చతుశ్చరణ శ్లోకములవనిన్ని, త్రిపాచ్చరణస్సు ప్రాచీనగ్రంథములలో సార్వత్రికముగా కలవనిన్ని చెప్పి ప్రామాణికప్రాచీనపండితులయిన గుప్తపతీ టికా కారులచే త్రిపాచ్చరణస్సే వ్యాఖ్యాతవలె నున్నదయే ప్రమాణమని సహేతుకముగా నిరూపించియున్నాడు. శాస్త్రీగారు తమ చతుశ్చరణ శ్లోకమును ప్రామాణిక గ్రంథములలో చూపకుండ వ్యాఖ్యాతల నెట్లు నిందింపెదరు? మాడు పాదములుండిన ఛందోభంగమునకుఁ గలది వం సాహసమే సాహసము! మీరు ఛందోగ్రంథమును ఒకదాని నయినను స్వస్థమందైనను చూచి యెరుంగుదురా? నియంగర. శాస్త్రీకారులు అనుక్రమ దస్సులను గాథలయరు. పింగళి. నూ, “అత్రానుక్రం గాథా” వ్యా. అత్రశాస్త్రీ నామోద్దేశేన యన్నోక్తం ఛందఃప్రయోగేన దృశ్యతే ఛందోభంగమిన్యం” అని యున్నది. దీనిచే నీత్రపాచ్చరణస్సుకు గాథయనిపేరు.

“గుప్తపతీ టికా.” యా దేవీ సర్వభూతేషు విష్ణు మాయేతిశబ్దేతా, నమస్తస్మై నమోనమః” ఇతి చతుర్ణం శత్యక్షరోఽష్టక్షరైస్త్రైభిః షాదేతతో గాయత్రీఛంద స్కా మంత్రసిద్ధః.”

అనియున్నది. ఇట్టి త్రిపాచ్చరణస్సులు తాంత్రిక గ్రంథములలో వేనవేలు గలవు. శాస్త్రీగారిమతప్రకారము వీటికి మనము జలాంజలి నివ్వవలయునా? లేనిచో గతియెన్ని?

గుప్తపతీ టికా, దేవీ భాగవతేఽపి “శ్లో. నట పత్రితయానాయ విష్ణవే బాలరూపితే, శ్లోకార్థేన తయా ప్రోక్తం భగవత్పాఖ్యానం, ఇత్యుపక్రమ్య, “సర్వంఖిల మేవాహం నాన్యదస్తి సహితనం” ఇతి సంక్షిప్త భాగవత్సోక్తిః. అత ఏవ తత్పురాణాదిమ పక్షేత్రిచరణాత్మికే “సర్వవైతన్య.....ప్రచోదయా దిత్యాత్మకేఽపి గాథాత్మకః శ్లోక ఇతి వ్యవహారేఽపి గాథ ఏవ; అతివచ మాత్స్యదా వస్యశ్లోకస్య “గాయ

త్రాచ సమారంభః”...“యత్రాధికృత్యగాయత్రీం” ఇత్యాదిరేవ వ్యవహారో నశ్లోకత్వేన, శ్లోకత్వాపాయేఽపి చతుర్ణింశత్యక్షరాత్మకతయా గాయత్రీత్వాసహయాత్, తస్మాచ్ఛత్రురూపాభిః పరణాసు గాథాసు శ్లోకత్వాభివేదితః. ఈవ్యాఖ్యచే “సర్వవైతన్య” అనునది గాథాత్మకమనినీ శ్లోకత్వముగొనుమే అనినీ, అయినను గాయత్రీత్వ మనపాయమే యనినీ సాధించి యున్నారు. నేనీవ్యాఖ్యలనుచూపుట పాణికవహాళము ప్రయోజనముకే కాని శాస్త్రీగానిమిత్రులు గారు.

“దే. భ. ౧౨౪౦. ౨౭ “శ్లో. సచ్చిదానంద రూపాంతాం గాయత్రీ.— ధియోయోనఃప్రచోదయాత్” అనియున్నది కదా. ఇదియు గాయత్రీ వంత్రమే యగునా? కాదా? అయినచో గాయత్రీతో నారంభమున నర్థమెట్లు సిగ్గుచును? కాదన్నచో నేలకాను? ఇదికానిచో “సర్వవైతన్య” అనునది మాత్రమెట్లగును? అనివ్రాసిరి.

ఇనట శాస్త్రీగారి నిరూపణయముతేర దయలుదేరినది. “గాయత్రాచ సమారంభః” అనేనోట గాయత్రీమంత్రముచే నారంభమని ఉపొద్ధాతకర్తలు గాని వ్యాఖ్యాతలుగాని యెచ్చటను వ్రాసియుండలేదు. విషయమును నేను సంతమాడి చెప్పగలను. “సర్వవైతన్య” అనునది గాయత్రీ ఛందోబద్ధమున్ను, గాయత్రీ మంత్రాత్మప్రతిపాదకమున్ను, అనిమాత్రమే చెప్పి యున్నారు.

ఉపొద్ధాతములలో గాయత్రీమంత్ర పఠ్యమును వారు చెప్పలేదని నిరూపించియున్నాను. ఇక వ్యాఖ్యను చూడుడు :

“సర్వవైతన్య రూపాంతా మద్యాం విద్యాంస ధిమహి, బుధ్ధియా నః ప్రచోదయాత్” వ్యా. యావీతా దృశీ నేయంధ్యాతా భగవతీ మానూవిశిష్ట బ్రహ్మరూపిణీ నోఽస్యాకం బుధ్ధిం ధ్యానం కర్తుంప్రచోదయాత్ ప్రేరయేత్.....గాయత్ర్యాః అంతర్యామి బ్రహ్మ ప్రతిపాదకత్వస్య సర్వవేదవ్యూత్పేద గాయత్రీప్రకార గాయత్రీ ఛందోఃపటిత సంకలాపరచేన ఏతద్భాగవత ప్రతిపాద్యరహితస్తు మానూవిశిష్టాంతర్యామి బ్రహ్మరూప మితిబోధితం” అనియున్నది. ఈవ్యాఖ్యయున్ను

“సర్వచైతన్య” అనునది గాయత్రీప్రతిపాదకమున్నూ, గాయత్రీఘండ్రోఘటితమున్నూ అనియే చెప్పినదిగాని గాయత్రీమంత్రమని చెప్పియుండలేదు. ఒక వైదికమంత్రమునకు తదర్థప్రతిపాదకములగు పురాణశ్లోకములు అనేకములుండిన వాటికి యేకస్వర విరూఢము లేదు. “సచ్చిదానంద” అనునది పౌరాణిక గాయత్రీమంత్రమని నిరూపించినను నెవ్వరికిని విరూఢము లేదు. వైదికమంత్ర ఛాయగిరికి తదర్థప్రతిపాదకములగు నార్ద్రవచనములనే పౌరాణిక మంత్రములుగా గ్రహించి పౌరాణికకర్తృల యందు వినియోగింతురు. “తానేన వైదికాన్యంత్రాన్ భారతాదనివేళితాన్, విహాయ మంత్రనియమం లోక బుద్ధ్యాప్రయుంజతే” అను ప్రమాణము వైయర్థమునే చెప్పుచున్నది. అట్లుకానిచో పౌరాణికమంత్ర స్వరూపమును శాస్త్రీగారు నిర్ణయింతురుగాక. నా“పౌరాణిక ప్రయోగపద్ధతి” యుపనయన ప్రకరణమందు “సర్వచైతన్య” అను దానిని పౌరాణికగాయత్రీగా పండితాను మఱిని బహు సంతరించియున్నాను. ఇది యిరువది నాలుగక్షరములున్నా త్రిపాదములున్నూ కలిగి గాయత్రీఘండ్రో బద్ధమయి గాయత్రీమంత్రార్థ ప్రతిపాదకమయి అత్యంతము వైదికగాయత్రీ ప్రతిఛాయగలిగి యున్నది. దీనింటే సుతమయనదాని శాస్త్రీగారు చూపింతులేని దానినే సంగ్రహించి దీనిని ముమ్మాటికిని విడుదుదును. లేక శాస్త్రీగారికి పౌరాణిక కోపనయనమే

అశాస్త్రీయముని లోచనచో నీడొంక తిరుగుదు వ్రాతలకు కట్టిపెట్టి ధారాళమయిన వ్రాతలకు గడంగుదుగాక. లేనిచో తాత్పర్యము నవలంబింతురు గాక.

“లోకమం దొకరు తాముపొందిన భ్రాంతి నంతలో నుంచక గ్రంథకర్తలకు గూడ నాభ్రాంతి గలుగునట్లు చేయుచున్నారు ఇట్లువారి విజృంభణమునకు విచక్షణుల యుత్తరయే మౌలముగుచున్నది.” అనిరి.

గ్రంథకర్తలు ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలు ఉపోద్ఘాతకర్తలు తన్మతావలంబకులగు పండితులు నెవ్వరున్నా భ్రాంతిపరాహతులు కాలేదు. ఈ రామశాస్త్రీగారే సర్వవిషయములయందు భ్రాంతిపరాహతులగు స్వదోషమును సరలయందు వాగోపించుచున్నారు. విద్వాన్ కే. వి. సుబ్బారావుగారు ‘జ్ఞ’ను గూర్చి వీరితో చర్చించి సారస్వతానుబంధములో మహాపండితులచే సాత్వ్యము నిష్పించి ఘండ్రోవ్యాకరణములయందు వీరికిగల భ్రాంతిని వెల్లడించియున్నారు.

ఈ ఘండ్రోవ్యాకరణ వాదమందుమాడా శ్రీరామ శాస్త్రీగారు నాకట్టి యశకాళమును గలిగించిన మిగుల సంతరించెదను. వీరు సూతనసదుత్తమములను సహింప లేక తదనుగ్రాహకులగు ప్రాచీన ప్రామాణిక వ్యాఖ్యాతలనుగూడా మితిమీరి నిరసించుచున్నారు. అయ్యది దుష్పసామగ్రిచే నే నింప విఫలముగా విమర్శించిరి.

వి శ్రాంతి

పెమ్మ రాజు లక్ష్మీపతి గారు

గీతమాలిక

మధుర చైతన్యమయ మధుమాసవాస

రమున సూర్యాస్తమయమగునమయమందు ఊరి కవ్వల బాల్వారుచున్న పొలము లందు స్వచ్ఛంద విశ్రాంతి నందగోరి

పోయి హృదయంగమములుగ బూసి సౌర భముల వెదచల్లు నింబవృక్షముల నీడ లందు విలువోలె నంగియున్నట్టి యొక్క వేరు పీఠముగా పైన గూరుచుంటి.

జవము నింకింపజేయు సంసార సమర
పజితమై డస్సి తూగాడు స్వాంత మంత
ప్రాణములు వచ్చి తలయెత్తి యాడ దొడగ
ఁలుకు నాగస్వరము విను పామునోలె.

ఆకుగొమ్మల సందులయందు దూరి
పై బడెడు సాంధ్యరాగసంపదలు పొదలి
ప్రాణములు పోచి విచ్చెడు నట్ల నోకు
దక్షిణానిలసీచికాంతము దేలి

భావన సంతోషకరణస్థితిని స
మహిత పికగాన మకరంద మహిమ ప్రేలి
నిర్మలానందరస మన నిడుకొనగ
తన్మయుడ వైతి నొకమహిమైయు గడిచె.

* * * *

కెరలి పైబడి యాడెడు కణములు స
చెట్టిదో యొక్కతేజులు స్పృష్ట మయ్యె
మేను మరిపించు కమ్మప్రమృద్ధిలలో స
చెట్టిదో యొక్క మృదులత స్పృష్టమయ్యె.

తీసి పరిపించు కోకిలాలమున స
చెట్టిదో యొక్కనాద మింపెనయ నెగ
లవల సన్నియు నొకచోట వైకృతమందె
నదయు నొకకొంతపడి కదృశ్యమై కేందె

ఆఖిల మానందమయమైన యట్లు దోచె
హృదయ మెటకొ రెక్కయిచ్చయెగిరిపోయె
ఏదియును గానరానియయ్యెడను నాకు
సర్వమును గల్గియున్నట్టిసరణి దోచె.

* * * *

కోయిలలపాటలు గూడిపోయెనేమొ?
మలయవాయువీచికలందు కలసె నేమొ?
తరళకిరణాళి తీనమై దాగ నేమొ?
శ్రమము మెలమెల్లగా టగజారిపోయె.

* * * *

మైమరపు దెచ్చునావేశ మావహితై
నంతవర కెం దడంగెనో యరయ నైతి
వెనుక కేతెంచి బట్ట కప్పెడు విధాన
పట్టుకొనియె కవిసను నహంభావ మపుడు.

స్రీకృతి సౌందర్యవర్ణన వాంఛ యొదవె
భావములవైన భావముల్ ప్రక జొచ్చె
వఖిల ప్రాసమ్ములకు వదోవధలు జేసి
పాడదొడగితి కూర్చినపాట లెల్ల.

నదములే లేని కోకిల పాటలకును
శబ్దమేలేని వాయుసూచకములకు
శ్రుతియునగ స్రీకృతి నా కర్మగళియదేమొ
కిలుపుకొన నొల్ల డయ్యె నా గానరవము

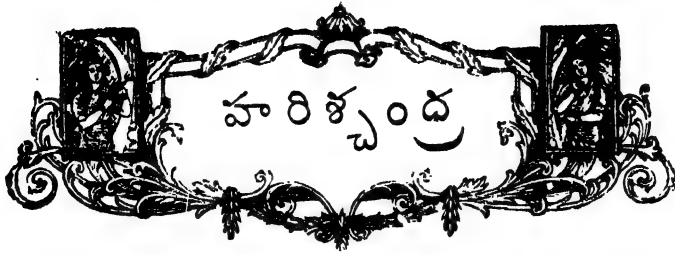
తేనెలో తీసి కలసిసతయ గాన
పాలు తెలుపును కలసిసంగి దోప
పూవు తావియు నేకమై పోవునట్లు
వానిగతు లెల్ల స్రీకృతిలో లీనమయ్యె.

* * * *

స్రీకృతి నెనుగుణమగుపాట పాడ నెంచి
మాటిమాటికి రాగముల్ మార్చిమార్చి
పాడదొడగితి నదయు నిస్ఫలమ యయ్యె
హృదయమున కిది విశ్రాంతి యెల్లు కలుగు?

హృదయమున పాలుపొంగిసరితి పొంగు
భావనముదాయ మెగజోయ పాట స్రీకృతి
కైకొనెనదేని స్వల్లసాఖ్యులబె కవికి
కైకొనద దేని లేదంతకంటె బాధ.

బగము మరిపించు పారసశ్యమును గప్పి
మచ్చుమందుల జల్లెడి మాయలాడి
స్రీకృతిలీలలు తను నంటరానియట్టి
మధురవిశ్రాంతి భావ మే మహిని కలదా?

కాశీ సోమయాజుల నుండరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

(చేంపన సుంపులము - అంబేవనంబిన రెగనాయి)

నాలుగవ రంగము

స్మృతానము, ప్రవేశము, సప్తమ పీఠాభిమాను,
సమకాస్య హరిశ్చంద్రుడు.

వీర:—ఒరే, ఒరిచందా!—మొద్దా, ఎలక
నేం, విస్తాచందా? తొంగున్నానా
ఏటి? నెగు, నెగు. ఇక్కడ తొంగోడాని
కట్టా నిన్నెట్టు కొన్నాను? నెగుమనేసే?

హరి:—తొలినే యున్నానే?

వీర:—తొలిగేనే ఎలకనేదేరా? నాకాడికి
నచ్చిన కాడనుంచి కూడుతిన్నాను,
నీళ్లెనాతాగినేదు, సచ్చావను కొన్నా
నూ. సచ్చేవుసుమా! నీయెత్తు కాసు
లెట్టి కొనుకొన్నాను.

హరి:—రాత్రి ఇక్కడ ఒకసారి జరిగినది. మన
స్సంతా చెడిపోయినది—

వీర:—ఆడదిగాని ఒచ్చిందేటి ఇక్కడికి?
ఏని అంతా ఉన్నావులే.

హరి:—వచ్చింది—

వీర:—ఆ, ఆడది రావడమే! అవును,
ఎర్రగా బుర్రగా ఉన్నావు కాదూ!
ఓళ్లెనాబస్తారు. మాటాడిందా?

హరి:—మాటాడింది—

వీర:—ఆ, హరి! ఆహుశెప్పు! నువ్వె
ప్పుడూ అబద్ధం శెప్పవుకాదూ, బల్ల
కాట్లోకావైనా ఉంతావుకానీ! కాని,
ఇక్కడికి ఓళ్లెనా రానేదంతే, మరి
ను నుకో, ఈశటమే నిన్నొక్కేస్తానూ,
మళ్లీ గుర్రాలేటి, బల్లలేటి, నవకల్లలేటి, శా
కల్లలేటి, రాజ్జంపల్తావు! ఏటంతావు?

హరి:—అబద్ధము చెప్తానా?

వీర:—ఓడికైనా నట్టంబుస్తేగదా, అబద్ధం?
నువ్వలాఅంతే, ఓడు శెడిపోయినాడు?
పోనీ, నాకేం? నీ కోసమే శెప్పాను. ఆ
ఆడదాన్నెట్టుకొని కూడుకున్నావేటి?
నువ్వేటో మంచోడ వనుకొన్నాను.
నువ్వు మాటలంతోడివే ఆడొట్లంతే!

హరి:—ఆడదొకతై తనసిల్లవాని శవాన్ని
తీసుకొని వచ్చింది—

వీర:—తీసుకొన్నే?

హరి:—సుంకం అడిగినాను.

వీర:—ఇచ్చిందా?

హరి:—లేదు—

వీర:—నేకుంటే ఎల్లకున్నావేటి, ఆడదనా?
నిన్నెట్టుకొన్న కాడనుంచి, ఒకచవమైనా

రానేదు, నీకాపెలాంటిదోగాని! ఆ! ఓడూ సవ్వనేదేటోగాని, ఓ కాసైనా నేదు చుంకం! దానబ్బడి చిక్కిసింది, ఏం కట్టమంతావురా చల్లార్కీ? మును పేటి, చవాల్వాచ్చే యీ, రేత్రినేదు పగలునేదు చుంకం అందుకొందికి యాల్లేక పోయేదిరా! అందులో చగంమంది ఆడోళ్లు గుమ్మాలకాడ శచ్చినోళ్లే! ఉప్పుడు చవాల్లు నేవేనేనో, ఉంటే ఇంటికాడ కాల్చేస్తా ఉన్నారో, ఒకచవ్వ మైనా రానేదు? చవం రాకరా కొస్తే ఒగ్గేతినావు, నువ్వొదుకురా? నువ్వొదుకు పనికొస్తావా, అంతాను. ఒక్కరే తునా దవడమీన?

హరి:—శనాన్ని నహనంచేయినీలేదే. సుంకం జెమ్మని సంపించివేసినాను. ఆమని మింకా రాలేదు, ఎదుచేతనో. రెండుగూముల రాస్త్రానట్టన్నది, ఎప్పుడోస్తుందో గాని?

వీర:—చవ్వా నొట్టకపోయిందా?

హరి:—అల్లదుగో శవం!

• వీర:—అదా? నానుశూశించే ఒత్తప్పుడు. ఏంకు రోడుగదా! ఓడోగాని, రాదోడు నాగున్నాడు! చవమైతే అయిందిగాని, ముద్దెట్టుకోవాలనుకొన్నాను. ఏంకబోణ్ణీ కాల్చేయడమే గదా, సస్తేనీ! ఆ, ఏటో బగమంతుడూ, ఆడిమాయూ! కాని, ఇటుసూడూ, ఓమాటశెప్తానూ.

హరి:—ఏమిటిది?

వీర:—ఏటీనేడూ. ఎవత్తో, రాజుకొడుగిని,

నగలకోసం సంపేశించంట— శేతులెలా గొచ్చాయోగాని—

హరి:—ఎవరూ? ఎప్పుడూ?

వీర:—ఒత్తే నీకే? ఒత్తే నీకే? కాని, సక్కుంది, మాసక్కుంది కాదూ! కూడూ, గుడ్డా, నేకుతేనే, అలాగున్నాది; ఉంటే, ఇంకా ఎలాగుతాదో? అలాంటి వెలా సంపిందో గాని.

హరి:—(తనలో) ఎవరదీ? ఇంకా నాకేమి రానైయన్నదో?—చంపుతే?

వీర:—దాన్ని నువ్వు సంపాలా, మనేటి? రాజుగాని బ్లకుంతాడేటి? ఇదుగో చర్కారుకుం, సదువుకో, (చేతికిచ్చును) రేపూ, తెల్లారికుండా, అల్లదుగో శూశినా, కాళికామ్మారు గుడీ?—అక్కడి కొస్తాదీ, దాన్ని నువ్వు సంపేయాల. ఒక్కేటునేశేయగలవా, యాటపోతునేశినట్టా? నానేశీగలనుచుమా, పుంజెడు మెడకాయలు ఒక్కేటుకి. ఇటు సూతో! ఏటమ్మార్కి యెనుపోతునేశినా, నానే యెల్లాలి గదా! సర్రియేస్తే, జిల్లినిరత్తం అమ్మారుపాదాలకాడ పడ్డమే! ఆ! మరేటను కొన్నావ్, ఈరబాపలుడంతే?

హరి:—ఎవరినీ? ఆడమనిషినా?

వీర:—నీకే ఇనబడనేదేటి? ఆడమనిషినే, ఆడదాన్నే—ఆ, ఆ, బోదపడ్డది. ఆడదాన్ని సంపుతావా? దాన్నెట్టుకొని కూకుమంతావుగాని. రేపుపొద్దు రాకుండా నే ఒస్తాది గుడికాడికీ—అదేంటో సూసుకో,

నానెల్లానూ. జాగత్త, ఒక్కే కేవుసుమా,
డబ్బుచ్చుకొనీ! నాను మందోడ్చిగాను.
(తెరి)

అయిదివరంగము

కాళికాలయమువద్ద ప్రవేశము; పాశ్చాత్యులు

హరి:—సూర్యోదయము కానచ్చినది, ఇంకా
రాలేదేమి? ఆమనిపెనరో? చాలా
చక్కనిదన్నాడే, వీరిబాహులు? కూర్చి
గుడ్డి లేచినట్లు! ఎక్కడై ఉండవచ్చునో?
(అలోచించి, తలదాచి “ఉడులు” అని
నవ్వును) కానీ, అన్నిటికి నడిపిట్టినాను.

చంద్రమతి అస్పృశ్యుడగానెల్ల ఇంకా
రాలేదు! సుంకం దొరక్కనా? యజమాన్ని
అడిగితే, మరిపెళ్లవద్దన్నాడా? లేక, దుఃఖం
చేత, బడలికచేత, ఎక్కడైనా ముఖం తిరిగి
పడిపోయినదా? అదగో శపం కనిపిస్తున్నదే?
వచ్చిఉంటే, కనిపించదా? నాకేమి పాలు
పోకున్నది!

అడదానిని చంపెనలెనట! రాజ్యంపోతే,
పోసీయన్నాను. చండాలునివద్ద నేవంటే,
సరేఅన్నాను. వల్లకాట్ల కావలా అంటే,
సిద్ధపడ్డాను. అటువంటి భార్యను, అటువంటి
కుమారుని అమ్మకొన్నాను. కాని, నాకు
ఏదీ ఇంతకష్టమనిపించలేదు. స్త్రీహత్యా!
నేను తలారినా! అబ్బా! అబ్బా! ఏమీ!
నాచేతులారా, యుద్ధమధ్యమందు శత్రువుల
తలలతో చండాడిన చేతులారా; ఎవరి యా
లింగవమున పరవశమందినారో, అట్టి బిడ్డ శవ
మును, అట్టమోహనాకారుని శవమును, అట్టి

సత్యసంఘనిశనమును, దహనము చేయకుండ
అడ్డిన చేతులారా; నాయాలుబిడ్డలను తెగ
సమ్మిన చేతులారా; ఇష్టహాక స్త్రీని చంపు
టకు వెనుకదీయచున్నానే! వాటికంటే
కృతకృత్యమా ఇది? (అలోచించి నిట్టొర్పు
విడిచి) కాని త్వస్సనా? స్వామి యాజ్ఞమీర
వచ్చునా? ఎట్టి చక్కనిచేతేనేమి? ఎట్టి సాధ్య
అయితేనేమి? ఇంతే, రాభార్య అయితేనేమి?
చంకతీరునా, రాజాజ్ఞ అయినప్పడు? దోస్తే
తేనేమి? కాకుంటేనేమి? ఆవిచారణ నాపని
కాదు. రాజాజ్ఞ మన్నించుట నాపని. తుదకు
తలారిపదవివచ్చినదా?— అబద్ధమాడడము,
అబద్ధము చేయడము—విధిని అతిక్రమించ
డము, అబద్ధముచేయడముకాదా? (తెరలో-
ఇటు, ఇటు, అనీ, కాళికామ్మారుగుడి) ఆ
మనిషివచ్చినట్టున్నది! కాని, ఎప్పుడూలేనిది,
ఇప్పుడు నాశరీరము కంపమెత్తుచున్నదేమి?
నావిధిని నెరవేర్చే బాము ప్రసాదించు,
శంకరా!

(అప్పుడు అతని తలపథ్య దుఃఖంతి ప్రవేశించును.)

బ్రాహ్మణు:—ఇదుగోనోయ్, నీతో ఈర
బాహుడుసంపుమని శెప్పింది ఈమనిషేను.
మామంచి కత్తిట్టుకొన్నావులే. మరికానీ.
హరి:—హా!

బం:—పడిపోతాడు కాబోలు? శారపడి
పోయినాడు! ఈడేటి సంపుతాడు?

హరి:—నీవు నిజముగా చంద్రమతివేనా?
లేక ఒకరిని చూచి ఒక రనుకొంటున్నానా!

చంద్ర:—నేను చంద్రమతినే. తమ ధర్మ
పత్ని, చంద్రమతినే.

బం:—ఏటపుతాదీ ? ధర్మః ప్లేటీ ?

హరి:—రాజుగారి కుమారుని సంగతిగారకు
చంపినదని నిన్నేనా అన్నాడు ?

చంద్ర:—సన్నే.

హరి:—అదెలాగు సంభవించినది ?

చంద్ర:—సుంకగౌరకు ప్రయత్నించడానికి
వెళుచూంటే, ఎవరోకొందరు మను
ష్యులువచ్చి, ఒకశిశువమును నాక్కు
వద్దపడవేసి, కొన్నిరగలు నాచీటిలోవేసి,
పారిపోయినారు. నేను నిష్ఠానశపోయి
నిల్చుండగా, కొందరు రాజభటులు వచ్చి,
నన్ను ఆశిసముతోనూ, సగలతోనూ, తీసు
కొనిపోయి రాజుఎదుట ఉంచినారు. ఆ
భటుల మాటమీద, విచారణ లేకుండా,
నాకు మరణశిక్ష విధించినారు, ఇక్కడికి
తీసుకొనివచ్చినారు. నేను నిర్దోషినిని చెప్ప
నవసరమా ?

హరి:—నిన్ను దోషి అన్నదోషమునకు
కొత్తసరకములు కల్పించనలెనేమో ?

చంద్ర:—మీరేనా నన్ను వధించసలసిందా ?

హరి:—అవును.

చంద్ర:—ధన్యాస్మి ! ధన్యాస్మి ! పుత్రశో—

హరి:—అయిదవ అంకములో చివరరంగము
వచ్చినది ! దీనితో హరిశ్చంద్రనాటకము
సరి ! సరి ! సరి ! దినముపాల్ల వారినది,
ఇక్కడ నాట్రతుకు తెల్ల వారినది ! లోహి
తాస్యుని పాము చంపినది. చంద్రమతిని

నేను చంపవలెను ! ఇక నేనేమిలేనేమి ?
ఏకాకిని !

బం:—ఓహో నా సంపాద. తప్పకుండాదే ?
అంతవనిశేస్తే, బల్లకుంతా కోటి ?

హరి:—చంద్రమతీ !

చంద్ర:—నాథా !

హరి:—“నాథా” ఏమిటి ? నేను తలచిని.

చంద్ర:—వంచితే, తలారిభావమే సహించి,
కాననిసదానిని కానియ్యి. పుత్రభోగ
మిగతానిచేలేను. నన్ను మోటనే కడపేర్చి,
బాబయ్యవద్దకు పంపివేయండి. అనుగో
నాచీటివానిశరీరము, ఒక్కమారు ముద్దు
పెట్టుకొని రానడానికి శిలవియ్యండి.
(అక్కడికి వెళ్లి) బాబా, అమ్మవచ్చేవరి
కూడెన్నావా ? నన్ను నీవెవరికి అప్పగించ
నక్కరలేదు. కలిసే—

బం:—బేగిరా ! బేగిరా ! (చంద్రమతి తిరిగి
వచ్చును)

హరి:—మీయిద్దరినీ నేను ఎప్పుడు కలు
స్తానో ? ఎంతకాలము—

బం:—మాటలెందుకు ? కానీవోను ! బేగి
కానీ ! ఆతలకామెట్టకొని నాను ఎంటనే
ఎల్లాల రాజుకాడకీ. కానీ, సూస్తావేం,
ఎల్లోదులాగు ?

హరి:—అలాగే. చంద్రమతీ, ఆమనిషిని
మనమెందుకు అడ్డురావలెను ? నీవు ఆ
దుక్కమీద తలఉంచి భగవద్ధ్యానము
చేసుకో.

చంద్ర:—భగవత్సమానుని కట్టకొన్న నాకా భగవద్ధ్యాసము? మోకాళ్ల బడి తమ నైపు చూస్తూంటాను, సరికివేయండి. ధైర్యము విడవక, వీరాధివీరులను ఎందరినో వీరస్వర్గమునకు పంపిన ఆచేతితో నన్ను మెటనే లోహితాస్యుని స్వర్గమునకు పంపండి. ఒక్కమనవి: వీలైతే, మాయుర్విరిగి కలిపే దహనము చేయండి.

హరి:—మాయుర్విరిగే ప్రత్యేక స్వర్గము నిర్మించు—

బం:—ఓహో! ఇదేటిల్లరి నీతోనూ? మీమాటలు ఇండానికిగాని వచ్చాననుకొన్నావేటి? బేగి కాసమంటే, నీక్కాదేకశ్చేదం?

హరి:—చంద్రమతీ, మరెందు కాలస్యం? మనస్సులో కోరికలేమి ఉంచుకోకుండా—

చంద్ర:—ఎన్ని జన్మములెత్తినా, తమవంటి భర్త, చిరం—అయ్యో, చచ్చిపోయినా “చిరంజీవ” నే వస్తున్నదే! లోహితాస్యునివంటి కుమారుడు కావలెనన్న కోరిక మాత్రం ఉండకమానదు. ‘గూంటేమతి స్సాగణి’ కదా?

హరి:—విశ్వేశ్వరా, మితాన్న పూర్ణా, నన్ను వీరితో ఎప్పుడు కలుపుతారో?

బం:—కానీ, బేగి కానీ, ఆకత్తుచ్చుకొని, మెడ కాయ యేకీసుకొంటే, అల్లాతో కలిసి పోతావు. ఒకళ్లు కలిపేదేటి?

హరి:—చంద్రమతీ, ఆనాడు ఏమెడను మంగళసూత్రముకట్టి నాచేయి తరించినదో,

ఆమెడను, ఆచేతితో, ఇప్పుడు తెగనరక వలసివచ్చినది! సత్యమా, ఇదుగో, ఈ యాగవశువును సీకు సమర్పించి, నాయాగమును పూర్తిచేసుకొంటున్నాను! మొండికెత్తిన ఏకాకిని! (సరకబోవును)

(స్వామివ్రతం తీర్చుగా ప్రవేశించును)

విశ్వా:—(హరిశ్చంద్రుని చెయ్యిపట్టకొని) హరిశ్చంద్రా, హరిశ్చంద్రా, చంపకు, చంపకు! ఏమి కళత్రమును చంపడమా? సీకు మఱిపోయినదా యేమి?

హరి:—ఋషివర్యా, నా స్వామికార్యము చేస్తున్నప్పుడు, తమ రద్దరావచ్చునా? రాజాజ్ఞ అయినప్పుడు, ఎవరినైనా చంపవలసినదే. తమకు తెలియనిదాయేమి?

విశ్వా:—(తనలో) ఏమిసాధనం? ఏలాగు మోస్తుంచడం? ఆమెను చంపడముకాదు, నాపేరును చంపడం, నాతపస్సును చంపడం! నాపోతరము ఎంతవరకు తెచ్చినదో! అయ్యో! అయ్యో కష్టాలికి మొండికెత్తి పోయినాడే లొంగిపోతాడనుకొంటే! ఏమిచేతును?

హరి:—ఋషివర్యా, నాచెయ్యి ఆపి, ఏమో ఆలోచిస్తున్నట్లున్నది. నానికి అడ్డువచ్చినయెడల, నేను క్షత్రియుడన్నమాట—

విశ్వా:—ఓహో, నేనూక్షత్రియుడనేనోయో!

హరి:—సరే, కనకర్ప. ఋషివని గౌరవించినాను. (చెయ్యి విడలకించివేయును)

విశ్వా:—ఏదో మతిపోయి అన్నాను, పోనిస్తా.

హరి:—నేను చేయవలసినవిని చేస్తూంటే,
నీకేమి మిలిపోవడం ?

విశ్వా:—నామాట విను-చంపకు, చంపకు-
వినవుకాదూ? నేను—

హరి:—నేను నావిధిని నెరివేర్చిని తరువాత
మిటాను- ఇష్టము—

విశ్వా:—నేను నీవుచేసే కొత్తస్వర్గము నిర్మిం
చినాను.

హరి:—దానికి కృతజ్ఞుడనే. కాని దానికి, ఈ
పనికి సంబంధ మేమిటి ?

విశ్వా:—నామాట వినవు కాదూ? నీకెంత
లాభము చేస్తానో చూడు.

హరి:—నాకు యజమాని విధించినవినిక
అట్లు రాకపోవడమే, మహాశక్తికారము
చేయడము. చంద్రమతీ, నిలవసాసమున
వీరి దర్శనమయినది. నీ యదృష్టమేమని
చెప్పేది? సిద్ధముగా ఉన్నవా?

విశ్వా:—మరి నీయిష్టం. నేనేమిచేయగలను?
(తనలో) చంపడంమొనరిస్తే, అబద్ధంకింద
లెక్కవచ్చియుండును—అబద్ధం చేయడం
అని తానే అన్నాడు—నేనుగెల్చి యుం
దును. కాని, ఎలాగు సరకగలహో చూ
స్తాను!

హరి:—నీయిష్టమని చెప్పి అట్లుగా నిల్చుంటే
ఎలాగు? (విశ్వామిత్రుడు వెనుకకుపోవును)
(హరిశ్చంద్రుడు కత్తిపిత్తి) జాయ్, విశ్వే
శ్వరా! జాయ్, మాతాన్నపూర్ణా! జాయ్
సత్యమా!— ఏమిది? చేయిదిగదేమి?

ఇది విశ్వామిత్రుని పనికాదుగదా! కొత్త
స్వర్గము నిర్మించినవానికి, ఇది అసా
ధ్యమా ?

చంద్ర:—నాథా, ఇదేమిది? 'తలారిభావము
మరచిపోయినారా యేమి? ఇంతవరకువ
చ్చి, అద్భుతమైనదేమిటా, నన్ను చూచి?

హరి:—ధైర్యముచేడ కాదు. ఏమోగాని
ఎత్తినచెయ్యి దిగకుండా ఉన్నది! కానీ,
చూస్తాను ఇదేమిటా!

విశ్వా:—(తనలో) మరిచూచేది ఏమిటి?
నాశక్తికి నీ వెక్కడ నిలువడగలవు?

హరి:—నేనే సత్యమెత్తుడనై నయెడల—

చంద్ర:—నేనేకా సత్య నైనయెడల—

విశ్వా:—అన్నా, ఇదేమిటి?

హరి:—వెంటనే, తప్పక, నాచెయ్యి స్వాధీ
నము కావలెను. (వెనుకనుంచి శివుడు
చేయిపట్టుకొనును) ఎవరదీ నాచెయ్యి పట్టు
కొన్నదీ? విశ్వామిత్రా, ఇంకా నాచెయ్యి
విడవవేమి?—సద్గుణమూ నాతో అల్లరి!
శివుడు పట్టుకొనినా, స్వామిద్రోహము
చేతునా? విడుపు! విడుపు!(తిరిగిచూచి)ఎవ
రదీనాచెయ్యి పట్టుకొన్నదీ?—హా! ఎవరూ
ఏమి? ఆత్మశూలము, ఆఘాలనేత్రము,
ఆ నాగాభరణము, ఆహా! మహాదేవా!
విశ్వనాథా! ఏమినాఅద్భుతము! ఆహా!
తమరుకూడా దయచేసినారా, గురువర్యా!
విశ్వేశ్వరా, ఇదుగో, నాస్వామికార్యము
చేపివస్తున్నాను. జాయ్ !

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా, నీవు నీభార్యను చంప వద్దు.

హరి:—మహర్షులకు కష్టలభ్యమయిన తమ దర్శనము, నాకు అప్రయత్నముగా లభించినది. కాని—

వసిష్ఠుడు:— అప్రయత్నమేమి, వత్సా? “సత్యంతఃస్, శాంతంతఃస్” అని ఎరుగవా? ఆ తపస్సులు నీవలె చేసిన మనిషువడు? ఆతపస్సులమే విశ్వేశ్వరుని దర్శనము

శివుడు:—దానికి సంశయమేమి?

హరి:—మహాదేవా, తమరు విశ్వనాథులే, కాని నాకిష్టమే వీరభాహుడు యజమానై యన్నాడు. చంద్రమతిని నేను వధించవలెనని వానియాజ్ఞ. దానిని నెరవేర్చి—

శివుడు:—నీవది చేయ నక్కరలేదు.

హరి:—ప్రభూ, అప్పుడైనను. ఆమాటనాయ జమానికదా అనవలెను?

శివుడు:—వత్సా, సత్యమూర్తీ, నిన్ను చూచినకొలదీ, వింత ఆనందము కలుగుచున్నదే! వీరభాహూ, ఏమంటావు? (వీరభాహుడు ప్రవేశించును)

వీర:—ఒరిచందా, సంపనక్కరనేదు.

హరి:—ఎవరిని?

వీర:—శందమతిని.

హరి:—ఎవరు?

వీర:—నువ్వు, నీబారిగా, శందమతిని, ఈ ఆడదానిని, సంపనక్కరనేదు. అన్నీ

యేసిశెప్పినాను. బోదపడ్డదా?

హరి:—అయితే, నీవే చంపుతావా ఆమెను?

వీర:—సంపను.

హరి:—నీవు రాజాజ్ఞను మన్నించ నక్కరలేదా?

వీర:—ఓహూ సంపనక్కరనేదూ. ఇదుగో సూడు కాయితం.

హరి:—(చదివి) చంద్రమతి నిర్దోషిగనుక ఆమెను చంపవద్దని వ్రాసినారు. మహాదేవా, ఏమిశలవు?

శివుడు:—చంద్రమతీ, విన్నావుగదా? నీవు లేచి నీభర్తవద్ద నిలువబడు. మీవంటి దంతులను ఎవరుచూచినారు? (ఆమె అట్లుచేయును) అమ్మా, నీకేమి కావలెను?

చంద్ర:—నేను లోహితాస్యునిచేరి ఆనందిస్తానని ఎంతో ఆశపడినాను.

శివుడు:—ఇప్పుడే చేరగలవు. వానిశరీరమును నాకు అప్పగించి వెళ్లి నావు. వానినిష్కళంకమయిన ఆత్మతో వానిని నీ కప్పగిస్తున్నాను. లోహితాస్యా! అని పిలువు.

చంద్ర:—లోహితాస్యా!

(లోహితాస్యుడు) ఋగైత్రివచ్చి: చిత్తం, అమ్మాజీ! మనము ఇక్కడున్నామేమి? మనము నేవచ్చేస్తున్న ఇల్లెదీ? నాకు అడివిలో పాముకరిచినదే. ఇక్కడికి ఎలాగు వచ్చినాము? నా జట్టుదా గ్లెరీ?

చంద్ర:—(పిల్లవానిని ఎత్తుకొని శివుని యెదుట మోకాళ్లపడి) మహాదేవా!

భక్తులు తమకుసమర్పించిన దానికంటే, తమరు ఎప్పుడూ ఎక్కువేయిస్తారు. హృదయము అర్పిస్తే, కైవల్యమిస్తారు. సర్వదష్టుడై చనిపోయిన నాపిల్లవాని శరీరమును తమకు అప్పగిస్తే, సజ్జప్తిగాజేసి దయజేసినారు.

లోహి:—అమ్మాజీ, నేనుచనిపోయి, మల్లబ్రతికినానా? కాని, నాయనవరు? బాబాజీవలె ఉన్నారా, వారేనా?

చంద్ర:—అవును, నాయనా, వారేనూ. మనము—

లోహి:—నమస్కారము, బాబాజీ! తమరిక్కడ ఉన్నారేమి? మమ్మల్ని చూడడానికి దయచేసినారా? అమ్మాజీకి మరి దాస్యములేకుండా చేయరా? ఎంతో కష్టపడుతున్నాను! కాని, తమరేమండి, అంతశుష్కించి పోయినారు?

హరి:—(ఎత్తుకొని) సకంఠం ఎక్కువ శుష్కించి పోయినానా, బాబా? కాని, వారెవరో ఎరుగుదువా?

లోహి:—నేనెప్పుడూ చూడలేదు.

హరి:—వారు—

లోహి:—ఉండండి, ఉండండి, నేను చెప్పకొంటాను. ఇండాకా నేను వారిముఖము బాగాచూడలేదు. మెడలోపాములు సరమేశ్వరునికే కాదూ ఉంటాయి, బాబాజీ? అదుగో ఫలనేత్రము, శిరస్సున చంద్రకళకూడాను! నమస్కారము, మహా

దేవా!—అరుగో మనగురువుగారు కూడా దయచేసినారే! నమస్కారము గురునర్యా!

(శివుడు వసిష్ఠుడు ఒకరి తరువాత ఒకరు లోహితాక్షుని ఎత్తుకొని ముద్దులాడుచున్నాడు.)

విశ్వా:—హరిశ్చంద్రా, నేనోడిపోయినాను. నాతపోధనములో సగము ధారపోస్తాను, చెయ్యిట్టు.

హరి:—ఒడిపోనడమేమిటి? ధారపోయడమేమిటి? తమతో నేనెప్పుడూ పంచెవేయలేదే?

విశ్వా:—సీచేత అబద్ధ మండించి గిలనని నేనూ, ఆడించలేనని వసిష్ఠు, దేవేంద్ర సభలో పంచెము వేసుకొన్నాము. నేను ఒడిపోయినందుల నాతఃకళము సగము నీకు, సగము వసిష్ఠునకు ధారపోస్తానని ఒప్పకొన్నాను. నేను ఒడిపోయినాను. (ధారపోయటకు కిమంజలము చూచును.)

హరి:—విన్నావా, చంద్రమతీ?

చంద్ర:—వసిష్ఠు భగవాన్లు వారుండ, ఇటు నంటివాటిలో మనకు అంజయము రావడమేమిటి?

వసిష్ఠు:—అమ్మా, ఇందులో మీకు నేనేమి సహాయము చేయలేదు. చేయకూడదని బద్ధుడల.

హరి:—అన్నితపములకు, అన్నిటికంటే, ఎక్కువఫలము సరమేశ్వరుని దర్శనము. అది మాకు వారికటాక్షమువల్ల దొరికినప్పుడు, ఋషివర్యా, మీతఃకళము మాకెందుకు?

చంద్ర:—సముద్రమునకు ఉప్పు సమర్పించడము!

లోహి:—బాబాజీ, ఆయనకష్టపరితమైనతనము శలము మనకు అక్కరలేదన్న పుణ్యం కంటె ఎక్కువగా ఆతపశలం?

ససిఘ్న:—లోహితాస్యా, నీకెలాగు తోచిందో? అంత చిక్కనిమాట?

లోహి:—మహాదేవుని సన్నిధిని, తమరందరి సన్నిధిని, ఆమాత్రంకోసం ఆశ్చర్యమూ, గురువర్యా?

ససిఘ్న:—విశ్వామిత్రా, నానగిమూ ఇయ్య సక్కరలేదు. నాహరిశ్చంద్రుడు నిన్ను గౌరవమునకునే ఎక్కువగా లది?

విశ్వా:—మీచేత అబద్ధ మానించడానికి ఊకు పెట్టరాని బాధలు పెట్టినాను. నన్ను తమించ ప్రార్థిస్తున్నాను.

ససిఘ్న:—వత్సా, విశ్వామిత్రమహర్షి అతి దీనుడై మీక్షిమాంశం వేడుచున్నాడు. అటునంటి వానిని తమించడమే ఔదార్యము.

చంద్ర:—మాంశత్యాసక్తిని పరిక్షించడానికి పెట్టిన బాధలుగాని మామీద కోపము చేత కాదే? మామామగారికి ప్రత్యేక స్వర్గము కల్పించిన దయామయులు మాకు హాసెందుకు చేస్తారు?

ససిఘ్న:—చాలా ఔదార్యముగా అన్నావు, కుమారీ!

శివుడు:—హరిశ్చంద్రా! నీ కేమి కావలెను?

హరి:—తమదర్శన మైనప్పుడు, మరి మాకు కావలసిన దేమున్నది! ఏమివచ్చినా,

మేము సశ్యము తప్పకుండా ఉండేటట్టు ప్రసాదించు, మహాదేవా!

శివుడు:—అబలముమీకు విశ్వామిత్రమహర్షి ఇచ్చినాడు. ఆతనిగీతికు నిలబడినవారు మీముగ్గురూ; మీచేత ఎన రబద్ధమా డించగలరు? నీనత్యంతమునకు నిదర్శనగా, గంగాస్రపించునంతకాలము, మీ రమ్ముపింపున బజారు, హరిశ్చంద్రబజారిని నిలువబడును, గంగాఘట్టములలో నొకటి హరిశ్చంద్రఘట్టమని నిలువబడును. నీచేరున త్యాగికి ఉపమానముగా వాడబడును. చంద్రమతీ, నీకేమి కావలెను?

చంద్ర:—నేనట్టిభర్తకు తగిన భార్యగా ఉండేటట్లు కటాక్షించు, విశ్వేశ్వరా. మరొక కోరిక:—కాశీ—

శివుడు:—కాశీరాజు కుమారుని బ్రతికించు మంత్రాను—అంతేనా?

చంద్ర:—చిత్తం.

శివుడు:—వాడు బ్రతికే యున్నాడు. చంప బడ్డశిశువు విశ్వామిత్ర కల్పితముగాని, నిజమైన పిల్లవాడుకాదు. లోహితాస్యా, నీకేమి కావలెను?

లోహి:—నన్ను తమంతవానిగా చేయనే చేసి నారు—

విశ్వా:—అదెలాగు, చిన్ని హరిశ్చంద్రా?

లోహి:—తమకు తెలియకనా అడిగినారు?

నన్ను మృత్యుంజయులు మృత్యుంజయునిగా జేసినారు. నాకేమి కావలెనో వారికి తెలుసును,

వసిష్ఠుః—బలే వత్సా! (నానిని ముద్దలూడును)

శివుడు:—మరి మీరు పోయి చిరకాలము మీరాజ్యము ఏలుకొండి.

హరి:—విశ్వేశ్వరా, నా అజ్ఞానము సహించి వేడుచున్నాను. మేము ముగ్ధురమూ బానిసలముగా అమ్ముడుపోతిమే? మాయజమానులను విడిచి ఏలాగు వెళ్లగలము?

విశ్వా:—మీముగ్ధురినీ కొన్నవారు, కేసలమూ నాసృష్టి. వారు నిజముగా లేరు. స్వప్నములో ఒకరికి బాకీఉండి, బాగ్ధన వస్త్రలో ఆయుధము తీర్చబోనడమే, వారి వద్ద మీరు సేనచేయడము.

హరి:—మరి ఒక్క అజ్ఞాన ప్రశ్న, మహాదేవా:—నాకురాజ్యములేదే?

శివుడు:—విశ్వామిత్రమహర్షికి రాజ్యమెందుకు? నిన్ను పరీక్షించడానికి పుచ్చుకొన్నాడుగాని, నీకు తిరిగి ఇచ్చివేస్తాడు.

హరి:—మహాదేవా, ధారాదత్తమైనదానిని, తిరిగి ఏలాగు గ్రహించగలను?

వసిష్ఠుః—వారు విశ్వమునకు ప్రభువులైనప్పుడు, వారు నీకియ్యలేని దేమున్నది, వత్సా?

హరి:—విశ్వేశ్వరులు దయచేస్తే, పుచ్చుకోవడానికి అభ్యంతరమేమి?

విశ్వా:—నేనిస్తే, గ్రహించడు. విశ్వనాథా, నాకు హరిశ్చంద్రుడు ధారపోసినదంతా, తమకు సమర్పిస్తున్నాను. అతన్ని సంతోషపెట్టడానికి చేస్తున్నదిగాని, అంతా తమదే అయినప్పుడు, తమకు నేను అర్పించడమేమిటి?

శివుడు:—విశ్వామిత్రా, బాగా చెప్పినావు. హరిశ్చంద్రా, ఇప్పుడు నీకేమి, అభ్యంతరమా?

హరి:—విశ్వనాథా, తమకు దయచేసినప్పుడు, అభ్యంతరమా? అతికృతజ్ఞతతో అంగీకరిస్తున్నాను.

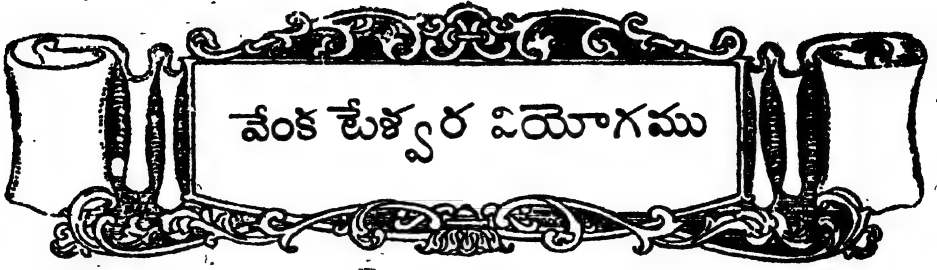
శివుడు:—పోండి. ప్రజలక్షేమముకొరకు చిరకాలము రాజ్యముచేయండి. విశ్వామిత్రమహర్షి మీకుచేసిన మహోపకారము మరిచిపోకండి.

విశ్వా:—వారివల్ల నేను తరిగినాను. తమ దర్శనలాభము నాకు వారివల్లనే కలిగినది. యుద్ధములో చంపబడినవానికి, వీరస్వర్గమునచ్చినట్టు, నేను వీరికి ఓడిపోయి, వీరస్వర్గముకంటే, అన్నిటికంటే, ఎక్కువ తమదర్శనలాభము పొందినాను. మహానీయులకు ఓడిపోయినా, లాభమే. జాయ్, హరిశ్చంద్రా! నిరుపమానసత్యవ్రతా!

(అందరు శివుని స్తోత్రముచేస్తూ ఇలాగు పాడుదురు).

నటనని కిష్టమైనది ఏదైన పాడవచ్చును.

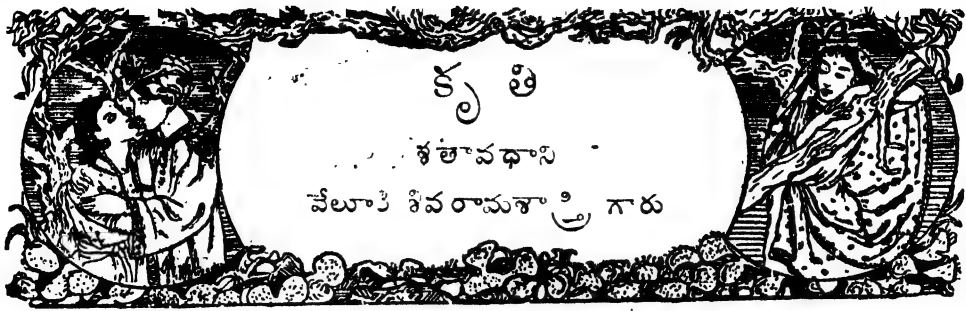
నెరపూళ్ళము

నాదెళ్ల వెంకట్రావు గారు, బి. ఏ.

ఎన్ని దింబు లేను భవ దీయముదావహ సన్నిధానము
 ధున్నను దృష్టిలేదు, లన దుజ్జ్వలమూర్తిని నిన్ను వీడి యా
 పన్నతః బోవుచున్న నను భక్తుని ద్వత్కరుణాకటాక్షనం
 పన్నుని జేయఁగాగదె యపారకృపామతి వేంకటేశ్వరా!
 ఎన్నిదినాలకో తిరిగి వీక్షణలాభము, నిన్నుఁ జూచుచు
 న్నన్ను లపండువొగతి దింబులు కొన్నిటివైన నెఁ బుచ్చకుం
 డ న్ననుఁ గార్యభారము లడావిడిగాఁ గొనిపోవుచుండఁగా
 జెన్నపురంబు; భక్తు నెడ! స్నేహము నుంచుమ వేంకటేశ్వరా!
 గురువిరహవ్యధాజనిత కోమలబాష్పజలగ్రంథులకా భవ
 చ్ఛీర మభిషేకము స్థలిపి, స్నిగ్ధమదక్ష్మినుమంబులకా కరం
 బరుదగుపూజనం బహరహంబును జల్పెదనోయి నీదుసుం
 దరతరవిగ్రహం బెడఁటఁ దార్చి ముదగబున వేంకటేశ్వరా!
 కాలము చాలనందునఁ జకాపికిగా రచియించినట్టి యీ
 లాలితచంపకోత్పలవిలాసవిశేషవిరాజితంబుల
 మాలల భక్తితోడుత సమర్పణచేసితి, స్వీకరించి నా
 పై లలితత్వదీయకృపఁ బాయఁగ నీకుమ, వేంకటేశ్వరా!

[ఉపోద్ఘాతము]

రామచంద్రులు పూర్వమిహం గనకుండు. క్రతువు లన్నియు క్రమముగా నొనర్చిన కర్మజ్యేష్ఠుండు. అందుకనాడు శ్రవణ మొనరింప నొచ్చి శివశాస్త్రి బ్రహ్మశాస్త్రి కడకేగి చంద్ర మొందె—అయ్యా! నీవు లయధార్థవాదులు; సత్యకథ నేదేని చెప్పుదురని తమకడ కరుదొచ్చితిని మనవిచేసెను.

బ్రహ్మశాస్త్రి యాశీర్వదించి చిలునవ్వు నవ్వి యిటాలు చెప్పెను. నేను సహస్రాధికరణ పరిమితమగు నొకగ్రంథమును విరచించితిని. నాయుండేర్ప లెవరికి సాబాధించిన యధికరణమును వారికి గృతియిమ్మని యాజ్ఞాపించిరి. అందులకుఁగాను దగువారిని వెదకివెదకి గూర్చి యాయ యధికరణము నాయాయవారికి గృతియిచ్చితిని. కాని వారంతయు విని మాకక్కట లేదని లేచిపోయిరి. ఇటులు కాఁగాఁ దొబడినూటఁ దొమ్మిది యధికరణములను మహాకోపముతో నదిలో బాటవైచితిని. ఈ మిగిలిన యొకయధికరణము కర్మిష్టుల కంకితము చేయవలసియుండఁగా వారిని వెదకిననుచు బోయి యొక్కొక్కరికే యంకితము చేయ మొదలిడితిని. వారు మొదటిఘట్టమునుండియు నుపోత్తమఘట్టమువఱకును వినుటకుఁ

జెవులు కోసికొనిరి. చివరకు నచ్చునటకుఁ జిరారునో నాచమించి నీరు చల్లికొనుచు లేచిపోయిరి. నాకును విసుపు పుట్టి మిగిలిన యధికరణములతోపాటి యధికరణమును గూడ నదిలో బాటవైచితిని. ప్రతివార్యయము ప్రతి తాటాకుగూడ నెదురీత యిది నాకడకు వచ్చినది.

రామ—ఎంత మహత్తు! ఐతే యిది ఋషి ప్రోక్షమనుకొందును.

బ్రహ్మ—ఔను. దీనిని గౌతముండు మనోమహాశయున కుపదేశించెను. మనోమహాశయుండు వాఙ్మహాభాగునకు.

రామ—ఈ కాలమున క్రీస్తుశకము ౧౮౧౮వ సంవత్సరమున వెంకినేండు వేగిదేశమును బరిపాలించుచుండెనని వ్రాయుదురు. దాని నే ఋషి చెప్పెను? సామాన్యమానవుఁడేమి ప్రమాణము? సామాన్యముగా వ్రతములలోఁగూడ నాముని యీమునికిఁ జెప్పెను. ఈముని యాఋషికిఁ జెప్పెను. ఆఋషి యీఋషికిఁ జెప్పెను. ఈఋషి ధర్మరాజునకుఁ జెప్పెను. ధర్మరాజు దాని నాచరించి క్రమముగాఁ బండ్రెండేండ్ల ద్వివాసమాచరించి పిదప నొకయేడ జాతవాస మొనరించి తుదకు యుద్ధ మొ

నర్చి రాజ్యముఁ బడసె నని యుండును. కథ యూట్ట లే కుండినను ఋషులే కథ. మన యూర్వులకు ఋషులే కథకులు. వారి కథ లతిహాసములునుమండి! ఏదేశము లో నేమచి కథ లున్నను నవి ఋషి ప్రోక్షములే యనుకొనుండు. 'నా ఋషిః కురుతే కావ్యమ్?' ఇవే కాదు. యంత్రములు? ఇంకను! ఆహా! యుద్ధమో! అధర్వణ మంతయు యుద్ధమే! దాని నుచ్చరించుచో విష్ణులోనుండి తూపులుపోవును అ వన్నియు నతిగూఢములు!

బ్రహ్మ—అయితే యీకథమాత్రము గూఢముకదా. వాయూదకములవలె నెల్లరి కందఁజేయుమని వాఙ్మహాభాగుని యాదేశము.

రామ—నే నీక నగారా యనుకొనుండు.

౨

బ్రహ్మశాస్త్రి యిటులు చెప్పెను:

తొల్లి యొకానొక భూఖండమునఁ గొందఁగు మేము మనుజుల మని తెలిసికొనిరి.

రామ—ఆహాహా! ఎంత విచిత్రముండీ! తెలిసికొనిరిగా!

బ్రహ్మ—ఔను. మఱియు వా రచటఁ గల కొండలను నదులను సరోవరములను వెలుఁగును జీతటిని గాలిని మిఠిని నిస్సను సీటిని సూర్యుని జంద్రుని నక్షత్రములను నుష్ణబెల్లములవలె నుపయోగించుకొనఁజొచ్చిరి. అపుడు సృష్టి యీశ్వరుని యొడిలో బాలికవలె నుపలాలింపఁబడెను.

రామ—అయ్యా! పూర్వక్షతుములలో వాణి కాంచికాఘంటికవలె మ్రోగు నా నాలుక స్పందింపకుండఁజాలదు! ఊమింఁగోరెదను.

బ్రహ్మ—అది నాకును నుపయోగమే. అసలొక యధికరణమే మిగిలినది. అదియు మిగులఁ జెన్నది. లావు కాకితములపై నచ్చొత్తించి నెంచుచున్నానుగాని వెలచాల నెక్కుడుగా నున్నది. ఇపుడాబాధలేదు. మీ పూర్వక్షతుములుకూడఁ గలిపెనచో గ్రంథము విపులమయి యొకపుస్తకముగాఁ గూరును.

రామ—ఆ భూఖండము నేటికిని గలదా? అటకుఁ బోయినచో నగ్నిహోత్రగృహమునం దున్నటులుండవచ్చును.

బ్రహ్మ—నావికుని బిలుచుచుగాని.

రామ—నముద్రయూగము నిషేధముకదా!

బ్రహ్మ—ఓహో చిక్కే! కాని మనస్సు శుద్ధి చేసి కొన్నచో నీకథ విని మీశరీరమునే నానగా నటకు నడిపింపవచ్చును.

రామ—స్వామీ! మన్నింపుడు. మఱియొక శంక. అంతయుఁ దెలిసిన విజ్ఞులుకదా! తామానందనవనమునకుఁ బోవక యీ శ్మశానమున నున్నారేమి?

బ్రహ్మ— నే నీ రెంటిక నడుమ నున్నాను.

రామ—ఇదేమి చమత్కారము? ఆకథ నంతయు నొక గుక్కలోఁ జెప్పుడు.

బ్రహ్మ—వారు భాగుహలో నగ్నయైయున్న సస్యదేవతను గనుంగొనిరి. 'నోరుగలవాని

దే రాజ్యమును మాట వారి నాటిదే. వారికిఁ జెట్టులలో నాహారము, తేనె పట్టులలో మద్యము, ప్రతిఁజెట్టులలో వస్త్రములు, కానిపించెను. ఇతియకాక వారి నాలుకలకూ జుతువులలోని మాంసమునకూ అనివార్యముగు సంబంధము కలిగెను.

రామ—బ్రాహ్మణులుకూడ మాంసము?

బ్రహ్మ—వారి సరత్వ మప్పటికి బ్రాహ్మణత్వమును బ్రసవించి లేదు. అపుడు జను లందఱుకాకగూఁటి పిట్టలు. కాని బ్రాహ్మణత్వము పుట్టి పడఁ యావనాంత ముదాక మాంసమును దినెను. ఇన్నెదు గోళ్ల పిట్టలు మొదలగు రుచ్యములు నారోగ్యకరములు నగు మాంసము. మన దేశములోఁగూడఁ దినలేదా?

రామ—అది యుగాంతరవిషయము.

బ్రహ్మ—ఇదియు.

రామ—ఆహా! పైని జెప్పెడు.

బ్రహ్మ—అపుడాడుది సగము తల్లి సగము తండ్రి. ఆమె తనజీవితకై పురుషునితోపాటు పాటుపడెను. ఆమె సగ్నశిలా విగ్రహమువలె గంభీర సుందరియు. అగ్నివలె బవిత్ర, చంద్రునివలె రమణీయ. గాలివలె స్వచ్ఛాచారిణి. తనయుచ్చయే సహచరుని వరించును. తన కిష్టము లేనినాడు పురుషుడు పిశాచము.

రామ—ఏమి? మన మట కేగుచో మన స్త్రీలుకూడ నటులు కారుకద?

బ్రహ్మ—అగుచో మీరును నచటి పురుషులుగా మాటరా? కాని బెంగ పెట్టుకొనకుండు. ఇపు డది మాజీనది. అచట నిపు డాడుది పురుషేచ్ఛయను చెఱసాలలో దొంగ.

రామ—భేష్.

బ్రహ్మ—అచటఁ గొందఱు పురుషులు స్త్రీలును గవితయనునొకవిచిత్ర భాషలోఁ బ్రకృతి పురుషులతో సంభాషింతురు. వారిభాష కాలమువలె దీర్ఘము. ఆకాశమున్నంతవట్టు మ్రోగును. అది యానందఙ్గోల.

రామ—అయ్యయో! కవులా? కవులా కదపాలూ! అసత్యవాగు లచటనూ చేరిరా?

బ్రహ్మ—వారు సంపూర్ణసత్యము తెలియఁ జేయుటకు మాత్రమే అసత్య మాడుదురు. వారిమాట పాట, వారు నవ్వి యేడిపింతురు. దుఃఖమును సుఖంబఁజేయుదురు. ఒకటిలో వేయి వేయిలో నొకటి చూపుదురు. వారి భాషయే సత్యభాష. దేవభాష. అట్టిభాషతో మాటలాడినవారింతవట్టు మృతి యెఱుంగరు.

రామ—వారు నాకుఁ గానిపింతురా?

బ్రహ్మ—వారు వ్యాఖ్యాన విషములచేఁ జచ్చిరి కాని హృదయ దృష్టిలో నమ్మతలు.

రామ—ఇక వడిగాఁ జెప్పెడు.

బ్రహ్మ—వారిలోఁ గొందఱు బలోపాసకులు. వారినుమునైనను నీటుచేసిరి. పరస్వత

ములను బిండిగొట్టిరి. అపుడు జనులు విత్తిన విత్తనములను భూమి యాపునలై దిని వైచుచుండెను. పోసిన నీరిని ద్రావి వైచుచుండెను. అదిచూచి యొకడు నేలను దన్నెను, దున్నెను, త్రొక్కెను, త్రవ్వెను, బుడ్లగించెను. అంతటితో దాని పెంకెతన మంతయు జదునాయెను.

మఱియొకడు భగీరథ ప్రయత్నములు చేసి కొండలనుండి వాగులను దెచ్చెను. వారిలో గొండలు ఋషులుకూడ నుండిరి. అనూయి వాగులు నేటికిని వారినారి పేరులచే వ్యవహరింపబడుచున్నవి. ఈనీరిచే దన పిపాస తీటి భూమి మనుజులు తమలోన దాచికొనిన విత్తులకునహస్రాధికముగాఢలింపబోచెను. నాటినుండియు సగ్నయగు సస్య దేవత పలురంగుల చీరలు దాల్చి భూమి సంతయుఁ దనకుఁ గ్రీడారామముగాఁ జేసికొనెను. దానివాహనమగువృషభము నాటి నుండియు సత్కరింపబడుచుండెను.

ఆసస్యదేవతనుండియు భూమిలోని లోహములనుండియు లక్ష్మీపుట్టగా దానిసందలు నారాధించిరి. కొందఁ తామె నుపాసించి యమ తేజస్సును వృద్ధిపఱచికొనిరి. మఱికొందఁ అధికారము నసూయను సంపాదించికొనిరి. ముఖ్యముగా స్త్రీలు లక్ష్మీసంపన్న లైరి. ఇది వారికి లాలసతను బిటికితనమును మచ్చెను. దీనిచే వారిరాజ్యమున నూతన సింహాసన మేర్పడెను.

పెక్కురు భూధేనువునుండి సస్యక్షీరములఁ బితుకువారైరి. దానఁ బరస్పరసంఘ

ర్షణముచే జనులు తమశక్తికొలది నాగాతు చేసికొనవలసిన వారైరి. అందుఁ దేఱినవాఁడు శక్తిమంతుడై పలువుర నధీనులఁ జేసికొనెను. ఇట్లు రైతులోనుండి రాజు వచ్చెను.

అచటి జనులందఱకుఁ గొండలు తిను బాడాలముమొదలగు వస్తువుల సందఁజేసి జీవికయేర్పఱచికొనిరి. ఇట్లుకాఁగా జనులందఱు ముఖ్యముగా నలుఁదెఱుంగులగు పనులఁ జేయవలసినచ్చిరి. కొన్నాళ్ల కివియే నాలుగు వర్ణములుగా ముద్రితము లాయెను. రాజ్యము చేయువారును అమ్మువారును దున్నువారును గూడఁ దీరికఁ చేసికొని కొందిఱకడ జ్ఞానము సంపాదించుకొనుచుండిరి.

పని పనిలోనే పరిసమాప్తమగును. జ్ఞానమున కన్నిపనులును నిర్విశేషములు. అదియేలును. అమ్మును. దున్నును. పడకఁ జాలఁ గాల మొద్వీపాంతఃపురమున సృష్టి రాచకన్నెవలెఁ బెరిగెను.

నీవు బ్రాహ్మణుడవే యగుదువుగాక; నీయిల్లు నీవు కట్టకొన్నచో వడ్డంగివి. నీవస్త్రమును నీవు నేసికొనుము; సాలెవు. నీనేల నీవు దున్నుకొనుము; నొస్త్రుడవు. నగచేయు; మగసాలెవు. చెప్పలు కుట్టుము; గొడారివి.

నీరిలో నూనెబట్టువలె మనుజులలో, బనులపేరులు సంక్రమించును. మనుజునిమోములో వాని పని వాని మతము మచ్చలు కట్టును. నిన్నఁగాక మొన్న దిగనో లేదో క్రీస్తుమతము ముఖమున సిలువగట్టకొనితనను గొండాడుకొనుచున్నది. వైష్ణవుఁడు మఱలఁ దాను వైష్ణవుడే యయి జన్మించుచో నిక

నతఁడు పంగనామములు తీర్చ నక్కఱ లేదు.
'ఇహగో స్మార్తుఁ డిడుగోస్మార్తుఁడు'ని బొట్టు
ఱంకెలువైచును.

పనులు పెంజెక్రమముగా రూఢిము
కాఁగానొకటి నాలుగుగా మాటుటమాత్రమే
కాక నాలు గొకటులుగా సుసేభవింపెను.
ఆనాలుగును లోహమునలె భిన్నభిన్న
ముగామ్రోగును. ఇంతేకాక వీరిసంతతియే పని
చేసి బీచించుచున్నను రక్తిముతోపాటు వర్ణి
ముకూడ ననుగమించెను. జ్ఞానముమాత్రము
దానియిచ్చ. అంతే అచట నిపు డీశ్వరుడే
కరచరణాద్యని యసములతోపాటు వర్ణము
లతోఁగూడ పనులు సృష్టించెనని కొంద
ఱును నలుచేగలుగా నున్న యీజను లేశ్వర
స్పష్టియని కొందఱును అభిప్రాయ పడుచు
న్నారు.

రామ—అదేమి? ఒకటి నాలుగుగా మాత్ర
నటలు సృష్టముగఁ గానుపించుచుండగా
మొదటనే నాలుగువర్ణముల సీత్యరుండు
సృష్టించుటమి? అదయుఁగాక వర్ణము కర
చరణాదులవంటిదా? వారి కింకను బాగ్ర
లున్నవా?

బ్రహ్మ—అయ్యో! మనదేశములో?

రామ—నే నాలంకమాట చెప్పిచున్నాను.

బ్రహ్మ—శూద్రునకు వైశ్యరాజన్య విప్రల
యందు ఆయోగవక్షత్త్ర చండాలవర్ణ
ములు పుట్టినవికదా! రెంటినుండి కదా
మూడవది వచ్చినది! ఆమూడవదాని
కీరెంటికంటె వేరుగా నునికి కలదా?

శూద్రుడేకదా యీక్రొత్తవర్ణముల కుప
జ్ఞము!

రామ—ఇది తర్కదూరము. ఇక్కడిసంగతి
యెందులకు? ఆర్యీపు సంగతి చెప్పఁడు.

బ్రహ్మ—పని మనుజుల మెక్కువ దక్కువ
లకుఁ గొలబడ్డె. రాజునకు లెక్కలైనను
నొకనిని బ్రగడిగను వేతూకని వేగుగను
నొకనిని దీపనియే. రాజుగ నైవై గూరు
చుండును. స్రగడ దాపున వేగడముగా
నిలువబడును. జ్ఞానమే బహుళా పనిని
నిమిషించును.

తమతమ నియంతములుగి పనులతో వా
రందఁ జేకకుటుంబములోని వారయ్యుఁ దమ
లోదాము భోజన వివాహాదుల మానివేయ
పెరిసెనవారైరి. కొందఱు బుద్ధిబిల్లు మాం
సము మానినైచిరి. ఈరెండును వారికిఁ బర
స్పర మొకజములు చినాగోడఁ గట్టెను.

రామ—బేర! ఎంతటి కుటుంబకలహము!
కాఁబడు చుండగనే యెరిటి రెండై
రెండు మూడై మూడు నాలుగై, నాలుగు
నాలుగై పోయినవే! ఇంకను నెన్నియ
గూనో?

బ్రహ్మ—తలపెట్టుక లన్నియాయెను.

రామ—కాని సులభముగా వారికి సంతి
కుదర్పనగును.

బ్రహ్మ—మీబోంట్లు కలహము నానలేరు
కదా మఱికొంచె మెక్కువ చేయుదురు.

రామ—ఆ విరోధముతో మన కేమి? ఇంకఁ
జిటికలోఁ దెలుపుడు.

బ్రహ్మ—మనస్సున కిచ్చ సారథి. దాని నిలయము నియమమున కావలె. దాని నెఱుకుము. చిగుచ్చును. ఇంతవట్టు దాని కట్టుద్రాళ్లెవరికిని, దొరకలేదు. అది యీశ్వరుని యవత్యము. దాని జీవిక గుణలవాణ్యములమీఁద. రజఃకణములవలె దూఱములు దాని కంటుకొనును గాని యది గొఱియనలె నొక్కసారి దూఱించును. అది రెక్కలు విప్పిచో విభాగము మూసికొనుచో ముద్ది. అది విభాగము నుండి యైక్యములోనికి బరవిడును. సన్నిములమెడ నది గ్రుడ్డిది. కత్తులబోను పెట్టినను నది హఠినవివాహము చేసికొనును. కంటక స్రుమముకదా యని పూవును బాటవైనను. చంద్రుడుకదా యని మచ్చను మాటుకొనదు. దాని కొక కన్నుకలదు. అది దానికర్ణికచే ననురూపమగుదాని నేఱికొనును.

ఆ ద్వీపమున నర్ణనియమమునెడ నతి జడమగు మనస్సు స్త్రీపురుషుల గుణలవాణ్యములలోఁ గలసిపోయెను. నాటనుండి కేవలము పనులనుండి కాక జన్మమునుండికూడ వర్ణములు తెగలుతెగలుగాఁ బొడమెను. ఆవర్ణముల యాదిపురుషులను దమతండ్రులుగాఁ జెప్పికొనుటకు వారు జంకిరి. వారి కరణ్యమే యనాథశరణాలయము. పిట్టలు శకుంతలను వలెనే కొన్ని మృగములు వారిని బెంచి యుండును. తొలుతటినుండియు నారణ్యకులుగా నున్నవారి కీశిశువులు దైవప్రసాదము.

మనుజుడు జంతు శవమునుండియును దోలు నుపయోగించుకొనును. పనికి వచ్చున

దాండునెడలఁ దిమింగిలి శయనమగు సముద్ర నిమ్న హ్యలమునఁ గాంపురి ముండఁబోవును.

శిశువు బాలుని బాలుడు కుమారుని కుమారుడు యనకుని యవకుడు వృద్ధుని ననుసరించుటలో గొఱియేలు. స్వభావము జాతిని దనముడిలో ముడిచి ముద్రవైచుచున్నది. మాలనియందు మనుజులలో లేని జంతుస్వభావము కలదా?

ధూమము గాలిలోఁ దనకు నెలయు సంతచోటు నాక్రమించును. అస్పృశ్యులైనను నొక యుసిల్లి పుట్టయగునేని కొంత తావును బలాత్కరింతురు. శిష్టులుగూడ నారినుండి తమకుఁ గావలసిన పనిని సుంకము కొందురు. ఇట్లులు వారికిఁ గలయింక కలుగదేని స్తలయము సంభవించును. ఆసంబంధ విఘటనమలే ధర్మశాస్త్రమునందలి విషమ ఘట్టములు.

ఆద్వీపమున నట్టి సగఘ మెక్కుడైన కొలఁది ధర్మశాస్త్రము మాతెను. ఒకదాని కింకొకటిపోల సంత మాటుపులు జరిగెను. హీనవర్ణములవా రొకగుఱుతుతో గ్రామము లోనికి హవలసియుండెను. గ్రామములోనికి వచ్చునెడ మెడ కొకకుండఁ గట్టుకొని యగుదుమియనెలయును. నాని జూచుచో బాపండు సచేలన్నానము చేసెను. వాడు శ్మశానమునకు ముక్తి. జంతుశవములకు రాజు. నడచు కంకాళము.

సస్యదేవత యొకతెమాత్రమే యతనిఁ బ్రేమించెను. పరిత్యాగము ప్రసాదించిన రమణీయమగు మోటుఁదనమునకును విశ్వసింపఁ

దగిన బలమునకును దగిన యుద్యోగ మతఁడు గ్రహించెను. అతఁడు మాటయాడెనా హరి శృంగద్రుఁడు. ప్రతిఘటించెనా వరశురాముఁడు. కొంతకాలమున కతఁడు కాఁడియెడము పుడికి పుచ్చికొనఁ గలిగెను.

రామ — ఇది యంతయు మగ్గములోఁ దెగిన దారముల ముడిపలె నున్నది. అక్కడఁ గూడ ననులోమసంకీర్ణాది జాతులు కలవు కాఁబోలు. ఏమి యీముడి?

బ్రహ్మ — ఈముడి యాదారము లదేనా?

రామ — మఱియెట్లనుఁగి యూడిపడినది? సరి కాని, అయ్యా! అటఁ జూడాలరు, అది మాంధ్రులు కలరా?

బ్రహ్మ — అబ్బ! ఎంతబలుపుగా నుచ్చరించి తిరి? సరస్వతీదేవి నక్కెళ్లు నొక్కికొని పోయినవి. బేను. ఆముడిలోనిదారములే.

రామ — కొంఁప తప్పి —

బ్రహ్మ — ఇపు డెట్లు బెద్దయుద్ధము వచ్చి నది. ఈకుట్రంబ కలహమును మాఁపు కొనవలెనని కొందఱును అట్లులే యుంప వలెనని కొందఱును బయలు దేరిరి.

రామ — మాఁపవలె నని?

బ్రహ్మ — ఆద్యక్షమునందు — మాలఁడైనను సరియ; బాపఁడైనను సరియ నా కతఁడు గురువని యొకఁ డనెను. కొండొకఁడు వారిని బాహిరపెట్టినందుల కాతఁడంతయుఁ దనతలఁదాల్చికొని విరియఁబాటిన మెట్టు కలే చీపురుకట్టగా వారి వాకి ఘోషెను. ఇంకొకఁడు తనకీపుడే ముక్తి కలుగునెడలఁ జండాలజన్మముపొందికాని దానినిచ్చగింప ననుచున్నాఁడు.

రామ — అబ్బ! విసువుగా నున్నది. బ్రాహ్మ ణులు మాత్రమే కల కృతయుగ మెన్నఁ డేని వచ్చునా?

బ్రహ్మ — అది యెపుడును సిద్ధమయియే యు న్నది. మాల మాదిగ డెక్కల మొదలు కొని శూద్రవైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణుల వఱకుఁ గల వర్ణనస్త్రము లన్నియు నొక యేకులోనుండియే వచ్చినటులు తెలిసి కొన్న లిప్తలోఁ గృతయుగ మున్నది.

రామ — బోశారా! మీకును ఈపుండే పుట్టి నదీ! గొతిముఁడు చెప్పెనంటిరి. ఏదో ద్వీపమంటిరి. తుదకు మాలగూడమునకు బ్రాహ్మణులొకి నాచే వియ్య మిప్పింపఁ దలఁచితిరా? మోసపెట్టి గుంటలో ద్రోయ నొచితిరిగా! మిగులు ప్రకరణములతో పాటీప్రకరణముగూడ నదిలోఁ బడుఁగాక!

బ్రహ్మ — పాటవైచితిఁగాని ప్రతి పర్యాయ మెదురు కొట్టకొని వచ్చుచున్నది. అయ్యా! వినుఁడు! అది వలదని నిషేధించిన దమకు మనఃపూర్వకముగాఁ గృతి నిచ్చు చున్నాను.

రామచయనులు కమండ లూదకము బ్రహ్మశాస్త్రి మీఁదను దనకృతిమీఁదను బోసి — ఇదిగో శేషించుచున్నాను. నీవును సీపుస్తకమును మాసిపొండు! అనుచు బరు వెత్తుకొని పోయెను.

పిదపఁ గొన్నాళ్ల కీకృతి యచ్చొత్తింపఁ బడి ప్రచారములోనికి రాఁగా ‘వీరే యీ కృతి కధిపతుల’ని లోకులు చెప్పికొనఁగా నభి మానపడి తన పేరిమార్పుదలకై రామచ యను లొక క్రొత్త క్రతువు నొనరింప యాచ నకు బయలు దేరెను.

పెద్దచకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

శ్రీమాన్ కొ. వేం. కృష్ణమాచార్యులు గారు

శ్రీ మహాభారతమ్మును జేతఁబూని
యమ్మతమునుఁబోలుత ద్రసమానియాని
విష్ణువర్ధను వీనుల విదూచేసి,
మూలగ్రంథమ్ము గొండొకమూల వైచి,
యుచితముగ నితిస్సృష్టిమ్ము లురలఁ జూఱు,
రక్షకుండగు నలరాజరాజరాజుఁ
బ్రభునిఁగాఁ జేసి శోలిమూఁడుపర్వములను
బ్రతిభ యతివృద్ధమై తోడఁ బరువు లెత్తి
సంతరించితి; వాగనుశాసనుఁడను
నను 'స్వతంత్రప్రబంధకర్తను' గనుమని
నన్నసాధ్యుండు దేవరాణ్యగరమందు
హస్తములు రెంటిఁ బైకెత్తి యఱచుచుండ,
నీవెయని లోకమనిసంత నావులించి,
పెద్దచకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౨

మామయని మమ్ముఁ బిలిచెడు మనుషసిద్ధి
మాట నిక్కము నొనరింప, నీటుగులుకు
కలికిపలుకుల నుత్తరకాండమందుఁ
గొన్నికతలను మాఱిచి కొన్ని చేర్చి
కొన్నిటిని మూలముట్టుగఁ గోసివైచి
మేమె 'నిర్వచనోత్తర రామచరిత'
మను 'స్వతంత్రప్రబంధమ్ము' నాంద్రభాష
గల్పన మొనర్చితిమి; స్వప్నకథ మొదలగు
వానికిం బోలె దీనికి బాటఁ జూపి

నట్టివారిము మేమె, యీయసనియందు
మా'కవిబ్రహ్మ' యనెడునామమును దీన
నలుదెసలఁ గ్రమ్మె జన్నంపు నాటికన్నఁ
దొలుతనేయించు నాకేశుకొలుపులోన
నుభయకవిమిశ్రుఁ డొకమూల నుఱుముచుండ
'మనుచరిత్రంబె' యని లోక మనిసయంతఁ
పెద్దచకవీంద్ర! నీవెట్లు పెద్దవైతి?

౩

ఉభయభాషాకవీంద్రుల కుభయులకును
సాభవింపనయెడఁ జూటఁ జారిపోయి
యొండొగులపల్కులును జతనొందునటుల,
భారతమ్మునుఁ బూరించి ప్రాజ్ఞలిడఁ 'బ్ర
బంధపరమేశు' డనునాఖ్యుఁ బడసి, తాత
గాట కలలోనఁ గాన్పించి 'కావ్యమున న
హోబలేశుని గీర్తించి యోమనుమండ!
యఁగిమితహర్ష మును గూర్చుమనుచుఁదెలుపఁ
బ్రతిభకొలఁది బ్రహ్మాండపురాణమందుఁ
దీర్ఘభాగము సంతయు దేవులాడి,
దాన నొకయింతఁ గొండొక దాన నింతఁ
దార్చి, 'లక్ష్మీనృసింహవతార' మనుపు
రాణకథ రచియించితి, జాణ లాద్య
కవులు చూపని యొకకొత్తకాలిత్రోవఁ
జూపినాఁడను, నాదుయశోహరణము
నేయఁబూనకు' మని నీదుచేతు లూని

నను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగఁ దెలుపు
వన్న! భూజనమున కంచు నాకమందు
వేడుకొనుచుండ నెట్టన వెట్టి జేసి
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

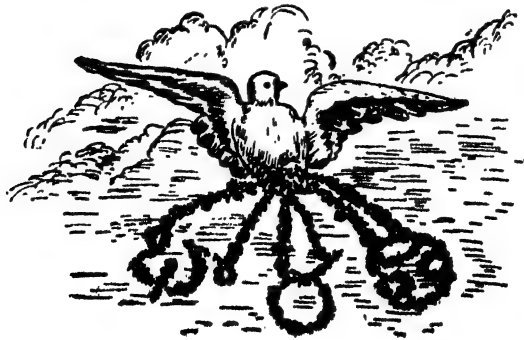
౪

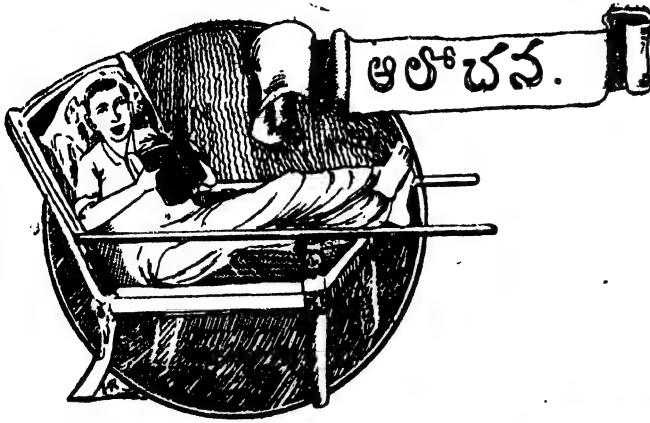
నన్ను నూనూగుమీసాలనవ్యయావ
నమ్మున మరుత్తరాత్పరిత్రమ్ముఁ జేసి,
పురుగులకుఁ గాన్క నిడుఁడంచుఁ బురుషవరుల
కాజ్ఞ నెసఁగిన బుధిమదగ్రగణ్య
మఱచినను మఱచెదవుగాక! మనుచరిత్ర
మును 'స్వతంత్ర ప్రబంధ'మం చనుట కేమి
కారణం? బద్దియు 'బుర్రాణకథయ' శుభ
దాసుకావ్యమ్ము నట్టిద, తథ్యమరయ
నిదియు నదియునుఁ గాగుంచు నెంచెదేనిఁ
గృష్ణరాయమహీశుండు విష్ణుభక్త
చరితములనుండి కైకొని చతురరచన
విష్ణుచిత్తీయమునుఁ జేసె విషుము దాని,
వసువనెడుపేరు భారతవర్తి యగుట
దానికీని నున్న నొసఁగి, మోదమ్ముతోడ
సూరనార్య కళాపూర్ణ శుభచరిత్ర
మును స్వతంత్ర ప్రబంధమం చనియుఁ గల్పి

త ప్రబంధమ్ము నాస్తి యీధరణినుచుఁ
ద్వత్పరాయణులకుఁ దెల్పె దరలుమనుచు,
వాసపునిమ్రోల శ్రీనాథభట్టసుకవి
సార్వభౌముఁడు వాదమ్ము నలుపుచుండ
నాంద్రకవితాపితామహా! యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి?

౫

ఆంధ్రలోకమ్ము హర్షము నందునటుల
వృత్తరీత్యాదు లెసఁగ శిరీషకుసుమ
వేశలసుధామయోక్తుఁ జెద్ద వగుచు
మనుచరిత్రమ్ము బానరింపు మనుటకన్న
మున్నె కావ్యమ్ములోకకొన్ని ముద్దులొలుక
రచన మొనరింప శ్రీకృష్ణరాయసుకవి
'పారమెఱుంగని కావ్యసంసారమందు
సాధువుల్కవిరేవప్రజావతి' యని
పలుకుపలుకులు తనమది వఱలుచుంట
'నాంద్రకవితాపితామహా' యనెడువిరుద
మొసఁగె వేటొకతీరుగా నూహఁజేసి
నిను 'స్వతంత్ర ప్రబంధకర్త'నుగ జేయ
సఖిలకవిలోకసంసేవ్య! యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర! నీ వెట్లు పెద్దవైతి ?

శ్రీ వాసుదేవరావు గారు

ఇది మా పెండ్లికి పూర్వం జరిగిన విషయం. చైత్ర మాసం. పగలు రెండుజాములై వుంటుంది. బి.వి. పరీక్షలు జరిగి కొన్నాళ్లే అయినవి. నాకు చదివేపని వుండలేదు. అప్పుడే భోజనం చేసి నాగడిలో 'ఈశీఛేర్' లో పేను వాల్చాను. నా చేతులో సంస్కృత 'అభిజ్ఞాన శాకుంతల' ముంది. ఈ శాకుంతలను నేను చదవటమిది యెన ధైర్యమివ్వకోసారి. పరీక్షలకై లేనేమి — ఆ గ్రంథంలో వున్న స్వార్థాన్ని బట్టి యేమి — నాకు దానియందూ, దాని రచించిన వచోవియందూ వున్న అభిమానాన్ని బట్టి యేమి — ఏలానై లేనేమి? — ఆ గ్రంథమంతా కంఠ పాఠం చేయగలనని ఆశకలిగింది. చాలావరకూ ఆలాగే చేశానుమాడాను. ఆ మామూలును అనుసరించే ఈనాడు మాడా వల్లే వేస్తూన్నాను. క్షవ్వవహర్షి శకుంతలను దువ్యంతుని రాజ్యానికి పంపిస్తూ ఆమెకు ఉపదేశం చేస్తూన్న పుస్తకంలో వున్నాను. ఒక్క స్లోకంలోని భావం నాలోనే అలోచిస్తూ కళ్లు గూసికొని వున్నాను. అంతలో మా అమ్మనమ్మే పిలుస్తూ గదిలోకి వచ్చింది. మా అమ్మయెదుట నేనెవ్వరూ కాళ్లుచాచుకుని కుర్చీలో పడివుండడమెరగను. లేచి సరిగా హర్షిస్తూను. ఆమె చేతిలో ఒక జాబుంది. చూచాను.

“ఏమమ్మా? ఎక్కడిదాజాబు? మామయ్య వ్రాసిందేనా!” అని నేనడిగినాను. ఆజాబు మామయ్య వ్రాసిందే అని నాకు బాగా తెలుసును. ఈమధ్య ఆయన తరుచుగా వ్రాస్తూన్నాడు.

“అయి, పరీక్షలుమాడా ముగిసినవికదా. ఇంకా అలస్యమెందుకురా బాబూ! ఈ రెండు నెలలబట్టి పరీక్ష

“ఏమమ్మా? ఎక్కడిదాజాబు? మామయ్య వ్రాసిందేనా!” అని నేనడిగినాను.

రోజులనీ - చదవవలెననీ - ఏవేవో చెప్పి కాలక్షేపం చేశావు. ఇప్పుడన్నీ అటంకాలూ తీరినవి కదా. ఇప్పుడేదో వకటి నిశ్చయం చేసుకుందూ” అని మా అమ్మ జాలికలిగేలా గన్నది.

“కానీరే, ఇప్పుడంత తొందరేమి వచ్చింది? కానీరే. ఈ బి. వి. ఫలితం తెలిసినతర్వాత యం. ఏ., కానాలికదా-అదిమాడాకానీ...”

“నీవీలా గంటావు. అన్నయ్య చూడవోలే వుత్తరాలూడ వుత్తరాలు వ్రాస్తూంటాడు. సంబంధం మంచిది. నీయిష్టానుసారం. మించిపోతుండేమా అని ఆయనకుభయం. చూమా, ఇంత పెద్దపిల్ల నెవరైనా పెండ్లి చేయకుండా వుండుతారా? ఇంతకాలంనుంచీ నువ్వు చిన్నపిల్లను చేసుకోవని పట్టుపట్టినావు. నామా మావాళ్ళకు యిష్టంలేనిపని చేస్తానన్నావు. శాస్త్రాధారాలు చూపినావు. ఎంతో ఆలోచించి విద్యాసాగరు నంత వానిల్లో కేవలం శాస్త్రాధారాలు విని వితంతు దావోనికి సమ్యక్త యిచ్చివుండగా మార్గధర్మిని నేను మాత్రం ససౌఖ్యానికి భంగమందుకు కలిగించాలేనా అనుకుని అన్నయ్యతో చెప్పి అందరినీ మెప్పించి నీ యిష్టానుసారం రజస్వలసంతరవివాహానికి సమ్మతించానుగదా. ఇప్పుడు నీకు, నీ అపేక్షలకు, తగినపిల్ల కొరికివుండగా యింకా ‘కానీలే’ నా? ఈకాలంవాళ్ళ మీరు, పోనీలే-మీయిష్టల కనుపలంగానే ప్రవర్తించమని నిశ్చయించి యంతవరమా వూరకున్నాను. నీ ‘కానీలే’ చెల్లించాను. అప్పటి నీకారణాలు బాగానే నుండేవి. ఇంకా ‘కానీలే’ యేనా? ఇంకా నీ ‘కానీ’ చెల్లదు. నీయీడువాళ్ళంపరమా పెండ్లిండ్లు చేసికొని యిద్దు ముచ్చటగ కాపరాలు చేస్తూంటే-ఇదేమి నాకర్హమా అని నాకెంత దుఃఖమవున్నదో నీకందుకు తెలియదా అనుకుంటాను. పెద్దగాననుగదా-ఇంకెంతకాలమని బతికి వుంటాను? ఒక్క యింటివాణ్ణి చేసి మాచినతిరువాత ఏలాగైనా మంచిదే అని నేనహోరాత్రాలూ పరితపిస్తూంటే-ఇప్పుటికైనా నీ ‘కానీలే’ కు అంతించదు కదా. కాదు-బాబూ, ఇప్పుడు నీమాటలు విన్నను చూడు. ఈజాబులో అన్నయ్య ఆపిల్ల నెంతగ వర్ణించాడో. నీమానీ అపేక్షలకు తగినపిల్లే.” అని సంక్రమ సంతోష విషాదాలతో నన్ను.

మా అమ్మయేకారణం చేతనే నా కోపంతోగాని విచారంతోగాని వుండడంతోలే ఆమెను సంతోష పెట్టడానికి నేను పరిహాసం ప్రారంభించే వాణ్ణి. ఆవిధంగానే యిప్పుడుకూడా పరిహాసానికి దిగినాను. మరేమి చెప్పనాలాభమండదని ఆమె కంఠస్వరాన్ని బట్టి కన్నీటిని బట్టి నేను తెలిసికొన్నాను. పరిహాసంవల్ల సంతోషిస్తుందా అని నాకనుమానంకలిగింది. అయినా ప్రయత్నం చేసి

చూదాము. అంతగా పట్టుపట్టిలే చూదామని నిశ్చయించాను. ‘ఆపిల్లని యెంతగా వర్ణించాడో చూడు’ అని మా అమ్మ అనడంతోలే నాకు నవ్వు వచ్చింది. ఈవర్ణనలు నేడు కొత్తలుకావు. ప్రతివుత్తరంలోను ఉన్నవే. అయినా ఈ పూటవచ్చిన జాబులో ఇంకా విశేష లేమి వర్ణించాడో విందామనుకున్నాను.

“నీమి వర్ణించాడు మామయ్య?” అని ఆత్రంతో అడిగినాను.

“పిల్లని వర్ణించాడు” అన్నది అమ్మ.

“ఏదీ వినిపించు” అన్నాను.

“నీవే చదువుకో” అని అమ్మ జాబునాడేయవచ్చింది.

నాకు తెలుగుజాబులు మునుపనుంచీ యెంతో కష్టంగావుండేది. నేను నిజాం కష్టమయ్య ఫిరంగివంతుల నేనక్కడివాడనే అనిపించుకోవడంలో అభిమానంగావుండేది. ‘ఆంధ్రదేశపుండి తెలుగుంటే ఆసమీయం కొనేవాడు’ అని నన్ను గుప్పించేవారు మావారు. అదీ నాకర్హమానంగానే వుండేది. అమ్మకు ఇంగ్లీషు రాదని యంతోకష్టంతో అమ్మతో మాత్రమే తెలుగు మాట్లాడేవాడను. యథార్థం చెబుతున్నాను. ఎందరికి కోపం వచ్చినా యథార్థవాడినని తుమించండి!

మా అమ్మతో నేను ‘నీవే చదువుకో’ అన్నాను.

“అయితే, విను” అని మా అమ్మ జాబు చదవసాగింది.

“ఈరెద్దుగము మీరవలదు. రాబోవు, ప్రగమ ముహూర్తమున ముడిపెట్టుకో లెప్పదు. ఇంతకన్నను జక్కనిసంబంధమింక—”

అంతలో నేను “ఈకోకంటిపాట వినివినీ వినుగు పుట్టింది. ఆవర్ణనలేమిటో అవిమాత్రం వినిపిద్దా—” అన్నాను.

“విను” అని నిలిపినచోటు మొదలుకొని చదవసాగింది. “మన అబ్బాయికి దుర్లభము—”

“అబ్బాయి! దుర్లభమేమిటి? దొరకనే దొరకడయా” అని అన్నాను. “ఆ —వర్ణనలు చదవమ్యా!” అన్నాను.

మా అమ్మ చదవింది.

“నూపవతి!”

“చిత్రాంగివంటి—” అన్నాను.

“సీ- చిందూ, ‘విద్యావతి’—”

“అహోహా! అపరసరస్వతీ!”

“మాన్దూ నోరు, ‘వయోవతీ’—”

“శతవత్సరపూర్ణ—”

“చాలిందు నీవాగుదు. నాలుకకడ్డం లేదుకదా.

‘సీలవతి’—”

“అహోహా! అహల్యా, తార—”

“బాబూ, బాబూ! నీపాండిత్యం ముదిరిపోతున్నదే.”

“అమ్మా, మామయ్యకంటే పండితుడనా? మాడు ఎన్ని ‘వతీ’ లేరిటీకాడో. పోనీలే! పోనీలే! ఇంకా యెన్ని ‘వతీ’ లున్నవో చదువు” అన్నాను.

అమ్మకు కోపంవచ్చింది. అంతలోనే నవ్వు తమ్మ కుంది. బాబుమడిచింది. “ఎగతాళికి వేరూ కాలాలుం లేనా?” అన్నది.

“అమ్మా, లేదులే. ఇంకా యేమున్నదో చదువు” అనిబతిచాలివాను.

“మంటి చెడ్డా తేలిక యల్లకాలం పిచ్చిపిచ్చిగ వేరూకోళా లాడే నీవద్ద చదవడం మాడాలా?” అని మెల్లగ మందలించి మాయమ్మ బాబు మదత విప్పి చదవ సాగింది. “వినయవతీ”—

నేను బిగ్గరగా నవ్వుతూ “అమ్మా, నాకీమల్లవద్ద బాబో” అని అన్నాను.

“ఎందుకు బాబూ? వినయం నీకు పనికిరాదా యేమిటి?” అన్నది అమ్మ.

“అతివినయం ధూర్తలకుంటే కాదా?” అన్నాను.

“నీపాండిత్యం ముదిరి పాకాన బడుతున్నదే! అయినా నీకీలాటిదే కావాలి. అప్పటికిగాని నీకు బుద్ధి రాదు. ‘విను రూపవతి’—”

“ఇంకెందుకమ్మా? ఇంకేమికావాలి, నేనీపిల్ల నేమాత్రం చేసుకోను. ‘భార్య రూపవతీ క్రతుః’ అన్నాడు హిలోపదేశకుడు. ఇంకా కొంతకాలం నన్నీ లాగే బ్రతికివుండనీ—”

“చేచే-నేనన్నట్లు నీలో అర్థపండిత లక్షణా లన్నీ నిండివున్నవి. మాటకుమాటకూ చెక్కిరింపులేనా? నీచదువంతా పెడతోవ పట్టుతున్నది”

“అమ్మా, మాటిమాటికి పండితుడవు, అర్థ పండి తుడవు అని నన్నప్పుడూ అంటూవుంటావు. పండిత చంశంలో పుట్టి నాను. తండ్రి వేపువారూ పండితులు, తల్లి వేపువారూ పండితులు. నిదర్శనం నీవు మామయ్య. నీవు పెద్దపెద్ద ‘లేళ్ళు’గిస్తావు; బి. ఏ., చదవినవాడికి నాకు నీతులు సేర్వీతావు; పండితుడవని పొట్టమాట లంటావు. ఇంక మామయ్యా, మామ-ప్రతిజాబులోనూ వ్యాకరణ యుక్తంగా వ్రాస్తాడు. పెద్దపెద్ద సమాసాలు పెడతాడు; నిఘంటువు లన్నీ తిప్పి తిప్పి డబ్బెబ్బయారు ‘వతీలు’ పెడతాడు. ఎండు వేపులవారూ పండితులు. నేనుమాత్రం పండితుడైందంటే కామాడదు? మహావిశే షం నాలో, వాళ్ళిక్కేవరికీ నింగీఘండు. ఒక్క తెలుగు సంస్కృతిం లేప్ప వేరే భాషరాదు. నాకో - యెన్ని భాషలు విచ్చినోమాడు. కాబట్టి నేను వాళ్ళందరి కంటేను గొప్పపండితుడను. ఇంకా యింతకంటే నెక్కువ తాను యం. ఏ., కానీ—”

“ఆ, సరిపోయింది. యం. ఏ. అయితే పూర్ణపండి తుడవు. అయితే యిప్పటికి అర్థపండితుడ వనే వప్పు కున్నావు. కాబట్టి యీలాటి పిచ్చిమాట లొస్తూన్నవి నోట.”

“అవుతాను పూర్ణపండితుడను. పోనీలే - ఈ వాదన యెందుకుగాని - అమ్మా! మామయ్య అపిల్ల పేరే మన్నాడు?”

“మనోహరియట.”

“నయమే. ప్రాణహరి కాదుకదా! గుడ్డిలో మెల్లశ్రేష్ఠం.”

“అయితే, బాబూ, నువ్వేమంటావు? పిల్లను చూడడాని కెప్పుడు బయలుదేరుతావు?”

“ఇప్పుడు చెప్పాలి సందేనా.”

“ఆ, ఇప్పుడు చెప్పాలి సందే. ఇంక నేనాలస్యం వోర్చుకోను. ఏదోచకటి యీపూట-యిప్పుడే- తేలాలే. “సోక్షమో మోక్షమో తెలియాలి.” అని మా అమ్మ ఖండితంగా- నిర్భాగమోటంగా- అన్నది.

ఇప్పుడేమిచేయాలి? యం. ఏ. అయ్యోవరకూ పెండ్లివద్దనినాకు, చేసుకొంటేనేగాని కాదని మాఅమ్మకు. ఆమెచెప్పిన కారణాలు బాగానేవున్నవి. నాకారణాలు బాగానేవున్నవి. ఏమిచేయాలి? అయినా యింకాకొంతవరకూ వాదిస్తామని తలచినాను.

“అమ్మా, నీవీవూ యింత గట్టిపట్టాపట్టినావు. కాబట్టి నామనసు విప్పి చెప్పతూన్నాను. విను—”

“ఆ. ఈవూట కొత్తవేమి సృష్టించావు? అన్నీ వినివిని విసుటు పుట్టినవేనా? ఇంకనువ్వు చెప్పనూవద్దా— నేను—”

“అదికాదు. కొత్తవేమిలేవు. చెప్పినదే నాలుగుదూసాగు చెప్పినే చక్కగా బోధపడుతుంది. ఆలోచనలో దిగుతుంది, పరైనమాగానికి వస్తుంది. విను. పెండ్లి నంటి మహాపనిత్రకార్యంగా, జీవితకాలమంతా లోడు నీడలుగా సంసారరూపత్ర జగదవలసినవారిని యేలుకోవడంలో— ఆత్రంగాని, యితరులు జోక్యం గలిగిండుకోవడంలోగాని, అర్థంలేదు. మధ్యవర్తులు— ఎవరైతే మాత్రమేమి?— పనికిరాదు. ఎందుకంటావా, నూరు బొంకులై నాబొంక ఒక్కముడిపెట్టవన్నాశ్రయం వారి కాధారం. అదియేమాత్రమూ పనికిరాదు. ఆలాటివారికి ముడిపెట్టడమంటేనే అర్థంతోయదు. డబ్బునుడిపెట్టనునే వాళ్ళభావం. తరువాత, పదమందీ కలుసుకోవడం. మంచి మంచి నగలూ బట్టలూ ధరించడం— బాబాబజంట్రిలు— మేళతాళాలు— విందులూ పిండినంటలు— పల్లకీలలో వూరేగింపులు— సంబరం— ఇంతకంటే మరేమీ వాళ్ళకి లేరీదు. అందులోనూ మామయ్య విషయం నీహితేలి యందికాదు. డబ్బుకిప్రాణాగిస్తాడు. ఆయనఒక్కడబ్బును మాత్రమే చూస్తాడు. అందుకేనేనాలు. తక్కిన అన్నీ అనుకుంటూ మూసిపాతవి. పిల్లతండ్రి ధనవంతుడిన్నాడు; తనకు బాల్యన్నీహితుడూ సహపాతీ అన్నాడు. ఈకారణాలే ఆయనకునాలు. మొగమోటు— ఇట్టమైంది. అంతగా వర్ణించాడు”

“అయిదువేరేనా కట్టుమిస్తాడంటు—” అని మఱియు తటాలుననన్నది.

నాకోడలు భగ్గున మండింది.

“ఆమూలే నాకు పనికిరాదు. అయిదువేరేనా యిస్తాడు— పదేనువేరేనా యిస్తాడు. కాని యెవరికి కావాలి? ఆ అయిదువేల కాసింది యేహిడింబినో— యే కూర్మూఖినో— యేపూతననో— కట్టుకోమన్నావా? ఆహా! నీవు నిజంగా ఆ అన్నయ్యకు తగిన చెల్లెలివే! నేను మామయ్యను దూషిస్తూన్నాను అని కోప్పడవద్దు. యధార్థంచెపుతూన్నాను. ఆయన మహాలోభి; ఒక్కడబ్బును మాత్రమే చూస్తాడు. తక్కినవేమీ ఆయనకు కనబడవు. నాకుడబ్బువద్దు. పిల్లపేదదై నానరే. పెద్దదై వుండాలి. నామనసుకు నచ్చాలి. మా మామయ్య చూచాడంటే— చూచాడు. మామయ్యకళ్లు నా కళ్లుకావు. మామయ్య కాంక్షలు నాకాంక్షలుకావు. నాగుమలు మామయ్య రుమలుకావు. ఒక్కొక్కటికి ఒక్కొక్కటి యిష్టం. మామయ్యయందు నాకు నమ్మకంలేదు. అందులోనూ యీవిషయంలో నాకు బొత్తుగా సమ్మతంలేదు—”

“నమ్మకమని నేనుమాత్ర మన్నానా? కాబట్టి నీవు స్వయంగానెళ్లి చూచిరా. ఇట్టమైతే చేసుకోలేకుంటే మానేయి. ఇందులో తప్పేమింది? పిల్ల హోర్మోనియం— వీణా వాయిస్తుంటు. పెట్టికేశం దాకా చిరువుకుంటు. కుంభవనబూజేస్తుంటు. ఈకాలంవారానికి కాసరిసిందేనా? ఇన్నిలక్షణాలూ నీయిష్టప్రకారంగా వున్నపిల్లనే చూచాడు గాని అన్నయ్య—”

“అదే చెప్పాను కాదమ్మా. మామయ్య కళ్లు నాకళ్లుకావు. నాగుమలు మామయ్యరుమలూకావు. తరువాత యింకాకొన్ని విషయాలు ఆలోచించుకోవాలి. ఈపిల్ల చూడబోతే కన్నడదేశంలో వుండిప్పుడు. అక్కడి ఆకన్నడదేశాచారవ్యవహారాలే పట్టుబడి వుంటవి—”

“ఇక్కడి యీ హైద్రాబాద్ తురకాచార వ్యవహారాలు పట్టుబడలేదా—” అని నవ్వింది అమ్మ.

“ఆ, అవును. తనమనసును బట్టి యెడటివారి మనస్సులు తెలుసుకోవాలి. నాకింగ్లీషువారే డ్రెస్సు నచ్చినట్టు ఆఫిలకు అక్కడివారేలాగ డ్రెస్స్ అభ్యాసమై వుంటుంది. కుంభకాయం, కంఠీ, శీలం, వధురా, కొర్నాటి పట్టుచీరలే రోజూ కట్టుచీరలు. జత ఒక్కొక్కటి డ్రెస్స్ యెన్నతై—”

“నీదేమి మునిగింది? నీవు మాత్రం పెట్టడంలేదా-
ఒక్క ‘నూటు’ కు అరవై డెబ్బేలూ? ‘నెక్ టైలూ
కాలర్ల క్లీ’ బోలెడు పోస్తున్నావే! ఆలాగే! నాకాలాటిదే
కోడలు కావాలి.” అని అమ్మ నిశ్చయ పూర్వకంగా
అన్నది.

“ఇప్పు డింక కర్చుపెట్టి చదువుతున్నాను. పైన
సంపాదన యేమంటుందో. ఇంకా యింగ్లండుకు వెళ్ళి
‘సివిల్ సర్వీసు’కు చదువాలి ననుకుంటున్నాను. ఉండినీ
పైగా పిల్ల చదువుకున్నదన్నావు. ఆలేసులహ, ఆజా
కెల్లహ, ఆకాస్మాటిక్సులహ, ఆఫ్ టే పాడర్లహ-
అన్నిటికీ డబ్బుగల్గి చదువుకున్న పిల్ల సంసారం దిద్దు
కోవడ మెరగదు—”

“అబ్బబ్బబ్బా! నీ వుపన్యాసా లింక చాలిండు.
ఆడవాళ్ళకు చదువు కావలెనో అని మొరపెట్టేవాడవే -
స్వంతవిషయంలో ఈలాటి అనుమానాలా?”

“నిజమే-చదువుకావాలి; ఇప్పుడుమాత్రం నేను
వద్దన్నానా?”

“ఇంక నీమాట చాలిండు ఏమైనాసరే; నాకీ
పిల్లే కోడలు కావాలి. నాకోడలు - నీవబ్బు వద్దు,
నీవు పన్యాసాలూవద్దు-నాయింటి దీపం, నాగృహలక్ష్మి.
నాకీలాటిదే - యిదే-కోడలుకావాలి. నువ్వు నీడబ్బును
ముడివేసికొని పూగో. నాకిష్టమైనంత నాకోడలికోసం
కర్చు పెడతాను. రోజూ ‘శిశువార్త’కు తీసికెళ్తాను.
అప్పుడు నీవేం చేస్తావో చూదాము. ముందుగా తెచ్చి
నాకప్పజెప్పుమా” అన్నది అమ్మ మహానంద సంభ్రమం
తోటి.

నాకు నవ్వువచ్చింది. నిజంగా అలాచేసేనే మా
అమ్మ. ఆమెకంటే సంబర మున్నప్పుడు - అన్ని కోర్కె-
లున్నప్పుడు-ఎందుకు తీర్చక పోవాలెనా అనిపించింది
నామనసు. నాకళ్ళు నిండివచ్చినవి! జొటజొట నాలుగు
బొట్లు చెంపలమీదికి జారివచ్చినవి. ఇవి కృతజ్ఞతా
నందా శ్రువులుకావా? మాఅమ్మ యందునాకు మహాభి
మానం. ఎప్పుడూ నేనామె ఆజ్ఞలు మీరి యెరగను.
ఆమెహడా నామనసును గుర్తించే నడచుకొనేది.
ఇప్పుడా అభిమానం మరింతగాఢంగా నాటుకున్నది.
ఇంక నీవిషయంలో కూడా మీరరాదని నిశ్చయించు
కున్నాను. ఆమె కోర్కె యీదేర్చ నునిండే-తట్టదు.

నాకన్నీరుమాచి అమ్మకూడా కన్నీరుకార్చింది.
లేచి నాదగ్గరికివచ్చి కన్నీళ్లుతుడిచి ప్రేమతో “బాబూ,
నాయికోర్కె తీర్చవూ? నీవు యం. ఏ., అయ్యేదాకా
వోరుస్తును గాని యిప్పటికే పిల్ల పదారేండ్లది. అన్ని
విషయాల్లోనూ నీకు అనుకులంగా వున్నది. ఇప్పుడు
మించితే యింకా రెండేండ్లదాకా ఆపిల్ల నుంచుతారా?
నీసంటి సంస్కర్త లిప్పుడెందరు బయలుదేరాలో! ఆపిల్ల
కోస మిప్పుడే యెన్ని పోటీలున్నవో. ఇనన్నీ ఆలో
చించే యీపూట నే నీపట్టి పట్టినాను. మరే ఆలో
చనాచేయక వెళ్ళిమాచి నచ్చితే తెచ్చి నాకప్పజెప్పు.
అన్నిటికీ నేనున్నానుగదా!” అన్నది.

ఇంక తప్పదు. అప్పటికీ నాపరిహాసప్రియస్వభా
వంస్సును వల రేదు.

“సరే. నీకిష్టమేలాగో ఆలాగేకానీ. నెళ్ళి, ఆబ
రువును మోసుకునివచ్చి నీమీద విసరేస్తాను. ఏంజేసు
కుంటావో, తరువాత, చేసుకో; కానీ అన్యాయ, ఇప్పుడే
ముందుగా చెప్పుతున్నాను; ఆలోచించుకో మీయిద్దరిలో
నేవైనమనస్సాలూ, కలహాలూ, కలిగినవా, నేను
మాత్రం బుర్ర కుభ్రంగా నున్నగా గొరిగిండుకొని యీ
మీసాలుగడ్డానికి కలవచ్చి కామయవస్తామిలేసి కొని
‘జై పరమేశ్వరా’ అని కాకీ, రామేశ్వరం, ప్రయాగ మొద
లైన దివ్యక్షేత్రాలకి వెళ్ళిపోతాను—” అని నేనూ నవ్వి
నాను.

అమ్మ వణికింది. మొగం నీచే జ మైంది. కళ్లుటప
టపమని నీళ్లుకార్చినవి. మళ్ళీ నాదగ్గరికివచ్చి మాఅమ్మ
మృదుస్వరంతో “కానీలే- అప్పటిమాట లిప్పుడెందుమా!
అయినా పెద్దదానను — దీవిస్తూన్నాను. మీరిద్దరూ
సుఖం సంతోషంతో కాపురం చేస్తూంటే నాలుగు
రోజులు మాచి సుఖంతోనేనూ కళ్లుమూసుకొంటాను.
నీకు మంచి భార్యదొరకాలెనని యీ బ్రహ్మాండమైన
సంసారసాగరం సంతోషమాకలో సుఖంగాప్రయాణం
చేయడానికి మిమ్ముల దీవించుమని పరమేశ్వరని ప్రార్థి
స్తూన్నాను.” అంటూతనకుడిచేయి నాతలమీదపెట్టి
దీవించింది. ఆహస్తం వరదహస్తమే !

నేను నాలోనే అనేకవిధాలాకృతజ్ఞతను తలచి
పరమానందం పొందినాను. అప్పుడు మా అమ్మవంటి

అమ్మలు లోకంలో మరెవరికీ లేదనుకున్నాను. ఈలాటి అమ్మగడుపులో పుట్టినందుకు నేను గన్మణ్ణి అనుకున్నాను. ఆమెకోర్కె తీర్చడానికి సంకల్పించుకున్నాను.

నిజాని కేమిగాని నాకిప్పట్లో పెండ్లి యిష్టం లేదు. యం. ఏ., అయ్యేదాకా చేసుకోవడాదని నామతం. భార్యను సకలవిధాలా భరించడానికి శక్తికలిగి యితరుల సహాయ మేమిట్ర సుపేక్షించుకుంటూ స్వతంత్రంగా సహించినే శక్తి కలిగినవరకూ పెండ్లి మానే తలపెట్టడాదని నా అభిప్రాయం. ఆలాగే అమ్మతో యెన్నివిధాలో చెప్పినాను. ఇప్పటికి నాద్వేషవరకూ కాలక్షేపంచేశాను. నాకుడబ్బులేకపోలేదు. కాని, యెంతైనా సీతాశ్రితమేదా! ఇప్పుడు నా ఆలోచన లన్నీ కట్టిపెట్టాను. అమ్మనూ తోనేయలేను. ఇప్పుడు పరీక్షపూడా అయింది. ఆమె యిందాకా చెప్పినకారణాలు బాగావున్నవి. నిజమే, అంతర్దేర్శించేసి పిల్లను పదా రెండ్లవరకూ పెండ్లిచేయకుండా పెంచేవారు అరుదు. నిజంగానే నాపంటివాళ్లందరూ బయలుదేరివుంటారు. ఇప్పుడు నే నొప్పితే మామయ్యను అమ్మనూ సంతోష పెట్టిన వాణ్ణి అవుతా. ఇంకా ఆసేకవిధానా ఆలోచిస్తూన్నాను. ఇంతలో అమ్మ-

“ఏమిరా బాబూ! ఏనానందాల్పనావు? ఏమంటావు?” అని అన్నది.

నేను “సరే, సీయిష్టప్రకారమేకానీ అమ్మ” అన్నాను.

“అయితే యిప్పుడు బయలుదేరుతావు?” అనిపట్టరాని సంతోషంతో అన్నది అమ్మ.

“లేవు బయలుదేరుతాను బల్లారికి-” అన్నాను.

“రేపే? బాబూ, అన్నయ్య యాబాబులో యేం వ్రాశాడో చూచావా? పిల్ల బల్లారిలో లేదట, పెద్దన్నయ్యగారు బెజవాడకు తీసుకొచ్చారట మనకు దగ్గరేదా. బెజవాడకు వెళ్లిరా-”

“అమ్మ, పూల అందం చెట్టమీదనే చూడాలి.

ద్దప్పురూపం పొరుషం అడవిలోనే చూడాలి. చంటిబిడ్డల మధ్యలూ మురిపాలూ తల్లి వల్లోనే చూడాలి. ఏడేకంలో వారిని అడేకంలోనే చూడాలి. అప్పటికిగాని

నిజమైన విలువ తెలియదు, అంతేకాకుండా పిల్లను సకల్ల యింట్లో చూడడం బాగుండదు. అన్నయ్య అయితే మాత్రమేమి? తల్లితండ్రులవద్ద వున్న ట్టుంటుందా అక్కడ స్వతంత్రం? ఏదో ఒకటిరెండు మాటలాడవలసి నస్తుందనుకో- అన్నలయెడటా వదలాల యెడటా పిల్లలు సిగ్గుపడుతారు. అందులోనూ వదిన అంటే యింక పరి హాసానికేం తక్కువుంటుంది? పిల్లమనకూ రుచి తెలిసి కోవడం కష్టం - ప్రాణాంతంపరకూ వున్న సంబంధం- ఎంతెగని సహవాం- వారిమనసులు కుదరకపోతే యేం గాధం? అమ్మ, పెండ్లి విషయంలో నామతం విచిత్రమైంది. అగమపతనం చూడునాలుగు రోజులైనా పట్టుతుంది ననసులు కలియడానికి. ఒక్కవారు చూస్తే చాలరు. తోచిమాపుతో పుట్టే నలపు మోసం - అదే మాయ. అది వలపుకాదు. గ్రహం. ప్రేమగానే కనపడుతుంది. నీవింకా ఒక్కసారే ముపు కలుగుతుందో ఆవిధంగానే నశింపు. ప్రేమ క్రవంగా వృద్ధికావాలి. అదే నిజమైన ప్రేమ. ప్రతిఫలాపేక్ష వుండదు. స్వాగ్ధం వుండదు. ఈర్ష్యాసూయలుండవు. కాబట్టి కాబోయే భార్యార్థిర్లు అగమపతనం నాలుగైదు రోజులయినా తరుచుగా ఒండొకళ్లను చూస్తూవుండి మాట్లాడుకుంటూ వుంటే మంచిది. కాబట్టి, నేను రేకే బల్లారికి పయనమానాను” అని నేను నిశ్చయకార్యంతో అన్నాను.

నాయామాటలన్నీ మాయమృచిరనవ్వు నవ్వు తూవన్నది. కడకు “పెద్దనొరవై పోయినావే బాబూ” అని అన్నది. “కానీ, సీయిష్టమే లాగున్నదో యాలాగే కానీ- కాని, పిల్ల బెజవాడలో వున్నదికాదా, నీవు బల్లారికి పోయి చేసేదేమింది?”

నేను గర్వంతో “బెజవాడలో వుండనీ ఢిల్లీలో వుండనీ- రేపురాత్రి బయలుదేరుతున్నానని యాపూలే మామయ్యకు ‘టెలిగ్రా’ మిస్తాను; మామయ్య పిల్లతండ్రికి తెలుపుతాడు; ఆయన బెజవాడకు ‘టెలిగ్రా’ మిస్తాడు. వాస్తూ బల్లారికి వెళ్తారు- అంతేగాని, ఒకళ్ల యింట్లో నేను పిల్లను చూడను.

“అప్పుడే నీ అల్లుడితనం చూపిస్తూన్నావే- వాళ్లనంత కష్టపెట్టడం నీకు న్యాయమేనా? పిల్లవేపువార నేకాదు వాళ్లకి ఆయాసం? పిల్ల అక్కడికి వచ్చినప్పుడు

ఇంకా యెన్ని పరీక్షలు చేస్తావో! వాళ్లనింకా యెంత కష్టపెడతావోకదా?" అనినూయమ్మ నవ్వుతూనన్నది.

"అమ్మా, దేనికమ్మా కష్టం? ఇది కష్టమేనా? నాకు కట్టు ముక్కరలేదు, మరేమీ అక్కరలేదు. ఈ మాత్రం కష్టమేనా? దీన్నికోలేకపోతే మరేమాగా? కష్టమేలేదానీ- అందుకేనే నాకాపిల్లే—"

"వద్దరాబాబూ? నాకాపిల్లే కోడలుకావాలె. ఇంకవేరూ నోరుకూకుంయూ, నీవు మాత్రం మేదేశపు నాడవో?"

"నేనా? నేనా? నేను మైద్రాబాద్-స్కూన్! నాపూర్వయంతే- వాళ్లపూర్వయంతే- నేనూ వాళ్ల పంటి వాళ్లేఅయితే అయిదుకాదు- పదేను వేలిస్తేనే గాని పెళ్లిచేసుకోవని పట్టుపట్టి మీస్సుందును. పెద్ద పెద్ద సభలలో నేనెవరిమీదనెక్కి సంఘసంగ్రహాలని పేరుపెట్టుకొని, సంస్కార విషయాల పట్లపట్టి 'లెక్క' దిచ్చి (బహిరంగంగా) లోలోపల వంతులనేనూ కట్టాలు పుచ్చుకొనే ఆంధ్రబ్రాహ్మణులెక్కడ, నేనెక్కడ? ఈవృత్తాసం నీవు కనబడలేదమ్మా?" అని అన్నాను.

"ఆ, ఇంక చాలిందు నీ ఆత్మస్తుతి? ఇతరులను యెన్నేనా అనవచ్చును,"

"ఆ- ఆ- నేనన్నది అంతే- తమిళంతు వచ్చి నప్పుడే మనుష్యుని నిజమైన విలువ తెలుస్తుంది."

"తెలుస్తుందిగా- తొంపకెందుమా? బాబూ, వాళ్లనిన్నేమైనా అడిగినప్పుడు నెమ్మదిగా జాగ్రతగా జవాబిస్తావుండు. ఇక్కడ నాదగ్గర మాట్లాడినట్లు పిచ్చిపిచ్చిగా మాట్లాడకు. మైద్రాబాద్ బడాయాలు చూపమా."

"నన్నే మడగాలె వారు? వారు నన్నడగవలసి దేమంటుంది? నాకుతెలీని దేమంటుంది? ఇంతపెద్ద 'బి. ఏ' ను కాదు."

"బి.ఏ., యం. ఏ. అయినంతమాత్రమున నేమి? పేయకు రెండక్షరాలు తగిలించుకోదానికి పని కొస్తుందిగాని, లోకజ్ఞానం కలగద్దా? అదేమకు మీ పుట్టెడు పుస్తకాలూ పనికిరావు, అనుభవకావాలె."

మంచి స్వభావం, కీలం, సభ్యత్వం, మర్యాద, అనునవి, ఇవన్నీ కావాలెలోకం మెచ్చడానికి."

"అమ్మా, అమ్మా! నీకుమాడా ఆ ఆంధ్రబ్రాహ్మణుల స్వభావమే పట్టుపట్టడే. మీ వంశంలో నీవొక్క-లేనే తప్పపుట్టినావను కున్నాను. ఆంధ్రబ్రాహ్మణులవలె పెద్దపెద్దవువచ్చావా? లిస్సీసుని నీకుమాడావున్నదే!" అని నవ్వి నేను "హనీలే-ఆలస్యమెందుకు? నల్ల 'టెలిగ్రా' మిచ్చినస్తాను- 'టైం' అవుతువుం."

"ఏమని? ఎవరికి?"

"మామియ్యం- రేపు బల్లారికి వెళ్లుతున్నాను; 'టెలిగ్రా' మిచ్చి బల్లారికి తెలియజేయాలెనని-"

"నేనే? నేనే బయలుదేరుతావా? బాబూ, పిల్ల నుమాడ జుయ్యేవాడవు- సంబంధం కుదుర్చుకునే నావు. మంచి నోజు చూచి బయలుదేరుకు."

"అమ్మా, నీకింకా యీకాలపు నాగరీకత ఆల నడకుండా పాతకాలపు మాటలు మాట్లాడుతూన్నావే. మంచిగోజేమి? మంచిగోజు చాడగోజుని భగవంతుడు నేలేవేరే సృష్టించాడా? అన్నీ మంచిగోజాలే. మనప్రయత్నాలనుబట్టి, మనపట్టుపలనుబట్టి శాఖాశాలు కలుగ తనేకాని గోజేంజేస్తుంది? —"

"ఇదే మాగ్గం- ఈకాలపు యీపాడు చదువుల వల్లపుట్టే దుర్గుణాలు- శాస్త్రాలంటే: ఒక్క-నోజీ తిమం—"

"ఆమాటవకు; నాను శాస్త్రాల్లో నమ్మకం లేక పోలేదు. మాలశాస్త్రాలిక్కేప్రథమమైనవే; కాసి, శాస్త్ర పండితులవని శాలువలు కప్పునని, కుండలాలు తగలించునని, శాస్త్రాల కపాథాలు కట్టించి, ఆచారాలన్నీ పాడుకేస్తూ, పొట్టికోసం తిప్పులపడే వారివల్ల శాస్త్రాలు చెడిపోయినవి. అందువల్ల నమ్మకం లేకపోయింది. పోనీ, మంచిగోజనీ, మంచిలగ్నమనీ, పంచాంగాలుతిప్పితిప్పి, మినమేమిలు లెక్కపెట్టి, మంచిమహారాజ్లో చేసిన పనులన్నీ బాగానేవున్నవా? అన్నీ ఆటంకాలు లేకుండా - కష్టాలులేకుండా - కుభప్రదంగానే జరుగుతూ న్నవా? మనమెన్ని చూస్తూండలేదు వ్యతిరేకాలు. ఏదే

నా మంచిపనిచేయాలని భగవంతుడెప్పుడూ మనకు పుట్టిస్తాడో అదే మంచి ముహూర్తం- అదేమంచిరోజు.”

“పరిచాబో, యెంతటి శాస్త్రజ్ఞుడే అవు బయలు చేరావు! బాబూ, నీ యిష్ట మెట్లొకాని- చేస్తున్నా?”

ఇంతలో గడియారం నాలుకొట్టింది.

“అమ్మో, ‘ఘంటా’ ఆయిందే- నా నాన్నా ‘శని’ గ్రామిచ్చి పస్తాను-”

అని లేచి ద్రెస్సువేసుకుని పోయి మామయ్యగారి తంతువార్త యిచ్చినట్లునాను. ప్రయాణానికి కావలసిన వన్నీ సిద్ధం చేసు. పన్నాను. ఆరాట్రీ అంతా యింకా యేమేమో నేనూ మా అమ్మ నడిరేయి మీసేరూ ఆలోచన చేశాము. అంతరం నాకొప్పుకు నిద్రపట్టిందో నాకు తెలీదు. ఆనద్రాలో నా నావిధాలా సుఖస్వప్నములే కనబడినవి.

యెవరో ‘ప్రభాతం’

బా వ క తై

పితృనాథ సత్యనారాయణ గారు

మొల్లపూలంబెను
ముడుసుకుపోతావు
బంటిపూవులంటే
గంతేసి పతావు.

ఎంతసోకులాడినో
నీకాడ ఎంతబావమున్నదే.

చన్నీలు నామీద
నల్లి నవ్విస్తావు
శీరకొంగుట్టే
శిరుబున్నంటావు.
ఎంతటక్కులాడివే! నీకాడ,
ఎంతబావమున్నదే.

సామివోరికిదణ్ణం
సాస్తూ, నాయెకేసి
సూత్తూ నవ్వులకట్లు
సుట్లు తిప్పేస్తావు.
ఎంత వింతకత్తైవే! నీకాడ,
ఎంత బావమున్నదే.

నిద్దట్లోనాకేసి
నిలిసిసూత్తుంటావు
దొంగనిద్దురతెలిసి
దూశిస్తావు నన్ను.
ఎంతచాటుకత్తైవే! నీకాడ
ఎంత బావమున్నదే!

ఈతముట్లూ యిరిగి
యింత నడవనీక
కాలు వాళిందంటే
కంట నీ చెట్టావు
ఎంత యింటదానవే! నీకాడ.
ఎంత బావమున్నదే.

కన్నుల్లో కన్నుంచి
కదిలించియేస్తావు
నన్ను ముంచేస్తావు
నన్ను తేలుతావు.
నీవేనాకురాశివే! నిను గూడి
నిలువు నీరయిపోతినే.

పోడూరు రామంద్ర రావు గారు. పి. ఏ.,

స్త్రీతాపతిః దుశనిమిదివత్సరముల ప్రాయము
వాడు. చామనచాయశరీరమువాడు.
ఇంచుక పొడగరి. అతఁ డందగాఁడనియే
చెప్పినోప్పుచు. చూచువారిహృదయములను
చూరగొనునట్టి యాతని విశాలనేత్రములు
సిరి కాటకట్టులను చెప్పినగును.

నాఁడు పూర్ణిమ. సాయంకాల ముండు
స్మరగంట బయ్యెను. ఆఘోషే శిరచ్ఛంప్ర
డాకసము నలంకరించుచు. సమీపమందలి

గౌతమీసైకతములపైనుండి వీతెంచు చల్లని
స్లిగాలులు దేహములఁబులికితములొనరించు
చుండెను. బాలు లెల్లరు నిసుకతిన్నెలపై వివి
ధగతులఁ గ్రీడించుచుండిరి. ఒకచోట సీలా
టిరేప్పన కనతిదూరమునఁ గట్టబడిన యొక
చిన్నపడనపై గూర్చుండి, సీతాతాతినచ్చుచుఁ
బోవుచునుండు వారిని గాంచుచుండెను. ఇంత
లో నొక పదిరెండువత్సరములబాలిక యోర్తు
భాజమున నొక బించెను చాల్చి నీరు గొని
పోవుటకై వచ్చెను.

ఆమెయాకృతిఁ గాంచినంతనే సీతాతాతీయుడలు గగుర్పొడిచెను

ఆమె యాకృతిఁ
గాంచినంతనే సీతాతాతీ
యొడలుగగుర్పొడిచెను.
ఆ బాలికమోము పూర్ణ
చంద్రుని హాసించు
చుండెనా యను శంక
పొడమెను. చక్కగఁదీరి
యున్న సర్వావయవ
ములుగల యా సుందరి
నేర్పరి యగు శిల్పిచే
గల్పింపఁబడిన పుత్తడి
బొమ్మ యను భ్రమ
గొల్పుచుండెను. "ఆహా!
ఇట్టి మృదు మృణాల
గాత్రి, రాజాధిరాజులు

దివ్యమందిరముల నలంకరింపవలసిన యీబంగ
రుబొమ్మ ఎవరితనయయోకదా? ఈమె నిట్లు
దయఁదలంపక, జలంబుగొనితేరఁ బుచ్చినవారి
మన నెటులొప్పెనో? దా? గ్రంథములందువర్ణిం
పఁబడుపద్ధినిజాతి స్త్రీలసౌందర్యప్రశంసఁ జదివి
స్పృహింపై నిట్టివనితలుగలరా యనుచు శంకించు
చుండెడి నాకు, నేఁడట్టి సందేహానివృత్తి గా
విడిచి నెంచి విధి యీమె నిచటికిఁ బంపినేమొ?
ఇన్ని దినములనుండియు నేనిచటికి నెచ్చు
చుంటినిగాని మున్నెన్నఁడు నిట్టిముద్దుగుమ్మలు
నీపురమునఁ గాంచియుండు! నని సీతాపతి
యూహించుకొనుచుండెను.

సీతాపతి కళాశాలయందుఁ బట్టపరీక్షకుఁ
జరుపుచుండెను. అతఁడు శిష్టాచారపాఠ్యము
లగు బ్రాహ్మణ దాసత్వ కేకపుత్రుఁడు. వాని
తలిదండ్రులు సామాన్యకుటుంబికులు. విశేష
ధనవంతులుగాకుండినను గౌరవప్రసత్తిగలిగి,
తోడికుటుంబములయందు మన్నింపఁబడుచు
గాలము గడపుచుండెరి. కుమారున కాంగ్ల
విద్యఁ జేప్పించినయెడల నాతఁ డధమమొక
జిల్లాయథి కారియైనఁ గాఁగలఁడను మూఢ
విశ్వాసమునను, విశేషధనమార్జించి తమవంశ
మునకును జననీజనకులకును బేరుప్రతిష్ఠలు
తేగలఁడను వెట్టియానలతోను సీతాపతి జన
కుఁ దాతని కాంగ్ల విద్యఁ జేప్పించుచుండెను.
సీతాపతియు జాగరూకత్వో విద్యగఱచుచు,
తరగతియందు మొదటివాఁడగుఁ గాకుండినను
ఎన్నఁదగినవారిలో నొకఁడుగ నిలచుచు,
గ్రమముగఁ బట్టపరీక్షాతరగతిలోనికివచ్చెను.

అతఁ డవివాహితుఁడు; తలిదండ్రులు వైవా
హిక ప్రశంసఁ దెచ్చినపుడు, విద్యాపరిపూర్ణి
యైనఁగాని పెండ్లి జేసికొననని చెప్పితప్పించుకొ
నుచుండును. సీతాపతికి నేటివఱకును బరిణయ
వాంఛ లేకుండెను. వివిధ గ్రంథములయందుఁ
జదివియుండిన వింతవలపునుగూర్చి యాలో
చించినకొలఁది వానికి హైందవనారీమణులను
జేట్టజేట్టినవారి కట్టినిక్కమగు న్నిత్యమును
మలవఁపట కష్టసాధ్యమను నిశ్చయమగు
తలంపు కలిగెను. అట్లా దేశాచారానుసారము
ప్రాయమువచ్చినయవతీయునకు లొండొరు
లనుగాంచి ప్రేమపాశానుబద్ధులై ఇరువురును
ఒకరియభిమత మొకరెఱిగి నిశ్కువమగు
ప్రేమగలిగియుండుట గుర్తెఱిగి, పెండ్లిగిగవి
చుకొనిననేకాని, సతీవతులకుఁ తమగువలపు
కుదురదని వానితలంపు. హిందువులయూచార
ముల ననుసరించి బాల్యముననే పరిణయమగు
టయు, పూనాభివృద్ధియైనపదవఁ దనకుఁ బెద్దలు
చేకూర్చినపడఁదని బ్రేమించుట యనశ్శక్యకర్త
వ్యమని గుర్తెఱిగి, తదనుగుణ్యముగ భార్య
యే పరమసుందరియని భావించి, యనురాగ
మునంతయు నామెపైఁ బ్రవహించఁజేసి, జీవి
తము నానందదాయకముగ నొనరించుకొనుట
యసంభవమనియు నాతఁ డెన్నుచుండెను.
ఎన్నఁటికైన వివాహమాడు టావశ్యకమైన
చో, స్వయముగా నొకకన్నెనారసి, యామె
గుణగణముల గమనించి, యామెను జేపట్ట
వలెనని వానియూహ. ఇట్టియాలోచనలతోఁ
గాలముగడుపుచు, సీతాపతి యితవఱకును
దలిదండ్రులకోరికల సరకుగొనక, తనయూహల

నెన్నటికైనా గార్యరూపమునఁ బెట్టుటాండె, యవివాహితుడై నిరంతరబ్రహ్మచర్యవ్రతమును నల్పుటాండె, యొనరింపవలెనని ధృఢనిశ్చయిండ్డై యుండెను. అతఁడెంతవఱకు నెందఱిఁగాంచినను, ఏరిపైనను విషయలాలనత్వసంబంధములగునాలోచన లాతనికి స్ఫురింపలేదు. నేఁడేలోకో వాని కీబాలికా మణినిగాంచినంతనే హృదయ మారాటపడసాగెను. శకుంతలను పొడగాంచిన దుష్కృత నృపాలునిఁగది సీతాఁతియుఁ దనజీవిత సూత్రయం దీమె కేదియో సంబంధముండఁగలదని తలంచెను. ఏవిధముగ సీయఁరిచితయగు బాలిక తన జీవితఁరిణామమున దొక పాత్రధారి కాగల దని యాతఁ డెంచఁజొచ్చెను. ఈమెకును దనకు నట్టిసంబంధము నులేని యుపస్థయం దీయఁరిచితవ్యక్తిసందర్శన మాత్రమునఁ దన కిట్టియు త్తలపాటు గలుగనేల యని యాతఁ డహహించ సాగెను.

ఇంతలో నాబాలిక చిందెతో జలమును స్వీకరించి, గృహభిముఖయయ్యెను. ఆమె పోవుచున్నపుడు సీతాఁతి చూపానినంతవఱకు నామెగమనము నుపలక్షించుచు, దన యూసనమున నిశ్చేష్టుడై కూర్చుండి, యామదృష్టిఁగమును బొసనంతనే తనస్వప్నావస్థ నుండి మేల్కొంచి, యాబాలిక రూపమునే ముగిసినకమునందుఁ జిత్రించుకొని స్వగృహము చేరెను.

౨

ఒక్కొక్కప్పుడు మానవుని జీవితమున నల్పవిషయములే వింతమార్పులు గలిగించు

చుండును. సరసులో నొక చిన్నరాయి రువ్వినచో దానివలన జగత్తంతయుఁ గలత జెందునని యొకానొక తత్వవేత్త నుడివియున్నాఁడు. అట్లులే యణుమాత్ర విషయములును మనుష్యజీవితముల నధికములగు మార్పు లొనరించుచుండును.

విద్యాభ్యాసముతక్కు యితరచింతలు లేని సీతాఁతిహృదయమందు రూపవతియగు నొకయవరిచిత బాలికాసందర్శనము విశేషఁరిణామమున కాస్పదమయ్యెను. విద్యార్థి వనతిగృహముఁ జేరిన సీతాఁతి వివిధచింతా వాగురలఁజక్కి యాందోళనము జెందుచుండెను. నాఁడతని కాహారమైన హితవుగాకుండెను. అతఁడు తిన్నఁగాఁ దనగదిఁజేరి దీపారాధన నుగూడ మఱచి శయ్యపై బరుండి యిట్లు యోజింపసాగెను.

ఈమెయెవ్వఁడా? ఎవరి తనయ? ఈమె విషయమునుగూర్చి తెలిసికొనుటట్లు? కనుఁగొంటినిపో, ఈమెకును నాకును గలుగఁజోవు సంబంధమేమి? ఈమె యవివాహితయో, వివాహితయో? ద్విజకులజయో, కాదో? ఎట్టివారితనయయో? ఈమెను నాకిత్తురనుటట్లు? అదియుఁగాక నాతలిదండ్రులు సమ్మతించురా? తలిదండ్రులమాట త్రోసిపుత్తమనుకొన్నను బిల్లినిచ్చువారి యభిమత మెట్లుండునో? ఆమె స్వతంత్రురాలు కాదు గదా? ఇరులపోషణపై నాధారపడియున్న బాలిక యేమిచేయఁగలదు? నేనైన నట్టియ వస్థలోనున్నవాడనే కదా? ఇరువురును వివేకవంతులై,దృఢబద్ధానురాగులైయున్నచో

లోకమునకైన శంకింపఁ బనిలేదు. కాని యీమొకటివివేచనాశక్తి, నాపై మోహపార వశ్యము, మనోద్రవ్యమయఁ గలుగనేర్చునా? బాలిక, మోహమన్నది యెఱుంగనేరనిది; హైందవాచారానుసారముగఁ బెరుగుచున్నది; వైవాహికోచిత సయస్సు ప్రాప్తించినది; యింకను ఆవివాహితగ నుపేనేర్చునా? అదియుఁగాక, నానెంటివానికై యొకయబల బండుగులను, స్వస్థిభుమును ద్రోసిపుచ్చ సంసిద్ధురాలగుననుట కేమి యవకాశమున్నది? నేను రాజాధిరాజునా? ఉత్తమస్థానమునా? నాకేమి యాధిక్యము కలుగు? నాకన్నుల కామయస్థిరత్వ మట్లు గాన్పించినను, నా వలపు, నావట్టుదల, నామనఃస్థైర్యము నా విశ్వాసము, నావిచక్షణశక్తి, నాయుపగ్రహమును ఊహనానియు నామె కెట్లు భావించు గలవు? ఇన్నిసత్తవములు విద్యాభ్యాసమొనరించినవిద్యుదా నామెయొక్కట యాహారేర్పడినవి? బాలిక, విద్యావిహీనయో, అభివిద్యానతియో యెయ్యి నామెకిట్టి సమీపభ్రాతృయము లుదయించుటయు, భోగ సమీపము నెట్లు? ఏమి నాకీవెళ్ళేగూహలు? ఆకాశమున రవ్యహర్మ్యములు సర్పిదుకొని యానందించుచుంటినేకాని, యిట్టిగూహల కీషణ్మాత్రావకాశములేవని తిలకించినా? ప్రపంచమున నీలాటిరేవుల కెదలు స్త్రీ పురుషులు వచ్చుచుబోవుచునుండురు? వారి నొకవ్యక్తిమూచి వృథావ్యభిచార లోనగుట వానియవివేకమునే సూచించును గాని, వారా తనిని జూచునట్లు చేయునని యెట్లు తలంప

వచ్చును? విషయలాలసుఁడు, పరులఁగాంచి భ్రమించుచుండువాఁడు, పరులెల్లరు తన్నుఁ జూచుచుండురనియు, నందఱును దన్నుఁ జూచుటయే తనకువలెనే ముఖ్యకర్తవ్యముగఁ గలవారనియుఁ దలంచునేకాని, వారితలంపుల కేమాత్రమును దానాస్పదఁడు కాకపోవచ్చునని తలంచునా? చక్కఁగ నిరోజముల నలంకరించుకొని, వలెవాటగఁ బట్టుదుప్పటముఁ దాల్చి, మాటిమాటికి నూనూగుమీసముల దువ్వొక్కుచు వీధుల వెంటడిఁ దిలుగు వివేక హీనులు, విలాసపురుషులు, వెడఁగులు, పరభాషలు తమ సుందర్యాన్నిగాంచి, విరహవేదనచే నొక్కుచుండురని తలంచి లోలోనఁ దాము కులుకుచుండుచే నీ, లెక్కలేని, పనికిమాలిన వ్యర్థిజాతికులను, అడంబరజీవులను, అహంభావస్వాములను, అస్తియోజకులను గాంచి మూర్ఖునింతటి మూర్ఖు లెవరుండురని తలంతురా? వెళ్ళకి వేయివిధములు. అందదియు నొకటి. ఇట్టివ్యర్థిజాతిలోనివలెతోఁ గాలము వెచ్చపుచ్చుటకంటె, నేరుఁచి చేకొనుటయే కర్తవ్యము. ఆబాలిక పన్నేటికిఁ జూచును? చూచినను సన్నామె యేటికి సరికుగొనును? ఇదియందు మహిభ్రమణము; చిత్తచాంచల్యము. నేనిట్లయింటి నేని తోడివిద్యార్థులు సన్నఁగాంచి, నాయందు సూర్యగమనించి, సన్న గేలినేయుదురు. మదనార్తి యెట్లున్నను, పదనై నచెలికాండ్ర పదజాలముల ధాటికొప్పట దుర్భరము. నేనిట్టి తలంపులను వీడి, తిన్ననిమార్గమున సంచరింపనై తినేని లోకావదమునకు గురియగుదును. అంత

కన్న వేగులూభ ముండజాలదు. కాని యీ బాలికావిగ్రహమును నా మహాప్రదేశము నుండి తొలగించుకొనజాలుదానా! అదయే గొప్పచిక్కు. ధొంపిలో కాలు పెట్టవచ్చును. కాని యూడెదీసికొనుటయే కష్టసాధ్యము.

ఇట్లు చీంతించుచు శయ్యపై పొర్లాడి, నిద్రరాకుండుటచే నొకానొక ఆంగ్లనవలదీసి చదువనారంభించి, యందు గృతకృత్యములు గానేరక, గోదావరీరమున కేగి, యందు గొంతతడవు గడపి, ఖైలపైలవారు సమయమున నచటనే యిసుకయందుబడి నీతాపతి నిద్రావినశుడయ్యెను.

3

సూర్యోదయముయ్యెను. ఇసుకతిన్నెపై బద్వళించిన నీతాపతికనులలోబడి సూర్యకిరణము లాతినిని మేల్కొల్పెను. వెంటనే యాతడులేచి నసతిగృహభిముఖుడై నడచి పోయెను.

నీతాపతి యెంత ప్రయత్నించినను వానికి బూర్ణిమనాడు కనులుబడిన యాబాలికయా కృతి మఱపు రాకయుండెను. క్రమక్రమముగ వానికి విద్యయందిచ్చయు దూరమయ్యెను. అతఁ డెల్లప్పుడు నేదియో యొకటి యాలోచించుకొనుచునే యుండెను. పాఠశాల యందును బైటకూడ వానికి బరధ్యానమే. ఇట్లు కొంతకాలము గడచునప్పటికి వానికి బరీక్షలు సమీపించెను. అతఁడు పరీక్ష కిను మంతయైన కృషిసలుపకయే పరీక్షకు బో నెంచెను.

తగినకృషి సలుపక పరీక్ష కేగుట కడుంగడు సాహసము. పోయి కూర్చుండినవిదపఁ జేయునదిలేనిపట్టున దురూహాలు జనించుచుండును. పనిలేనివానికి దురూహాలుమెండు. నీతాపతికి సమీపమున వేంకటరానను నొకయువకుండు కలఁడు. అతఁడు పుస్తకములుచూచి వ్రాయుటలో నిపుణుడు. ఎంతటివారికైనను వెలువక కాల్గినను పుస్తకములనుంచి యుత్తిరములు వ్రాయుచు, దగ్గరకు వచ్చిన వారి నెల్లరను దనకు బ్రతిబంధకముగ నున్న దని మందలించుచు విరాఘాటముగ నాతఁడు పరీక్షాపత్రములను ముగించుచుండును. వీరిని గాంచిన నీతాపతికి దానినినటకెన్నెడు నట్టిపని నేయకున్నను నాఁడు ప్రయత్నింపవలెనను దురూహ జనించెను. ఆపథ్యాహ్న మాతఁడు కొన్ని కాగితములు చొక్కాయక్రింద నిడుకొనిపోయి, యెట్లో వానిని గాగితములలో జేర్చి వ్రాయఁజూచెను. వాని యస్పటిమాససికానన వర్ణనాతీతము. చేతకానివానికి జెడుపనులు చేయనప్పడు గలుగు నాందోళనయు, గట్టము నసంతములు. నేర మొనరించువాని కెల్లరును దన్ను గమనించుచుండెనియే తోచుచుండును. ఇట్టియననలో నెట్లో చూచి యొకకాగితము వ్రాయుట ముగించునప్పటికి బరీక్షాధికారులలో నొకఁడచటి కేఠించెను. వానిని గాంచినంతనే నీతాపతిముఖము వైవర్ణ్యమునొందెను. దేహముకంపించెను. ముచ్చెమటలు వోసెను. వాని లేఖనియు గాలితాకుడునవోలె గంపించెను. వానిపైఖిరి గాంచిన యుపాధ్యాయున కాత

నిపై అనుమాన ముదయించెను. అతడు సీతాశతిదగ్గరజేరి వానికాగితములను బరిక్షింపజూపెను. సీతాశతి మోమునక త్రివాట్యువైచినను రక్తపుచుక్క లేకుండెను. అతని ధైర్యము పూర్తిగా నడలిపోయెను. ఇటువు రిలో దనకుఁగలుగజూపుచున్న యవమానమును దలంచినంతనే వానితల తిరుగుచున్నట్లయ్యెను. ఇంక నచ్చట నిలచిన కార్యము లేదని తలంచి, చేయిమీఱిన వెనుకఁ జేయునది లేదని యెఱింగి, పరీక్షకాగితము లచటనేవిడచి యాతడు వెడలిపోయెను. దయార్థిహృదయఁడగు నాయధికారి వానివెంటనేగి తానాతని కేయపకారమును జేయసని తెల్సినను విసక సీతాశతి వేవేగ నడచి యింటికేగెను.

* * * *

నేడు విద్యార్థి వసతిగృహమంతయు నల్లకల్లోలముగ నుండెను. సీతాశతి మిత్రులారతఁ డెచటికేగినదియుఁ దెలియరాకున్నదనియు, నాతనిగది మూయఁబడియున్నదనియు నాతఁడు తనగదికి మఱివచ్చిన చిన్న లెవ్వియుఁ గానరావనియుఁ బాఠశాలాధికారి కెఱింగించిరి. పాఠశాలాధికారియు నాతఁడు స్వగ్రామమున కేగియుండనోపు నని యూహించి మిన్నకుండెను. కాని వాని కనుంగు మిత్రుఁడగు దీక్షితులను నొకసహపాఠి వాని యుదంతమును తెలిసికొనుటకు నిశ్చయించి వానితలిదండ్రులకుఁ గుమారునిజాడ తెఱుంగఁ జేయవలసినదని తంతివార్త నిచ్చెను. నాటి సాయంకాలమే సీతాశతి స్వగ్రామమునకు వచ్చియుండలేదని ప్రత్యుత్తరము వచ్చెను.

అవమానిత యదృశ్యుఁడయ్యెనో, ఆత్మహత్యగావించుకొనెనో యని భయఁజి దీక్షితులు రక్షకభటులకు సీతాశతి నన్వేషించుననినదని తెలిపెను. రక్షకభటులు నొకవారము దినములు శక్తివంచనలేకుండఁ గృషిసల్పి, కృతకృత్యులు కాలేకపోయిరి.

నిట్టచివర కాయూరివారెం రాతఁడు విదేశములకుఁ బలాయితఁడయ్యెనో, యెందైన దాఁగియుండెనో, యనుచు వివిధవిధములఁ దర్కించుకొని వానిసంగతి యెఱింగుకయుఁ దెలియకుండుటచే నా ప్రశంస విస్మరించిరి. ఇది మానవులకు సహజము. ఎంతటిదూపుఁడు మరణించినను, స్వల్పకాలములో వానిని మఱచిపోవుదురు. లేనిచో నీజగన్నాటక మొకింతయు సాగనేరదు. మఱునుమామనవాగు రలఁచిక్కి భూతకాలమునంతయు విస్మరించిననే కాని మానవుఁడు వైదికవ్యాపారములయందుఁ బాల్గొనఁజాలఁడు. స్మశానవైరాగ్యము, పురాణవైరాగ్యము, ప్రసూతివైరాగ్యము తాత్కాలికములేకాని నిరంకాలము నిలువఁజాలవు. అది లేనినాడు ప్రాణము మంతరింపఁబడినదే.

* * * *

సుతునియదృశ్యవార్త వినిన సీతాశతి జనని బెంగచే మంచమునఁబెను. వృద్ధాశ్రమం దేకపుత్రవియోగదూఃఖము దుర్భరము నున్నది యెందులకు! సీతాశతి జనకుఁడనుమాత్రము పురుషుఁడగుటచే భార్య నూరార్చుచుఁ దన దూఃఖమును బయలుపఱువక కాలము గడుపుచుండెను.

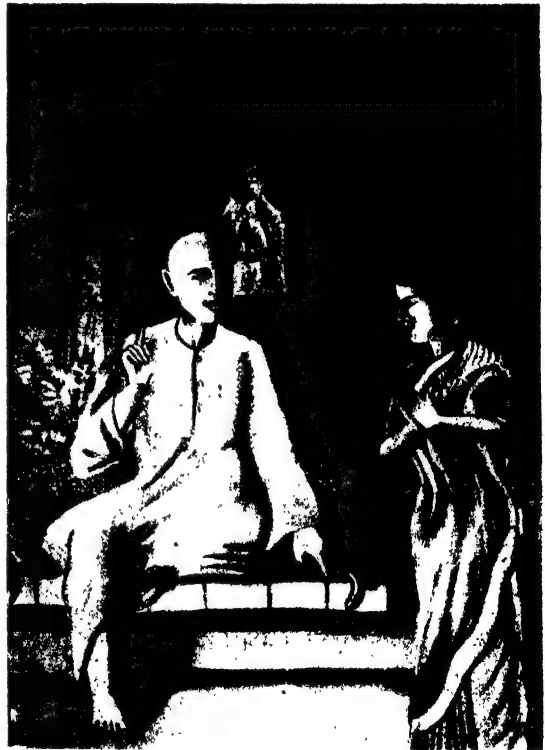
౪

ఈమధ్య నీపురమున జనులెల్లరు నిచటికి విచ్చేసియున్న బాలభారతీస్వామివారిగుర్ని పలుదెరంగులఁ జేష్టకొనుచుండిరి. ఆయన బాలస్వామియనియుండత్వార్థరహస్యకోవిదుఁడనియు, విజ్ఞానియనియు, కందమూలాదులే కాని తక్కినవారినలె మానుచక్రములు, స్త్రీరాన్నమాదిగాఁగల భూహాగములను స్వీకరింపఁడనియు, నాయన సుహృత్త్వమునుగూర్చి వేనోళ్లఁ బొగడుచుండిరి.

నాఁడు భారతీస్వామివారు కరుణను గూర్చి యుఁస్యసింపచుండిరి. ఆయన యుఁస్యసింపఁస్వడు వినువారి హృదయములు ద్రవీభూతము లగుచుండెను. కర్కశహృదయములు గలవారుకూడఁ గనుల నీరిడిరి. అచటికేతెంచిన ప్రేక్షకులలో నత్యంతోత్సాహముతో వినుచుండిన యొక పదునాఱువత్సరముల బాలిక, స్వామిదృష్టి నాకర్షించెను. ఆ యువతి యెల్లరును సభనువిడిచిపోవునం దాఁకనచటనేకూర్చుండి, పిదప మెలమెల్లఁగా స్వామినిజేరి సాష్టాంగ దండ ప్రణామములు గావించి, వినయముగఁ జేతులను జోడించి నిలచి తనజీవితము దుర్భరమనియు, దుఃఖికర మనియు,

దానొక వితంతువనియు, దలిదండ్రులు తన్నాదరభావముతోఁ జూచి పలు బాములఁ బెట్టుచుండిరనియు, దన కిదుఃఖోపశమన మొనరించునదియు, బాధావిముక్తి గావించునదియు, మోక్షసాధకమునగు తరణోపాయము నెఱింగింప వలసినదని

స్వామిని ప్రార్థించెను. దీనమగు నామెచరిత్ర వినినంతనే స్వామి హృదయము కరిగి పోయెను. ఆయనకుఁ బూర్వస్మృతిగలిగి కనులనుండి యశ్రులు ప్రవించెను. ఆయన యెట్లకేలకు ధృఢిని దాల్చి తనయాందోళనముఁ గనుఁజేసియొక, యాబాలవితంతువు నవలోకించి యిట్లుఁనన్యసించెను.

“ అని పై నభక్తి... అనియే సర్వార్థసాధనము. ”

“సోదరీ! నీదశనుగూర్చి వినినప్పటి నుండియు నాకుఁ జాల విచారము గలుగుచున్నది. నీవు నన్నుఁ దరణోపాయమునెఱింగింపుమని కోరితివి. వెఱిదానవు. సన్నాధ్యసాశ్రమమును స్వీకరించినవారలేగాని తరణోపాయము నెఱింగింపరాదనుభ్రమకు లోనగు

చున్నదానవు. ఒకరు బోధించేటా? మౌనమున బుట్టిపెరిగిన నమస్తజ్జీవులకును చెలిసియున్నదే యాధ్యాత్మికసహస్యము. అది దైవభక్తి. దానికి బ్రాహ్మఖ్యమగు అంగము పాపకార్యముఖత. వేదానులముని విష్ణువీగు జ్ఞానులను అహంభావస్వాములెల్లరును సుకరముగ దానిని వ్యర్థపదజాలములచే దుష్కరము నొనరించుచున్నామి గాని, యందుగల విశేషమేమి? హింసాపులరక్తము ప్రవించు ప్రతి ప్రాణికి నీవిషయము తెలిసియున్నదే. వ్యర్థత్వములతో గాలము వెచ్చపెట్టుటకేకాని, ఆడంబరయంతము లగు పదజాలములయొక్క ప్రయోజన మిసుమంతయు లేదు. భక్తితో హరినామస్మరణయొనర్చువానికి బరమార్థము కరతలామలకము. మనసునకు బాంపుని తెలిసికొని మానుకొనుటయే మరియొక ముఖ్యవిషయము. ఈ రెండు పనులను చేరి వేర్చుటకన్న మోక్షసాధనము వేఱగొండులేదు. ఇదియే యిహపరిసాధనమునకు మూలసూత్రము. తక్కినవానికై వ్యర్థముగా గట్టపడక వీని నాచరించు జీవిత ధన్యజీవి. నేను న్నామతస్సరములు గురువునొద్ద శుశ్రూషయొనర్చి తెలిసికొనినసంగతి యిదియే." అని ముగించుటయు నావితంతపు ప్రమోదబాష్పము చాలుక "స్వామీ! పాపసంక్లిష్టమగు నీజీవితమునందు నాకిష్టములేడు. నాకు దమరు సన్న్యాసాశ్రమమును బ్రసాదించు" డని ప్రార్థించెను. అంత భారతీస్వామి "అమ్మా! నీదికను జీవితవయ సుదానవు. నీకు గట్టనిష్ఠురములు తెలియవు.

ఈ యాశ్రమము సుకరమని తలంచుచుంటివి గాఁబోలు. అది వట్టికల్ల. అన్ని యాశ్రమములకును గట్టము లుండును. అన్నిటికన్న సుకరము గృహస్థాశ్రమమే. కావున నీతలిదండ్రుల గృహముననుండియే యీశ్వరు నారాధించుచుండుము. తగినభక్తి యలవడినంతనే మనః సైర్యమును, దాన సద్భూతమగు మానసికశక్తియు నుండును. దానిచే గట్టములన్నియు దొలగిపోవును. ఇంతియేకాని సన్న్యాసిని నొంటుకు బ్రాకులాడకుము. కాషాయంబరధాణము, పరునాజ్ఞయు నాశ్రమస్వీకారమున కంగములని తలంఁకుము. అది నట్టిమిథ్య. మనస్సే సర్వాశ్రమముల నొసంగగలదు. నేనిచ్చుటలే? నీవే పుచ్చుకొననచ్చును. ఒకరిచ్చిన బుచ్చుకొనున దేపాటి? అనేకులు వీధులవెంబడి గాషాయంబరములుదాల్చి స్వాములమని చెప్పకొనుచు దిరుగుచుండినవారి నెందఱిని జూడలేదు. వారెల్లరును నిక్కమగు స్వాములనియేనీయభిప్రాయమా? కాషాయంబరములు కాపురుషుని ఘనునొనర్పజాలునా? వారు కుహనాసన్న్యాసులగుటచే నెల్లరు నట్టి వారనినాయభిప్రాయముకాదు. కానిచాలమంది కంటనటకులు. కుక్షినింపుకొనుటకు భిక్షులు లభించుననియు, నెల్లరును సమస్కరించి పూజింతురనియు దలంచి వారట్టి యాశ్రమమును స్వీకరింతురేకానివాంఛాసమూహముల బారద్రోలి సర్వసంగహరిత్యాగ మొనరించుకొనినవారు కారు. కొందఱు సన్న్యాసులకుఁ జెన్నపురినస్యము, కొందఱికి నబ్బుబిల్లలు, కొందఱికి భోజనమైనంతనే తమలపాకులును

గావలసివచ్చుచున్నవి. నిజముగ నైహికసుఖములను రోసినవారి కీవ్యసనము లేల? ఇట్టి వ్యసనములుగలవానికి సన్న్యాసాశ్రమమేల? కొందఱు ధనార్జనముకూడ నొనరించుచున్నారు. వీరెల్లరును దమకు జీవనోపాధిగ నీయ్యాశ్రమము జొచ్చుటకాని వైవభక్తిచేతగాదు. ప్రాపంచికవిముఖతచే గాదు. కావున నిట్టివానికై పరితపింక నీవు స్వగృహమున నిల్చి బీదసాదల కుంచరించుచు భూమిపై బుట్టినందులకు సాధ్యమయినంతయు కారము నొనరించుచు, నిరంతర హరినామస్మరణచే గాలము గడపుకొనుము. అదియే సర్వార్థసాధనము” అని బోధించుటయు స్వామివారికి మరల నావితంతువు ధన్యవాదములును నమావాకంబులు నర్పించి యింటి కేగను.

౫

మఱుసటి దినమునఁ జూరమందిరిమున

బాలభారతీస్వామి ‘సమత్వమును’ గూర్చి యున్ న్యసించుచుండెను. అచటి కేతంచినవారిలో నిరువురు వృద్ధదంతులు వేదికసమీపముననిలచి స్వామిని గౌంచి యశ్రులు రాల్చుచు బదింబదిగనమ్మహానుభావని వదనమునుగాంచి యుస్సురనుచుఁ దమలో దావేదియో ముచ్చటించుకొనుచుండిరి.

ఉపన్యాసము ముగిసిన వెంటనే స్వామివారు మరునాఁడాపురమును విడిచి

పోవుచుండిరి గావుననేరి కేసందియములున్నను వారిని మకామునఁ గలసికొని సందియముల నివారించుకొనవచ్చు నని హిందూసమాజకార్యదర్శిగారు తెలిపిరి.

ఆరాత్రి గూవృద్ధదంతులిరువురును స్వామి దగ్గరికేగి “స్వామీ! మిమ్ములఁజూచి నెప్పటినుండియు మాకు బూర్వస్మృతియు, బుద్ధివాత్స్యమును గలుగుచున్నవి. తమరి నావిషయముఁగూర్చి శ్రింగేరిదలఁచియుననుభవగాదనియు, మనుజులను బోలినమనుజులుండఁగూడదాయనియు నెంచియూరకుంటిమి. తమరి మోక్షార్థభావ మంకురించుటకుఁ గారణమేదియో తెలిపి మాసందియము నివారించి వేడెదిమనుటయు, స్వామి విషాదానన తనదనుడై “పుర్రాశ్రమసంస్కృతిమాబోంట్ల కసంగితము. కాని మీర నిట్లుకోరుటచేఁ జెప్పించున్నాను. నేను సంగతిత్యాగమున

“హృతా! సీతావతి! మమ్మునిట్లు దిక్కుమారినవారిగ నొనరించివా?”

మీయెడలగల ప్రేమపాశమును ద్రెంచుకొనఁ జాలితిని గాని, హస్తవముగ మీరు నాజననీ జనకులు. నందనీయులు.” అని చెప్పబోవు చుండగనే “హాపుత్రా! సీతాక్షితీ! మమ్మునిట్లు దిక్కుమాలినవారినిగ నొనరించెతివా?” యని యావృద్ధులు వాపోనదొడంగిరి. స్వామియుఁ జేలించలమున నశ్రులందుకొని “తలినద్రు లారా! ఏటికట్లువాపోయెదరు? ఋణానుబంధము చెల్లినంతనే జీవులకుఁగల సంబంధమును విరమించును. మీపుత్రుడు లోకము దలంచినట్లు మరణించెదడు. ఆనాటికి సీతాక్షితీయే నేడట్లు నన్నాస్యసియై యిచటికినచ్చినాడు. కానియింక ముందు మనసంబంధము శ్రద్ధ వోయినది. ఇదియే కడసారిచూపుగదలంచి సంతోషించు” డనుటయు నాముదుసలులు “హా! నాయనా! మాకింక నీముదిమినెవరినిదిక్కుగఁజూపితి?” అని గోలుగోలున నేడ్పుటయు, స్వామి “అమ్మా! ఇట్లు భీషపులగుటచే గాఢమేమి? కడచిన దానికి నగననేమి? మరియ మీపుత్రుని స్మరింపకుడు. మీకులేడనియే తెలియదు. ఆపరి మాతృదో దిక్కుకాఁగలక. ఇంక మీరిట్లు విలపించుచుండినచో నేనును విచారించలసి నచ్చును. అది నామాత్రమమునకుఁ దగినది కావున నింక సప్తస్తావన విరిమితము. ఇది యెల్లరకును దుఃఖభాజనమే. ధూర్యమే యిందు కుఁ బ్రతీకారము. కావున నింకఁబో”డని వారిసత్తెల్లలో సాగనంపి, వెంటనే స్వామియు,

నాపురముననుండనొల్లక, దండకమండలువులను గైకొని యథేచ్ఛం జనియె.

* * * *

వృద్ధులును బోయిననుతుండు మనియుండె నను సంతసమును, తమకుఁ గాడయ్యెగఁ బాయును విషాదమును బెనఁగొన నింటి కేగి, యింక నీపురమున నుండనేలయని “కాశ్యాంతు మరణాన్ముక్తిః” యను నార్యోక్తి ననుసరించి, కాశికాపురి కేగి, యచట విశ్వేశ్వరి నన్నిధానవర్తులై కాలము గడపరి.

* * * *

పూర్ణిమాదినమున సీతాక్షితీ కగ్గడి పూతనిజీవితమునకు మార్పుగలిగించిన యా బాలవితంతువును ‘పూర్ణిమ’యేయని వ్యవహరితము. పూర్ణిమస్వామిబోధనలచే బ్రహ్మ హృదయమై భక్తురాంధ్రులలో సగ్రస్థానమలంకరించెను. ఆమె చేయు ముఁచులు వర్ణనాతీతములు. సగలంతయుఁ దమయింటఁగల పనులన్నియు నిర్వర్తించి, యానాథలకును, బీదలకునుఁ జేతనగుసాయముచేయుచు, మనోదర్పణమున శ్రీరామవిగ్రహమును బాదుకొల్పి, విరామములేక రామమంత్రోచ్ఛారణ మొనరించుచుఁ బెక్కిండ్లు కాలముగడపెను. తుద కొకనాఁ డామె శయ్యపైఁబయిండి శ్రీరాముని ధ్యానించుచు, ననువ్రలఁబాసి, శ్రీరాము సాన్నిధ్యమున కేగెను.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

- క. కన్నప్పగించిన కన్నప్పగుడిపట్టు, కన్నప్పగించి యుత్కంఠం గంటి
 దక్షిణకైలాస ధరణీధ్రమనికడు, గొండాడబడు వెల్లకొండంగంటి
 విమలజలప్రవాహముగల్గు మొగలేటి, తెలిసిటి తీపారు తీరు గంటి
 అత్యున్నతంబు నత్యాయామ మతిరమ్య, మగు కాళహస్తిశునగిరుగంటి
- గీ. కంటిఁ గనులు తనియ జ్ఞానప్రసూనాంబి కా, మనోజ్ఞమూర్తిఁ గాళహస్తి
 లింగమూర్తి నొడలు పొంగ నలొకికా, నందసౌఖ్యవశత సందఁ గంటి.
- నీ. జానుదఘ్నమ్ముగా జలజలఁబాటు నీ, తెలివాక లేపాడి జలకమాడి
 ధూర్జటి కవనమాధురిమీఱు నీనీరు, దోయిల్లతో డప్పి వాయఁద్రాగి
 పాతాళముఁ బెడఁబాపు నీపావన, సైకలస్థలుల విశ్రాంతిఁ బడసి
 నెమ్మెస వలినాలి తెమ్మెరల్ వొలయ నీ, దరిఁ గూరుచుండి నద్గురు నుతించి
- గీ. అననుభూతసంహోషమ్ము సందితిని సుసర్ణముఖరీనదీ, నీకు వందనమ్ము!
 శుచియు నారోగ్యసంపద రుచియుఁగల్గి, సాగునీదుస్వర్ణశ్రీకి జయముగాత!
- శా. ఏకాలమ్మున నిమ్మెడఁ వెలసితో, యేభూపు లేతాఁసుల్
 నీకైంకర్యము లాచరించి చనిరో, నీవేమివింతల్ సమా
 లోకింపించితోనాఁడు, నేడఖిలముల్ లోపించె, నైనఁ, భవ
 చ్ఛీకభ్యుచ్ఛయమే కదయ్య, యిపుడుఁ శ్రీకాళహస్తిశివరా!

మల్లంపల్లి పోతు శేఖరశర్మ గారు

౧

వీరి చారిత్రమును తెలిసికొనుటకు పూర్వము వీరి ఘట్టపూర్వోత్తరములను గుఱించి తెలిసికొనుట అవశ్యకము.

మొట్టమొదటి మాటు చాళుక్యులు నేతు సర్మదామధ్యస్థమున స్థానపైకలక్షణావధమున క్రీస్తుశకము ఆఱవశతాబ్దారంభమున గన్పట్టుచున్నారు. బొంబాయి రాజధానిలోని విజాపురమునందుండలి బాదామి తాలూకాకు ప్రధాన నగరముగనున్న 'వాతాపి' యనంబరగిన యిప్పటి బాదామి మొట్టమొదట వారికి రాజధానిగ నుండెను. ఈ కారణముననే మొదటి చాళుక్య ప్రభువులను చరిత్రకారులు బాదామి చాళుక్యులందురు. బాదామి చాళుక్య వంశవృక్షమున గాన్పించు మొదటి పేరు జయసింహునిది. ఈ జయసింహుని కుమారుడు రణరాగుడు. ఇతని తనయుడు పులకేశివల్లభుడు. ఈ మువ్వురు రాజులయొక్క దానశాసనములేవియు నింతవఱకు గాన్పించలేదు. క్రీస్తుశకము ఐదునొకండవ శతాబ్దమునాటి యొక చాళుక్య శాసనమున నీ జయసింహుని వల్లభుడు ఎనిమిదివందల గజపైన్యమున కధిపతియై, కృష్ణానికుమారుడునగు రాష్ట్రకూట ఇంద్రుని నోడించి దక్షిణావధమున

చాళుక్య రాజ్యమును ప్రతిష్ఠాపించెనని తెలుపబడినది. ఇంతకంటె మొదటి యిరువురు చాళుక్య రాజులను గుఱించియు మన కేవిధమైన యితరచరిత్రాంశములును దెలియరావు. మహారాజు బిరుదమును పులకేశి వహించియుండుట వలనను, ఆతని రాజధాని వాతాపి నగరమని శాసనములు తెలుపుచుండుటవలనను నిజముగా చాళుక్యాధికారమును దక్షిణావధమున స్థాపించినవాడు పులకేశియేమైయుండునని యూహించుటయే సమంజసము.

పులకేశికి సత్యాశ్రయ, శ్రీపృథివీవల్లభ బిరుదములు కలవు. ఈతడు వాతాపి నగరము రాజధానిగాఁ బరిపాలించె నన్న విషయము తక్కయితనిని గుఱించిన యితరచరిత్రాంశములేవియు మనకుఁ దెలియవు. ఈతని కుమారుడు కీర్తివర్మ. ఈతడును తండ్రివలెనే సత్యాశ్రయ, పృథివీవల్లభ బిరుదములను ధరించినవాడు. ఈతడు నలులను, మూర్ఖులను, రాష్ట్రకూటులను, కదంబులను జయించి చాళుక్య రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసెను. మహాకూట ధర్మజయ స్తంభ శాసనమున ఈతడు అంగ, వంగ, కళింగ, వట్టూర, మగధ, మద్రక, కేరల, గంగ, మూషక,

పాండ్య, ద్రమిళ, చోళ, ఆళుక, వైజయంతులను జయించెనని కలదు; గాని యిది దెంతవఱకు సత్యము కలదని సంశయించవలసియున్నను చాళుక్యరాజ్య మీతనివలన బాగుగ విస్తరించినట్లును, ఈతఁడు చాల పరాక్రమ వంతుడైనట్లునుమాత్ర మంగీకరింపక తీరదు. ఈతనిపిదప రాజ్యమునకు వచ్చినవాఁడు ఈతని కనిష్ఠ సోదరుడయిన మంగళేశ్వరుఁడు. ఈతనికి రణవిక్రాంతుడనియు, పృథ్వీవల్లభుడనియు బిరుదములు కలవు. కలచురి ప్రభువులను జయించుట, రేవతీ ద్వీపమును ముట్టడించుట అను రెండు విషయములు తక్కు ఇతనిని గుఱించి మనకెక్కువ తెలియదు. ఈతని తరువాత వాతాపిసగిర చాళుక్యసింహాసనము నధిష్ఠించినవాఁడు పులకేశి. ఈ నామమును ధరించిన చాళుక్యులలో నీతఁడు రెండవవాఁడగుట సీతనిని రెండవపులకేశియందురు. ఈతనికి సత్యాశ్రయ, పృథ్వీవల్లభ బిరుదములుకలవు. సర్వలోకాశ్రయబిరుదముచే పూర్వచాళుక్యరాజగు మంగియువరాజు పల్లవ ప్రసిద్ధుడో అట్లే సత్యాశ్రయబిరుదముచేత నీతఁడును సుప్రసిద్ధుఁడు. ఈతఁడు తనతండ్రియైన కీర్తివర్మకంటెను మహాపరాక్రమవంతుడైన కదంబులు, ఆళువులు, హూర్దులు, లాటులు, మాళవులు, ఘూర్జరులు, కాళింగులు, కోసలులు, పల్లవులు, చోళులు, కేరళులు, పాండ్యులు—వీరి సందఱిం జయించి దక్షిణాపథమునంతను ఏకభక్తముగఁ బరిపాలించినవాఁడు. విజిగ్మామనీష దక్షిణాపథముపై దండెత్తివచ్చిన శ్రీ

మన్మహారాజాధిరాజ శ్రీహర్ష వర్ధనచక్రవర్తి యొక్క యుత్తరదేశద్విజయగర్వమును దూలించి యాతనినోడించినవాఁడు. శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ బిరుదాంకితుఁడు. ఈతఁడు పూర్వ, దక్షిణదేశద్విజయమునకుం బూనుకొనినప్పుడు తనస్త్రియానుజుడైన శ్రీసత్యాశ్రయ పృథ్వీవల్లభ విష్ణువర్ధన విషమసిద్ధిని యావరాజ్యంబునకుంబ్రాభిషిక్తుండేసి, వేంగీ, కళింగరాజ్యములను జయించినపిదప వాటికాతనిని ప్రభువుగావించెను. ఈవిష్ణువర్ధనుడే వేంగీ చాళుక్యులకు వంశకర్త. ఈతఁడే కుబ్జ విష్ణువర్ధనుడని ప్రఖ్యాతి నెహించినవాఁడు.

వేంగీ చాళుక్యులకు పూర్వపు రాజులను గుఱించి తెలిసికొనిన పిదప ఇంక నీ చాళుక్యులెచ్చటివారు, ఎవరు అను విషయములను గుఱించి వివరింపము.

ఇందు విమిత్తము ముందు చాళుక్య వంశము లెచ్చటెచ్చటగలవో, ఆవంశము లొకదానికొకటి సంబంధముకలదో లేదో తెలిసికొనవలసియున్నది. విధ్యాచలమున కుత్తరమును పరిపాలించిన చాళుక్యవంశములు కొన్ని; దక్షిణమున రాజ్యమేలిన వంశములు కొన్ని. లాట (దక్షిణఘూర్జర) దేశపు సోలంకివంశమును, రాజపుత్రస్థానమందలి సోలంకి వంశములను, అనహిల్ వాడపట్టణపు సోలంకివంశమును వింధ్యోత్తరదేశమున పరిపాలనము నెఱపిన చాళుక్యవంశములు. బాదామిచాళుక్యవంశము, కల్యాణపురచాళుక్య వంశము, వేంగీ చాళుక్యవంశము—ఇవి దక్షిణాపథములోనివి. దక్షిణాపథమున చరిత్ర

నొకండవ శతాబ్ది కడపటిభాగమున విరచింపబడినది: రెండవది క్రీస్తుశకము పదునాలుగవ శతాబ్దమున రచియింపబడినది. విక్రమాంకదేవ, కుమారపాలు¹ రిరువురును చాళుక్యలే. ఆటవ విక్రమాదిత్యుడని ప్రసిద్ధిగాంచినవాడు విక్రమాంకదేవుడు. ఆతని చారిత్రమునే ఆతని యాస్థానకవియైన బిల్హణుడు విక్రమాంకదేవచరిత్రమను కావ్యముగ వ్రాసియున్నాడు. బిల్హణవిరచితగాథ యీ క్రిందితీరున నున్నది.

బ్రహ్మ సంధ్యాసమాధిలో నుండగా దేవేంద్రుడతనియొద్ద కరుగుచెంచి, భూలోకమున బాపము పెరుగుచున్నదనియు, యజ్ఞవిభాగభోగ మమరులకు ఇంకస్మరణలోమాత్రమే నిలుచునట్లు కనిపించు చున్నదనియు, అందువలన దుష్టసంహారమునిమిత్త మవార్యవీర్య నొకనిని సృజియింప వలసినదనియుఁ బ్రార్థింప, విరించి పురంవర ప్రజ్ఞాపనము సాకర్ణించి ధ్యానానువిధములైన తనవిలో చనములను సంధ్యాంబుపూర్ణమైన తనచులుక మీపై ప్రసరింపజేసెను. అంతట నందుండి త్రిలోకసంత్రాణప్రవీణుడైన సుభటు డొకఁడుదయించెను. శౌరిపదములనుండి గంగాప్రవాహమువలెనే క్రమముగా ఆతనినుండి యొకవంశ ముదయించెను. ఆవంశములో హాత, మానవ్య లుదయించిరి.

ఇంక జైనయతియైన జయసింహ దేవసూరి శాసనకావ్య కర్తలవలెను, బిల్హణుని వలెనుగాక చాళుక్యులకు బ్రహ్మ సం నర్గమేమాత్రములేకుండఁ జేసినవాడు. ఆతనికథనమీప్రకారమున నున్నది.

పూర్వమింద్రునివలె విశ్వోద్ధార ధురంధరుడును, క్షత్రియోత్తముడును, చులుక్యుడునని విఖ్యాతిఁజేందినవాఁడుదయించెను. ఆతఁడు మహాఘ్నమను పట్టణము (మధుర) ను రాజధానిఁ జేసికొని భూతలమును బరిపాలించెను. ఆతనినుండి నరరత్నముల కాకరమును, విశ్వవిశ్రుతమునైన చాళుక్యవంశము కలిగెను.

దాక్షిణాత్య చాళుక్యగాథ లీవిధమున నుండగా, వింధ్యోత్తర భాగమునందలి అనహిల్ వాడపట్టణ సోలంకులు మఱియొకగాథ కల్పించిరి. పరశురాముడు క్షత్రియకులము నిరువదియొక్కమాఱులు విनाశము గావించిన పిదప లోకమంతయు అరాజకమై దైత్యులు, దానవులు మొదలగుదుష్టులు ప్రబలి బలహీనులను బాధించుచుండుటచూచి విశ్వామిత్రుడు మఱల క్షత్రియకులమును సృజియించుతలంపుతో మతధర్మతత్పరులైన ఋషులును, మునిపుంగవులు నుండు ఆబూషరత్నమున కేగెను. అంతట వారందఱునుగలసి యాపర్యతశిఖరముపైనొక యగ్నికుండముచుగల్పించిరి. అందుండి బ్రహ్మాండ్రాదుల యంశమున నలు

1. కుమారపాలుడు జైనమత మవలంబించి, జైనుల నాదరించినవాడు. ఈతనికాలమున జైనమతము చుక్క విరిగిలేదు. సుప్రసిద్ధ జైన వై యాకరణుడును, నైఘంటికుడు నైన హేమచంద్రుఁ డీతని యాస్థానము నుండి యాతనికి గురువుగనున్నవాడు. ఈతఁడుక్రీస్తుశకము పండొండవశతాబ్దములోనివాడు.

వురు వీరపురుషులు దృఢమిచ్చిరి. వారు నలువురు పవార్ (ప్రమార్), పరహారీ (ప్రతిహార), చాహా (చాహుమాన), సోలంకి (చాళుక్య) వంశములకు కర్తలైరి. అగ్నికుండమునుండి యుద్భవించిన వారినుండి యేర్పడిన వంశములగుట వీటిని రాజపుత్రస్థానమున అగ్నికులక్షత్రియవంశము అందురు. ఆ యగ్నికుండమునం దుదయించిన నలువురిలో బ్రహ్మయంశమున నుద్భవించిన వాని పేరు చలుక్కుడు. ఆతనివలననే యావంశీయులకు చాలుక్యులను పేరు కలిగెను.

క్రీస్తుశకము షడునొకండవశతాబ్దమునకు పూర్వపు చాళుక్యులు బాదామిశాఖవారుగాని, కల్యాణపురశాఖవారుగాని, మేగీశాఖవారుగాని యిట్టిపురాణ వంశావళిల నేర్పరించుకొని యుండలేదు. అంతియకాదు. బ్రహ్మసంబంధమును గానరాదు. సోమవంశప్రస్తావముఁ గన్పట్టదు. మహాకూట ధర్మజయస్తంభశాసనమున మాత్రము జయసింహుని మనుమఁడును, రణరాగుని కుమారుడునైన శ్రీ సత్యాశ్రయస్థభవల్లభరణవిక్రముఁడు హిరణ్యగర్భ సంభూతుఁడనియు, అగ్నిస్తోమ, అగ్నిచయన, వాజపేయ, బహుసువర్ణ, పౌండరీక, అశ్వమేధావ భృథస్నానపుణ్యఽవిత్రికృత శరీరుఁడనియు వర్ణింపఁబడి యున్నాఁడు. ఈతఁడు మొదటిపులకేశియని యీతనిబిరుదముల ననుసరించియే గ్రహింపవచ్చును. ఇక బాదామి చాళుక్య వంశజుడైన వినయాదిత్యుని శాసనములలో మొదటి విక్రమాదిత్యునిది హిమకరకరవిమల

చాళుక్యుల'మని తెలుపఁబడినది. ఈపైరెండు సూచనలుతక్కువ క్రీస్తుశకము షడునొకండవ శతాబ్దమునకుఁబూర్వపుచాళుక్యశాసనవాఙ్మయమున బ్రహ్మసంబంధమునుగుఱించినట్టిగాని, సోమవంశమునకు సంబంధించినట్టిగాని, పల్లవునితో జరిగిన యుద్ధమునకు సంబంధించినట్టిగాని సూచన లేవియుఁ గానరావు.

ఈవిషయమటుండ పురాణవంశావళిలను గల్పించుకొనుట యానాటి పాలకవంశముల యాచారముగ నుండెను. ఇట్టిపౌరాణిక వంశావళిలు క్రీస్తుశకము ఏడు, షడునొకండు శతాబ్దముల నడుమఁబుట్టినట్లు శాసనములను బరీక్షించిన తెలియఁగలదు. ఇట్టి వంశావళిలు పుట్టుటకు కారణమేమి? క్రీస్తుశకము ఏడు, షడునొకండుశతాబ్దముల మధ్య కాలము బౌద్ధమతము క్షీణించుచుండిన కాలమనియు, శంకరాచార్యులవారు నాస్తికవాదమును ఖండించుచు, అద్వైతమతమును స్థాపించుచుండిన కాలమనియు, ఇది నూతనరూపముతో నైదికిమతమువైపుగ నొక్కమాటు విజృంభించిన పౌరాణికయుగమనియు మనము జ్ఞాపకముంచుకోవలసి యున్నది. ఈపౌరాణికయుగమున కొలఁదిగనో గొప్పగనో అధికారము సంపాదించిన సామంతమండలేశ్వరులును, మహామండలేశ్వరులు నైనవారలు వైభవాధికారములును, రాజ్యవిస్తీర్ణమును హెచ్చిన కొలఁది నీయుగమున చాతుర్వర్ణ్యవిభాగమున ద్వితీయస్థానమగు క్షత్రియవంశము నధిష్ఠించుటకును, పౌరాణికవంశావళిని, సూర్యచంద్ర వంశసంబంధమును గల్పించు

తన్మూలమున ఆర్యసంఘమున నాధిక్యతను సంపాదించుటకును బ్రయత్నించుట యాచారమయ్యెనని శాసనపరిశోధనవలన స్పష్టపడుచున్నది. ఈ కాలముననే రాజపుత్రస్థానము నందలి క్షత్రియసంస్థానములనేకములు లేచి సవి. రాష్ట్రకూట, చాళుక్య, చోళ, పల్లవ, గాంగాదివంశముల కీ కాలముననే పౌరాణిక వంశావళి లేర్పడినవి. పౌరాణిక మత విజృంభణముయొక్క ప్రధాన స్థలితములలో ముఖ్యమైనదిదియొకటియని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. అందువలననే ఒకే మూలవంశమునుండి చీలిపోయిన వేలువేలు శాఖలవారి వంశోత్పత్తి కథనమున పైనుడివిన గాథలలో సంతటి వ్యత్యాసము, అంతటివైవిధ్యము నుండుటకుఁ గారణమైనది.

ఇకపైగాథలను పరిశీలించిన నందుండి చాళుక్యుల పూర్వోత్తర మేమైనఁ దెలియునేమో చూతము. చాళుక్యగాథలన్నియు బైనుడివినవిధమునఁ బరస్పరము అసందర్భముగను, అకటావికటముగ నుండుటవలన అయోధ్యకు చాళుక్యులకు సంబంధ ముండుటగాని, చాళుక్యులయోధ్యలో పాలించుటకాని, అయోధ్యనుండి వారు దక్షిణాఫిమునకు వచ్చుటకాని, చాళుక్యమునుండి పుట్టుటకాని, చాళుక్యుడనువాఁడుకలుగుటగాని, అగ్ని కుండమునుండి యుద్భవించుట కాని విశ్వాస పాత్రములైన చారిత్రకాంశములుగఁ బరిగణింపవలెదు. కాని యిందునత్యమేమైనఁ గలదాయన్న చాళుక్యులు మొట్టమొదటచాతుర్య కార్యమునందలి మొదటి మూఁడువర్ణము

లవారిలోఁ జేరని ద్విజేతరజాతివారనియు, పరిస్థితుల ననుసరించియు, కాలముయొక్క స్వభావము ననుసరించియు, అధికారపై భవసంపద ననుసరించియు ఉత్తమతరగతినిజేరఁ బ్రయత్నించినవారనియు విశదపడగలదు. మొట్టమొదట క్షత్రియులమని చెప్పకొనినవారు క్రమక్రమముగ పదునాలుగవ శతాబ్దము నాటికి క్షత్రియులమని చెప్పకొనుటయే ఇందులకుఁ దార్కాణము. అట్లే కానిదో ఒకే వంశమునుండి చీలిన శాఖలవారివంశోత్పత్తి ప్రకార మిన్నివిధముల అతుకుబాతుకులతో నుండుట సంభవించునా? అదియటుండఁ ఈ చాళుక్యులు వెళ్ళే కుటుమువారని యూహించనవకాశముకలదు. ఈవిషయమున మానసియులైన శ్రీయుత కొమల్లాజ్ లక్ష్మణరావుసంతులుగారు వ్రాసినది ఎత్తి చూపినఁజాలును.

“అగమనందం” “నివాకిరమ్” అను పేరుగలకోశము కలదు. ఇది 1, 000 వ శతాబ్ద ప్రాంతపుది. ఇదియంత కంటెను ప్రాచీనమని చెప్పవారును కలదు. ఇందు “చళిక్యవంశం” “చళిక్కుల ఆరసం” అనుపదములు పంక్తి యపరములుగ నీయఁబడినవి. “చళిక్యగణాలు” సోమకుల నృపతులు” అని యీపదముల కర్థము. అనగా ఆకాలమున చాళుక్యులు సోమకులను వారన్న సమ్మియుండెననుట స్పష్టము. “సోమకులము” వారిని ఇప్పుడు ‘వల్లూళ్ళ’ అందుదు. వీరుగూడ్రులు; తెలుగులోని నలమవారు, కన్నెములోని వక్కలగర్ మొదలయినజాతులు సోమజాతులనియే చెప్పవలెను. వీరంటును మొదట నొక్కజాతివారే. కాని దేశభేదములబట్టి పేళ్లుమారుట సంభవించినది. దీనినిబట్టి చాళుక్యులు మొదట దాక్షిణాత్య శూద్రజాతివారనియు, రాజ్యము వచ్చిన తరువాత క్రమముగ క్షత్రియత్వము జెందిరనియు స్పష్టమగుచున్నది.”

పైచాళుక్యగాథల ననుసరించి చాళుక్యవంశోత్పత్తి క్రమము నొకరినినిర్ణయించి, ఇంకను వాటినినుసరించి యూహించిరిగాని విషయములేవైన గలవేమో విచారితము.

కల్యాణపురచాళుక్యగాథలలో విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధన, త్రిలోచన పల్లవులనుగూర్చి సప్రసక్తి కానరాదు. వేంగీచాళుక్యశాసనములలో పదునాలుగురు దక్షిణాంధ్రమున నేలిన నువిషయము కాని, జయసింహుడు పూర్వ, ఓదంబ, గంగ, రాష్ట్రకూట, నలాదుల, నిర్జించె ననువిషయము కాని కానరాదు. కల్యాణపుర చాళుక్యగాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తొలగించినచో, పాలకేళితాత గారగుజయసింహ పల్లభుడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయని వెలియగలడు. అట్లు వేంగీ చాళుక్య గాథలలోని పౌరాణిక వంశావళిని తీసివేసినచో త్రిలోచనపల్లవునిచే నమరమున నిహతుడైన విజయాదిత్య తనూభవుడును, పాలకేళి తండ్రియగు విష్ణువర్ధనుడు చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతయనవలసి వచ్చుచున్నది. కాని బాదామిచాళుక్యవంశమునుగుఱించి మనకు బాగుగఁదెలియుటచేతను, ప్రాచీన చాళుక్య శాసనములలోని క్రీ. శ. ఆఱవ శతాబ్దాంతము నందలిదగు మంగళేశ్వరుని మహాకూట ధర్మజయంత్ర శాసనమును, ఏడవ శతాబ్దారంభము నందలి దగు రెండవ పులకేళి అయ్యావళి శాసనమును జయసింహ, రణరాగుల పేర్కొనుచుండుట చేతను దక్షిణాంధ్రమునందలి చాళుక్యరాజ్య సంస్థాతలు జయసింహ, రణరాగ, (మొదటి)

పులకేశులనుట నిశ్చయము. అందువలన వేంగీచాళుక్య శాసనములందలి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధనులు కల్పితపురుషులనుటయే యొప్పుదము; కాని యీసందర్భమున అయిదవ విక్రమాదిత్యుని కొతేమే శాసనమునఁ జెప్పబడినట్లు చాళుక్యులు సమస్త భువనాశ్రయ, సర్వలోకాశ్రయ, విష్ణువర్ధన, విజయాదిత్యాది విశేషనామములు గలవారు. అందువలన వేంగీ చాళుక్యశాసనములం దెలుపబడిన మొదటి విజయాదిత్య, విష్ణువర్ధననామములు బాదామి చాళుక్యులలో మొదటిపాలకేళి పూర్వులలో నెవరికైన బిరుదుములైయుండిన నుండవచ్చును. ఇంక వేంగీ చాళుక్యశాసనము లందుమాత్రమే త్రిలోచన పల్లవయుద్ధము, చాళుక్యరాజ్య సంస్థాపనము ప్రస్తావించబడుటచేత నొక్కవిషయ మూహించుట కవకాశముకలదు. వేంగీచాళుక్యులకు మూలవంశీయులైన బాదామిచాళుక్యులలోని మొదటిపులకేళి పూర్వులు తమ చాళుక్యరాజ్యమును దూర్పుగవ్యాపించజేయఁ బ్రయత్నించియుండవచ్చును. అప్పుడు కృష్ణానదికి దక్షిణభాగమున దక్షిణాంధ్ర ప్రాదేశమున పల్లవులు పరిపాలించుచుండి యుండవచ్చును. రాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ బ్రయత్నించు చాళుక్యులకు, ప్రాదేశాధిపతులైన పల్లవులకు సంఘర్షము కలిగియుండును. కృష్ణానది కుత్తరభాగమున వేంగీదేశమును క్రీస్తుశకమేడవ శతాబ్దమునకు పూర్వము శాలంకాయనులును విష్ణు కుండినులును, కృష్ణకు దక్షిణభాగమున పల్లవులును బరిపాలించినట్లు మనకు

దృష్టాంతమే కలదు. క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దారంభమున చాళుక్యులు విష్ణుకుండి ప్రభువులను జయించి వేంగీచాళుక్య రాజ్యమును స్థాపింపక పూర్వమే దక్షిణమునుండి ప్రాదేశమునఁ దమరాజ్యమును విస్తరింపఁ జేసికొనఁ బ్రయత్నించిననియు, సతతసందర్భమున చాళుక్యులకు పల్లవులకు సమరములు సంభవించెననియు, మొదటిమాఱు పల్లవులే జయించినను చాళుక్యులు అతికష్టముమీఁద నైనను కడఁ మండలమునందలి ముడివేము (ఇప్పటి పెద్దముడియము) వఱకు రాగలిగిననియు, పల్లవులతోడి యుద్ధమున నోటువడి ముడివేము ఆగ్రహారమున వారు కొంతకాలము తలదాచుకొనిరనియు, ఏదఁగొంతకాలమునకు మఱల విజృంభించి దక్షిణగాంగాది రాజ్యములను జయించిననియు, త్రిలోచనపల్లవ సమరము పూర్వదేశమునకు సంబంధించిన గాథయగుటచే పూర్వచాళుక్య శాసనముబందు మాత్రమే కన్పట్టుచున్నదనియు నూహించుట సమంజసము.

చాళుక్య విజయాదిత్యునితోఁ బోరినవాడు త్రిలోచనపల్లవుడని చాళుక్యగాథ తెలుపుచున్నది. ఈతనికి ముక్కంటిపల్లవుడనియు, పల్లవ త్రినేత్రుడనియు, త్రినయనపల్లవుడనియు, ముక్కంటి కాడుపెట్టియనియు పేళ్లుకలవు. కాడుపెట్టి, కాడవరాయర్ - మొదలగు పదములు 'పల్లవ' నామాంతరమునంబరగు కడయార్ పదమునుండి పుట్టినవి. ఈ త్రిలోచనపల్లవుని శిలాశాసన మొకటి గుంటూరు మండలమునందలి బాపట్లతాలూ

కాలోని ఉప్పటూరు గ్రామమున గలదు. అందు త్రినేత్ర పల్లవత్యోతలేశ్వరుడు గంగానదీతీరమునందలి అహిచ్ఛత్ర పురమునుండి యాజ్ఞవల్క్యస్వయంబుగ వేయిమంది బ్రాహ్మణులను బిలువనంపి వారికి అర్ఘోదయ మహాపుణ్యకాలమున లవణపుర గ్రామము (ఇప్పటి ఉప్పటూరు) నగ్రహారముచేసి యొనఁగెనని కలదు. ఈవిషయమునే తెలుపు త్రినయనపల్లవుని తామ్రశాసనముకూడగలదు కాని యీ తామ్రశాసనము విజయనగరరాజగు విజయభూపతి నాడు చెక్కబడినదని గొర్నమెంటు శాసనశాఖవారి యభిప్రాయము. ఇవి తక్కు ఇంక నీ త్రినేత్రపల్లవుని శాసనము లేవియుఁ గానరావు. ఈతనిని కరికాలచోడుఁ డోడించి నట్లు గాథలుకలవు. పల్లవులలోనివాడగు రెండవస్కందవర్మకే త్రిలోచనపల్లవ నామాంతరముకలదనియు, సీతఁడు క్రీస్తుశక మాఱవశతాబ్దములోనివాడనియు గొందఱి మతము. క్రీస్తుశకము పండ్రొండవ శతాబ్దాదిని ధరణికోటను రాజధానిగ నేలిన కోటవంశీయులు తాము 'త్రిమత్రినయన పల్లవ' నామాదాసాదిత కృష్ణవెణ్ణాకానదీ దక్షిణపట్టహస్తావసీ పల్లభుల'మని చెప్పుకొని యున్నారు. వెలనాటి చోళుల పూర్వజైన మొదటి మల్లరాజు త్రినేత్రపల్లవునితో స్నేహము చేసికొని దక్షిణదేశ దిగ్విజయమునకై బైలుపెడలి, గాంగ, కళింగ, వంగ, మగధ, అంధ్ర, పుళింద, పాండ్యదులం జయించి పట్టహస్త జగతి(అఱువేలనాడు)ని సంపాదించి ధనదపురమును రాజధానిగఁ జేసికొని పరిపాలించినట్లు

వెలనాటి చోళశాసనములందుఁగలదు. వీటి నన్నింటిననుసరించిమాడఁగా త్రిలోచనపల్లవు డను పేరుగల ఒకపల్లవరాజు నిజముగా ఉన్న ను లేకపోయినను కృష్ణవేణ్ణానదీదక్షిణ షట్ప హస్రావనిని చాల పురాతనకాలమునుండియు పల్లవులు పరిపాలించుచుండినట్లును, పల్లవుల నోడించి ఆదేశము చాళుక్యు లేలినట్లును, అటుపిమ్మట వరుసగా దానిని ధనదుపుర ము రాజధానిఁజేసికొని వెలనాటిచోళు లును, అటువెనుక ధరణికోట రాజధానిఁ జేసికొని కోటవంశీయులును పరిపాలించి నట్లును, పల్లవు లేలిన దేశమును జయించి చాళుక్యులును, చాళుక్యరాజ్యము క్షీణదశకు వచ్చుచున్నతరి స్వాతంత్ర్యమును వహించి వెలనాటి చోళులును, కోటవంశీయులును రాజ్యమేలిరి గనుకనే పూర్వచాళుక్యగాథ యందు త్రిలోచనపల్లవ సమరప్రసక్తియు, వెలనాటి చోడశాసనములందు త్రినేత్రపల్లవ స్నేహప్రసక్తియు, కోటవంశ బిరుదములందు త్రినయనపల్లవ ప్రసాదాసాదిత రాజ్యవైభవ ప్రసక్తియుఁ గలిగినట్లును ఊహించుట సమంజసము. అది యటుండ నర సారాపుపేట తాలుకాయందు కోటప్పకొండ లోని యొకశాసనమున వెన్నయభట్టసోమ యాజి పేర్కొనబడియున్నాఁడు. ఈతఁడు త్రినయనపల్లవుని ఆస్థానపండితుఁడైనట్లును, మహావాది మదేభసింహుఁడనఁబరగిన గొడ భట్టును జయించి గిరిపశ్చిమదేశమున “ఆరా మలేఖావృతమైన ఇట్టలూరును” త్రినయన పల్లవునినుండి పడసినట్లునుకలదు. ఈ వెన్నయ

భట్ట సోమయాజియు, పూర్వచాళుక్యగాథ యందలి విష్ణుభట్టసోమయాజియు నొక్కఁడే యని నా నమ్మకము. ఇరువురునుగూడ త్రిలో చనపల్లవుని కాలమునందున్నవారే. త్రిలో చనపల్లవునిచే నిహతుఁడైన విజయాదిత్యుని మహాదేవిని సంరక్షించిన విష్ణుభట్టసోమ యాజి ఆపల్లవభూతి యాస్థానపండితుఁడగు వెన్నయభట్ట సోమయాజియేయని నిశ్చయిం చుటకు సంశయింపఁబనిలేదు. ఓడింపఁబడినది తనయాశ్రయునిచేతనైనను విష్ణుభట్టసోమ యాజి కరుణారసార్ద్రహృదయుఁడై విజయాది త్యుని మహాదేవిని సంరక్షించి యుండును. అందువలనపైగాథ నలన దేవుఁడగినసారాంశ మేమనః

౧. చాళుక్యులు దక్షిణాత్యులు : వెళ్ కులసంజాతులు.

౨. చాళుక్య శాఖలన్నియు బాదామి చాళుక్యమూలపంశమునుండి విస్తరిల్లినవి.

౩. చాళుక్యులు సూర్యవంశజులును కారు; చంద్రవంశజులును కారు: అగ్నికుల క్షత్రియులును కారు.

౪. చాళుక్యరాజ్యమును దక్షిణాపథ ప్రాగ్దేశముల వ్యాపించియుఁ బ్రయత్నించిన కాల మున కృష్ణానదీదక్షిణషట్పహస్రదేశము నేలు చుండినవారు పల్లవులు. కృష్ణానది కుత్తరమున చాళుక్యులకు విష్ణుకుండి ప్రభువులతోను, కాళింగులతోను ఎట్లు సంఘర్షము సంభవించెనో అట్లే అంతకుపూర్వము చాలకాలముక్రితమే కృష్ణాదక్షిణదేశమున వారికి పల్లవులతో సంఘర్షము సంభవించెను. తుట్టకుదకు పల్లవులను జయించి చాళుక్యులే కృష్ణానదీ దక్షిణదేశమును గూడ పాలించిరి.

కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావు గారు

బి. జామనా గారు

మంత్రిభాస్కరయశోమహిమంబును బిరాన, సాధించిన వదాన్యచక్రవర్తి
కవిగజముల నేలగా బునర్భవుడై విరాజిల్లు శ్రీకృష్ణరాయమూర్తి
శత్రుకోటికి గర్భశల్యమై తనరి శిరాన కీరీటంబు లేనిరాజు

ఘనతపఃపరిపాకమున భారతాంగుల, కడుపారఁ గన్న యఖండభోగి
గీ. వేంగిరాజ్యాటవీచరదీప్తిమసింహ, మక్కటక్కట సత్యవో లన్వయాభి
రాజబింబము గున్నేశరాయవర్మ, ఉత్తమించెను దాతృత్వ మస్తమింప.

నీ. తనపోషణమున వృద్ధి గాంచి యుచిన, చిత్రలేఖకులకుండె యలనేర్చు
తననూదరమున శస్త్రంబైన సత్కవి, ప్రవరు భావప్రపంచగరిమ
తనసాయమున నాటుకొని తేజముగన్న, నటవిగాయకసారనైపుణంబు
తనదానపటిమఁ దృప్తినిగొన్న సకలయాచకమనోవిస్ఫుటాశాబలంబు.
గీ. అలయఖండగోదావరీజలతరంగ, ఘోషణంబునఁ గలసి దిక్కుంభిగములు
సీధునెడమునఁ గన్నీరు చిలుకరింప, నంగలార్యేడునమ్మ! యోయాంధ్రమాత!

శా. నీ కేపుత్రవతంస మిష్టుడయి శాంతి గూర్చునో వాని కే
దో కాలాంతముసంభవించి చను నయ్యో! తల్లి! నీకర్మమే
మోకానీ హృదయంబు భిన్నములు గాదో, గర్భశోకంబు నీ
కాకల్పాంతము నిల్చుచో, భరతమాతా! యెంతదౌర్భాగ్యవే.

శా. నానానాటకసంఘరాజములకన్న మిన్నగాఁ జేసి య
ట్లానందించిననాయకుం డకట దేవావాసముం జేరె న
మ్మా! నీ విష్ణుడనాధవైతివి గదే యాభోగ మామంజుల
శ్రీ నీకుండదు భర్తతోడనె చనెఁ జింతామణీసంఘమా !

శ్రీశేషలైస శ్రీయుత సత్యవోలు గున్నే శ్వరరావుగారు
రాజమహేంద్రవరము

హేరక్లెజ్- (లోహవిగ్రహము)
మెర్క్యురీయను రోమక దేవతనుబోలిన
యొక గ్రీకు దేవత.

స్కాఫ్లాజి ఆరి గూడ్ని (శిలావిగ్రహము)
ఈమె యొక గ్రీకు పౌరాణికసతీమణి.
కోముపట్టామునందలి వాటికనుభవనమున నీవిగ్రహమున్నది.

లే ఆకాను అను ట్రోజను పురోహితుడు అతని యిద్దరు కుమారులు: (శిలామయము).
వీ రొక మహనీయదేవాలయము సవిత్రము గావించినందులకై వీరిని సర్పములు
చుట్టఁ బెట్టుకొని బాధించుచున్నవి. శిల్పవైఖరి హృదయ విదారకమగు భావములను
స్ఫురింపజేయుచున్నది. ఈవిగ్రహము రోమునందలి వాటికనుభవనమున నున్నది.

ప. వేంకటరంగయ్య గారు, బి. ఏ., బి. యల్.

జగద్గురు శ్రీశంకరాచార్యులవారు “ద్వాదశ లింగ స్తోత్రము” అను శేష పంచదశం శివశేష్త్రముల స్తుతించి యున్నాడు. ఈ స్తోత్రము శాంగిక గ్రంథావళిలో సమగ్రముగా పరిపూర్ణముగాను, బృహత్ స్తోత్ర వత్సావలీలో స్తోత్ర గ్రంథములగుననియు, అందుకు కొలువొందిన పాఠభేదములున్నను మొదటగాను అన్నిటను విషయ మెక్కితీగనే కనుపరుచున్నది. ప్రాయముగ మన దేశమునందు పఠింపబడుచుండు దేవతా స్తోత్రములు శ్రీశంకర విశిష్టాచార్యుల గ్రహీతవహుమన్నులి. ఆనందుసామాధిల ప్రతీతి గలవిన్నియు పర్యవసానములను పహాసయాలతో బ్రహ్మచర్యబడి యుండునలవు. అలాలు గామున్న వానికి సర్వత్రాంగీకారము లభింపజేయు. వేదములకు ఆధిపత్యముం జూరకులకు ముఖ్యులను కొన్ని వైదిక ప్రక్రియలను భక్తిరంగులమునం నిర్మింపను నొక గూఢమున ప్రవృత్తియు గోరమున గలిగియుండుటతోటి సమష్టియందు భాగశీయుల కేవలార్చియను సాధనము లభియగుచున్నది. ఈ సంకల్పమునే రాధాగూఢముగ్నిగాగు ఘంపెంటుతో యంచునట్టి ఆఫ్ ఇండియా” యను బహుగ్రన్థంజనమున గ్రంథము నొకదాని ప్రాసించి యున్నాడు.

అయితే ఏదేశప్రాంతస్థముగల గ్రంథములకు సాధ్యతాకింపాని ప్రతిష్ఠలు గలుగుట కొరకై యజ్ఞాతకీర్తులకు కవులు శంకరాదుల కర్మత్వము వానికంటగట్టి వాని వ్యాపింపజేయుట గలవని చెప్పుట కేరలు సాహసము గాదులను. భాగవతము వ్యాస ప్రోక్షముగాదనియు, బోవదేవుడు దాని రచించి వైయాకానికముజేసెననుటయు, అధ్యాత్మరామాయము నొక యతీత్యరులు రచించి విశ్వావిద్రప్రోక్ష మనిపించిరను

టయు, మారసంగింప విద్యాగ్రన్థకర్తవీరమేకాని ఆర్షము గాదనియు, ఇట్టివిసంహారములు అనాదిగ నున్నవి.

ఇట్లనే స్తోత్రకర్మత్వవా సత్యవిచారమునను గొన్నిట సంశయ మంగరించుచున్నది. బంగాదేశమున జనపాదావ్యాపనమునందు సరించుచుండు గంగాస్తోత్ర ముంజి గలను. దానిని సర్వాభిలాష్ అను పహమ్మ దీయగ్నిహు కవింజనాల యపటిశోధనలు చెప్పుచున్నాడు. కొందరు దీని శంకరప్రోక్షముగ గణించుచున్నాడు.

ఇత్యాదిషయముల బరిశోధించి కర్మత్వ నిర్ణయముల జేసి సర్వగ్రంథముల బ్రచురించుట కొక పరిష్కృతముగ్నిగా గావలయున్నది. ఇట్లు పరిష్కృతము నకు వలయావిచ్ఛేదము ప్రతిభక్తును వీరిలకును ద్రవ్యసంపదనము యాంధ్రదేశము పేటయన జెల్లదు గాని శేఖరుడై నిలుచు క్షిణు మృగ్యవన తంరవ్య మనరాధశరం.

ప్రసిద్ధిపేషయమున ద్వాదశలింగస్తోత్ర కర్మత్వమున సంశయ మగపడలేదు. శ్లోకగర్భవిషయములబట్టి చూడ నది ప్రాచీనప్రశస్తములయు కొంతవఱకు అర్వాభిమతము ఆధునికలకు దెలియనివిగ నున్నవి. ఇందుగల విశేషముల నాయాపట్టన మూడను.

నిసారాష్ట్రదేశే సమధామికా శేష్యోతిర్మయంబంధకా నంసమ్, భక్తిప్రదానావ్యున్నతావతారం సోమ వాధిం శరణం ప్రసచ్చి.

ఈశ్లోకమున సోమవాధిత్రేయమంటలి శోభ్యోతిర్మయలింగము స్తుతంపబడియున్నది. విగ్రహద్రోహి సుజనీపహమ్మను సుందెత్తివచ్చి భ్యంసముచేసినసోమ వాధ మిదియే. శ్రీశంకరాచార్యులవాగ్దావాలు ౩౭

శ్రీమన్మొదటి ప్రభుత్వముల ప్రాంతం ఏదీ తెలుసుచున్నది. గుజరాత్ ప్రభుత్వము తరువాత బాదాపు 200 సంవత్సరముల నాటివాడు. సోమనాథేశ్వర మిపుడు ఘూర్జరమండలమున నున్నది. శంకరుని కాలమున ఆదేశమిచ్చియు సౌరాష్ట్రమున జీరినది కాబోలును. పశుధానికాశమనది శేషముండుటచేర జలభాగ మెక్కువగను స్థలము కొలదగను ఉండునోట (Peninsula) సోమనాథాలయము కట్టబడినట్లు తోచుచున్నది. ఈశ్వరము స్వత్ర ప్రసిద్ధమై చరిత్రాంకితమయి యున్నది. దీనిస్థానమున గూర్చిన పండియ మేమియులేదు.

శ్రీశైలశృంగే విని; ప్రసంగే శేషాద్రశృంగేఽపి సదా ససంతం, త మన్జునం మగ్ధిశ్చుశ్చ మేనం ననామి సంసారసముద్రసేనుమ్.

దీనిలో గొంతనుగనుట; కొంతవృత్తసాగ్ధ్యముగ నున్నది. సోమనాథమునంది శ్రీశైలము విశేషగురముననున్నను ఆచార్యులవారు శంకరాచార్యులకమున శ్రీశైలవాసియును శ్రీమల్లికార్జునుని స్తుతించియున్నారు. శ్రీశైలము సభిష్ఠించియుండునది శ్రీమల్లికార్జునుని ప్రసిద్ధముగ నున్నది. “శేషాద్రశృంగేపి సదా ససంతం” యనుటలో కొలన సంశయ మున్నవనుచున్నది. శ్రీశైలముమొదలు తిరుపతివరకు హృదయించియుండు సర్వశ్రేణికి శేషాద్రపర్వతములు అను వ్యూహము గలదు. (Seshadri hills) అందునను తిరుపతియుండుభాగము శేషునిశిరోభాగమని చెప్పబడగలదు. శ్రీనందేశ్వరుని శేషాద్రవాసుడని జనులు నుతింపుచున్నారు. శ్రీమల్లికార్జునుడును శేషాద్రశృంగేఽపి సదా ససంతం యనువిశేషము నిందుబొంది యున్నాడు. శేషాద్రశృంగము తిరుపతియే యనునెడల అం దభిష్ఠించియుండు దేవత శ్రీమల్లికార్జును డవలయు. తిరుపతికొండలమీద శ్రీనందేశ్వరులు ఆదివరాహస్వామి లోనగుమూర్తు లుగలతే కాని శ్రీమల్లికార్జును డవలయున్నటులు యాధునికప్రచారము లేదు. శ్రీశంకరాచార్యుల వారీషయమున పారవశిరా యనుట సాహసాతిశయ మును. శంకరాచార్యులకాలమున నందు శ్రీమల్లికార్జును డుండి తరువాత కొంతకాలమున కాయాలయ ముత్పన్నమయినటుల జనశ్రుతియు లేదు.

అతాసుమున శ్రీశంకరాచార్యుల సమర్థింపవలయుననిన నొక్కజే మాగ్ధ్యమోచుచున్నది. బహుశః శ్రీశంకరాచార్యుల కాలమున కీతిగుపతికొండమీదనుగా ని తైన మూర్తిగనుండును. ప్రాచీనాచార్యులలో నొకగునవేయాచార్యులు తిరుపతికొండపై దేవునిహరిహర చిహ్నములు రెండును గల స్వరూపముగ ననుభవించిరి. ఈ అంశము వేయాచార్యుల ప్రొక్తమగు తిరుగ్గండేక అనుగ్రంథమున గలవట. హరిహరరూపవర్ణనాప్రకరమున యశఃకాయాలవ టి. గోపినాథరావుగారు రచి “ఇండియన్ ఏకానోగ్రాఫీ” యనుగ్రంథమునగూడ నీవిషయ ముదాహరించియున్నారు. వేయాచార్యులకాలము క్రైస్తవశకము 700 ప్రాంతమనికొందరు జెప్పదురు. క్రై. శ. 700 గా నిండు. అంగీకరియుండు గానిండు. ఈయన కడుప్రాచీనుడు. పరమవైష్ణవభక్తుడు. బహుశః శంకరాచార్యులవారింజె ముందువాడుగ నుండునట్లును. ఈయన యావిగ్రహము లోని తైవగిహ్నములగూడ బాచి శివశేషమిష్టిమలగు జటాకిరీటములను, శూలదక్రాదులను జంటలుగ నర్పించి యున్నాడు. తిరుపతికొండలను వృంశశైలవను నామము అనాదిగ గలవని పుణ్యోక్తిగోపినాథరావుగారు రచి గ్రంథమున వ్రాసియున్నారు.

శ్రీవేంకేశ్వరులు శివుణం విష్ణువా యనునొప్ప సంహేపము శ్రీరామానుజులవారి కాలమునగూడ గలిగి రత్నంజేసానిర్మయమునక గొప్పసభ జరిగి, వాదము జరిగి, శ్రీరామానుజులవారి ప్రార్థనానుసారముగనో యుపా యాంతరముననో ఆవిగ్రహము విష్ణుమూర్తిగూహనింపబడిన దనుగాన ప్రసిద్ధముగ గలదు.

శివశేవులపోరాట మిటులుండ శ్రీనందేశ్వర మూర్తి పుగుమచింబముగాదనియు శక్తిస్వరూపమనియు అందువలననే శుక్రవారాభిషేకములు శరన్నవరాత్రులు బ్రహ్మోత్సవము లోనగు శాక్త్యంతరత్రము లనుష్ఠింప బడుచున్నవనియు, నూరదేశాగతు లాదేవుని “బాలాజి” యని ప్రీతిపర్యాయముగ బలుకుచుండుదురనియు గొందఱును, మజిలొందలు ఆవిగ్రహము శ్రీసుబ్రహ్మణ్య స్వామియనియు, రెచ్చిహ్నులు కొన్ని యిందుగల వనియు ఈ నాటికిని జెప్పచున్నారు. గ్రంథవిస్తరభితిచే నీవిషయ మింతట ముగింపనగును.

“శేషాద్రి శృంగేషి సదావసంతం” అని శ్రీ మల్లికార్జునుని శంకరాచార్యులవారు స్తుతిండుటలో సారపాశేమియు నుండబాలని శిష్యులకు బాలు సాగనసామగ్రి నూచింప బడినది. శంకరాచార్యులవారు శేషాద్రి శృంగప్రశంస చేయుటలో “అపి” యను సముచ్చయమును బ్రయోగిండుట మాత్రమే కాక “సదా” యను విశేషమును గూడగలిగిరి. ఆచార్యులవారికాలమునగూడ సందేహము గలిగి యిన్ని వారమునకై వార్లు “అపి” “సదా” యనుప్రయోగములచే అవధానము చేసినట్లున్నది.

ఇతని నికారము వినితావతారం ముక్తిప్రదానానంద స్వజ్ఞనానామ్, అకాలవృత్త్యో పరిరక్షణార్థం వందే వహాకాల వహం సురేశమ్.

అవని యుజ్జయినికి నానాంధరము. ఉజ్జయిని యంగు మహాకాలుడను డేరిగల శివస్వరూపముండుట ప్రసిద్ధవిషయము. ఈదేవునే వహావీ భవభూతి యుర్ధరామచరిత్రమునందు కాలప్రియ నాగుడని స్మరించుచున్నాడు. “అకాలవృత్త్యో పరిరక్షణార్థం” అనుటయందు మార్గంఁడేయ చరిత్రముకాక స్థానిక గాన యెద్దియైన నుండునేమో విచారించవలయు.

క కావేరికానర్మపయో పవిత్రే సమాగమే సజ్జనతారణాయ, సజ్జన మాంధాత్మపురే వసంతం ఓంకార మీశం శివమే విదే.

ఈ యొంకార తేత్రమునకే అమరేశ్వరమను నానాంధరము. ఇది ఖాంధ్యాజంక్షనునకు సమీపముగ మోర్టలో అనుష్టేషను చేరుచున్నది. ఈతేత్ర ప్రసంగ మున నొకగొప్పవిషయము దేలుచున్నది. ఈతేత్రము “కావేరికానర్మపయో సమాగమే” యున్నటుల యాచార్యులవారు పదేశించినారు. ఈకావేరిక్షణజిల్లాలలోని కావేరి కాగలదా యను విలర్కము పుట్టుచున్నది. అరవ జిల్లాలలోని కావేరియనడవి దీనికిని నర్మపకును సమాగమము దురూహ్యము. దేశకాలజ్ఞాడగుశంకరు డిండొక ప్రమాదమును గావించెనాయనుటయు మహాపచారము. ఈవిషయమును విచారింపగ నర్మపకు కావేరియనునొక యుపనది యున్నటుల స్పష్టముగ దెలిసినది. ఈరెంటి సమాగమస్థానమున నొంకారతేత్ర మున్నట్లు.

దక్షిణజిల్లాలలోని కావేరికి నామసామ్య పెట్టుకొనిన చనువిచార మిటు యప్రస్తుతముకాదు. క్రింద రానున్న అయిదవశ్లోకములోని వైద్యనాగము, ఆరవ శ్లోకములోని నాగనాథముగూడ ఈమీమాంసకు విషయములపదున్నవి. దేశచరిత్రములంగు ఆగృలపబడు బాతివారు (వారు యిప్పటిచాతుర్వర్ణమువారే కానిండు లేక వారిలో బ్రాహ్మణులయొక్క పూర్వీకులే కానిండు) పశ్చిమోర్ధరములనుండి భరతఖండము ప్రవేశించి క్రిమి క్రిమముగ సింధునదిని దాటి గంగాయమునాపరి సరములజేరి క్రమక్రమముగ దక్షిణభాగమున బ్రవేశించి రని చెప్పబడియున్నది. వీరిలో నొకతొయమువారు నర్మదా కావేరీతరముల గొంతకాలము నివసించి యచ్చట ఆశోగ్ధృతిలు చక్కగ లేనందున చాయగ దక్షిణము నకు బోయి షోయి దక్షిణకావేరీతరముల జేరి యానది పరిసరములు రమ్యములుగను వాసయోగ్యములుగను యుండుటచే నచ్చట విడిచి స్థిరావాసములు గలన్నియొని పూర్వ పునర్వదాతీరములందుండిన యభిమానముచే ఈనదికిని కావేరియను నామము పెట్టుకొనియుండును.

లోకమున నెచటగాని యొకదేశముననుండి మరియొక దేశమునకు నిలసపోయినవారు ప్రాతనివాసస్థళముల కేర్లనే క్రొత్తనిస్థలము బెట్టుకొనుట లోకప్రసిద్ధము. ఉదాహరణములు గావలయునటల క్రిటిషు ద్వీపముల లోని గ్రామనామములన్నియు యుపై తెను ప్రేట్సులో జూడగలను. కావేరీ తీరవాసు లనేకులు నెల్లూరికివచ్చి యవటిపినాకినికి త్రోవ నడుగుచు కావేరీనే స్మరించు కొనుచు కావేరికి త్రోవ యెటులనున్నదని యడుగుట గలను. ఇటులనే కృష్ణానదితీరపువారును నెల్లూరికివచ్చి “కిష్ట”కు ద్రోవ నడిగెదరు. ఇట్లు అభిమానములు మనుష్యసామాన్యమునకు సహజముగ నున్నవి. వీనికి పూర్వపక్ష సిద్ధాంతము లక్కరలేదు.

కావేరినర్మదలలో సముద్రగామినియు మహానదమును నను నర్మప కేరేపెట్టుకొనక దానియుపనదియగు కావేరి కేరు కేలయూర్ణిత పరమకొనిరను ప్రశ్న పుట్టవచ్చునుగాని యిట్టియూహలకు సమర్థాములును కారణములును అసంతోషముగ నుండును. నర్మపగాక గంగానిగాని సింధువనిగాని యేలమిలుకలే చనవచ్చును? ఈ

అనవసాసితికి దేలును. కావేరి సర్వభలలో కావేరి
రమ్యతరముగను సౌఖ్యతరముగను ఉండినది గాబోలు.
కారణమేమయినను శేరిలింగంపల్లి నున్నది.

మనకావేరికి వేరుపెట్టినవా రొకప్పుడు నవ్వుదా
తీరముల నుండివారనుట కొకనిన్నాన పగవడునున్నది.
అరవదేశములోని వంశవలను ద్రావిడ శాస్త్రాన్ని తెలిసిన
వంశదేశవంశములు, తెకదేశవంశములు అని రంశాశాసనాలు
గలవు. “వంశము” యనుదానికి “యుక్తము” అని
వ్యుత్పత్తి అరవవారు చెప్పినట్లున్నది. ఈయన రంశా
వారిలో ముందు దక్షిణమున జీవనమును బహుశః తెకదేశ
వంశములు అని పిలువబడిరి కాబోలు. తెకదేశుల దక్షి
ణము. ననుకొనినవారు వంశదేశవంశము అయిరి గాబో
లును. అనగా ముందుచెప్పినవారు దక్షిణమునందు ననుకొ
నారు ఉత్తరమునందు. “వంశము” శబ్దము ఉచ్ఛ్వాసమున
గోలుపొయి మాతృభాషను పొందునది. ఉత్తరమునందు
గతుయందు మాతృభాష రక్షింపజేసి నున్నందున అరవము
లకును అన్వయింపగలరు. తరువాతను ద్రావిడ యుక్త
రానివారుగారు. జ్యోతిషము యందును చేయుగం?

వంశము లూకానొకప్పుడు తాము సర్వదావనీరముల
నుండినదాని మరునాక రేము నిత్యసంధ్యాసంధ్యమున సర్వ
సమదనము స్మరింపగల గలరు. వాని సంస్కృతలో జ్యో
కము పఠింతురు:—

“సర్వదాయై సమం ప్రాతః సర్వదాయై సమానః,
సమోఽస్తు సర్వదే రుక్త్యంత్రాహివం వివిధర్షయః.”

బహుశః వీరిప్రార్థనలు సర్వదాహీనములలో
యిరవులు గుడిర్చికొనినకొంతకాలమున కప్రదేశము పెం
సర్వభూయిష్టమై వానయోగ్యము గావించునది గాబో
లును. ‘కవేరీస్వావర్త్యంత్రీ’ కావేరీ యను నుచ్ఛ్వాసము
కావేరికి ఈకావేరికగూడ సరిపడగలరు. కావు + వీరి =
కావేరి యను నొకయుచ్ఛ్వాసము సౌఖ్యముగ నున్నది.
కావేరీసీళ్లు కావుపర్వముగిగిరుండుటచే కావేరీయనదని
కొందరు చెప్పవచ్చును. ఇదియుస్వాభావికముగ నేయున్నది.
కృష్ణా యమునానదులు పర్వప్రాధాన్యము గలవి. బ్లూ
నైల్ (Blue Nile) వైట్ నైల్ (White Nile) యను
పేర్లు గవనింపును.

ఇవంతయు నిటులుంటే మానవజీవితకావేరికి పౌరా
ణికసామము “మరుకీవృక్ష” యని తెలియుచున్నది.
మరుకీవృక్షమే కావేరియనదని మనవజీవితకావేరి జన్మ
వృత్తాంతమునను సర్వరాసరముననే సంపూర్ణముల
కేగివలసియున్నది. మరుకీవృక్షమునందే “ఇనింమేగింగే
యమునే” ఇత్యాదులున్నవి. సుతంబవతు వైద్య
నగులలో నొకటి. అసిక్తి (Chenab) యను విల్లిస్తా
(Hydaspes or Jhelum) కలసి ప్రసరింపవలసిజేగని
రాధా ముఖముననే రంగిరంగమున జెప్పినట్లున్నది.

శంకరాచార్యుని మున కావేరి కీ చిహ్నించుచున్నయు
తేటయి సర్వకోపనదీప్య మంగీరింపవలెను.

కావేరి సర్వభలసంగతున కింతోక ప్రమాదమును
జూపవచ్చు. కలఃతాపైకొట్టబడు నుండి పొర్లిటా
న్మామునూ రిగారు వ్రాసిన నీకొంటు.ఇండియా
హిస్టరీలో అంశిక (Ancient Indian Historical
Tradition) అనుగ్రంథమున కావేరిసర్వభల ప్రశంస
ప్రభుకృష్ణ సర్వభల కావేరియనదనియువనది యున్న
ఉల్లసప్రమా ముగి జూపబడినది. ఉపనయనమును
ఈకావేరి యన రమణమృతే విరాజిల్లుచున్నది. ఈమె
యనవాక్యము ననుమరాలగు బాట్ల కావ్యవజ్జరాజు
జహ్నువిభౌర్యయ్య యునవాక్యము తాపనశమున నెందర
సర్వభల గూడినది.

౫. పుణ్యార్థరే పారశక్తికాధానే సదాశివం లింగిబా
సమేరిమే, సుంసుంరాధాపాదపద్మం శ్రీవైద్య
నాథిం సరితం సమామి.

౬. ఆచార్యసంక్షేప సంగీత రత్నావళి. తంగం వివిధశక్తి
భాగ్యం, సర్వభలము క్షేత్రపరమిత మేకం శ్రీనాగ
నాథిం శివం ప్రపద్య.

ఈ శ్లోకద్వయమున వైద్యనాథ నాగనాథ శ్రీత్ర
ము రంగున వ్యాఖ్యానము సజేయమవును. అయినచ
శ్లోకమున జెప్పబడిన వైద్యనాథ శ్రీత్రము పూర్వోక్త
భగమున పారశక్తివస్తుశక్తివస్తు నున్నటల శంకరులు
చెప్పినట్లున్నది. పరబ్రహ్మము వైభావ్యగారంబిడు
ప్రేమైతే తేవోగో హింకలి ప్రేమకు 17 మైళ్లదూరమున
నున్నది. పుణ్యార్థరసని సర్వీర్యము చేయబడి
యందుచుండే అరవశ్లోకములోని నాగనాథ శ్రీత్రము

సపేక్షించి ఈవిశేషము చెప్పబడినటులున్నది. నాగనాథతేత్రము వై నైద్యనాథమునకు ఇరువదిమైళ్ల దూరములో నున్నది. దీనినే అవుంటా నాగనాథమనియెవరని తెలియుచున్నది. “ఆమద్ద” విస్తృతి “అవుంటా” యని తోచుచున్నది. నైద్యనాథమని పేరుగల తేత్రము లనేకస్థలములలో నున్నవి. నేసాలప్రాంతముల నొకటియు, కలఃత్తా సమాపమున నొకటియు, తింజావూరు జిల్లాలో నొకటియు గలవు. శంకరస్తుతమున నాగనాథముగాక పక్షిబిల్లలలో నొకనాగనాథ మున్నటని చెప్పుచున్నది. కానేరీన్యాయమే వీనికిని అన్వయించుచున్నది. మామూర్తికులు పక్షిబిల్లలలో నాటుకొనుకొని తాము పుణ్యము నివసించియుండు స్థలాభిమానముచే ఆతేత్రనామములనే యవలంబించి నెలకొల్పుచుండుచిరి.

2. సానంబ మానంబవనే సనంబమ్ ఆనంబంబం స్మారకంబంబమ్, వారాంసీనాగ మనాగనాగ, శ్రీవిశ్వనాథం శరణం ప్రసక్త్య.

ఇందు శ్రీకాశీవిశ్వనాథస్వామి సంబంధంబడియున్నాడు. కాశీగాక ఇంకొక వాచాంసీ యెచ్చట నైన యున్నటులు దేరియుటలేదు. అంతియకాక కాశీతేత్రమునకు సంకల్పగులలో “ఆనంబవనే, మాహేశ్వరానే” యని చెప్పుదురు. ఈశ్వోకమున “వారాంసీయు” “ఆనంబవనము”ను ప్రస్తుతింప బడుతుండిన ఈ విశ్వనాథుడే సజ్జెవామనో. నేకటగిరిలో నొక “కాశీవిశ్వనాథస్వామి” యే యున్నాడు. ఇంక ననేకగ్రామములలో విశ్వనాథాలయములు గలవు.

౩. యో డాకినీశాకినికానమాతే నిషేవ్యమాం పిశితాశే నైశ్చి, సద్విధి ఫీనాదపప్రసిద్ధం తం శంకరం భిక్షహితం నమామి.

ఈతేత్రము టెంగాం స్టేషన్ సమీపమున నున్నది. ఈమూర్తి శాకినీడాకినీ సమాజములలో నిషేవ్యమాణుడుగ వర్ణింపబడుచుండుటచే యుగ్రమూర్తిగ నుండును. అందుచేతనే ఫీనాదపప్రసిద్ధుడైయున్నాడు. ఈలింగార్చనమునండి నెడులు ఒలసావనే ఫీనానది యొనని కొండకు చెప్పదురు. ఫీమశంకరమూర్తి లీతేత్రముననే కాక యితరస్థలములందును గలరు. ఆచార్యుల

వారు ఈతేత్రమునే స్తుతించియున్నారు. ఈతేత్రము డాకా (Daca)గ యుండునప్పునా యను సమమానమున కవకాశము గలదు. అయితే డాకా (Daca) యందు ఘాతేశ్వరీదేవికి ప్రాశస్త్యముగలదు గాని ఘాతేశ్వర్యునికి లేదు. ఈవిషయ మింకను వివర్ణింపబడును.

4. శ్రీతామ్రపర్వీ జలరాశియోగే నిబగ్ధ సేతుం నిశిఃఖిల్వపత్రైః, శ్రీరామచంద్రే సమర్పితం తం రామేశ్వరస్థలం సర్వతం నమామి.

శ్రీరాముడు సేతువు నెచ్చట కట్టినదియు నిర్ణయింపవలసియున్నది. ఈశ్వోకము ననుసరించి తామ్రపర్వీజలరాశియోగమున సేతుబంధమునటని చెరియుచున్నది. సామాన్యజనశ్రుతియు లోకాచారమును సేతుబంధము రామేశ్వరమనదీప్రముఖుడైనటులు జూపుచున్నవి. అనటిలింగమునకు రామేశ్వరలింగమని పేరుండుటచే రామేశ్వరపక్షమే బలవత్తరమని వాదించవచ్చును. అయితే యిప్పటి రామేశ్వరమునకు తామ్రపర్వీ జలరాశియోగములేదు. తామ్రపర్వీ జలరాశియోగము తిరునల్వేలి జిల్లాలో గలదు. యాత్రికుల రామేశ్వరము రామనాథ పురంజిల్లాకు తూర్పున నున్నది. తామ్రపర్వీ సాగర సంగమమునకును ఇప్పటి రామేశ్వరమునకును సంబంధపడుటలేదు.

రామాయణ యుద్ధకాండ—సర్గ ౧౨ శ్లో ౭౪ నందు “చశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్” అని సేతువుయొక్క సొడవును నెబ్బలు జెప్పబడియున్నది. ఇందువలన కన్యాకుమారి మందిర రామేశ్వరదీప్రమువరకు గల స్థలమంతయు ఈ సేతువుయొక్క విస్తీర్ణమున కేరగలదు. అట్లయినను తామ్రపర్వీ జలరాశియోగమునొద్ద రామసేతు వుండవలయును. దీని సమన్వయము చేయుటెట్లు? శంకరవాక్కు—అమోఘము. వారి కాలమున భూజలముల స్థితులు ఈశ్వోకార్థమునకు సరిపోవు మండినని చెప్పినయెడ ఇప్పటి తామ్రపర్వీ ముఖద్వారమునకును రామేశ్వర దీప్రమునకును 1౬0 మైళ్ల పైబడినవ్యవధి యుండునచ్చును. ఈ రెంటిలో దేనికి స్థానస్థంశము గల్గెనో? ఆచార్యులవారు స్తుతించిన రామేశ్వరలింగము ఇప్పటి రామేశ్వరములోనిది కాదని యూహింపవచ్చును. రామునిసేతువు యిప్పుడు రామేశ్వరమ

కట్టబడియుండినయెడల వాల్మీకి షర్ణమున కిందుక భేద మగుచున్నది. నలనేతువు ఈ త్తరముననుండి దక్షిణమునకు వ్యాపించినటుల రామాయణమున గనుపడుచున్నది.

హరయో దక్షిణం పారం

గమిష్యన్తి సహగవాన్—యద్భ. ౧-౧౦.

ఒకామ రామో ధిర్యాత్మే

ససైన్యో దక్షిణాం దిశమ్—యద్భ. ౪-౨౪.

సాగరస్యోర్తరే తీరే

సాధు సేనా నివేశితా—యద్భ. ౫-౧౦.

ఇత్యాదుల విమర్శింపవలసి. మరియు సీతా స్వయం నముక్త నెడలిన వానరయోధ్యము “దక్షిణస్య సముద్రస్య సమాసా ద్యోత్తరాం దిశమ్” యని (కెమ్మి-ంధా. ప. 64. శ్లో. 4) గలదు.

ఈ వానరయోధ్యము నిర్వహింపఁబడినది నుండి బయలుపడలేనది.

వింధ్యా దుత్థాయ సంప్రాప్తం

జలధే స్తీర ముద్ధియమ్. సుం. ౩౫-౬౫.

తతోహి వన్యశ్చే గంతుం

దక్షిణో దక్షిణాం దిశమ్. సుం. ౧-౧౦.

ప్రవేదే హరికాన్తాలో

దక్షిణా దుత్థరాంశమ్. సుం. ౫౬-౨౫.

యేతు లత్రోత్తరే షరే

సముద్రస్య హహాబలా. సుం. ౫౭-౦.

దక్షిణా తీర ముదధే

గ్లంకా యత్రైవ సా పురీ. సుం. ౫౮-౪.

ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణవాగ్ధ్యములనుండి లంక సముద్రమునకు దక్షిణమున నుండినదియు రామనిబంధు ఈ త్తరముననుండి దక్షిణమునకు నడచినదనియు స్పష్టపడు చున్నది. లంక యిప్పడు రామేశ్వరపు క్రేన నుండిన యెడల సేనాపథము ఈ త్తరముననుండి దక్షిణము నకు పోయియుండదు. తూర్పుదిశకు పోయియుండ వలయును. అదిక్కునకు దడలినటుల వాల్మీకి చెప్పి యుండలేదు. మరియు కీర్తిమార్గలప హహామహో పాఞ్శాయ తిరువిశేషలూరు రామసుబ్బాస్థులవారు రచించిన రామనేతువినిర్ణయమును చిన్నగ్రంథమునను నులనేతు పథము ఈ త్తరదక్షిణములుగ నుండినదనియే

బహుప్రమాణపునస్సరముగ నిష్కర్ష చేయబడియున్నది. తామ్రపర్ణిజలరాశియొగము భిరతగుండుముయొక్క దక్షిణాగ్రముననే కలదు. భూగోళవిధానజ్ఞా లీన్వోకార్థమున సమాన్వయము చేయవలయును. హిందువులు ఏరేవున నిండుస్నానము చేసినను అదియే సేతుపుట్టపానుకొని

అదియే గినుమగ్న-టయనినంతస్పించి రామగనార్భముల నిమగ్నలోభించి ధ్యానించి స్నానమునకు ప్రకిమింతురు. ఈయైతిహ్యము నాశ్రయించుచు ఇప్పుడు రామేశ్వర మువ్వి నేతువు ఎంత కోవ యొకటి సముద్రమగ్ధమున గానెచ్చుచుండుటచేతను ఇదియే రామునిసేతువని పామర జనులు వాదించుచుండుచును. సేతుస్థాననిర్ణయము చేసి శ్రీ రామార్జునవారి శ్లోకమును స్థిరపరుపవలయును.

౧౦ సంహృది పార్శ్వేపి రతే రిమం రం గోదావరీతీర సవిద్రవశే, యస్త్వనా త్వారికజాలినాశః ప్రభా యతే ద్ర్యుంబజ మిశ మిషాః.

ఈ ద్ర్యుంబజ తేద్ర్యుంబ నాసిక సమూహమున నున్నది. నాసికాద్ర్యుంబముల, యాత్రీయులు గిరిమి కన్య గురు. ఈ తేద్ర్యుమిశ్రువ ర్థియును సింహాద్రి గుర్తింప నలగువాడైయున్నది. “సహ్యాద్రోష్ణే విమలే పసంరం” అని పాతాంబరము గలదు.

ఇది సింహాద్రియగుగాన సహ్యాద్రియగుగాన. విరాధుపట్టం సమూహమున నుండు సింహాద్రియు మాత్రము గాజాలదు. ఈసింహాద్రియగునెద్ర్యుంబజతేద్ర్యుంబుటల ప్రసిద్ధితగు. అంతియకాక గోదావరికిని ఈ సింహాద్రియుననుచు చాదాపు 15 ఆనాడుండును. గోదావరీ జిల్లాలో సేమాలనుండి వచ్చు బ్రాహ్మణయోధుడును గోదావరీలో వాసినున యెక్కొనుట కలిగియున్నను పరగ నానెడల మారమువారి కేసుట్టరికము గలుపవగదు. సింహాద్రియలోని మూర్తి శివుడూ విభీషణయను సం జేసమున కివకాశముగలరు. నిజస్వరూపము చుటంబర రహస్యమును బోధియున్నది. సింహాద్రియప్పనికి సంవత్సర మున కొనాడు గంధలేపనము నువ్వించి వెంటనే నూత్ని లేపనము నలచుదురు. యథాస్థి లోకమునకు వెల్లిడి గావండుటయే ఈలేపనోద్దేశమై యుండునా?

౧౧ సాహాద్రిపార్శ్వేపి రతే. రవంరం సంప్రాజ్యమానం సరితం మనీంబైరి, సురూపై ర్మత్త మహార గాద్యై కేదారసంజ్ఞం శివ మిశ మిషాః.

ఇది ప్రసిద్ధమున కేదార్వతేత్రము, హిమంతాస్థానమున నున్నది. దీనింగూర్చి వివాద పడియున్నది.

౧౨ ఏలాఫురి రహస్య శివాలయే లిప్తిక్ పనుల్లనంగం త్రిజగద్వశే శ్రీమై, సంజ్ఞా మహాకాద్యోన్మయభావం సదాశివం తం ధిమశేత్వగన్యైః.

(ధిమశేత్వమని “స్మృష్టేతం” అనిపాఠాంతము గలదు.)

ఈఏలాఫురి యనునదియే నిజము యీలాకా యెల్లొగా (Ellora) అని పిప్పబహుళము. ఇచ్చట “ఏలా” యను చిహ్నమున యున్నది. దుష్టాంశములములు (Cave Temples of Ellora) గూర్చి విరివ్ర గ్రంథములలో విశేషమున ప్రశంస గలదు. అనాదికాలము నుండి హిందూమతస్థానమున ప్రసిద్ధిచెందిన తేత్రములలో నొకటి యెల్లొగా ప్రశంసించిన నొకటి విహారముల శేషవశిష్టాని రహస్యశివాలయము చేయునుండిగో లేక జగదహరమున కొంతయునిజిప్తునుటలేక జగదున్మయం ననులచట పైదికానాథముల ననునదియే శివప్రతిష్ఠ చేయించిన నిర్ణయంపలవిగాదు. ఆనాగ్యులను కేత్రమునగూడ ప్రతిష్ఠాత్రముచేయుటనే నిది ప్రాచీనప్రసిద్ధి గలపరిత్రేత్రమున నుండును.

ఈ పండ్రెండుతేత్రములును ఈద్వాదశలింగ స్తోత్రమువలన ప్రసిద్ధిగాంచినవి కావు. శ్రీశంకరాచార్యులవారికాలమునకే యిది కడుప్రసిద్ధమునై యుంకినది. వైష్ణవులను సూర్యదేవిమిది దివ్యశివసతు లున్నటల వైశిష్ట్యమునను అనేకప్రాచీన పరిత్రేత్రములు గల వనియు నానిలో ఈపండ్రెండింటినే “ద్వాదశశక్తి ల్లింగము”లని లోకము కొనియాడుచున్నదియు రాధా కుమదముఖిగానును తనుగ్రంథమున కిది చేర్చిని యున్నాడు:—

సారాప్తే (1) మల్లినాథంప శ్రీతైలే హ్ని(2)కాష్ఠసమ, ఉజ్జయన్యాం (3) మహాకాలం ఓంకార (4) పంచరత్వకే. కేదారం (11)హిమవత్పృష్ఠే డాకిన్యాం(8)భీమశంకరమ్, వారాణ(7)స్యాంచవిశ్వేశం త్ర్యంబః(10)గౌతమీతతే. వైద్యనాథం(6)చితా భూమా నాగేశం (6)దారుకావనే, నేకుబం(9)ధేవ రామేశం ఘృష్ణమంచ (12) శివాలయే. ఏతాని జ్యోతిర్లింగాని సాయం ప్రాతః పఠేన్నరః. నప్తజన్మకృతం పాపం స్మరణేన వివశ్యతి.

వైష్ణోక్తములలో ఆచూస్థానములలో వేసినయం కలు గాంపర్వోక్తములలోని వరుసను తెలియజేయును.

ఈస్తోత్రోక్తములు బృహత్స్తోత్రరత్నాకరము లానుస్తోత్రములపుస్తకమున గూడ గలవు. పాశ్చాత్యము లుచ్చవిగాని లింగభేదములు లేవు. ఈతేత్రములు గుజరాతు (హిగ్మము) మొదలు నేకుబంధమువరకు గల మధ్యదేశమున ఉంచుదు గలవని తెలుపబడినది. ఈపండ్రెండును అనాదిప్రసిద్ధతేత్రములని నిర్ణయించుటకు ఆనాగ్యము క్రిమాప్రమేకాన మరెయొక ప్రబలప్రమాణ మును గలదు. ఈ పండ్రెండింటిలో పది పంచక్రోశా ర్చింపను కుశీయందు గలవు.

సోమనాథము—పంచక్షత్రాశీసీపుట్టుమునగలదు
హ్నికాష్ఠము—ప్రహారపుట్టుము
మహాకాలము—విశ్వేశ్వరగోళా
ఓంకారేశ్వరుడు—విశ్వేశ్వరగంజ్
వైద్యనాథుడు—గయభీమలో ఆనందభైరవుని గుడి నాగనాగము—విశ్వేశ్వరగంజ్
విశ్వనాథుడు—మణిక్గిరీకా

రామేశ్వరలింగము—రామేశ్వరపుట్టుము
త్ర్యంబకేశ్వరుడు—దుర్గాపుట్టుమున దూదివి నాయకుని గుడియొద్ద
కేదారేశ్వరుడు—కేదారపుట్టుము
భీమశంకరుడు } కాశీలో పరిస్థానములు తెలియలేదు.
ధిమశేత్వము

మూడదశములయూత్ర చేయలేనివారి కొరకు పకలతేత్ర ప్రతీకములును పవిత్రరమమున శ్రీకాశీ తేత్రముననే యెల్లొ ప్రతిష్ఠింపజేసిరి. ఒక గొప్ప దేవాలయమున ననేకన్నులు లేర్పరచి యొక్కొక దానియందు ఒక్కొక దేవుని ప్రతిష్ఠ చేయుట గలదు. ఒక సన్నిధిలో శ్రీరాములు ఇంకొకదానిలో శ్రీవేంకటేశ్వరులు మరి యొకదానిలో శ్రీనరసింహస్వామి, ఒకమూలపార్థసారధి ఇంకొకప్రక్క శ్రీరంగనాయకులు. ఇటుల ఒక ఆవరణములో ఇన్ని వింబములుండుటవలన అందరు దేవతలను యాగపద్యమున దర్శించుటకు వలనుగలిగినటుల ఒక్కొక్కతేత్రమునందే ఈ లింగములును పూర్వీకులు!

చేసిరి. వివాహప్రక్రమమును బంగారముతో గాని నంతిలోగాని గజపతి ప్రతిమ చేయించుకొని వలయు ననియు, అందుకు శక్తిచాలనివాగు “స్మృత్యం కుర్యాత్” యని చెప్పబడినటుల ప్రక్రమలందులె యాత్రలందును విత్త శాస్త్రాన్వయము కలుగఁజేయుటకుల పూర్వములు గూర్తికుల కిట్లు వసతుల నుచ్చి నాగు.

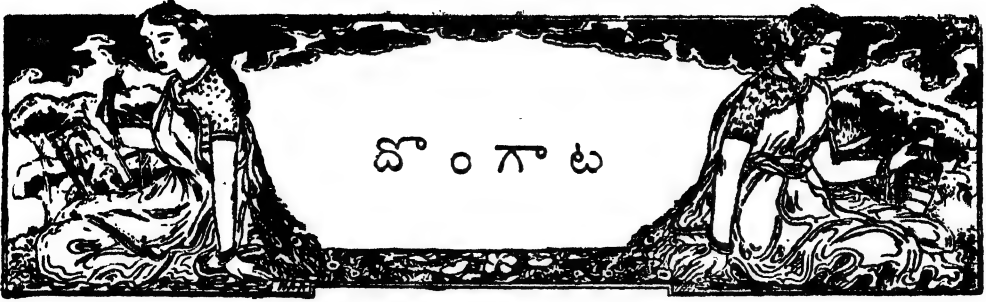
పురాణోపాసములలోనను ప్రోత్ర కదంబముల లోనను స్మరింపబడియుండు నములు క్షేత్రములు అన్నియు ఇప్పుడు భగవంతునియందు గలవా లేక ఆగ్నియను వారొగు నిండారములనుండి భగవంతునియను బ్రవేశించినవిదప వారివారి ప్రాచీనాధీశముల కొలఁ పూర్వనివాసముల కేర్లను లేదు నూత్నవాసములకు దెచ్చుకొనమండిరా యను నిత్యోపవిషమును నను విద్యావివక్షణాలు ప్రయత్నింపవలయునని ఈమహిమన్వనముయొక్క ముఖ్యోద్దేశమైయున్నది. తైబిలులోని ఓల్డు టెస్టు మెంటు (Old testament) అను పురాణభాగమున కేర్పొనబడిన స్థలజలముల నిప్పటి పాశ్చాత్యశోధకులు గనిపెట్టి వానియొకకములను ఆధునిక నామములను సాధించుచున్నారు. ఇట్టివివక్షను వస వారును ప్రారంభించి పురాణాచులలోని గిరినదిగ్రామాదు లును గనిపెట్టవలయును. వివక్షయు పరిశోధనమును ప్రయోగింపకయే ఆప్తవాక్యముగ అనేకవిషయముల వస పుంగీకరించుచున్నాము. ఒక యుదాహరణమును గొందము:—

రామాయణమున బాలకాండముందు నర్ణింపబడిన గంగావతారము ఇప్పటి గంగానది (Ganges) నరిపావు చున్నది. ఆకాశమున నుండి గంగ, శివబ్రహ్మలునఁ జేరి యటనుండి విడువబడి బిందువగుచుంకలేని ఏడు ప్రవాహములయినవట. వాల్మీకికావ్యమునే యనుసరింపము. తస్మాం విష్ణుజ్ఞమానానాం సప్రప్రతాంసి జగ్జ్ఞే, ప్లాదనీ పావనీచైవ సశనీవ తథాపరా. తివ్ర ప్రాచీన దేశం జన్మ్య గంగా భువజ్జాత్యభి, సుచక్కు తైచ్చన సీతాచ సింధుతైచ్చన మహానదీ. తివ్ర స్త్రోతా దేశం జన్మ్య ప్రతీచీంకు శుభోదకా, సప్తమీ చాన్వగా తైసాం భగీరథ మధో నృపవన్. ఈయం భరముననుండి బహులువెడలగంగ యేడు పాయలై అందు మాడు పడుపటి దిక్కునకును మాడు

తూర్పునకును ప్రవాహించుటయు నేనను భగీరథునినంట నవచి నాగరగామియైనటులను చెయు చున్నది. ఈ సప్తమ ప్రోతస్సు యేదియును జని పరిస్థితిం గూడెనో? ఇప్పటి గంగవై ప్రాగ్విశ యునడల ప్లాదనీ, పావనీ, సశనీగలముల జేవవలయునదా? పూర్వ పశ్చిమకాళా పరిసంఖ్యాన మదాపూర్వోక్తమున వివరింపబడియున్నది. భగీరథానుగామినియను కాని సరిండు సముద్రుడెవన? ఉచ్చయను కనుకెట్లు యనంగలము. పక్షిని దక్కొనటయే మిగిలియున్నది. ఇప్పుడు లోకనారయ గంగయని పూరించునది పినా లయముననుండి కొంత దుర్వ పక్షిగానున కేగి యటనుండి పూర్వాభిముఖము తూర్పునకే సముద్రము చేరు చున్నది. సరికట్ట న్యాయముచే నొకటి భగీరథుని దెచ్చిన గంగని నుండువలయును. పక్షియనున ప్రవాహించి సముద్రము చేరినా యొకటియులేదు.

గంగావతార ప్రశంస మార్కండేయ పురాణ మునగూడ గలదు. “భవానీవిభుండు హిమచలంబుమీద నాగంగ విడిచిన వది యేడుప్రవాహంబులయ్యె. అందు మాడుప్రవాహంబులు పూర్వముఖంబులు మాడు ప్రవా హంబులు పశ్చిమ ముఖంబులు వై పని యుదధింగలకె. ఏకప్రవాహంబుంబున భగీరథునియొ ననుగమించి పక్షిని ముఖంబై “చని X X X గంగవనధ జాలు పుగ గూడెన్” యని ఆపురాణముననున్నది. ఇప్పటి భగీరథ యేదియునోయి సముద్రమును జేరుచుండు నదియు భూపలమున చెయ్యగలదు. పక్షినిగొని చెప్ప నలగుకాదు. భగీరథునిగంగ యుంకించినా లేక యున్వ చీనకాలమున ప్రాచీనస్థము పక్షింపి నదియూ.

ఇట్లు సంస్కృతవిషయము లనేకములు గలవు. ద్వాదశ లింగక్షేత్రముల ననుసరించి దిక్పాత్రముగ కొలని ప్రసంగ మిందు జేయబడియున్నది. భూగోళ శాస్త్రశోధకు లీవిషయమున దిగి పురాణోపాసానులలో ప్రశంసించబడియుండు పురగిరినద్యాది వివర్ణనయుట దేశచరిత్రకు గొప్పసహాయముగ నుండును. ఈవిషయ మున బరిత్రమ చేయుటకు విదేశీయులందఱు స్థలజ్ఞులగు దేశీయులకు సౌకర్యము లెక్కడుగ నుండగలవు.

దొంగట

త్రిపురాన వేంకట సూర్య ప్రసాదరావు కవిగారు

“న మాతం శక్యం మే నయనయుగ మాళీకరతలైః
తనుజ్యోత్స్నా చేయం విఘటయతి గాఢాంధ్ర తమసమై,
సఖనా మాహూతిం విరచయతి మే గంధ నిసహః
గుదంతీంతాం మాతా హసితవదనా చుంబతిముఖమ్.”

క. చెలులకు నా కనుగన చే, రలమీఱుఁ దమంబు నొడలి ప్రభానుడఁచుక మై
వలపు చెలులఁ బిలుచు నని పొగులు సుత మొగముక జనని నగుచు ముద్దిడియెన్.

చ. చెలులకు నాదుకన్నఁగన చేరల మూయఁగరాని దయ్యె మై
నొలసెడు పండువెన్నెల లయో! విరియించెడు జమ్మ చీకటి,
బిలుచుచునుండు నెచ్చెలుల మేనిసుగంధ మీ కేమిసేతు సం
చలయిక నేడ్చుకూతు వదనాబ్జము ముద్దిడు నల్లి సవ్వచున్.

అచ్చ తలుగు

సీ. కొలఁదిమీఱుచు నెచ్చెలులకుఁ జేరలమూయఁ, గారానిదయ్యె నా కన్నదోయి
గాటంపుఁ జమ్మచీకటులఁ జమ్మెడునాదు, నెవ్వని పండు వెన్నెలలతేట
ఇదె యిందు డాగె రాకే యంచు బోటులం, బిలిచెడుక నామేస నొలయుతావి
మొగముపై జమ్మని ముసరుచున్ వీడక, మెటాడి చీకాకు వెట్టెఁ దేల్పు

తే. ఆడుకొనుటకుఁ బనికిరావనిరి సకియ, లకట నేనేమి నేతునే యమ్మ! యనుచు
ముద్దలొలుక నేడ్చుచునున్న ముగుదకూతు, మొగముదమ్మిని ముద్దిడు నగుచుదల్లి.

మామిడిపూడి వేంకటరంగయ్య గారు, ఎం. ఎ.

సుప్రసిద్ధులగు చిలుకూరువీరభద్రరావు గారు “ప్రాచీనాంధ్రులెవరు? ఆర్యులుకారా?” అనుశీర్షికతో ఈ శ్రీకలో ఇదనరకు ఆరువ్యాసములు ప్రకటించి ఇంతకు పూర్వ మెవ్వరికిని తెలియనిసంగతు లనేకములను తెలియపరచుచు నేను “శారద”యందును “సారస్వతసర్వస్వ”మందను సూచించిన అంశములను కొన్నిటిని ఖండించియుండుటచే వారిసిద్ధాంతములలోని సత్య మెద్దయో ఎరుగదలచి వారివ్యాసముల సనేక రాయములు చదివి అందుపై నాకుతోచిన ఆభిప్రాయములను పాఠకులకు తెలుసు ప్రయత్నించుచున్నాను. 1924 ఆగస్టు “శారదలో” వారు నన్ను గురించి ఈవిధముగ వ్రాసియున్నారు. “నేనొకవ్యాసమును భారతిలో బ్రకటించుటకు బ్రారంభించినతోడనే నేను చెప్పదలచినదంతయు చెప్పినీయకయే:నాసిద్ధాంతములను ఖండించుటకు దొరకొనిరి.” కాని వారి ధోరణి చూడగా కొన్ని సంవత్సరములకుగాని వారిరచన పూర్తిగానట్లు తోచుచున్నది. “మనచరిత్రమంతయు మహాభారతమం దిమిడియున్నది. ఇది రెండువేలపుటలకు మించిన గ్రంథమగుచున్నది” అని వారు వారి మొదటివ్యాసమందు చెప్పియుండుటచేతను, ఇం

తటిగ్రంథమును వ్యాసరూపముగ మానన శ్రీకలో సంస్పృహపై ప్రచురించినయెడల గ్రంథము ముగియుటకు చాలకాలము పట్టుటచేతను, నాది అభిప్రాయములపైఖరి ఇప్పటికే చదువరులందరికి తెలిసియుండుటచేతను ‘శారద’లో వారు నాకొరకుచేసిన హెచ్చరికను గమనించక నాయభిప్రాయములను వ్యక్తపరచుట కుత్సమించితిని. ఇదిగాక, నే నీవనికొప్పునుకొనుటకు వారు నన్ను గురించి చేసిన ఖండనమాత్రమే కారణముకాదు. వారిసిద్ధాంతములు విశీతములుగ నుండుటయు, వారివంటిండితులు ‘చరిత్ర’ యనుపేరుపెట్టి ఏమి వ్రాసినను చెల్లుచుండుటచేతను, వారు వ్రాసిన విషయములను గురించి ఎంతోతర మొక్కటి యున్నదనియు అది వ్యక్తమైనగాని వారివ్రాతలలో సిద్ధాంతము లనదగిన వేవియో, వట్టిఉపా లనదగిన వేవియో తెలుసుకొనుటకు వీలులేకపోవుటచేతను నే నీవనికొప్పునితిని. “ప్రాచ్యులుగాని పాశ్చాత్యులలో మరియెవ్వరుగాని తెలుషని విషయములను భగవదనుగ్రహమువలన నేను దెలిసికొని మీకు దెలుపుట సంభవించుచున్నది,” అని వారు తన్ను గురించి వ్రాసుకొని యున్నారు. నేను వ్రాయువిషయములంతటి గూఢములు కావు. అయినను పేలవములని

నామాటలను తృణీకరించక నావ్రాతను మన్నింప పాఠకులను కోరుచున్నాను.

1. వీరభద్రరావుగారిది పురాణాశ్శి-
గాని చారిత్రకాశ్శి కాదు. విష్ణుపురాణములు
'సర్వం విష్ణుమయంజగత్' అనియు, శివపురా-
ణములు 'సర్వంశివమయంజగత్,' అనియు,
స్తతిపాదించుటకు పూనుకొనినట్లు వీరు 'సర్వ
మంధమయం జగత్' అను సిద్ధాంతమును
నెలకొల్పుటకు కంకణముగట్టుకొనియున్నారు.
అందుచే వీరు వ్యాసముని 'అంధపురాణ'
మని పేరుపెట్టిన యోగ్యముగ నుండునని
మనవిచేయుచున్నాను. 'ప్రాచీనాంధ్రలెవ్వరు?
ఆర్యులుకారా?' అను ప్రశ్నకు సమా-
ధానము చెప్పటకుబదులు భరతఖండము
లోనివారందరు ఆంధ్రులు (అంధులు) అని
రుజువుచేయుటయే వీరి యుద్దేశమైనట్లు కను-
పడుచున్నది. వీరిదృష్టికి కౌరవులు పాండ-
వులు వైదేహులు లిచ్చవులు హైహయలు
భార్గవులు ఆంగిరసులు వానరులు (రాక్షసులు
గురించి వీరిఅభిప్రాయ మింకను తెలియలేదు)
రామలక్ష్మణులు మున్నగువారందరు ఆం-
ధ్రులే. ఆంధ్రులు కానివారు ప్రపంచమందు
లేరు. వీరశైవము వీరవైష్ణవము వీరశాక్తము
లోనగుమతములవలె వీరిది వీరాంధమతమని
చెప్పతగి యున్నది. కావున పౌరాణికుల
మార్గము ననుసరించి వీరు గ్రంథమువ్రాయు-
చున్నారని చెప్పవచ్చును. అస్త్రస్తూతాంశము
లనేకములను చేర్చుటచేత మనభారతరామా-
యణములు పురాణములు కడుదీర్ఘములైనట్లు
కీర్తికలోని ప్రశ్నకు జవాబివ్వక తోలినట్లు పెట్టుటకు 'ప్రాచీనమున కెద్ది హద్దో నిర్ణయము'

యముల నన్నిటిని చేర్చుటచే వీరివ్యాసము
లింతటిదీర్ఘము లైనవి.

2. వీరికీర్తికలోని "ప్రాచీనాంధ్రు-
లెవ్వరు?" అనువాక్యమందలి "ప్రాచీన" శబ్ద-
మునకు వీరు నిర్వచనము గావించలేదు.
అందువలన చదువరులకు కొంతకష్టము సంభ-
వించియున్నది. 'ప్రాచీన' మనగా వైదిక
యగమా లేక బౌద్ధయగమా లేక హాను
త్సాంగికాలమా? ప్రాచీనమునకును నవీన
మునకును ఎన్నిటినుంచి వీరు హద్దు ఏర్పరచి-
యున్నారు? ఈహద్దేదియో నిర్ణయించిన
గాని ప్రాచీనాంధ్రలాఠ్యులో కారో చెప్పటకు
పీలులేదు. వీరిసిద్ధాంతమున యజ్ఞయాగాది
కర్మములమున మోక్షము వచ్చుననుమత
మవలంబించినవారు ఆర్యులు. ఆర్యులను
మాట మతమును సూచించునదిగాని జాతిని
సూచించునది కాదు. గీనినిబట్టి ఒకప్పుడు
ఆర్యమతమును స్వీకరించనివారు కాలాంతర-
మున స్వీకరించుట ఆసంభవము కాదుగదా?
ఋగ్వేదకాలమందు "ఆంధ్రులు" ఆర్యమతా-
వలంబకులు గాక తర్వాత ఆర్యమతా వలంబ-
కులై యుండుకూడదా? ఆర్యమతము కాల-
క్రమమున దేశమంతట వ్యాపించెనని వీర-
భద్రరావు గారు రంగీకరించి యున్నారు. దీనిని
బట్టి బహుప్రాచీనకాలమున ఆంధ్రులాఠ్యులు
కారనియు క్రమక్రమముగ ఆర్యులైరనియు
చెప్పట పీలుపడుచున్నది. లిచ్చవులు విదే-
హులు అంగులు వంగులు లోనగువారి ప్రశం-
సను తమవ్యాసములలో విస్తారముగ తెచ్చి-
నను తమవ్యాసములలో విస్తారముగ తెచ్చి
పెట్టుటకు "ప్రాచీనమున కెద్ది హద్దో నిర్ణయము"

షక పోవుటయే కారణము. ఇప్పటికాలముందు ఆంధ్రభాష మాటలాడువారును ఆంధ్ర దేశ మందు కాపురముండువారును ఆంధ్రునిగా మనము చెప్పుచున్నాము. ఈయందులలో ఆర్యులెవరు? అనార్యులెవరు? విభజించి చెప్పటకు వీలున్నదా?

“ఆర్యు” అనుమాటకు వీరభద్రరావు గారు కల్పించిన అర్థము ఎనువరించినయెడల వేదకాలముదలి ఆంధ్రులు ఆర్యులుకారనియే చెప్పవలసియున్నది. “ఆర్యయుక్త లార్యులు కర్మసీనులు దస్యులు”. “ఆర్యశబ్దమునకు గాని ద్రావిడశబ్దమునకుగాని చర్మముంగుం తోను రూపభేదాలిలాములతోను సంబంధ మెంతమాత్రమును లేదు. ఆర్యశబ్దము మతాచారకర్మలతో సంబంధించి వాఙ్మయమున వక్కాణింపబడినదై యున్నదిగాని కేవలము జాతివరమైనదికాదు” అని వీరువ్రాసియున్నారు. వైదిక వాఙ్మయమును ఆంధ్రులను గురించిన ప్రశంస ఐతరేయ బ్రాహ్మణము దొకచోట తప్ప మరియెచ్చటను గనుపించదు. ఆకాలపు ఆంధ్రులనుగురించి మన మెట్టిసిద్ధాంతముల ప్రతిపాదించవలసినను వాటికన్నిటికిని ఆవాక్య మొక్కటియే ఆధారముగాని మరి ఆధార ములులేవు. ఆవాక్యమందు ఆంధ్రులు పుండులు శబరులు పులిండులు మూతిబాలు దస్యులని చెప్పబడియున్నది. దీనినిబట్టి దస్యు లార్యులైనయెడల ఆంధ్రులకూడ ఆర్యులుగు టయు దస్యు లార్యులుకాని యెడల ఆంధ్రులు కూడ ఆర్యులుకాక పోవుటయు సంభవించు చున్నది. దస్యు లార్యులా కారా? దస్యులను

గురించి వీరభద్రరావుగారు ఈ విధముగ చెప్పియున్నారు. “ఇంద్రాగ్నులను దస్యులు పూజింపరు. అన్తతులు అనన్తతులు అన్య న్తతులు అనగ్నిత్తులు ఆయజ్వులు అయ జ్వునులు అబ్రహ్మలు బ్రహ్మద్విషులు అనిం ద్రులు అని దస్యులు ఋగ్వేదములో పలు చోట్ల వర్ణింపబడిరి.” అనగా ఆర్యకర్మలను ధిక్కరించి మతాంతరము నవలంబించిన వారితేకదా దస్యులు. ఈదస్యులలో నొక్కరిగు అంధ్రులు ఆర్యులుకారని దీనినిబట్టి స్పష్ట మగుచున్నది. ఈకాలమున హిందువులకు మహమ్మదీయులకు ఎట్టిభేదము కలదో అట్టి భేదమే ఋగ్వేదకాలమున ఆర్యులకును దస్యు లకు నుండెను. ఏకకాలమందొకడు హిందువు గను మహమ్మదీయుడుగను ఎట్లుండగలడు? అదేవిధమున దస్యులు ఆర్యులు కాజాలరు; ఆర్యులు దస్యులు కాజాలరు. ఆంధ్రులు దస్యులలో నొకశాఖవారనితప్ప వారిని గురించి మరేమియు మనకు తెలియదు. చదు వరులను భయపెట్టి లేనిపోనిగడవిడ చేయుట కై వీరభద్రరావుగారు ఇంతటి గ్రంథమును కల్పించిరేకాని ‘ఆర్య’ ‘దస్యు’ శబ్దములకు వారుచేసిన అర్థమునుబట్టి ఆంధ్రు లార్యులు కారనుట నిర్వివాదాంశము.

వారివ్యాసములలో ఈసందర్భమున మరియొకచిత్రముగూడ కన్పించుచున్నది. పై నుదాహరించినవాక్యములో దస్యులు అనిండ్రు లని అంగీకరించుచు అయిదవవ్యాసములో ఏకారణముచేరినో “అంధ్రులర్యులలోనివారని యునుకై తరకురుభూములలో వీరు నివసించు

నపుడు ఋగ్వేదవైదికార్యమతము మొలకెత్తిన దీయాంధ్ర సంఘములోనే యనియును నాయ భిప్రాయము" అని చెప్పియున్నారు. అనింద్ర శ్వమే ప్రధానబిరుదుగాగల దస్యులలో నొకరగు ఆంధ్రులయందు ఇంద్రోపాసనమే ప్రధాన బిరుదుగాగల వైదికార్యమతము మొలకెత్తినదని చెప్పట హాస్యాస్పదముకదా ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధములగు వాక్యములెన్నియో వీరివ్యాసములందఱుచుటచే వీనిన్ని తాభిప్రాయ మిదియని చెప్పటకు వీలులేకున్నది. బహుశః వీరి కింకను ఈవిషయమై నిశ్చితమగు అభిప్రాయము కుదురలేదేమో యనుసందేహముకూడ కలుగుచున్నది.

తమసిద్ధాంతమును రుజువుపరుచుటకువీరు మరియొకమార్గము నవలంబించి ఆర్యులు నాగరికులనియు దస్యులకూడ నాగరికులే అనియు అందుచే ఆర్యులు దస్యులు ఒక్కరే అనియు చెప్ప సాహించిరి. చీనాదేశస్థులు నాగరికులు; ఇంగ్లీషువారుకూడ నాగరికులు. దీనినిబట్టి చీనావారును ఇంగ్లీషువారును ఒకే జాతివారని నిర్ణయించుటకు వీలుకలుగునా? ఇదిగాక ఒకే జాతియందు పుట్టినవారిలో కొరదకు నాగరికులుగను మరొకొంద రనాగరికులుగను ఉండవచ్చును. దానినిబట్టి నాగరికులంద రొక్కజాతియనియు, అనాగరికులు మరియొకజాతివా రనియు చెప్పట యుక్తియుక్తమా?

ఇట్లే వీరు ఐరేనియన్ భాషలో దస్య శబ్దమునకు గల అర్థమును పురస్కరించుకొని ఆంధ్రులకును ఆర్యులకును ముడిబెట్టచూచిరి.

"ఐరేనియన్ భాష గు డెరయసు" శాసనములో దస్య శబ్దమునకు ప్రజలని అర్థమట. వేద భాషలోని విట్కబ్దమునకు గూడ నిదియే అర్థము. అనగా 'విశు'లు "దస్య"లు ఒకరే. విశులనగా వైశ్యులు. వైశ్యు లాఠ్యులు. కావున దస్యులకూడ ఆర్యులే". ఈ వాదములో రెండులోపములు కనబడుచున్నవి. మొదటిది వేదభాషయందు దస్యశబ్దము విట్కబ్దముతో సమానార్థకముగ వాడబడి యుండలేదు. డెరయసుకు సుమారు రెండు నేల సంవత్సరములకు పూర్వ మెప్పుడో రచింపబడిన ఋగ్వేదములోని దస్యశబ్దమున కాకాలము (ఋగ్వేదకాలమున) న ఎట్టి అర్థముండెనో మనకు స్పష్టముగ తెలియుచుండగా ఆయర్థమును వదలి డెరయసు కాలమునాటి అర్థమును గ్రహించుట యుక్తమా? దస్యశబ్దమును డెరయసు ఏ అర్థమున వాడెనో ఆయర్థమందు ఋగ్వేద ఋషులు వాడియుండలేదు. రెండవలోప మేమనగా; డెరయసుకుపూర్వము దస్య శబ్దము ఐరేనియన్ భాషలో 'శత్రువు' 'శత్రు దేశము', 'రాష్ట్రము' అను అర్థములలో వాడబడియున్నది. ఐరేనియన్ లోని దస్యశబ్దమునకును వేదభాషలోని దస్యశబ్దమునకును సంబంధము కలుగగోరినయెడల 'శత్రువు' అను అర్థమున ఆ రెండుభాషలలో నాడదము లుపయోగింపబడిన ట్లాహించుటయే సమంజసము. శత్రుత్వ ముండుటచేతనే ఆర్యేతరులను ఆర్యులు దస్యులనిపించుట సంభవించెను. వీరభద్రరావుగారు కల్పించిన అర్థము వదిన

గాని ప్రాచీనముగాదు. (Vedic Index Vol. 1, P348-9)

3. ఈవ్యాసములను వ్రాయుటలో మత మందును నాగరికతయందును ఆంధ్రు లార్యు లతో సమానులని నిరూపించుట మంత్రమే కాక ఆంధ్రులు ఆర్యులు ఒకేజాతివారని రూఢి పరుచుటకూడ వీరభద్రరావుగారి యుద్దేశ మని తోచుచున్నది. 'జాతి' యనుమాట నొక్కొక సందర్భమున నొక్కొక అర్థమందు మనము వాడుచున్నను 'రిక్తసంబంధముగ' ప్రజాసముదాయము' అను అర్థమందు వీర భద్రరావుగారు వాడదలచినట్లు తెలియు చున్నది. 'జాతి' శబ్దమునకు శాస్త్రీయమగు అర్థముకూడ నిదియే. ఒక ప్రదేశములో నుండు సింహమును వారందఱు సజాతీయుల కాగా, పరస్పర రిక్తసంబంధముకలిగినవారా కారా, అనుదానిని నిర్ణయించుటకాధార మేదైన ఊన్నదా? పాశ్చాత్య ప్రదేశములందలి జాతిశాస్త్ర జ్ఞులు శరీరముయొక్క బాహ్య లక్షణములలో కొన్నిటినిబట్టి ఈనిర్ణయమును చేయవచ్చు ననిచెప్పెను, ఈమార్గము ననుసరించి మానవ కోటిని కొన్ని జాతులుగ విభజించియున్నారు. ముఖము ముక్కు కంఠ తల మొదలగువాటి యొక్క పోలికలనుబట్టి సామాన్యముగ ఒక రొకరికి గలర రిక్తసంబంధమును మనము నిరూ పించుచుండుము. ఒకేవంశమందు పుట్టినవారందరిలో సమానలక్షణములు కొన్ని కను పించుచుండుటచేత, సమానశరీరలక్షణములు గలవారగు కొందరిని మనము చూచినపుడు (వారు ఒకేవంశమందు పుట్టినట్లు మనకు

గ్రంథాధారము లేవియు దొరకకపోయినను) వారు సజాతీయులేయని చెప్పటకు సాహ సించుచుండుము. శరీరలక్షణములందు ఎట్టి సాదృశ్యముగాని లేనపుడు ప్రాచీన గ్రంథము లేనివచ్చినను అట్టివారు సజాతీయులని సిద్ధాంత పరిచుట అశాస్త్రీయము. ఈ 'జాతి' శాస్త్రము యొక్క సంప్రదాయముల నన్నిటిని విపులముగ చర్చించుటకు తగినయవకాశ మిచట లేనందున ఈవిషయము నింతటితో నిలుపు చున్నాను. "జాతి" అనగా ఏమియో వీర భద్రరావుగారు స్పష్టపరిచియుండినయెడల ఈ ప్రశ్నకూడ అక్కరలేకయే యుండి యుండును.

ఆంధ్రులు ఆర్యులు ఒకేజాతివారని నిశ్చయించుటకు వీరభద్రరావుగారు రెండు మార్గము లవలంబించిరి (1) "ఆర్యజాతుల వారి కంటె దన్యులు భిన్నజాతులవారని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు (వేదమునందు) గానరావు. కాబట్టి ఆర్యులు ఆంధ్రులు సజాతీయులుగాని విజాతీయులు కారు. దీనినిగురించి నేను 'శారద' లో విమర్శించి యుండుటచేత ఇప్పు డిచట విపులముగ వ్రాయుట సూనుచు న్నాను. ఆంధ్రులు ఆర్యులు సజాతీయు లని తెలుపుశబ్దప్రయోగములు వేదమందున్నవా? లేనప్పుడు మనము వారు సజాతీయులేయని ఎట్లు నిశ్చయించగలము? (2) ఆర్యులలో చేరియుండు తెగలవారు కొందఱు ఆంధ్ర జాతీయు లగుటచే ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులని వీరభద్రరావుగారి వాదము. ఈ తెగలవారిలో నెవరైన నిజముగ ఆంధ్రులగుదురో మనము విమర్శించి చూడవలెను.

I. “ధృతరాష్ట్రుడు జాత్యంధుడని చెప్పబడి యున్నాడు. జాత్యంధుడనగా జాతిచే అంధుడని లేక అంధుడు (అంధుడు). ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడైనయెడల అతని పూర్వులగు కౌరవులు కూడ ఆంధ్రులే. కౌరవులు భారతులు. భారతు లార్యులైనట్టు వేదములు చెప్పి చున్నవి. కనుక ఆంధ్రులుకూడ ఆర్యులే.” ఈసందర్భమున పాఠకులు రెండు మూడు విషయములను గమనించవలెను. (1) జాత్యంధుడనగా అంధజాతి వాడను అర్థము వీర భద్రరావుగారు క్రొత్తగా కల్పించినారు. పురాణములు స్మృతులు కావ్యములు వేదములు మొదలగు సంస్కృత గ్రంథములందెచటను ఈయర్థముతో ఆమాట వాడబడి యుండలేదు. మహాభారతమును రచించిన వాడు ధృతరాష్ట్రుడు ఆంధ్రుడని చెప్పగోరినయెడల ద్రావిడప్రాణాయామము రీతిగ ఇట్టి చుట్టు శ్రోవనేల నడచును? (2) సంస్కృతమందు ‘అంధ’ పదమునకును, ‘అంధ్ర’ పదములకును సంబంధము లేదు ‘అంధ్ర’ శబ్దమునకు మారుగ ‘అంధ’ శబ్దము ఏకవిగాని ప్రయోగించియుండలేదు. సంస్కృతపదమగు ‘అంధ్ర’ము ప్రాకృతము ‘అంధ’గ మారుట కలదుగాని సంస్కృతభాషలోనే ‘అంధ’ ‘అంధ్ర’ శబ్దములు సమానార్థకములు కావు. (3) ధృతరాష్ట్రుడు అంధజాతివాడుగాని నిజముగ గుడ్డివాడు కాడని వీరభద్రరావుగారు చెప్పిరిగదా? అట్లైనయెడల మహాభారతములోని కథకంతకుగూడ విఠితార్థ మేదియైన కల్పింపవలసియుండును. వ్యాసమహర్షి తల్లి

యగుసత్యవతిచే ప్రేరేపింపబడి సంతానమును ప్రసాదించుటకై అంబికవద్దకు వెళ్లినపు డామె, “భయాత్కాశీసుతా తంతు నాశక్నో దభిషిక్తుమ్” (భయమువలనచూచుటకు శక్తిలేనిదయ్యెను); అందుచే

‘కింతు మాతః సవైగుణ్యా దంధవీవ భవిష్యతి,’ (కుమారుడు తల్లిదోషమువలన గుడ్డివాడు కాగలడు) అని భారతముచెప్పుచున్నది. ‘అంధ ఏవభవిష్యతి’ అనువాక్యములోని అంధశబ్దమునకు అంధజాతి-ఆంధ్రుడు-అను అర్థమే యుచి తమైనయెడల ‘మాతృ వైగుణ్యమునకును’ ఆమె చూడలేకపోవుటకును ధృతరాష్ట్ర డంధ జాతివాడగుటకును గల కార్యకారణసంబంధ మెద్ది? అంధుల (అంధ్రుల) మాత లందరికి ‘వైదైని వైగుణ్యము కలదా? ఇదిగాక సత్యవతి ‘అంధఏవభవిష్యతి’ అనువాక్యమును విన్నత’డనే

‘నాంధః కుటూజాం సృపతి రమహాప శ్చపాఢన! గృతీయం కురువంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి’ అని చెప్పెనుగదా? ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడగుట వ్యాసుడు అంబాలికకు పుత్రదానము చేయుటలో నెట్లు కారణమగును? ధృతరాష్ట్ర డంధుడగుటయు, అంధుడు కౌరవులకు రాజుకాదగిన వాడు కాకపోవుటచేతను ‘అంబాలికయందు మరెయొక కుమారుని బడయు’మని సత్యవతి చెప్పెను. ఈ వాక్యములో ‘అంధు’ డనగా ‘అంధ్ర’ డనిసింపించినయెడల వాక్యమునకంతకు ఏమి అర్థము చెప్పదగియుండును? ధృతరాష్ట్రుని వివాహసందర్భములో మహాభారతమున :

గాంధారీ త్వం శుక్రావ ధృతరాష్ట్ర మచక్షుషమ్,
ఆత్మానం నిశ్చితం చాస్తే పితామతావ భారతి!
తత స్సా పట మాదాయ కృత్వా బహుగుణం తదా,
బబంధ సేలే స్వే రాజ! స్మృతివ్రత పరాయణా.

అని చెప్పబడియున్నది. ధృతరాష్ట్రుడు కంష్టులేని వాడగుటచే గాంధారి పతివ్రత గావున నేత్ర పటంబు గట్టుకొనెనని స్పష్టమగుచున్నది. పైశ్లోకమందలి 'అచక్షుషం' అను పదమునకు వీరభద్ర రావుగారు ఏయర్థమును కల్పింతురో! ఆంధ్రులలో స్త్రీలందరు నేత్ర పటముల గట్టుకొని హావస్థావము గడపుట ప్రాచీన కాలమం దాచారి మైయుండెనా? భీష్మసర్వ ప్రారంభమున వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రునితో

“క. కాలంబగుటయు స్మృతులకు

నాలము సమకూరె దీని కడలకు మది నీ

వాలాకింపగవలసిన

నీలోనికి దివ్యచృష్టి నిచ్చెదఁ బుత్రా!”

అనిచెప్పటయు తర్వాత

“చ. అనుడు నతండు భారతముగ

నన్నలు నిమ్ములు పోరఁ గ్రూరతఁ

గనుఁగొనజాల నేమ వివర

గా వలతుం దుడునుగ్రహంబు నే

సినఁ గడు తెన్నయన్న మని

చిత్తమునం గరుణించి సంజయుం

బనిచె మహారణంబు పరి

పాటిమెయ్ సరింబుఁ జెప్పగన్.”

అనియు తెలుపబడియున్నది. ఇట్టి కథానంద ర్భముల నెన్నిటివైన భారతమునుండి చూపించవచ్చును. మహాభారతకథకంతకు ధృతరాష్ట్రుని గుడ్డితనమే పునాదియై యున్నది. అత డంధుడుగాక ఆంధ్రజాతీయుడే అయినయెడల ఇంతటికథ కవశాళమే లేదు. ఆంధ్రులలో ప్రాచీన

కాలమందు అంతఃకలహములు నైజములని చెప్పవలసి యుండును.

(4) “ధృతరాష్ట్ర స్వనక్షుప్తా ద్రాజ్యం నప్రత్యపశ్యత్.” అని అంధుడగుటచేత ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యమును బొందలేదని చెప్పినకారణము అంధజాతులవారి కాకాలమున ప్రజాసత్తాక రాజ్యమునం నుండెడియభిలాషచేతనే కాని మఱియొండుకాదు, ” అని వీరభద్ర రావుగారు వ్రాసిరి. అంధుడనగా ఆంధ్రుని అపార్థముచేసిన చేయవచ్చునుగాని ‘అచక్షుష్వాత్’ అనగా ఆంధ్రుడగుటవలన అనర్థ మెట్లు పొనగును? ధృతరాష్ట్రునికాలమున అంధజాతులవాడి ప్రజాసత్తాక రాజ్యమనుటకు ప్రమాణములు లేవు. “జయస్వాలుగారు తమ్ముదాము పరిపాలించుకొను (Republican) కులములలోనుండి శాతవాహను లేర్పడిరని మైతిహ్యమువలన బోధపడుచున్నది, ” అనివ్రాసినవాక్యము వీరభద్ర రావుగారికి గల్గినప్రమాణము. శాతవాహను లాంధ్రులో కారో నిస్సంశయముగ మనము చెప్పలేము. ఇదిగాక జయస్వాలుగారు పైవాక్యమును ఎప్పటిఆంధ్రులగురించి వ్రాసిరో తెలియుటలేదు. వేదయుగమునకును ధృతరాష్ట్రునికాలమునకును మధ్యను ఆంధ్రుల రాజకీయపద్ధతులలో మార్పులులేవా? ఆలోచించి చూచినయెడల ధృతరాష్ట్రునికాలము నాటిఆంధ్రులు ప్రజాసత్తాక రాజ్యముగలవారను అభిప్రాయము నిరాధారమైనదని స్పష్టమగును. వారు ఏకనాయక (Monarchical) ప్రభుత్వమునకు లోబడినవారనుట నిర్వివాదాంశము.

“నాంధ్రః కురుకాం సృపతి రనుమాప స్తపోఽన !”

“ద్వితీయం కురుసంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అను పై నుదాహరింపబడిన శ్లోకభాగముల అభిప్రాయమేమి? కొరవులకు రాజులు కలరనియు, గ్రుడ్డివాడు రాజ్యార్హుడు కాదనియు, అంధుడు కానివాడు రాజు కాదనిన వాదనియుగదా అరము? రాజే లేనివత్సమున

“ద్వితీయం కురుసంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అని చెప్పవలసిన అగత్యము లేకుండును. ఇదిగాక ధృతరాష్ట్రుని పూర్వులలో యయాతి దుష్కర్మమును భరతుడు శంతనుడు మొదలగువారు రాజులు కారా? “ఆసేతు హిమాచలమధ్యస్థమైన యీ భూభాగము నకు నెవ్వనినామముచేత భరతవర్షమని పేరు గలిగెనో యట్టి మహాచక్రవర్తియైన భరతు నకు మంత్రియై మహాపట్టాభిషేకము గావించినవాడే దీర్ఘతమస్సు,” అని వీరభద్రరావు గారే వ్రాసియున్నారు. కొరవులకు రాజే లేనియెడల భరతుడు చక్రవర్తియగుటయు దీర్ఘతమస్సు అతనికి పట్టాభిషేకము గావించుటయు కల్లగదా? (5) సహదేవుని దిగ్విజయము సభాపర్వమున వర్ణింపబడి యున్నది. అందు అతడు దక్షిణదిక్కున ఆంధ్రులను వశపరచుకొనినట్లు తెలియుచున్నది. కథాసందర్భమునుబట్టి ఆంధ్రులుకొరవులకంటె భిన్నులని స్పష్టమగుచున్నది. ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడైనయెడల సహదేవుడుకూడ ఆంధ్రుడే యగును. అప్పుడు ఆంధ్రులు హస్తినాపట్టణ ప్రాంతవాసు లగుదురుగాని దాక్షిణాత్యులు కాజాలరు. ఇదిగాక ఆంధ్రుడగు సహదేవుడు

ఆంధ్రులవశపరచుకొనెనని చెప్పటలో సారస్యమేమి కలదు?

దీనినంతనుబట్టి జాత్యంధుడనగా గ్రుడ్డివాడనియెకాని అంధజాతివాడు కాదనియు, ఆంధ్రులకును కొరవులకును ఏవిధమగు సంబంధము లేదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

II. దీర్ఘతమస్సును ఋషి అంధజాతివాడని చెప్పటకూడ ఇట్టిదే. “అంధఋషి (దీర్ఘతమస్సు) నిజముగా గ్రుడ్డివాడు కాడు. జాత్యంధుడనగా బట్టు గ్రుడ్డివాడని యిటీవలి వ్యాఖ్యాతలు అర్థములు వ్రాసియున్నారు. జాత్యంధుడనగా అంధజాతివాడని యర్థముచేసికొనవలయును.” అని వీరభద్రరావుగారి అభిప్రాయము. ఇందులోని ‘ఇటీవలి’శబ్దము నిరర్థకము. ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలలో నెవరు గూడ ‘అంధజాతివా’డను అర్థము వ్రాసియుండలేదు. ఈవ్యాఖ్యానమునకు కర్త వీరభద్రరావుగారే. నవీనులుగాని ప్రాచీనులుగాని నీరితో ఏకీభవించినవా రొక్కరుకూడ లేరు.

దీర్ఘతమస్సుని చరిత్రములో వీరభద్రరావుగారు ప్రధానాంశముల నాలుగింటిని చెప్పిరి. బృహస్పతి అతనిని అంధుడగునట్లు శపించుట మొదటి అంశము. అంధుడనగా గ్రుడ్డివాడు. కానియెడల ఇది శాస్త్రమెట్లగును? అంధజాతిలో పుట్టుటయే శాస్త్రమైనయెడల ప్రాచీనకాలపు అంధులు (ఆంధ్రులు) నీచజాతివారని చెప్పవలసివచ్చును. దీర్ఘతమస్సునిభార్య అంధుడని అతని నిరాకరించుట రెండవఅంశము. గ్రుడ్డివాడై కుటుంబ

గాంధారీ త్వగ శుక్రావ ధృతరాష్ట్ర మవక్షుషమ్,
ఆత్మానం నిర్మితం చాపై పితామతాచ భారత!
తత స్సా పట మాదాయ కృత్వా బహుగుణం తదా,
బబంధ సేత్రే స్వే రాజ! స్మృతితత పరాయణా.

అని చెప్పబడియున్నది. ధృతరాష్ట్రుడు కండ్లులేని వాడగుటచే గాంధారి సతీవ్రత గావున సేత్ర పటంబు గట్టకొనెనని స్పష్టమగుచున్నది. వైశ్లోకమందలి 'అచక్షుషం' అను పదమునకు వీరిభద్రరావుగారు ఏయర్థమును కల్పింతురో! ఆంధ్రులలో స్త్రీలందరు సేత్ర పటముల గట్టకొని చూడవలయు గడపుట ప్రాచీన కాలమం దాచారి మైయుండెనా? భీష్మసర్వ ప్రారంభమున వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రునితో

“క. కాలంబగుటయు స్వహాసం

నాలము సమకూరె ధీని కడలకు మది నీ

వాలోకింపగవలసిన

నీలోనికి దివ్యదృష్టి నిచ్చెదఁ బుత్రా!”

అనిచెప్పటయు తర్వాత

“చ. అనుడు సతండు ధర్మరముగ

సన్నలు డిమ్ములు పారఁ గ్రూరతక

గనుఁగొనజాల సేను వినఁ

గా విలతుం దడనుగ్రహంబు సే

సినఁ గడు లెస్సయన్న మని

చిత్తమునం గరుణించి సంజయుం

బనిచె మహారణంబు పరి

పాటి మెయిన్ సకలంబుఁ జెప్పఁగన్.”

అనియు తెలుసు బడియున్నది. ఇట్టి కథాసందర్భముల నెన్నిటి నైన భారతమునుండి చూపించవచ్చును. నుహాభారతకథకంతకు ధృతరాష్ట్రుని గుడ్డితనమే పునాదియై యున్నది. అత డంధుడుగాక ఆంధ్రజాతీయుడే అయినయెడల ఇంతటికథ కవకాశమే లేదు. ఆంధ్రులలో ప్రాచీన

కాలమందు అంతఃకలహములు నైజములని చెప్పవలసి యుండును.

(4) “ధృతరాష్ట్ర స్వనశుష్టౌ ద్రాజ్యం సప్రత్యపశ్యత్.”

అని అంధుడగుటచేత ధృతరాష్ట్రుడు రాజ్యమును బొందలేదని చెప్పినకారణము అంధజాతులవారి కాకాలమున ప్రజాసత్తాకరాజ్యమునం దుండెడియభిలాషచేతనే కాని మఱి యొండుకాదు, ” అని వీరిభద్రరావుగారు వ్రాసిరి. అంధుడనగా ఆంధ్రుని అపార్థముచేసిన చేయవచ్చునుగాని ‘అచక్షుష్ట్యాత్’ అనగా ఆంధ్రుడగుటవలన అనుభవ మెట్ట పోగును? ధృతరాష్ట్రునికాలమున అంధజాతులవానిది ప్రజాసత్తాకరాజ్యమనుటకు సమాణములు లేవు. “జయస్వాలుగారు తమ్ముడాము పరిపాలించుకొను (Republican) కులములలోనుండి శాతవాహను లేర్పడిరని మైతిహ్యమువలన బోధపడుచున్నది, ” అనివ్రాసినవాక్యము వీరిభద్రరావుగారికి గలప్రమాణము. శాతవాహను లాంధ్రులో కారో నిస్సంశయముగ మనము చెప్పలేము. ఇదిగాక జయస్వాలుగారు వైవాక్యమును ఎప్పటిఆంధ్రులగురించి వ్రాసిరో తెలియుటలేదు. వేదయుగమునకును ధృతరాష్ట్రునికాలమునకును మధ్యను ఆంధ్రుల రాజకీయపద్ధతులలో మార్పులులేవా? ఆలోచించి చూచినయెడల ధృతరాష్ట్రునికాలము నాటిఆంధ్రులు ప్రజాసత్తాకరాజ్యముగలవారను అభిప్రాయము నిరాధారమైనదని స్పష్టమగును. వారు ఏకనాయక (Monarchical) ప్రభుత్వమునకు లోబడినవారనుట నిర్వివాదాంశము.

“నాంధ్రః కురుజాం సృపతి రనుమాప ప్రహోసన !”
 “ద్వితీయం కురుసంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అను పై నుదాహరింపబడిన శ్లోకభాగముల అభిప్రాయమేమి? కొరవులకు రాజులు కలరనియు, గ్రుడ్డివాడు రాజ్యార్హుడు కాదనియు, అంధుడు కానివాడు రాజు కాదనిన వాడనియుగదా అరము? రాజే లేనిచోటుమున

“ద్వితీయం కురుసంశస్య రాజానం దాతుమర్హసి”

అని చెప్పవలసిన అగత్యము లేకుండును. ఇదిగాక ధృతరాష్ట్రుని పూర్వలోయయాతి దుష్కర్మములు భరతుడు శింతనుడు మొదలగువారు రాజులు కారా? “ఆసేతు హిమాచలమధ్యస్థమైన యీ భూభాగము నకు నెవ్వనినామముచేత భరతవర్షమని పేరు గలిగెనో యట్టి మహా చక్రవర్తియైన భరతు నకు మంత్రియై మహాపట్టాభిషేకము గావించినవాడే దీర్ఘతమస్సు,” అని వీరభద్రరావు గారే వ్రాసియున్నారు. కొరవులకు రాజే లేనియెడల భరతుడు చక్రవర్తియగుటయు దీర్ఘతమస్సు అతనికి పట్టాభిషేకము గావించుటయు కల్లగదా? (5) సహదేవుని దిగ్విజయము సభాపర్వమున వర్ణింపబడి యున్నది. అందు అతడు దక్షిణదిక్కున ఆంధ్రులను వశపరచుకొనినట్లు తెలియుచున్నది. కథాసందర్భమునుబట్టి ఆంధ్రులకొరవులకంటె భిన్నులని స్పష్టమగుచున్నది. ధృతరాష్ట్ర డాంధ్రుడైనయెడల సహదేవుడుకూడ ఆంధ్రుడే యగును. అప్పుడు ఆంధ్రులు హస్తినాపట్టణ ప్రాంతవాసు లగుదురుగాని దాక్షిణాత్యులు కాజాలరు. ఇదిగాక ఆంధ్రుడగు సహదేవుడు

ఆంధ్రులవశపరచుకొనెనని చెప్పటలో సారస్యమేమి కలదు?

దీనిసంతనుబట్టి జాత్యంధుడనగా గ్రుడ్డివాడనియెకాని అంధజాతివాడు కాదనియు, ఆంధ్రులకును కొరవులకును ఏవిధమగు సంబంధము లేదనియు స్పష్టమగుచున్నది.

II. దీర్ఘతమస్సును ఋషి అంధజాతివాడని చెప్పటకూడ ఇట్టిదే. “అంధఋషి (దీర్ఘతమస్సు) నిజముగా గ్రుడ్డివాడు కాడు. జాత్యంధుడనగా బట్టు గ్రుడ్డివాడని యిటీవలి వ్యాఖ్యాతలు అర్థములు వ్రాసియున్నారు. జాత్యంధుడనగా అంధజాతివాడని యర్థముచేసి కొనవలయును.” అని వీరభద్రరావుగారి అభిప్రాయము. ఇందులోని ‘ఇటీవలి’ శబ్దము నిరర్థకము. ప్రాచీనవ్యాఖ్యాతలలో నెవరు గూడ ‘అంధజాతివా’డను అర్థము వ్రాసియుండలేదు. ఈవ్యాఖ్యానమునకు కర్త వీరభద్రరావుగారే. నవీనులుగాని ప్రాచీనులుగాని వీరితో ఏకీభవించినవా రొక్కరుకూడ లేరు.

దీర్ఘతమస్సుని చరిత్రములో వీరభద్రరావుగారు ప్రధానాంశముల నాలుగింటిని చెప్పిరి. బృహస్పతి అతనిని అంధుడగునట్లు శపించుట మొదటి అంశము. అంధుడనగా గ్రుడ్డివాడు. కానియెడల ఇది శాస్త్రమెట్లగును? అంధజాతిలో పుట్టుటయే శాపఫలమైనయెడల ప్రాచీనకాలపు ఆంధ్రులు (ఆంధ్రులు) నీచజాతివారని చెప్పవలసివచ్చును. దీర్ఘతమస్సునిభార్య అంధుడని అతని నిరాకరించుట రెండవఅంశము. గ్రుడ్డివాడై కుటుంబ

పోషణము చేయలేకపోవుట అతని నిరాకరించుటలో యుక్తమగుహేతు వగునుగాని అతడు అంధజాతివాడగుట అట్టిహేతువగునా? హేతువే అయినయెడల ప్రాచీనకాలపు ఆంధ్ర స్త్రీలలో పాతివ్రత్యము సదాచారముగ గణించబడలేదని చెప్పవలసినచ్చును. ఇది మిక్కిలి అసంగతము. బలీయొక్క భార్య అంధు డని దీర్ఘతమస్సును సంతానార్థమై పొందలేదనియు, అతనివద్దకు తనదాసిని సంపెననియు చెప్పబడియున్నది. అంధుడగుటనా న ఆమె అతనియంద యిష్టముచూపెనని చెప్పట సంగతముగాని అంధజాతినా డగుటచే అట్లుచేసినని చెప్పట తగదు. నియోగవద్ధతని సంతానము బడయుటకు అంధజాతి బ్రాహ్మణులు పనికిరారా? ఇన్ని అసంగతములతోగూడిన వ్యాఖ్యానమును కల్పించి ఆంధ్రుడుకాని దీర్ఘతమస్సును ఆంధ్రుడని రుజువుచేయ ప్రయత్నించుట నిరర్థక వ్యాపారము. ఇతిహాసములోని ముఖ్యోద్దేశ మెద్దియో దానికనుగుణముగ అందులోని వాక్యములకును మాటలకును అర్థము చెప్పవలెనుగాని అపార్థముచేసి ఆయుద్దేశమును చెడగొట్టుటవన్నటికిని న్యాయము కాజాలదు.

III. హైహయలు శాపముచే జాత్యంధులైరని చెప్పబడియుండుటచే వారుకూడఆంధ్రులని వీరభద్రరావుగారి మతము. శాపమువలన అంధజాతివై యైరనిచెప్పట అపార్థమని వైన చెప్పియున్నాను. కాని వీరు అంధజాతివారనుటకుమరియొక కారణమును రావుగారు చెప్పియున్నారు. “ఈకథలో చెప్పబడినట్లు హైహయలు

యాది క్షత్రియులు నిజముగా దృష్టిని పోగొట్టుకొన్న గ్రుడ్డివారే యైనయెడల గిరి దుర్గములలో విచ్చలవిడిగా సంచరించుచుండి రని ప్రకృతిస్వభావమునకు విరుద్ధముగ గ్రంథ కర్త యెట్లు వ్రాయగలడు? కాబట్టి యీ క్షత్రియు లెల్లరు సంగజాతివారే. వీరాంధ్రులే” అని పురాణగాథలో స్వభావ విరుద్ధముగ నిదియొకటి మాత్రమే రావుగారికి తోచెను కాబోలు! కార్తివీర్యార్జునుని సహస్రభావలపు లుండుటయు కుల సారము భారము గిర్భవతియగు క్షత్రి గిర్భములోని పుడమును తనయురపులో చాచికొనుటయు, తొడలోనుండి పుట్టినబిడ్డను పుట్టిన వెంటనే హైహయులకు శాపమివ్వ గలుగుటయు—ఇవి స్వభావసిద్ధము లగుటయు, అంధులు సంచరించుట స్వభావవిరుద్ధము కాకపోవుటయు నెట్లు? పురాణములలోనికథలన్నియు ఇట్టివే. వాటికి ప్రకృతివిరుద్ధముగాని అర్థమును కల్పింపబూనుట వ్యర్థప్రయత్నము.

IV. వానరులు ఆంధ్రు లగుటగూడ మిథ్యయే. “హనుమంతుడు పవనపుత్రుడనియే వక్కాణింపబడి యుండెను. ఆంధ్ర పహ్లావ లేక ఆంధ్ర పహ్లావయొక్క ప్రాకృతభాషా మాత్రమే అంధపనన యనునది” అని రావుగారు వ్రాసిరి. పురాణములలోను చరిత్ర గ్రంథములలోను పహ్లావులయొక్కయు పహ్లావులయొక్కయు ప్రశంసగలదు గాని ఆంధ్ర పహ్లావులయొక్కగాని ఆంధ్ర పహ్లావులయొక్కయు ప్రశంస కానరాదు. నిరాధారమైన ‘ఆంధ్ర’ కబ్బమును ఇచ్చట తెచ్చిపెట్టు

టకు కారణమేమియో? పహ్లావులు పహ్లావులు గుడ్డివారు (అంధులు) కారు. స్వచ్ఛమగు దృష్టిగలవారు. అట్టివారికి అంధత్వ భాగ్య మెట్లుకల్పించుటయో తెలియకున్నది. పహ్లావులవలన పవనశబ్దముగ నేనుమాత్రమును బట్టి మారినదో? ఇంతకు పహ్లావు లాంధ్రులు కారుగదా? హనుమంతుని పవనపుత్రుడని మాత్రమేనా నక్కణించియుండుట. తక్కిన దేవతలవలె అతనికిగూడ నూటయెనిమిది నామములలో సహస్రనామములలో యున్నవి. వారి జాత్యంధుడని చెప్పటగూడ నిట్టిదే. పాపము! రావుగారి తనకి అంధత్వము తీసుకొనినట్టి పెట్టిని. “జాత్యంధుడు జాత్యంధులతో కలసి ఆలోచించుటగూడ (నిష్ఫలముగ) చలువకును వాలి చలువకును వారులతో ఆలోచించుట” అని శ్లోకార్థమైయుండ వాల్మీకి ఏదో యొకవిధముగ వారి జాత్యంధుడని సూచించినట్లు ననుకొనినట్లు రావుగారు వ్రాసిరి. వాల్మీకికి సంస్కృతభాష రాదు కాబోలు! తన యభిప్రాయమును స్పష్టపరచుటకు తన శక్తి అంతటి మహాకవికి లేదేమో! నీతను పెదకుటకై వాగులను నానాదేశములకు పంపినపుడు ఆంధ్రులదేశములకుగూడ వెళ్లినలసిందని సుగ్రీవుడు వానరుల నాజ్ఞాపించెనుగదా? తా నాంధ్రుడగుటయు తన దేశ మాంధ్ర దేశమగుటయు వానరులందరు ఆంధ్రులగుటయు నిజమైన యెడల ప్రత్యేకముగ ఆంధ్రులదేశము మరి యొకటియున్నట్లు అతడేలనూచించెను? రావుగారి వైచరిత్యములలో చదివి ఆనందించవలసిన వైచరిత్యము మరియొకటియున్నది. వారి

సుగ్రీవు లాంధ్రులని యొకచోట జెప్పి మరి యొకచోట వారు శాక బ్రాహ్మణులని వచించెను. శాక బ్రాహ్మణులగా మృగా బ్రాహ్మణులు; మృగా బ్రాహ్మణులే మగా బ్రాహ్మణులు. మర్రియానా పార్థియా మేదియా మొదలగు దేశములయందు పురోహిత కార్యముల నిర్వర్తించువారిని మగ్గి లేక మగాలనుచుండిరి; అనిరావుగారి అభిప్రాయము. మగాలు ఆంధ్రులైన యెడల ఇప్పటిపారసీక దేశమందుకూడ ప్రాచీన కాలము ఆంధ్రులుండిరని తేలుచున్నది. ఇందులకు భారతఖండవాసులు మాత్రమే ఆంధ్రులని అనుకొనుచుంటిమి. ఆంధ్రత్వము ఇప్పుడు విదేశములకు కూడ ప్రాకినది.

నా విమర్శ ఇప్పటికే దీర్ఘమైనది. నేను వ్రాయనిది విషయములింకను ఎన్నియో యున్నవి. రావుగారినింటి దేశభిమానులు మన దేశమందు కొందరుకలరు. చారిత్రకాంశముల డిద్దముగ చేసి గాని తమదేశభిమానమునకును సార్థకము లేదని ప్రమాణములున్నను లేకపోయినను నూతన సిద్ధాంతముల చేయుటయే వారియద్దేశము. తమిళులలో కొంద డిట్టివారు కలరు. ప్రపంచములోనిభాషల కన్నిటికి అరవిభాషయే మూలమనియు, మానవకోటి కాదిమనివాసము సృష్ట్యాదిలో అరవిభూమియనియు, సంస్కృతాది వాఙ్మయములకు అరవి మాధారమనియు తమిళ దేశభిమానులవాదము. ఏను క్రిస్తు అరవములలో మాటలాడినాడట! ఇట్టి దురభిమానమును విడిచినగాని యధార్థము బయల్పడజాలదు. చరిత్రగ్రంథముల వ్రాయగోరువారు సత్యమందే దృష్టిగలిగి తమకార్యముల నిర్వహింతురుగాక.

రాగము

గాంధీవర్షుల రామావధానిగారు

ముద్దుగొలిపెడు ములమూవిమోకతలిరు

టాకు జొంపాలమెసపు నానోకిలంబు

కావిదేలి గొంతు సాకారమునను

విశ్వమోహం రసపుంజ మృదులగీతిఁ
బాడుకొనుచుండ జల్లు నె పాంథు నెడద

* * * *

2 నీలనీరంధ్ర కాదంచిన గణంబు
చదలఁ బర్వంగ బాగులౌ చాతకముల
రాగమహిమను గొని కూడ రక్తినుని
వేయికన్నులు వికసింప వెట్టి నెమ్మి
నెమ్మిశోడ నానందస్యత్యమ్ము సలిపె

* * * *

3 కలితగంగాఁ గాతరంగములయంపు
జలజ విస్తృతపట్నద శ్రావ్యగీతి
మగ్నమై యంచపిండు మైమఱచియుంట

లినకిసాలయఁగేదప్రవృత్తి వీడి
స్వానుపాథేయములు మాని సంచరించు

* * * *

4 చారుశితీశీతచంద్రికాపూరమైన
శారద మనోజ్ఞయామి నీ సమయమందు
శీతకిరణుని యమృతప్రసేచనమున
జొక్కితిరుగాడువెన్నెల పక్కిగముల
గాంచి యిదయేమొ జక్కవ కవను వీడె.

* * * *

5 నీలిడనీరంధ్రకటకావృతము సగుచు
ప్రతిపదన్యాసశృంఖలాస్రాయ మగుచు
క్రూరమృగరావభయదసంకులమునైన
కఠినరాక్షస సంసారగహనమందు
దారిఁ గానక తిరుగాడువారు ప్రేయ
సే కటాక్షామృతంబు భుజించుచుండు.

సూత్రకాలవ్యవసాయచరిత్ర

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు

(రెండవ సంపుటము రెండవసంచిక తరువాయి)

(1) భూమి ప్రజలదేగాన, రాజు భూమిని దానము చేయరాదు.

(2) సార్వభౌమున కిన్నిటిని దానము చేయుట కధికారముగలదా? యని సంశయము. భూమినీయవచ్చునా? (కాదని చెప్పవచ్చును) ఎట్టిభూమి? సుట్టి మొదలు భూగోళమంతయు భూమియే. అందువలన నొకచోల పేర కాదు. మట్టిమాత్రమే కాదు. (ఈ యారవవాదాని యందు సార్వభౌముడు లేన యా స్థితియందు నీయవచ్చునని చెప్పవచ్చును) అందువలన నేమి తేలినది? ప్రభువునకు భూమియందు “స్వత్వ” మున్నదగాన, తప్పక భూమిని దానమియవచ్చునని. స్వత్వత్యాగము మానసికముగా యు క్తమైనదేను కాని భూమి విషయమై రాజునకు స్వత్వము లేదని చెప్పవచ్చును. అందువలన ననగా, ప్రతిచోల మునకు యజమానులు వేరుగనున్నారు. అందువలన రాజు ప్రత్యేకతైత్రముల నన్యార్థమున జేయుటకు సభకారి

కాడు. తన పృథివీభాగము నంతయుఁ గూడ నన్యార్థము జేయుట కర్హుఁడగువాడ కాడు. ఎందువలన ననగా ఎంతవరకు సార్వభౌమత్వ మనుభవించఁబడునో అంతవరకే భూమిపై నాతని కధికారము కలదు కాని, పిమ్మట లేదు. సార్వభౌమునకు భూమియందు వ్యతిరేకకారము మాత్రము విశేషించి కలదు. అదేద? వ్యవసాయకులు పండించిన దానిని, శత్రువులు కొనిపోయింపగ రక్షించుటచేతను పండిదానిలో నిద్రింప భాగమునకుమాత్రమే రాజభికారియై యున్నాడు. కాని భూమి కధికారికాదు. ఆభూమియందుండిన మనుష్యులకు స్రావణి సాధారణమునకు భూస్వామికారము కలదు. కాని భూమిని రాజు దానమియ నర్హుఁడు కాడు.

(3) భూమిని రాజు దానము చేయవచ్చునా? అనిచూదా? భూమి సార్వభౌముని సాత్తనుకొనువాడు దానముఁ జేయవచ్చు ననును. కాని యీభూమి యొకని

(1) న భూమి స్యాత్సర్వభౌమ ప్రత్యవశిష్టత్వతో|| పూర్వ మీమాంస (6-7-8)

(2) అత్రైవ సర్వదానే సంశయః. కిం భూమి ర్దేయా? న ఇతి కా పునర్భూమి రత్రాభిప్రేతా. యదేత స్మృతాదరభం ద్రవ్యాంతరం పృథివీ గోలకం. నక్షత్రమాత్రం మృత్తికానా తత్ర కింప్రాప్తం? అవిశేషాన్తే యాప్రభుత్వ సంబంధే నహి తత్ర స్వశబ్దో వర్తతే శక్యతేన మానస వ్యాపారేన స్వస్య స్వతా నివర్తయితు మితి. ఏవం ప్రాప్తే బూమిః న భూమి ర్దేయా ఇతి. కురు? తేత్రాణాం ఈతానాం మనుష్యా దృశ్యంతే నకస్మిన్స్వ పృథివీ గోలకస్య ఇతి. ఆహయ ఇదానీం సార్వభౌమ స తస్మి ద్వాన్యతి సోఽపి న ఇతిబ్రూమాః. కురు? యాన తా భోగేన సార్వభౌమా భూమీ గీష్టే తావతా. అస్మాపి న తత్ర కశ్చిద్విశేషః. సార్వభౌమత్వే స్వత్వేత దధికం యత్ర అసౌ పృథివ్యాం సంభూతానాం ప్రత్యక్షీనాం రక్షణేన నిర్దిష్టస్య కస్యచి ద్భాగస్య ఈష్టే న భూమే. తస్మిన్నిష్ఠాశ్చ యేమనుష్యా తైరన్య తస్యప్రాణీనాం ధారణాక్రమణాది యమ్యామిక్యతం తత్రే కీర్త్యం ప్రతి నకశ్చ ద్విశేషః. తస్మా న్నభూమి ర్దేయా. — శాబరీభాష్యమ్.

(3) యేయం మహాపృథివీ సా కిం దేయా నవేతి? సాపి సార్వభౌమస్య ధనమితి మన్యమానో దాన మాహ. నాసౌ కస్యచి తస్యం. రాజ్ఞం హి రాజ్ఞాం స్వవిషయపరిపాలన కంటకాద్ధరం భర్తృ త్వేన కర్షకాదిభ్యః కరా దానం దండేభ్యశ్చ దండాదాన మిత్యేతావాక్ సంబంధః న స్వామిత్వం. అతో నసార్వభౌమా మహా పృథివీం ద ద్యాత్ మాండలికశ్చ మండలమ్. — పార్థసారథిశ్చ తాత్ప్రదీపికా.

సాత్తుకాదు. రాజ్యమున నుపద్రవములు కలుగకుండగ రక్షించుటచే రాజులకు వ్యవసాయకులనుండి పన్ను పుచ్చుకొను సధికారము మాత్రమే యున్నది. దుష్టులను దండించి జరిమానాల గూడ స్వీకరించును. ఇంత మాత్రమే రాజునకు స్వత్వము కలదుగాని భూమియందు సర్వాధికారము లేదు. అందువలన సార్వభౌమునకు దేశము నన్యధీనముఁ జేయుటకుఁగాని, వండలాధిపతి గుండలము నన్యధీనముఁ జేయుటకుఁగాని యర్హులై లేదు.

(1) ఈవహాభూమి సార్వభౌముని సేవకుంటున్నదని దానిని దానిమీయుటకు సార్వభౌమున కధికారము కలదని తోచును కాని, సార్వభౌమునకు దానియం బధికారము లేదు. ఒకరాజు మిగియున దేశమును జయించినను, ఓడిపోయిన శత్రువుయొక్క సేనయు గృహములు, వాని స్వంతికపరిమలు మాత్రమే గెలిచినవాని స్వత్వమును కాని ప్రజలక్షేత్రములు మాత్రము జయము నొందినవాని స్వత్వము కాదు. రాజ్యమును గెలుచుట యనగా రాజ్యసూత్రాధికారమే స్వాధీనమైనదని యర్థము. రాజ్యమును పాలించుటలో ప్రజలకు శత్రుబాధలు, మొదలగునవి లేకుండగ గాపాడి యందులనుగాను వ్యవసాయకులనుండి పన్నును బుచ్చుకొనును. నేరస్థులను శిక్షించి “జరిమానా” లను బుచ్చుకొనును. ఇందు రాజునకుఁగల యధికారము. ఇంతవలె యెవఁడే రాజునకు భూమియందు స్వత్వ మేర్పడలేదు. భూమియందెరాజునకు

స్వత్వ ముండినయెడల వనములోని గడ్డి, కఱ్ఱలపై గూడ రాజున కధికారముండును.

రాజునకు వనములోని, గడ్డి, పుల్లలపై సధికారము లేదుగనుక నే రాజు వానినమ్ముకొనుచుండుటలేదు. అడవిలోనిగడ్డి మొదలగువానిపై రాజున కధికార ముండినయెడల పట్టాగ్రామాదులలోని ప్రజలగృహములపైని రాజున కధికార ముండును. రాజునకుఁ బ్రజలగృహములయం బధికారము లేదు. కనుక రాజు భూమివిద్యుట కిర్పడు కాఁడు. మండలబాధపతి మండలము నిచ్చుట కిర్పడుకాఁడు. రాజు కొనిన గృహక్షేత్రాధికములను దాన మియవచ్చును. (శ్రీఖండదేవునికాలమునకు నరణ్యములపై రాజున కధికారము లేదు. ఒక్కశ్రీఖండదేవుడే కాఁడు. హిందూవహామృదీయప్రభుత్వములలో నెపుడును నెవఁడుపై రాజున కధికారమును విసించినటులఁ గానము. బ్రిటిషుపరిపాలనలో 1865 సం॥ర ప్రాంతము ననే యరణ్యములపై సధికారమును ప్రభుత్వమువారు పునరియన్నారు. ఇందునుగరించి “బ్రిటిషుకాల”వరితములో వివర్ణింతును).

వహాభూమి దానముఁ జేయఁదగినదాకాదా? స్వత్వమునుటచే రాజు దానమిచ్చుఁగాక! రాజునకు భూమిపై పాలనాధికారముమాత్రమే యుండుటచే భూమి రాజునకు స్వత్వముకాదు. అందువలన రాజు భూమిని దాన మియరాదు. ఎపుడు రాజు “శిశ్యబిద్యజ్ఞా”దికము

1 యేయం వహాపృథివీ రిస్యా సార్వభౌమ్యవత్త్వా త్తేనైవ దానమితి ప్రాప్తే సార్వభౌమస్యాపి తస్యాం స్వత్వం జయస్యాపి శత్రుస్యామిక సనగృహక్షేత్రాదివిషయవిధి స్వత్వోత్పాదకత్వాత్. వహాపృథివ్యాంతు, రాజ్యసూత్రాధికారస్వేన జయేన సంపాదనాత్. రాజ్యం హి స్వవిషయపరిపాలనం కంటికోద్ధరణ రూపం. తన్నిమిత్రకంచ. తస్య కర్తవ్యే కరాదానంబుదేవ్యత్వ బంధాదాన మి త్యేతావన్మాత్రం. స త్యేతావతా తస్యాం స్వత్వం. తథా త్వేద వనగృహక్షేత్రాదాదాపి స్వత్వాపత్తే తత్ర స్వత్వోత్పాదక, పరిక్రియావిరోధాపత్తే తద్విషయస్య ప్రజాదగృహోదయస్య స్వత్వోపత్త్యాన్వ తస్యా న్నాసౌ దేయా మాంబరికేనాపి పండితం పరిక్రియాదిలభ్యం గృహక్షేత్రాదికం తు దేయమేవ.—శ్రీఖండదేవ్యత “భాట్టదీపికా”.

2 శ్లో. దేయా ననా వహాభూమిః స్వత్వా ద్రాజా దదాతు తామ్, పాలనపైవైవ రాజ్యత్వా న్నస్యం భూర్దీయతే ననా.

వ్యా. యదా సార్వభౌమా రాజా విశ్వశిదాదోసర్యస్యం దదాతి తదా గోపభరాజమార్గజలాయాద్యన్విత వహాభూమిస్తే దారవ్యా; తుతే? భూమే ప్రదీయధనత్వాత్ “రాజా సర్వస్యేష్టే బ్రాహ్మణ్యర్థం” ఇతి స్మృతే, ఇతిప్రాప్తే బ్రాహ్మణ్య దుష్టశిక్షాస్థిపరిపాలనాభ్యాం రాజా ఈశ్వర్యం స్వస్వస్థిక్రితేతి ఇతి న రాజ్ఞో భూమి ర్ధనం కింతు తస్యాం భూమి స్వకర్మఫలం భంజనానాం సత్యేషాం ప్రాణినాం సాధారణం ధనం తతోఽసాధారణ స్వ భూమింధస్య సర్వమి వహాభూమేర్ధానం నాక్తి. కైమినియన్యాభ్యుదయం.

లలో సర్వస్వము దానమిచ్చుచున్నాడో అతడు గోమార్గ, రాజమార్గ, జలాశయములలో, గూడిన భూమి గూడ దానమియ్యదగినదే. ఎందుచేతననగా భూమి రాజధాన మగుటచేతను, స్వతంత్రమున, “రాజా బ్రాహ్మణ సంబంధముకాని యితరమునకంతటికిఁ బ్రభువు” అనుట చలన. అయితే చెప్పవచ్చును. అన్నిటికి రాజా శాసకుఁ డనునది దుష్టశిక్షణశిష్టపరిపాలనలకుమాత్రమేకాని భూమిని స్వాధీనముఁ జేసికొనుటకుఁ గాదు. భూమి తనపై నుండి స్వస్వకర్మ ననుభవించుప్రాణిసాధారణమునకే ధనమైయున్నది. భూమి జనసామాన్యధానమే. అందువలన రాజా మహాభూమిని దానముఁజేయుట కర్హుఁడు కాఁడు. కొనినభూములను దానమియ్యవచ్చును.

1 రాజా భూమిని దానమియ్యవచ్చునా హడదా? దానము స్వత్యత్యాగముకనుక నీయవచ్చునని బయటికి గాన్పించుచున్నదని పూర్వపక్షముకాని సిద్ధాంతముచే రాజానకు భూమిపై సభికారము లేనందున నీయరాదు. పైచిరముఁ జూడఁగా రైతునకు “జీరాయితీహాకు” సూత్రకాలముననే కలిగెనని స్పష్టమగుచున్నది. పన్ను నీయనందున భూమిని వేలముపాడుపద్ధతి నాడు లేదు. నాడు జనసమృద్ధితో వ్యవసాయముఁజేయదగినభూమి విస్తారముగ నుండుటచే నెవఁ డరణ్యమును చేదించి వ్యవసాయము చేయునో వానిదే భూమి యను ధర్మము కలిగెను. మనుస్మృతిలోని క్రిందివాక్యముఁ జూడుడు.

2 వనమును నటికి భూమిని సాగుచేసినవానిదే భూమియనియు లేదని, బాణముతో ముందుగఁ గొట్టిన

వానిదే యాతేడి యనియుఁ బండితులందురు. రాజా భూమిపై దీసికొనవలసినపన్ను యొక్క విధానమును దాని నేరీతిగాఁ దీసికొనవలసినదియు, రైతు పన్నునీయనపు డెటులు ప్రభుత్వము వ్యవహరింపవలసినదియు సూత్రకాలమునందే, శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణమునుఁ జేసియున్నా రు. వాని నిందు దిక్పాత్రముగ వ్రాయుచున్నాడను.

పన్నునుఁ బుచ్చుకొనెడి యేర్పాట్లు

3 రాజా ప్రజలవలన నారవంతుపన్నుఁ బుచ్చుకొని రక్షింపవలెను.

4 వ్యవసాయదారులు రాజానకు తమపంటనుండి సమయానుసారముగా పదియవంతుగాని, రెనిమిదియవ వంతుగాని, ఆరవవంతుగాని పన్నుగా నీయవలెను.

5 పశువులు బంగారము వీనివలన వచ్చినలాభములో యేబదియవంతును.

ధాన్యములు సండుభూములపైని భూములసారా సారములకుఁ దగినటుల రెనిమిదికాని యారుకాని, పన్నుండుకాని వంతులలో నొకవంతును రాజా పన్నుగా దీసికొనవలెను.

6 రాజా ద్రవ్యహీనుఁడుగానుండినను మామూలు కంటే హెచ్చుపన్నునుఁ బ్రజలవలనఁ బుచ్చుకొనరాదు.

7 ఆరవవంతు భూమిపన్నునుఁ దీసికొనుచునేరాజా ప్రజాపాలనమును యుక్తముగఁ జేయఁజో ఆ ప్రజల పాపమునంతటిని నారాజేసేగిందును.

1 రత్రైమాసా : భూమిరేయా ననేతి? సంశయే సార్వభౌమస్య విద్యమానస్వత్యత్యాగసంభవా ద్దేయో బహిః పూర్వపక్షే సిద్ధాంతమాహ : శీతి స్పష్టార్థః—రామేశ్వరసూరిస్మృతజైమినియసూత్రవృత్తి.

2 శ్లో. స్థాణుశేవస్య శేదార మాహు శ్శిల్పవతోమృగమ్—మనుస్మృతి. (9-44)

3 మద్యాగభూతో రాజా రత్నత్వజామ్—బోధాయనధర్మసూత్రమ్. (1-10)

4 రాక్షే బలిదానం కర్నై ర్దశమ మప్తమం పప్తంవా—గౌరీమధర్మసూత్రమ్ (10)

5 శ్లో. పంచాశద్ధాగ ఆదేయో రాజ్ఞా పశుహిరణ్యయోః, ధాన్యానా మప్తమో భాగః షష్ఠో ద్వాదశ ఏవవా—మనుస్మృతి. (7-180)

6 శ్లో. అనాదేయం నాదదీత పరిక్షిణోపి పార్థివః—మనుస్మృతి (8-170)

7 శ్లో. అరక్షితారం రాజానం బలిమద్యాగహరిణమ్, తమాహుస్సర్వలోకస్య సమగ్రమహారకమ్—మనుస్మృతి (8-808)

పన్ను నొక్కసారియే తీసికొనరాదు

1ర క్షము పాలు తేనె వీనిని, జలగ మాడ క్రమ
రము ఇవి యెటుల స్వల్పస్వల్పముగా గ్రహించుచున్నవో
యెటులనే రాజు కర్మ కలనుండి పన్నును స్వల్పస్వల్ప
ముగాఁ దీసికొనవలెను .

భూమిని వ్యవసాయముచేయుటకుఁ గోసకొని
వ్యవసాయముచేయకయుండినచో రాజు పన్నునెక్కిరి
రాజబట్టకొనవలెను?

2వ్యవసాయమునకుఁగాను సోలము నాక్రమించి,
యాసోలములో వ్యవసాయమును కేయకపొయినయెడల
భవిష్యత్కాలమున వ్యవసాయముఁ జేసినపుడే గూసోల
ములోనివంటును, గొర్రెలయనుఁగిగాను గాఁబట్టుకొనవలెను.

భారతీయ సాంప్రదాయమునందు రైతుపన్నునే కారణముచేతనే నీయక పోయిననో, ప్రభుత్వ ము రైతుయొక్క భూమిలోని సస్యమును లాగికొనుటయు, చరాన్ని బహిరంగముగ సమ్మి పన్నుగా జమకట్టు కొనుటయు, పన్ను నీయనినాని ననేక నిర్బంధముల జేయుటయు కాన్పించుచున్నదికాని, రైతుయొక్క భూమిని వేలముపాడుటలేదు. మహామృదీయ సాంప్రదాయముకూడ భూమినుండి రైతును తొలగించుట కంగీకరింపదు. కాని పహామృదీయ రాజ్యకాలమున, పన్నుల నొక్కొక్కప్రభువు పెంచుచునేసెనుపుడు రైతే విస్తారపు పన్ను నీయలేక భూమిని వహిపోవుచుండునాడు. బ్రిటీషు పరిపాలనలో పన్నునిచ్చునంతకాలమె రైతున కాభూమి పై స్వాతంత్ర్యమున్నదనియు, పన్ను నీయనినాడు భూమిని వేలము బాడుటకు ప్రభుత్వమునకు స్వాతంత్ర్యము కలదనియు సాంప్రదాయసిద్ధమైనది. దీనిని గురించి విశేషముల చెలిసికొనగోరువాడు ఆంగ్లేవిజ్ఞాన సర్వస్వము

యొక్క 14 సంచికలోని “అమరకము” అను వ్యాసముః
జూడగోరెదను.

గ్రామ నిర్మాణ విధి

3 పచ్చిక కలిగినది సస్యములు కలిగినది, చరకుల
 చేరను, యోగ్యులచేరను సుఖముగ కాపురముండుచుగినది,
 స్వౌతి (నర్తనసాయము) చేబీనించెడి జనులచే కాపుర
 ముండుచుగినది, గాని, యెండు, బాగుగ సోకనట్టిదియు
 నగు గ్రామమును నిర్మింపవలెను.

గ్రామరక్షణవిధి

4 ఏగాఁబుయొక్క దేశమునంపలి పల్లెలలోను,
 బుద్ధములలోను వొంగలభయము లేనో, ఆరాజు త్రేనుముఁ
 జేయను.

5 గాన, పట్టామనకు నలువైపులను యోజనము
పేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. గ్రామములనుండి
క్రాసుపేరను దొంగలనుండి రక్షింపవలెను. పైప్రదేశము
లో గోరాలను నెవనియైనా వచ్చుచినయెడల నానమ్మ
చెప్పుమున గాన నమ్మపరేవారీయవలెను.

ప్రాచీన రాజకీయములలో రాజనకుం జోరుల నుండి ప్రజలను రక్షించుటయే ప్రధాన గృహముగలచేతను, అందుకొఱకు పన్నును పుచ్చుకొనుటయను న్యాయమేర్పడుచుచేతను, పూర్వముండి నష్టపడినవారి ద్రవ్యమును రాజు సంపాదించి యిచ్చలేనివాఁడు రాజస్వమునుండియే నష్టపడినవారి నష్టద్రవ్యము నిచ్చుచుండిరి. నేడు నష్టపడినవారి నష్టద్రవ్యమును, రాజస్వమునుండి యిచ్చుకొను బాధ్యులైదు. ప్రతిసంవత్సరము “పాలీసు” డిపార్టుమెంటు, యొక్క రిపోర్టును జూచినయెడల నన్ని చోరీకేసులలో నన్నిటి ద్రవ్యము, నష్టపడినవారికిఁ జెంద

1 శ్రీ. యథాల్పాల్ప మదంత్యక్షం వార్యోశో వ స్సవత్పదా, తథాల్పాల్పా గృహీతవ్యో రాష్ట్రే
(బ్రాహ్మ 22 బిః కర—వసుస్మృతిః (7-128)

2 నూ. క్షేత్రం పరిగృహ్యతా నాభావా త్పూభావేయస్సమృద్ధస్సభావిత్తప్రపూర్వ-గాతమధర్మనూత్రమ్.

శిల్పోః జాంగలం సస్యసంపన్నం ఆర్యప్రాయమనావిలత్, రవ్యమానతే సామంతిం స్వాజీవ్యం దేశమవిశేష్, మనుస్మృతిః (7-69)

4 నూ. త్పైతృకాదాకా యస్య విషయేగ్రామేనరణ్యేవా తస్మైరభయం నవిద్యతే. అ. ధ (2-10)

5 మా. సర్వోదయోజనం నగరం తస్మాత్సర్వో రక్ష్యం (23) క్రోకోగ్రామేభ్యః (24), తత్ర య స్మ
న్యతే త సర్వోదయోజనం (25) — ఆప స్తంబధర్మమూత్రం (2-10)

జేయబడుచున్నదో వార్తాపత్రికల జనువువారికిఁ దెలియుచున్నది. ఇందునుగఁగించి జర్జిన్ శంకరనాయకుగారిొకప్పుడు “మాడరకా రిప్రూ”కుప్రాసని ప్యోసము చదువఁదగినది.

ఇతరవిషయములు

1 భూమిని స్వాధీనపు భుజనకిచ్చునయెడల నూటికి నెలకు ఒకటింబాతిక వడ్డీని బుచ్చుకొనరదు. వాయదా రెవ్వినంతనాగ్రహుని దాని నికగులకు దానముజేయుటకును విక్రయించుటకు సభకారములేగు.

పై యిట్టిప్రాయము వసువున. పైనిచెప్పఁబడిన విధానముచే నూటికి రూపాయి నాలుగుజూలవడ్డీ భూమిపై తీయరాదని స్పష్టమగుచున్నది. నేటికి బీదరైతునకిట్టి నియమానుష్ఠయెడల నాగుండును. నేటికి బీదరైతులు హెచ్చువడ్డీకి తపాభూములనా నిరుచుకొచ్చి భూములనే కోరిపోవుచుండుటను జూచుచున్నాము.

2 గ్రామమువ్యాపకముననుండుని పోలములలో పశువులచే జూలము కాపునకుం బహుస్వామి నష్టమును గలిగించినయెడల జూలముకాపునకు నొకటింబాతిక నాణెము దండనముగా నిప్పించవలెను.

నేటికాలమునందు బండలదొడ్డిలోఁబడిన పశువులనుండి నసూలుచేయుద్రవ్యము పంటలో నష్టపడినరైతునకుం జెందునుండలేగు. బండలదొడ్డికైన వ్యయము పోను మిగిలినదానిని, పోలీసుడిపాద్యమెంటుయొక్క వ్యయమునకు జమకట్టబడునట. డి. పి. డబ్లియు కాఖలోని స్వల్పసేవకులు (మెలుకులీలు) మొదలగువారు నెలకింత బండలదొడ్డినిఁ బెట్టి పశ్యాదాయమును స్వీక

రింపవలెనను రహస్య నియమము కలదని వినుచున్నాము.

3 జనుల రుపయోగించు తటాకోదకమును పోలమునకుం బ్రహించిపజేసిననుతటాకమునకువచ్చు నీటిమార్గముల నటికట్టి పోలమునకుం బెట్టుకొనినను, వానికిఁ బూర్వ సాహసదండమును (250 రూకలు) విధింపవలెను.

4 తెలుగులేనితోటనుండి, మేడి, వెలగ మొదలగు వాని ఫలములను, గుంపలను, అగ్నార్ధరాధనమునకు సమిధలను, గోవులకు గడ్డిని దీసికొనినయెడల నది దొంగతనమని వ్యవసాయకుం డభియోగమును జేయరాదు.

5 ద్వీజాడు, మార్గఘడు, బ్రదుకు తెలుపులేని నాడు, రెండుచెజుకలనుగాని రెండుదుంపలనుగాని పోలమునుండి తీసికొనినయెడల వ్యవసాయకుం డభియోగముం జేయరాదు.

సాంఘికధర్మములకు వ్యవసాయకుండు ధర్మబుద్ధితోఁ దోడ్పడు నాచారము ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గలదని పైపనునాక్యములవలనఁ దెలియుచున్నది. సూత్రకాలమునందును, నేటికినెల బజారునకుం గూరగాయలమ్మునాగు వచ్చుట నియ్యపుకొట్టు, తూనికరాళ్లు, కొలపాత్రలు, దుర్బాగ్గులు పిచ్చకొలతలు, పిచ్చతూనికలు, కల్పించుట, రాజభటుల పరిశీలనము, మోసపునర్తకులను, శిక్షించుట మొదలగు వృత్తాంతములు మనుస్మృతిలోఁ గలవు. అవి యీగ్రంథమున కనవసరమని వివరింపలేదు. “తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణ, అధర్వవేదము”లయందే, గ్రామ సంఘములు, గ్రామోద్యోగులుండుటయు, గ్రామస్థుల స్వల్పాభియోగములు, గ్రామములయందే తీర్వఁబడుచుండినట్లను సూచింపఁబడియున్నవి. సూత్రకాలమునం

1 శ్లో. సర్వేవాధాసోపకారే కానీదం వృద్ధి మాఘ్నయత్, సచాధీకాలసంరోధాత్ నిసర్గోఽస్తి నవిక్రయః—మనుస్మృతిః (8-148)

2 శ్లో. తేగ్రే వ్యవస్థేషుతు సపకు స్సపాదం పరి మర్హతి, సర్వత్రతు సదో దేయః తేత్రికస్యేతి ధారణా—మనుస్మృతిః (8-241)

3 శ్లో. “యస్య పూర్వ నివిష్టస్య తటాకస్యాదకం హరేత్, అగమం వాప్యపాం భింద్యాత్ సదాప్యః పూర్వ సాహసమ్—(8-281)

4 శ్లో. వానస్పత్యం మూలఫలం దార్వగ్న స్థం తిక్షేపవ, తృణంచగోభ్యో గ్రాసార్థ మస్తేయం మను రబ్రహ్మ—మనుస్మృతిః. (8-339)

5 శ్లో. ద్వీజోద్యుగః షీఘ్రత్తిర్వా విక్షూ జ్యేవ మూలకే, అదదానః పరతేత్రా న్న దండం దాతు మర్హ—మనుస్మృతిః. (8-341)

దావిధానములు నృద్ధియై, వ్యవసాయకునకు సుఖపేతువులైనవి. నేటి గ్రామ్యవ్యవసాయకునకులె, నాటి వ్యవసాయకులు “దావాకోరులై” యుండలేదు. వ్యయమెంత మాత్రము లేకుండగనే నాటి వ్యవసాయకుడు, స్వగ్రామముననే తగవుల బరిష్కరించుకొనువాడు. ఆకాలము నందార్యులు ఊమమెంతమాత్రము రేపదేశమునందుండరాదు. చూపకుండగ గొన్ని విధానములజేసిరి. అందుఁ గొన్ని వస్తువులు దేశమునందే యుండవలసిన యవసరముఁకాని రలంచి, యెగుమతికాదును నిబంధనలజేసిరి. అందుఁ గొన్ని టినిమాత్ర మిచ్చుట వ్రాయుచున్నాఁడను.

1 మనుష్యులను, నుదాధిగణములను, కుసుంభాది రంగులను, గంపద్రవ్యములను.

ఈననియావులను, లక్ష్మి మొదలగువానిని, అరణ్యులను, చిత్తనములను, మధ్యమువంటి ద్రవ్యమును, పిప్పలీని మిరియములను, ధాన్యమును, మాంసమును, ఆయుర్మును, పూజ్యమును విక్రయింపరాదు.

2 నువ్వులను బియ్యమును విక్రయింపఁ బ్రయత్నమునైన జేయరాదు.

3 నువ్వులను బియ్యమును వస్తువునకు వస్తువుగా నైన మార్చుకొనరాదు.

4 మార్చుకొనుట యత్యవసరమైనచో, భోజన ద్రవ్యమునకు భోజనద్రవ్యమును, మనుష్యులను మనుష్యులను, రసములకు రసములను, గంపములను గంపములను, విద్యకు విద్యను మార్చుకొనవలెను.

5 అమృతదగినవస్తువులచేతనే వ్యవహారము జేయవలెను.

సూత్రకాలవ్యవసాయ చరితం సమాప్తమ్.

పైసూత్రార్థముల బరిశీలించగా భోజ్యపదార్థములను ప్రతిగృహస్థుడును నిలువజేసికొనవలెననియుఁ ముడిచివలెను నమృతాదనియు, స్వప్తమగుచున్నది. ప్రాచీనకాలమునందు బానిసవర్తకముండెడిది. అందువలననే మనుష్యులను విక్రయింపరాదు అను వాక్యముపయోగింపఁబడెను. నేడు భోజ్యపదార్థముల యెగుమతి విశేషించియున్నను, మనుష్యవిక్రయములేనందులకుఁ జాలనంతసేపవలసియున్నది. కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము, నేటాలు, ఆసాం, మొదలగువానిలకు “షిపోలు”ద్వారా మనుష్యులనంపుట మాత్రము, అప్రత్యక్ష మనుష్య విక్రయముగాఁ గోచెడిది. ఈశ్వరానుగ్రహమువలనఁ జాలనకామనుష్యుల యెగుమతిపూడ నేడు తగ్గినందులకు సంతసింపవలసి యున్నది. సమస్తశాస్త్రములు కళ్ళలు సూత్రకాలమున సభ్యుద్ధి నొందెనవి. దానితోపాటు వ్యవసాయకళ్ళపూడ నృద్ధి నొందెనవి. సూత్రకాలమున వృద్ధి నొందిన వ్యవసాయ విశేషములఁ జూచుచు.

1. భూమిని హెచ్చుగ దున్ని పంటలను హెచ్చుగ బంజించుట,
2. “షష్టికలు” మొదలగు సస్య విశేషములను వ్యవసాయముజేయుట,
3. దమ్ముచలని లాభము, బెరిసికొనుట,
4. కలుపుతీతవలని లాభముఁ దెలిసికొనుట,
5. అరటి పాక కొబ్బరి చెఱకు ద్రాక్ష మొదలగు లోటలను వేయుట,
6. సంచదార బెల్లము మొదలగు పదార్థముల జేయుట,
7. పశువైద్య విశేషములఁ గనిపెట్టుట,
8. కళ్ళమునకు నడుమను కఱ్ఱబాతి నూర్చుట,
9. సాలములకు కంచెలను వేసి రక్షించు విధానము,
10. వ్యవసాయపు మర్యాదలు,
11. కరువురాకుండుటకుఁ దగినటుల వ్యవహారముజేయుట, మొదలగువానిని గనిపెట్టిరి.

- 1 నూ. మనుష్యు న్రసాక్షి రాగా న్గంధా నన్నం దర్ప గవాం పశాంశ్చేయ్యపకేతోక్త్య, కిణ్వే పిప్పలీ మరీచేధాన్యం మాంసమాయుధం సుకృతానాంచ” ఆ. ధ. (1-20-12)
2. తిలతండులాం నైవస ధాన్యస్య విశేషేణనవిక్రీయా—ఆప స్తంబధర్మసూత్రం (1-20-13)
3. అవిహిత శ్చైతేషాం మిథో నినిమయః. —ఆ. ధ. 1-20-14
4. అన్నే నచాన్నస్య మనుష్యణాంచ మనుష్యై రసానాంచ రన్నెగ్గంధానాంచ గంధై ర్విద్యయాచవిద్యానామ్—ఆ. ధ. (1-20-15)
5. అవిక్రీతపదైర్వర్తమాకేర— ఆ. ధ. (1-20-16)

కలహంస

భండారు వీర రాజేశ్వర రావు గారు

నవక మెడవోని ఎదుచుపొందమిత్తూండ, తూగుటూమెలలం దోగి యూగకుండ
మధురనయనాంచలములఁ జెమ్మలుద్రవింప, బేలవలె నుంటివేల మరాళబాల ?

చ లలితపుబ్బాన్న పూవలపులం దులకించు మిటారితెమ్మరల్
మలయవో ? మోహనామృతములం దోలఁకాఁడు పినాళివెన్నెలల్
వెలయవో ? కోకిలంబు లతివేడ్క మనోహరగీతరాగముల్
పలుకవో ? యేల తోయ్యలి ! విలాసము లిట్టినిశాంతవేళల ?

గీ. మృదుమధురసాంద్రదర హాసనడన మైన, నునుముగిము వాంచిబాష్పాంబుకణము లెన్నో
దోసదోస రాల్చుచుంటె కన్గొనల నుండి ? ఏల యిగిర్చవేదన లిపుడు వెలది ?

గీ. సృష్టివైచిత్ర్యచిత్రలక్ష్మితములైన, కలికహంబబ్బాతెక్కలదళము లిపుడు
చికిలివెన్నెలపాలవెల్లికల సెగలఁ, గుమిలి కనుగొందునని దాచుకొంటె పడఁతి ?

గీ. పడదనము లైనదో లేదో గద త్వదీయ, బాల్యఃరిమాణమగుముక్కుపచ్చలారి
ఆపుడె హితులకునేని చెప్పంగిరాని, యంతటిరహస్యపు విషాదమా ! కృశాంగి !

సీ. గుఱ్ఱమావుల నల్లుకొని ప్రోదిఁగొను మల్లి, కామతల్లులప్రాపుఁ గాంచికొంత
ప్రియతమంబో గులాబీపుష్పవతిఁ గోరు, మారుతప్రియు నండఁ జేరి కొంత
కలువసెజ్జలఁ గేళిసలుపు తుమారదం, పతులసామీప్యంబు నడసికొంత
మెలమెల్ల సయ్యాట సలిపి ముతనమాడు, సెలయేటియలలప్రక్కలనుగొంత

గీ. పవనసంచాలనంబున బ్రమసి, చిఱుత, పరువులందేటి, పూవుతోవరులనీడ
నిలుచునా కులజంటలకెలనఁ గొంత, ఈనవరసోదయంబుల నెఱిఁగినావో !

గీ. మదవదళికులమదె నీదువృదుపదంబు, వదలని లతాంతముకుళ గర్భములఁ జేరి
కలఁతఁ బెట్ట నొకింతైనఁ గనరవేమి ? తన్మయోద్రేకమున నుంటివా, లతాంగి !

గీ. పడతి ! నీదుర్భరస్వాదుప్రణయబాష్పహస్తాక్షికంబుల భాగ్యనంపదలఁ బోలె
దనదు గర్భంబునం దాచుకొనెడు కలువ, కన్నెదెననైనఁ జూడు నీపున్నె మగును.

గీ. నవురువెన్నెల చక్కండనాని కుచికి, లీలలం దేలుమేన బాలికలఁ గాంచి
బాల్యకౌతూహలమునఁ జప్పటలు చఱచు, హల్లకకుమారుఁ గని యూటజిల్లు మల్లల !

సాణాకా పిచ్చిరెడ్డి గారు వి. యే (అనర్కు)

మానవజాతిని యిప్పటివరకు అనుభవించుచున్న అన్యాయ అయోమయసందర్భముల నుండి తప్పించి యింతకంటే సౌఖ్యకరములగు పరిస్థితులలో ప్రపంచము నుంచనగునను యోచన క్రొత్తగ ఇప్పుడు కనిగది కాదు. మిగులపురాతనములును చారిత్రికముగా మొదటిగ్రంథములునగు వేదములకంటెగూడ పురాతనము. ఈజగత్తును ఆవర్ణ్యపువెలుగున జూచు ప్రతిమనుజుడును— తానవ్వేషించునది జ్ఞానమైనను, శిల్పమైనను, ప్రణయమైనను, ఆనందమైనను సరే— ఇంతటిదూఱము అనవసరముగా ప్రపంచమును మంచి వేయుచుండ నేమియు చేయక ఊరకున్నామే అని చింతకొండకమానడు. తనకు కత్తిసామర్థ్యములున్నచో, భావప్రపంచమున గతుపించుకొనికే లోకమును స్వర్గతుల్యముగ నొనర్చుటయున్నప్పటికిని ఇట్టి యిచ్చయే, యీ సంకల్పమే— విష్ణుస్వరూపముగ మానవప్రపంచము నెడలగల యవ్యాజానురాగమే, పూర్వము మతకర్తలకు, రాజనీతిజ్ఞులకు, దేశోద్ధారకులకు, మూలబలముగా నుండినది.

జనులలో సధికసంఖ్యాకులు— దాదాపుగా నందరును— పురుషులు, స్త్రీలు— సాధారణమయములలో తమజీవితముల యెడలగాని విశాలమగు ప్రపంచమునెడలగాని, చింతగాని, ఆలోచనగాని విమర్శన జ్ఞానముగాని కలిగియుండరు. తాము జన్మించియున్న సంఘమొసగుదాని నంగీకరించి వర్తమానకాలమును గూర్చిన చింత తప్ప భవిష్యత్తునుగూర్చిన యాలోచన లేకయే జీవితముల గడపుచుందురు. అరణ్యమున సంచరించు మృగములతో సమానముగా ప్రస్తుతావసరముల తృప్తిపరమాకరమే కొరచు, పురోద్భవ్తిలేక, కొలది పాటి కష్టముతోనే తమజీవితపరిస్థితుల చూచుకొని

సుఖపడగలుగుదురని యెరుగకయే తమవ్యర్థ జీవితముల గడపుకొనుచుందురు. కొందగు మాత్రము స్వలాభాపేక్షచే, కీర్తిప్రతిష్ఠల సంపాదించుకొనవగునను ఆసచే, తమసంఘపు జైన్నత్యమునకు పాటుపడుచుందురు. వీరి అభిప్రాయము లెట్లులున్నను, రూపాయతో తన్ను కొట్టిన ధనికునివలన బిచ్చగానికి లాభమేకలిగినవిధముగా ప్రపంచమునకు, జనసామాన్యమునకు, వీరివలన కీడుగాక మేలే కలుగుచున్నది. తాము తమకు కావలయునని కొరులాభములను ప్రతివారను అనుభవించునట్లు నర్ప దలపుగలవారు చాలకొద్దిమందిమాత్రమే.

మానవలోకముమీద నిట్టిఅవ్యాజానురాగముగలిగిన మహనీయులు తామెట్టిసంఘమున కెంతయైశ్వర్య యుతులై యుండినను, ప్రస్తుతము తమస్థితి యెంతబాగు గనున్నను, తామెనకంపజూచు కార్యములవలన తమకు కష్టములు గలుగవచ్చును, తమస్థితి తారుమారైనను ప్రపంచము దుస్థితిజూచి యెరుపుకొని యుండజాలరు. ప్రపంచచరిత్ర దిలకించినయెడల లోకోద్ధారకులగు నిట్టి మహనీయులలో జాలమంది ఆగర్భశ్రీమంతులు రాజ్యాధిపతులు సార్వభౌమ లుగానుండినవారే యని వ్యక్తము కాగలదు. అట్టివారు తమకృత్యములవలన తమస్వలాభము నావంకయేని గోరక ప్రపంచమునకు తమ అమాభ్యుదయి తమల ధారవోసిరిని చెప్పక తప్పదు. తమపారికర్షణములు వారిలోగలలోపములు యితరులకు తెలిసినట్లు తమకు తెలియవని యొకపిచ్చిదాంతము గలదు. దీనినందరు ఒప్పుకొనకున్నను దీనియందుగూడ కొంతనిజము లేకపోలేదు. భోగముదానియింట పుట్టిపెరిగినకొడుకునకు తన సోదరి నితరులతోగూర్చుట ఏహ్యముగ దోచనట్లు ఒక సంఘములో పుట్టిపెరిగినవారి కాసంఘములోని లోపములు గానించవు. అన్నకుమారైనను పెండ్లియాడు

మహమ్మదీయచారమునకు హిందువు లేవగించుకొనెదరు. అంతకంటె రక్తస్పర్శ యొక్క సుగంధ అక్కమూరైన వివాహముజేసికొనుట కభ్యంతరమే యుండదు. ఇట్లే అన్నీ. కావుననే సంఘసంస్కరణాభిలాషులుగ నుండు వారు సాధారణముగ యితరజాతులవారి విద్యల, మతముల, నాగరికతల, బాగుగ నెరిగినవారుగ నుందురు. అట్లుండ కున్న సంఘోద్ధరణ మసాధ్యము.

దేశభక్తి, అనేకవస్తువుల సంయోగమువలన నేర్పడినవిషయము. ఇది మూఢభక్తిగ మారి చెడిపోకయుండవలయునన్న తమదేశపు చరిత్ర సారస్వతము యిత్యాది విషయములపూత్రమే నేర్పి యితర దేశముల చారిత్రిక సారస్వత విద్యల నభ్యసించుకొనుటండరాదు. అన్నియు నేర్చినతరువాతనే స్వచ్ఛమగుభక్తి యే ప్రజలకైన గలుగునది. ఇది యెరుగనిపాలకులుగాని, ప్రజలుగాని చేయు కార్యములు వారుద్దేశించిన ఫలితమునకు వ్యతిరేకమగు లాభముల నార్జించితిమను. “జననీ జన్మభూమిశ్చ శ్వర్గా దపిగరియనీ,” యనుట తాత త్రవ్వించిన తీటక మని ఉప్పు నీకుత్రాగవలెనని బోధించుటగాదు. నేడు మనప్రభుత్వమువారుగాని మనజాతీయ వాదులుగాని ప్రజలకొసగు విద్యలో నీలూపము స్పష్టముగ గాన్పించుచు నేయున్నది. ఈమధ్య అమెరికాదేశమున ఒక రాష్ట్రములో పరిణామ సిద్ధాంతము (Theory of evolution) బోధింపరాదని కొందరు పట్టుబట్టిరి. అందువలన విప్లవాదేశములో ఆసిద్ధాంతము నెరుగనివారుగాని, చదువనివారుగాని లేకుండునట్లు సంభవించినది. కారణమేమి?...

తా మెరుగనిపరిస్థితులలో నుండుజనులగుర్చి విచారించునపుడు వారికి తోచనికష్టములుగూడ మనకు గనబడును. బుద్ధిదేవునికి అగపడినట్లే ప్రపంచము దుఃఖ సముద్రములోనున్నట్లు చూడగలము. వైసిద్ధాంతమునకు వ్యతిరేకముగా కొన్ని పేర్ల నుపహరింపనగు గాని తీవ్రముగ నాలోచించిమాన్వేషించుట సామాన్యజనులలో నుండివచ్చిన మహాత్ములుగూడ తాము జనసామాన్యమును వారిపరిస్థితులలోనుండి గాక ఉన్నత ప్రదేశమునుండి వీక్షించుట కవకాశము లేర్పడియుండవలయును. లేని యెడల నట్టిపని అసాధ్యము. భగవదపతారములనదగు నీ మహానీయులు తమసోదరులమనములపై బద్ధకంకణులై

తొలుత ఉపదేశములలోను పిమ్మటకార్యములలోను తమభావముల న్యక్తపరతురు. సంఘోద్ధరణకై ప్రయత్నింతురు. లోకము నానందమయముగ జేయజూతురు.

కాని యిప్పటివరకు వారి యుద్దేశములు నెరవేరక పోయెను. పూర్ణముగ నెప్పటికి నెరవేరజాలవు. ఏలనన నట్లు నెరవేరినచో అభివృద్ధికి మార్గ ముండదు. చలన మగిపోవును. అప్పుడు లోకము నశింపవలయును. ప్రపంచమును వీక్షించిన అట్లు జరుగునని తోచుచు. ప్రపంచము, ఈ సృష్టియంతయు ఒక గమ్యస్థానము జేరునని (a far off divine event) దలచరాదు. అట్లే అయిన ఎప్పుడో ఒకసారి అచటికి చేరక తప్పదు. అట్లుగాక గమ్యస్థానము, మన ఆవశ్యముగూడ నట్లే జరుగుచు ఉన్న యెడల సర్వకాలము అభివృద్ధికి మార్గ ముండగలదు. భగవంతుని సృష్టియంతయు ఒకచోటుజేరి అచ్చట నాశనమై మరల మొదలు నుద్భవించుచుండునను సిద్ధాంతమున కర్థము లేదు. కొందరి నుతము (theory) ప్రకారము సృష్టి యంతయు చక్రమువలె తిరుగుచుండుననియు కొంతకాలమునకు మనము మొనటికే మరల వస్తుమనియు వృద్ధియను నదియే లేదనియు చెప్పుచుండురు. అట్లే అయినచో ఈ జగన్నాటకము నేల నాడవలయును? ఈ ప్రపంచము చరాచర జంతుజాలముతో కూడిన యీ విశ్వ మానవ ప్రపంచము, నూర్యమండలము, దానిమట్టుతిరుగు సమస్త గోళములు, సృష్టి సర్వస్వము ‘ఉండుటకు’ కారణ మెద్దియో యుండినలెను. మరియు మనము వృద్ధి చెందుటయే లేదను సిద్ధాంతమును ఈ ప్రపంచమే పూర్వపక్ష మొనర్చుచున్నది. ఈ సృష్టి సర్వస్వములో ఒక అణువుతో సమముగ మన ప్రపంచముననే యింత అభివృద్ధి యగుచుండ వింతకెన్ని రెట్లు ఎక్కువగా నితర గోళములలో నుండునో మీరే యోచింపుడు. మన మొనర్చు కార్యములలో నభివృద్ధి లేదని వాదమునకు ఒప్పుకొన్నను మన అభిప్రాయములలోని మాతృల కేమి సమాధాన మివ్వనగును? మరియు సర్వ మానవులను అభివృద్ధి అని చెప్పువిషయ మొకటైన నుండునలయును. ‘ఫలూనిది’ అభివృద్ధి యనుటలో భేదాభిప్రాయము లుండవచ్చును. గాని అసలు వస్తువుయొక్క ఉండుట (Existence) లో భేదాభిప్రాయము లుండజాలవు. ఇది మనవ్యాసమునకు సంబంధించినది.

ధించిన విషయముకాదు గాన దీని నింతటితో వదలి నా అభిప్రాయమును మాత్రము తెలిపెదను. — స్పృష్టి ముందుకు జరుగుచునే యుండును కాని దానికి నిశ్చలముగ నుండు అదర్శము మాత్రము లేదు. గమ్యస్థానముగూడ ముందుకు జరుగుచుండును. అభిస్థితి తిరుగుదుమెట్లనె (Spiral Stair case) వలె పైకి పోవుచుండును. ఈవిషయమునుగూర్చి సమయము దొరకునెడల సచిరకాలము లోనే నాయభిప్రాయముల విపులముగా వ్రాసింపగలను.

పైనజెప్పినట్లు వారి అభిప్రాయములు పూర్ణముగ నెన్నటికి నెరవేరజాలవు. ఏలనన అభిస్థితి కావలయునన్న అసంతృప్తి ప్రబలముగ నుండవలయును. అసంతృప్తియే అభిస్థితికి మూలబీజము. పుట్టెను బొత్తిగా (అనగా కావలసినంత) అభిస్థితి లేక యుండుటకు కారణ మీ అసంతృప్తి లేకయుండుటయే. ఇందువలన సప్రతిజనులు కష్టములులేక యుండినగని, కష్టములన్నియు ఇప్పుడే వచ్చినవని గాని అనుకొనరాదు. నా అభిప్రాయ మిది: మన మింతకంటె ఉన్న పరిస్థితిలో నుండగలము అనుభావము మనకును తగిలినప్పుడు మాత్రమే అసంతృప్తి కలుగగలదు. కాని అట్టి అభిప్రాయములే లేక పొగములవలె నుండి నప్పుడది బొత్తిగా నుండదు. హిందూదేశమునకు ముప్పుదెచ్చి నాశనమైనట్లైన 'కల్యా' సిద్ధాంతమునే ఆదర్శప్రాయముగా నుండుకొన్న అనాగరికుల కసంతృప్తి కలుగగలదా? తాను జేసికొన్న కష్టములన తానధోగతి పాలై తిని యెంచి యింకనైనను ధర్మము (?) ను మీర కుండవని తమకు సర్వేశ్వరుడు ప్రసాదించిన స్వచ్ఛమగు ఆత్మల కళంకితములుగ నొనర్చి, ధూళి ధూసరితిములై నేలలో బొర్లాడజేసిరి.

ఇప్పటివరక యంగరంగమునను మహాపురుషు లుద్భవించిదేశోద్ధరణకు ప్రాణములు ధారపోయియుండినను మనము సత్యలక్ష్మలకంటె మెల్లగ వృద్ధిజెందుచున్నాము. అసలు లోగపడితిమికి వారివైద్యము రుచింప నప్పుడింత యైన ముందుకు వచ్చినాముగదా అని సంతోషించ వల సినదే. మొదటినుండియు దురదృష్టవంతులగు మనదేశపు ప్రజలు జ్ఞానకూన్యలై యుండుటవల్లను, దైవనిర్దిష్టము అగు (?) తమభాగల పడలేక నిస్సృహులై పడియుండు టవలను, తమ అధికారలవల్ల కిక్కిరిగిపోయిన అనుభవంప

వలసి వచ్చునో అను భీతిచేతను తాము మునిగి లేలుచున్న నీచపరిస్థితులు తమ కలవాటై యుండుటచే గౌరవము గోల్పోయి నీతిమార్గులుగను, నీతిభావ్యులుగను నుండుట చేతను, అట్టివారిలో ప్రబోధము కలిగించి సంఘము నొన్నత్యము నందజేయుట అసాధ్యమైనపని యాయెను.

జనులను సగటున రెండు తెగలుగ విభజింప వచ్చును— మార్పుకావలయు ననువారు, మార్పుకై లేదనువారు— పీరిలో నెన్నియో తిరగతులు గలవు. కాని మొత్తిమీద యిప్పుడుండుస్థితిలో ప్రపంచములో దుఃఖ ముమితముగ నున్నది. ఇది అనవసరము. కొంచెము కష్టపడినయెడల మన మీలోకమును భాగంచేసి కొన గలము అనువారు కొందరు. ఈప్రపంచములో దుఃఖ ముండుట వాస్తవమేకాని సాధ్యముగు ప్రపంచములలో నెల్ల (The best of all possible worlds) నిదియే శ్రేష్ఠము. ఇంతకంటె ప్రపంచమున దుఃఖమును తగ్గింప జాలము. ఇంతమాత్రమైన దుఃఖము లేనియెడల ప్రపంచ నటన అసాధ్య మనువారు మరికొందఱు. ఈరెండు తెగల వారును తమతమ సిద్ధాంతముల ప్రకార మాచరించిన నేతెప్ప ప్రపంచమునకు మోక్షము గలుగనేరదని విశ్వసించెదరు.

పీరినే ఈ దూర హృదయులు, సంకచితస్వభావులు అని యనుచున్నా. నిజముగా నుదారహృదయులు (Liberal) అనువారు ప్రతివిషయమునను నుదారులై యే వర్తింపవలయును గాని మనదేశపు జాతీయవాదులవలె రాజకీయములందు మాత్రము మిగల నుదారత సాంఘిక ములందుమాత్ర ముండుకున్యతీతముగ నుండరాదు. సంకచిత స్వభావులు (Conservatives) ప్రతియడుగును భాగగ నాలోచించియే ముందుకు బెట్టువలయుననువారు. సాధారణముగా బలవంతులు, క్షేత్రవంతులు, ద్రవ్యవంతులు, రాజ్యాధిపతులు, సీతాధిపతులుగా నుండువారు ఇప్పుడుండు స్థితియే యుండవలయు నందురు. కొందరు విశ్వావంతులు మాత్రము వేరు తెరగుగా భావింతురు. హిందూదేశ సాంఘిక తత్త్వ (Sociology) కాస్త్రవిచారము మనకెప్పుడవసరములేదుగాని యిది మాత్రము చెప్పవలెను. ఏకారణముల వల్లననేమి మనదేశమున రెండువిధములగు భావములు

ఒకదానికొకటి వ్యతిరేకమగునది — ప్రబలియున్నది. ఈవిధానిభావనమేకమే (1) ప్రతివిషయమునను గాఢపించును. మానసికచింతలలో విసులనుదారత; కార్యాచరణమునం దిందుకు వ్యతిరేకము — విజ్ఞానవిషయములలో గాని, సారస్వతగు సందుగాని, శిల్పమునం గాని ముఖ్యముగా తత్త్వచింతనలో — ఈ కడపటి విషయమును మాత్రము పరిశీలించును.

తత్త్వవిచారమునందు మనవారికలము నిరాశూలముగ సాగినది. సాంఖ్యయోగములందుగాని, వ్యాయాసశ్రేష్ఠివిమానసాదులనుందుగాని మనవారు ఫలముల సరకునేయుక ప్రవర్తించి పేతువాచనమునం ప్రగ్రగణ్యావైరి. పాశ్చాత్యతత్త్వజ్ఞులు పేతువాచనమునం దనమానలు. అట్టివారిలో మిగుల ముఖ్యులగు కాంటు హిగెల్ (Kant Hegel) మొదలగు మహాశయులు సయితము విధిలేక ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు, తమమతముల నొక మూలబెట్టి, తమసిద్ధాంతములకు వ్యతిరేకమగు సవస్థలెదుర్కొనినపుడు, సమాధానమేలేక యూరగు నరులు కొనిరి. కానిక్రికం రాచార్యులవారు మాత్ర ముగ్ధుడేయక తమమతము (Theory)కంటె శక్తుడుగ తక్కుసిద్ధాంతమునే నమ్మి అది నిర్ణయించినట్లే తమమతమును తుదకరకు పోనిచ్చెను. పక్షపాతరహితమును నిట్టిరాఘాట ప్రవర్తననుగూర్చి యెంతపోగడిసిన తరువీదీరువా? దీనివలనగూగు సౌఖ్యానందముల ననుభవింప మొలకడకమునుపే 'ఎందు కింతసొందర అయిచూడుము. ఈసిద్ధాంతముయొక్క కార్యరూపమును దిలకింపుము' అని యేదియో చెప్పుచున్నది... అటుచూచినతోడనే ఆనందమంతయు వ్యసనమునున్నది. నవ్వు యేడ్పుగ మారుచున్నది. ఏల?... కంకరుడు తననిరాఘాటరక్తమువలన దేలిన 'బ్రహ్మమునకును' ప్రసంచమునకును సంబంధములేకుండుట ఒప్పుకొనవలసివచ్చినపుడు తనమతము భగ్నమగుస్థితి సంభవించెనేమని విచారించి, వ్యావహారికమని పారమార్థికమని భేదములగల్పించి తనమతములోని లోపముల గప్పిపుచ్చి బాగుచేసెను. (?) (నిజములో ఈ సిద్ధాంతమువలననే కంకరునిమతమునకున్యూనతగలుగుటకు కారణమైనది.) ఇట్టిసందర్భము మనసంఘమున ప్రతివిషయమునను గడుపించుచునేయున్నది. ప్రపంచమే మిష్క,

మాయ, దుఃఖభాజనము. ఇవటినుండి విముక్తియే కర్తవ్యము అనుసిద్ధాంతము. ప్రాపంచిక వ్యవహారములలో మాత్రము యివియున్నాయని నిజములని నమ్మి జరుపుకొనవలయును. ఇట్టిసందర్భమున అద్వైతవేదాంతి, ఏనుఱుక కన్న జ్ఞాపికి వచ్చుచున్నది.

ఒక వేదాంతి సర్వము మిశ్రయని జనులకు, బోధించుచుండెను. ఇంకొక నొకయేమగు తప్పించుకొని సుంకారము చేయుచు వారున్నచోటికి పరుగెత్తినప్పుడుండెను. దానినిజూచి గూవేదాంతి కాలికి బుద్ధి జెప్పమొదలిడెను. 'అల కొంచెనేపటి కాజను లాసిద్ధాంతిని ఏలవరుగైతిపోయితిని యడుగగా ఆయేమగు మిశ్ర, అది తరుముట మిశ్ర, నేను పారిపోవుటమాడ మిశ్రయే!' అని ప్రత్యుత్తర మొనగెనట. చూడుడు, కంకరునిమతమున కెట్టిగతిపట్టినదో! పరబ్రహ్మము నిర్గుణాడేకాని మనము సగణునిగానె గూరాధింపవచ్చును! ఆహ! ఏమివిపరీతపు దోష! ఒక మహామహుడు వచించినట్లు మనము సంసార కష్టసుఖములపై నిర్దేశింపబడియు, సంసారచక్రఘోరపరివర్తనములకు బరిచితులవయ్యు దానినిజూచియేభయపడుచున్నారము. సముద్రమునకును, తీరమునకును నడుమ ఆవేసినచే మునుగుచున్నాము. నక్షత్రశోభితమును కుండరమునగు రాత్రినిజూచి భయపడి చంద్రభానునియెడలోబడి ప్రార్థించున్నారము... మనము నీటిలో దిగజంతు చేపలవంటివారము. నీకటికి వెరగందు గడ్డగూబలవంటివారము.

ఇంచులకు కారణములగూర్చి యోచించుట ప్రస్తుతము మనపనిగాదు. దీనివలన గలిగిన ఫలితమునుగురించియే హామిపుడు యోచింపవలసినది. ఇట్లులుండుటవలననే ప్రతియుదారాశయమునకును మనదేశము ప్రతిఘటింపినిచ్చినది. ఉన్నతాదేశములు మనదేశమును జొరవత్తింపినప్పుడు ద్వారముననే నిలిచి "మాయాదేశము లింతకంటెను మహాన్నలములు. మరలిపొమ్మని" వానిని బంపివేసి ఆయు త్రైక్షణము మొదలగు తనవ్యావహారిక ధర్మమునే యనుష్ఠించుట మొదలగు కార్యములవలన. మనదేశము అభివృద్ధికి విముఖులి గలిగియున్నది.

జ్ఞానమును, సత్యవిద్యను తమకృత్యముగా గలిగి యుండినవారు స్వాతంత్ర్యమున కడ్డునిలిచిరి. ఋగ్వేద

కాలమున యజ్ఞ యాగాదులు ప్రబలి వానిపూలముననే ముక్తిగలుగునను నమృతము జనులకుండెను. క్రవక్రమముగా, దీనియొడలనమృతముక్షీణించి యజ్ఞములలో పశువులను బలియియ్యరాదనియు మోక్షము జ్ఞానమువలననే కలుగగలదనియు నమృతము ప్రబలెను. ఈమార్పుకలుగుటకు కారణము అప్పటి జనులనునస్థులు విశేషించుట, ప్రపంచము బాల్యవస్థకదాటుటమౌత్రమేకాదని యా పురాతనగ్రంథముల చారిత్రకదృష్టితో జూచిన ప్రతిమానవునకు విశేషముగాగలదు. మొదటినుండియు సంఘములోని ప్రధానస్థాన మాక్రమించుకొనుటకు బ్రాహ్మణులకును శూద్రులకును జగురుమండిన గమరములు వారి వారి ప్రత్యేకసిద్ధాంతము లెట్లెట్లు పరిణమించినదియు ఎచ్చలచ్చట యెవ్వరెవ్వరు ఏయేస్థానముల నాక్రమించుకొనియుండినదియు అందరికి దెలిసిన ప్రాతకర్మయే యగుటవల్లను దానిప్రమేయ మిచ్చట అత్యవసరముగ గనుపించుకుండుటచేతను వదలితిని.

జ్ఞానమువలననే మోక్షము గలుగగలదను సిద్ధాంతము బ్రాహ్మణాధికృతగలిగియుండిన కురుపాంచాల దేశములందుగాక రాజసూయయాగమునందువలె శూద్రులులే మొదటిస్థానము నాక్రమించుకొని యుండిన కాశీకోసలదిదేవారాజ్యములలో జన్మించినదనిన చాలును. అనగా దృష్టిలో యీ భేదము గలిగినది బ్రాహ్మణులవలన కాదు. వాటి శూద్రులువలన. ఇందులకు ప్రమాణములు గలవు ఇది వివాహాశ్రమములలో నుండి దాటిపోయి కూడ ఇగునది సంవత్సరములు కావచ్చుచున్నది. శూద్రులుముఖముగా షేషిని యీ బ్రాహ్మవిద్య క్రమక్రమముగా దేశమంతయు నలుకొనెను. మొదట బ్రాహ్మణులు దీనికి బ్రతిఘటించిరి. ఇతరులకండ్రయెడుట నీనూతనసిద్ధాంతము పైకిరాకుండుటకు చేయగలిన పన్నాగముల నెన్నియో పన్నిరి. కాశీదిదేవదేశముల తూలనాడ మొదలిడిరి. నీచముగ ప్రాకృతము మాట్లాడుకొనువారనిరి. దీనివలన నేమిన్యూనతయో తెలియరాకున్నది. పూర్వాచారముల కాటపట్టును, బ్రాహ్మసావాగరకతావాసమునైన కురుపాంచాలదేశములు తామూరకుండుటవలన నిట్లుగలిగినది తెలుసుకొని, వారివిద్యతోనే వారికోడించ మయినను సంకల్పముతో నా బ్రాహ్మవిద్యకారక

శూద్రులు నాశ్రయించిరి. ఉపనిషత్తుల, పురాణముల, కాస్త్రదృష్టితో జదివినయెడల విదేహరాజును జనకుడు, కాశీరాజును నజాతశత్రుడు, కోసలదేశాధిపత్యుడను విశ్వామిత్రుడు యీనూతనసిద్ధాంతమును వృద్ధిలోనికి తెచ్చిన వారిలో నగ్రగణ్యులనియు అనేకమంది బ్రాహ్మణులకు వారివిద్య నేర్పినదియై యెరుగగలము. ఎట్టియున్నతోద్దేశములతో బయల్పెడలినను తగినవారు లేనిదో కొంతకాలమునకు ప్రతిపత్తమును కళంకితమునట సిద్ధము. బ్రహ్మవిద్యకూడ నిశ్చేయమైనను

ఈదృశ్య కంతకాలమునకు బ్రాహ్మణులు తమ స్వంతమును జేసికొనగలిగిరి. సౌహృదర్యా కోపనిషత్తు కాలమునాటికి యాజ్ఞవల్క్యుడు శూద్రులుల నోడించి మరల బ్రాహ్మణుల యగ్రవర్ణత్వమును స్థాపించుటతో నీమతము కలపితము కాజొచ్చెను. ఇంతటితో నిలిచిన బాగుగనే యుండియుండెడిది. కాని వారియుద్దేశము పూర్వపుశూద్రులువలె బ్రహ్మవిద్య నెరిగి యుండుట మాత్రము కాదు. ఎట్లైనను తమ పురాతన ధర్మమును పునరుద్ధరించ వలయును. యజ్ఞములను క్రతువులను యీనూతన బ్రహ్మమునకు ముడిగట్టవలయును. (అహ! ఎట్టి ధర్మమున కెట్టి దుర్దశపట్టినది.) ఈ సదుద్దేశముతో వేదములలోని మాటలకు క్రొత్తయర్థముల గల్పించి యజ్ఞకర్మలకు వేదభావముల గల్పించి యీ క్రొత్తవిద్య శూద్రులులనుండి బయలుదేరినది కాదనియు ఎప్పటినుండియో వేదములలో నిమిడియుండినదనియు బలకనాగిరి. తమ స్థానమును బలపరచుకొనిరి. నీది యెట్లున్నదో? బ్రతుకీనకును నమృతములకును భేదమేగృహేను సర్వ సమత్వమును నూచించు బ్రహ్మవిద్యను తమవశమొనర్చుకొని అనుష్ఠానమున వర్ణాధికృతకే ప్రాముఖ్యమొసగసాగిరి. నిర్మలస్వాతంత్ర్య ప్రవాహమును తొలిసారి ముడిచి మొనర్చిరి.

రెండవసారి, ప్రపంచము నందలి మతము లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠతమును బౌద్ధమతమును ప్రేమావృత్తి వర్ణమును గురిపించుచు భూతదయ సర్వమానవ సౌభాగ్యతృప్తిమును భోధించి ఐర్ల భేదముల కూపుమప యత్నించెను. 'అహింసా పరమోధర్మః' అను ముఖ్యమూత్రము గలిగి ప్రపంచమున కంతటిని అదర్శప్రాయమును నీ గౌతమ బుద్ధుని మతముయొక్క జీవితము కడకు జగ మెప్పుడుగని

విని యెరుగనిదియు మిగల ఘోరమనగు విషాదాంత నాటకముగ బరిణమించి ప్రపంచచరిత్రయందు హిందూ దేశమును ముగ్ధముగా బ్రాహ్మణ నాగరికతను మిగల నీచస్థానము నాక్రమించుకొనియుండునట్లునర్చుటకు కారణమయ్యెను. జన్మభూమినుండి బాధమతమును కూ కటి వ్రేళ్లతోగూడ బెరికి దాని పొలకువయే లేకుండ చేసిన ఘనకార్యమునకు సంతోషించువాగ లండిన వారిని సంతోషించరించు. కాని ప్రపంచచరిత్ర యుండునంత కాలము, జనులకు జ్ఞాన ముండునంతవరకును, ఈ విషా దాంత నాటక కర్తయు నాగరికత గలిగిన కళంకము మాఁపిపోజాలదు. సర్వమానవ సంఘోధరణకై పాటుబడు దేశములతోపాటు హిందూదేశము రెలయెత్తుకొని తిరుగ జాలదు.

ఇట్లు జరుగుట యెన్నఁదో ఆయెనని చీరలబజెందు టకు గాదు. ఏ ఉద్దేశముతో బాధకర్మమును బయటకు బంపిపై చెనో ఆయుద్దేశములు జనులలో నుండునంతవర కింతకంటె యభివృద్ధి గమపింపజాలదు. అహింసా సిద్ధాంతమును వారినండి కైకొని అంతమునుపే తను మతము నందది కలదని పలికి యా నూతనమతము నాగద్రోక్క యత్నించిరి.

కొందరి మతమున నిట్టిరూపములు తమ మతమున కుండుట దానికి గౌరవము యగును, వారి యభిప్రాయ ము క్లుండును. హిందూమత మగాఁము, అతి విశాలము. అవ్యంతములు లేనిది. సర్వమతములును అందులో నిమి దియై యున్నవి. హిందూమతములోలేని క్రొత్త విష యము ప్రపంచములో నింకెచ్చటను ఉండజాలదు!

దీనిలో కడపటివిషయమును మొదలుబరికిలింతము. హిందూమతములోలేని క్రొత్తవిషయము ప్రపంచములో నింకెచ్చటను ఉండదనిన నేమి యర్థము? హిందూ మతము సర్వవిధముల పరిపూర్ణమనియేకదా. పూర్ణము కానిచో క్రొత్తవిషయము వేరొకచోట నుండవలయును. కాన హిందూమతము సర్వవిధముల సమగ్రమనియే. పై యభిప్రాయము. మొదట హిందూమతము నుండనిచ్చి ప్రపంచములో నేమితమైనను పరిపూర్ణమైనది ఉండుట కనకాలము కలదా? అను శంకిత వాలోదింతము. అసలు ముగ్ధమేకాదు. ఏదియైన పరిపూర్ణముగ నుండుటకుగాని

ఒకవేళ ఉండినను అట్లున్నదని మన మెరుగుటకు గాని సాగ్యముకావని తత్త్వశాస్త్ర పరిచితులగువానికి దెలుపు కొనవలసిన యవసర ముండదని తలచెదను. అట్లుండ నీమహాస్పత్తిలో నొక పరమాణువుతో సమానమగు మన ప్రపంచమునందలి మారుమూలదేశములో నుద్భవించిన యొక సిద్ధాంతము సమగ్రముగ నున్నదనుటకు నోరెట్లా డును? కావున పైతెప్పింట్లు హిందూమతములో నన్ని యు నున్నవి అను మాటకు అర్థము. హిందూమతములో తక్కిన మతములలో లేని విషయము లనేకము లున్నవని చెప్పుటయేకాని వేరుగావని నా నమ్మకము. మనవారికి సహజమగు నతిశయోక్తి అలంకారముతో మామతము గొప్పది అనుమాటకు బదులు మామతము సమగ్రమని పలికిరి.

దీని నొప్పుకున్నను దీనికంటె తీవ్రమగు సమస్య మనల నెదుర్కొనుచున్నది. ఇట్లు గొప్పదని చెప్పుకొను వస్తువేది? ఈహిందూమతమునకు కూలనూత్రము లెవ్వి? ఎట్టివాడు హిందువు డనిపించుకొనును? హిందువునకును యితరమతముల వారికిని భేదమేమి? హిందూమతమునిన కొన్ని నూత్రముల నమ్మి యట్లు వర్తించుటయా? అట్ల యిన నా నూత్రములెవ్వి? హిందూ మతమునకు కర్త యెవడు? కర్తయే లేనిచో నిది యెట్లుద్భవించెను? ఇట్లు గాక హిందూమతమునిన అన్యమతసంయోగ ఫలితమే యగునా? అట్లయిన నీమతమునకు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమే లేదా? ఇట్టివే ఎన్నియో ప్రశ్నలు ఒకదాని నొకటి నెట్టుకొనుచు ప్రవేశించును. వీనికి జవాబేలేదా? కూస్య మగు నాకాశము ప్రత్యక్షతర మొసగుచున్నది ఈసమస్య కూడ సృష్టినలేనే అగాధమైనది అని.

మనమత మిట్టిదని మనము నిర్వచనము చేయలేని యత్రుడు దాని సజాగుణములగుర్చి పలుకుటకు మాత్ర మెట్లుగును? వాదమున మనకు ఉపయోగించ వున్నను, మనమతముయొక్క వైకల్యము అందులో మనము దాగు కొనుటకు మాత్ర ముపయోగించుచున్నది. పాశ్చాత్యుల వ్యాసములందువలె దీనిసంతయు బెడకినను కావలసిన విషయము దొరకకపోయినను గ్రంథములగుటకు మాత్ర ము వీలగు చున్నది. మన కర్థము కాకపోయిన కాక పోవచ్చును గాని సర్వ కాలములకు సరిపోవు సిద్ధాంత

ములు మనమతములో నున్నవి అనుమాట ప్రతివాని జోటను వినవచ్చుచున్నది. నేను పురుగుజ్జునే వినను మాత్రా చాల పొడుగువాడు. తన స్వంతకీర్తిమలన నిచ్చి యుండజాలని తీగ వేరుబారివగు వృక్షమునకు పెసలేసి కాని నైకగ్రాకునున్నది.

ఇంకొక తెగవా రిట్లు పలుకుదురు. 'మనమతము చాల సుదూరాశయములతో బయలుదేరినది. మంచి ఎదుట దొరకినను అది గ్రహించుచున్నది' అని. ఇది నిజమేయైన యెడల సంతోషింపవలసిన విషయమేకాని సత్యమిందుకు వర్తిరేకముగ నున్నది. ప్రతివిషయమునందీయు ముసూమునే గ్రహించుకీర్తిగల వస్తువు తనకు లాభకారి యగు విషయము నెడల కృతజ్ఞతనైన కలిగియుండువలయును. అంతేకాని దానిసత్యమును మాత్రము గ్రహించి ఏరు దాటినవెనుక పడవను తగులబెట్టినట్లు, తిన్నయిల్లు గ్రుద్ద లించినట్లుకు దాని నాశనమునకై పూనరాదు. ఇది పశు కృత్యము. సత్యముగలదిమాత్రమే నిజమగును. (survival of the fittest) అను సిద్ధాంతమునకు సరిపోవునది ప్రసిద్ధాంతము స్వాభావికమే యైనను హీనస్థితి (Lower Strata of animals) కిమాత్రమే అన్వయింప గలదు. పైకివచ్చుకొలదియు యీపోటీ (competition) సిద్ధాంతమునకుఫలము లేదు. నేనా(Co-operation) సిద్ధాంతము దానిఫలము నాక్రమించుకొనుచున్నది. ఇట్టిసేవయే మానవజీవిత పరమావధి అతి నిశ్చయ్యతేవా జీవనంబె యవును బోధనీయును, శ్రేష్ఠము, పూజ్యతమును. అట్టిమహోన్నతాదర్యము చిన్నచేపలనుమ్రొంగు పెద్దచేప వంటిదియు, కచ్చితమగు ఆకారములేనిదియునగు హిందూమతమున గానుపింపదు. కావున సమస్తవస్తువుల గొట్టుకొనిపోవు జలదారికాల్యమువలె హిందూమతమున కీసర్వభక్షకత్యము కళంకము నాపాదించునేకాని స్వచ్ఛత నొసగజాలదు.

మతల సర్వజనసహృదభావము బ్రతిండు శ్రేణులకునుపట్ల మనదేశ మెట్లువర్తించెనో స్మరింపుడు. చక్షురదేశమున జనమొంది ప్రతివిషయమునను ఉదార హృదయముతో వర్తించిన యీమతమున దైవ, పితృ, కార్యములసమయమున వాడుపకుభాష ఎన్నడో చని పోయిన శ్రేణులకుగాక జీవులతో నిలసిల్లు మాతృ

భాష. ఆవర్యములా మహోన్నతములు. ఉద్దేశము సర్వ మానవసంఘోదరణ. ఇట్లుజంపియు వృద్ధిగాంచకపోయె. కారణ మహ్యము. ఇట్లులే సర్వజనసౌభ్రాత్రము నర్థించు రామానుజమతముపాద భగ్నమయ్యెను.

ఈరెండుమతములు అభివృద్ధి కల్పంతరములు గలిగించు మతసంపర్కమువలన విపరీతములుగ బణిమించెను. ఈరెండుమతములును మొదట బాధమతముతోపాటు వివక్షణలేకయే, తమమతోద్దేశముల కనుగుణముగ, జన సామాన్యమునందయు తమమతమున జేర్చుకొనసాగెను. బ్రాహ్మణులు, తక్కినయగ్రజాతులవాడు సర్వజనసమానత్యము నొప్పరైరి. అందువలన గరిష్ఠసంఖ్యాకులు హీన (మనిషఃగణింప బడుచున్న) జాతులవారే యేర్పడిరి. అందువలన వారిమతములసరిష్ఠ తక్కువకావచ్చెను. [ఇప్పటికాలమున ముఖ్యముగా మాలమాదిగల జేర్చుకొను మేష్ఠ క్రైస్తవమతమున కిట్టిగరియే సంభవించియుండుట అందరికి దోషింపవిషయమే.] అంతట తమలోపమును గురైరి దిట్టముగ కట్టుబాటుల నొనర్పమొనరిడిరి. మొదటనెంత యుదారాశయములతో బయలుపడలేనో కడ కంతతగుచితాభిప్రాయములు కావలసినవచ్చును అందు వలననే యిప్పటికిని యీమతములు విపరీతములగు నాచారములగలిగి యితరసత్యముల స్పృశింపనైన నొప్పుకున్నవి.

ఇట్లు సర్వవిధముల నభివృద్ధికి బ్రాహ్మణమత మడ్డువగుటకు కారణమెద్దియో విచారితము. మొదటనే యొక ప్రశ్న గలదు. బ్రాహ్మణమత మిట్లుడ్డుదనుటకు దానిలో నేమైన ప్రత్యేకగుణము గలదా? లేక మరియేమతమునాసరి దానిస్థానమున నుండినయెడల నదిగూడ నిట్లేయియు యుండునా? నిశ్చయముగా ఏమ తమయినను అంతకంటె భిన్నముగా వర్తించి యుండ నేరదు. కారణము... ఒకమతసంస్థ తొర్పడినతరువాత ననేకులు దానినాక్రమించుకొని యుండుదు. అమతము నారి స్వత్యమునటచే నంధులొనుండు నంతవరకు తమకు కష్టములు రాకాలవు. పైగా తమలాభమునే దృష్టియందుంచుకొని తమ కనుభంగ విధముననే మతము నన్వయించుకొను చుండవచ్చును. జ్ఞానమున తమకంటె తక్కువగువారి కంధుగట్టి ప్రస్తుతపు స్థితియే ప్రభుత్వమునకు విగుల శ్రేయస్కరమనియే నందమున దానిని చిదర

కుండ గాపాడుటయే వారి పరమ ధర్మమనియు గాపాడ జారురు. ఆసంస్థ మారినయెడల తమ కీపుడుగలబాగ్గన్న లుండవని యొరింగి ప్రపంచమున కంతటికి ముప్పుగల్గునని యమాయకులగు జనులకు బోధించి వారిని తమవైచే త్రి ప్పళ్ళిని తమపట్టు వడలక కూర్చుండి యుండజారురు.

కావున కాశ్యపముగా మార్పుకొందని మత ముండ వలయుననుట మొదటితప్ప. ఈమతము దానికి విద్య ఒకజాతికిగాని సంఘమునకుగాని చేరిన పృథ్వీమై యుండుట రెండవలోపము. ఇందు రెండవదానిగూర్చి మొదట విచారితము. దీనికి గల లోపములు రెండు కారణముల వలన గలుగుచున్నవి. మతము దానికి సంబంధించిన విద్య కొందరిపరముగా నుండుటలో నుద్దేశమేమి? వారు తక్కిన జనులకంటె నుత్తములనియేకదా! మతము అను నది మనుజునకును సర్వజగత్తునకు ఆధారముగ మూలకై తిని గల సంబంధ ముండుటలనునది యితర విషయముల కంటిది గాదనియు మనుజునకుగల లోపములు దానికంటె కొనసీయక దానిని నిర్మలముగ నుంచవలసి నందునను దానిని సామాన్య మానవుల కతీతమగునట్లునచ్చ దాని గౌరవ మర్యాదలు గాపాడుటకు కొందరిని కావుంచ వలయు ననుటయే కదా యుద్దేశము. [ఈ సిద్ధాంతము నొప్పనివార నేకులుగలరు. మతము నితరులెగ కుండు నట్లు మూసియుండుటలో గాక సర్వమానవుల కందు నట్లు బహిరంగప్రదేశమున నుంచినయెడలనే యది నిష్కలంకముగ నుండుటకు వీలగునని తలచురు] పై మతముకు మనము సరియని యొప్పుకున్నను దానిని స్వచ్ఛముగానే యుంచి కాపాడ నియమింపబడిన వారు తక్కిన జనులకంటె నుత్తములని యెంచుట కట్లుగును?

మొత్తముమీద జనులలో నొకభాగమును తీసి నేరుచేసి వారికి ప్రత్యేకముగ విద్యాబుద్ధుల నేర్పి యితర జనులలో కలసిమెలసి యుండకుండునట్లు నర్చినచో వారు తక్కినవారికంటె నుత్తములగుములు గలవారు కా జాలక పోవుటయే కాక నీచప్రవర్తన గలవార లగుట నపాజముగా ప్రపంచమును విమర్శవృద్ధితో జూచిన వారికి గోచరించుట నిజము. దేవాలయమునకు సూర్య యునకు వచ్చుచుండి పైవర్తమాత్యయము వాక్యము యథా ధర్మమునుగూర్చి తమకు తెచ్చబలికెడు. దేవ దాసీని

పిలువబడు భోగమువారి సంఘపరిణామ శృతైంతము జూచిన నీసత్యము లేటపడగలదు. జాధమతప్రచార మొనరిండుటకై నిర్దేశింపబడి యప్పటిసంఘమున ముఖ్య స్థానము వహించియుండిన జాధసన్యాసినులే యిప్పటి భోగము వారై రనిన, తమ స్వచ్ఛప్రవర్తనచే జనుల కాదర్శప్రాయముగ నుండుటకు నియమింపబడి తరిపిరు చేయబడుచుండిన శ్రీల ప్రత్యేక సంఘము లిట్లునటుకు కారణము పైనజెప్పబడినదియే యనుటకు సందియములేదు. ప్రస్తుతము జగద్గురువులని పిలువబడు మతాధిపతులు, వారివ్యభివర్తనము, హిందూ మతమున కట్లు నైర్మల్యము రాకుండ కాపాడుచున్నవో అంచెరకు తెలిసినవిషయమే. ప్రస్తుతరాజకీయ సమస్యల జోలికి బోకుండు దేవాలయముల మహింతుల జీవితములు లోకమున కాదర్శప్రాయములుగా మారములేనని చెప్ప వచ్చునగదా! జనులలో నుత్తములనువారిని, ఉన్నత వంశసంఘాతులతో, నేర్పరిచిన సంఘములే యిట్లు పరిణా మిండుయుండ నికయితరులకంటె. నేనియముననుగొ ప్పకాని యొకసంఘమునూట చెప్పవలయునా! మరి రెండవది ద్రవ్యము: ఒకప్రతిష్ఠాపనను మార్పులేకుండ కాపాడినందులకే వారికి ద్రవ్య మొసగుచుండినచో నాప్ర తిష్ఠాపనలయెడల జనులకు గౌరవాదరణములు తగ్గుటకు కారణము కాగలదు. జనులలో న్యాయదృష్టి(Honesty) నశింపగలదు. తాము నమ్మినను నమ్మకున్నను ప్రభుత్వ ముచేతిక్రిందనుండు మతమునగు జనుల కావరముండి నట్లు నటించుక. నిశ్చయముగ మతవిశ్వాస మడుగంటును. దీనికిదోడు యీమతప్రతిష్ఠాపనలకు, మతాధి పతులకు యితర జనులపై నధికారము నొసగినయెడల నిక జెప్పవలసిన దేమున్నది. మతాధిపత్యమును రాజ్యాధి పత్యమును నేమియుండుకేదా పాశ్చాత్య దేశములందు యిప్పటివరకు జరుగుచుండిన స్వాతంత్ర్యసమరము? ఈరెండు అధిపత్యములొక్కచేరిలియుండిన తురుష్క దేశము పాశ్చాత్య దేశములన్నిటికంటె నాగరికతయందు అధోగతిలోనుండిననిన నాశ్చర్యమేమి? మరియు నిట్టి ప్రతిష్ఠాపనయే యెదోపురాతనముగ మతమును గాపాడుటకే చేయబడినదే. అయినచో మార్పు ససాధ్యమైవదే, ప్రస్తుతస్వాతంత్ర్యవాతావరణమును దీర్చుటకుండుటచే దాని శుష్టప్రకృతియంతయు నొక్కసారి చల్లదగ్గరకు

ఇట్టిపరిస్థితులలో మహాప్రతిష్ఠాపనలతో అగౌరవము గలుగుచున్నది.

ఇందులో ఒక్కవిషయమును మాత్రము ముఖ్యముగా గమనించవలయును. ఇట్టి విపరీతపరిణామము, ఆయామహిమలు, లోపభూయిష్టతలన గలుగ ననికాదు. ప్రతిమహిమను, సహజాలాపనప్పటికే మనము లోపములు గలవు. వానివలన గలుగబోవు ఫలితములు వేరు అంతేకాని మనమహిమలలో లోపములుండినందున నిట్లు జరిగినవి కలములు పొడపాటు. పొడయెందుచున్నా? అసలు మహాస్థలంబులయే మొదటిస్థలము. మహిమలు మహిమలైనవి ఇప్పుడును. పోవుచుండును. ఒకనమొందిన ప్రతిమనువునలనే యివిహుడ నశించగలవు. అవిరక్షితుడగునైన సమయ పరిస్థితులలో నవిరక్షితుడై పునరుద్ధితమౌచుచున్నది. ఈ క్రాంతిపరిస్థితుల కనుగుణమున మహిమల కవి తావునిచ్చుకొనినవి. అంతేకాని ఒకసారి యేర్పడినది గాన నది కాశ్వర్యముగా నుండవలయునని యానూరముల బట్టి యానూరమును గూర్చుండరాదు. మరియొకద్రవ్యము అధికారము చెలాయించుకొని యేదైన నొక మతము నొప్పుకొనుట వలననే కలుగునెడల వారిబుద్ధి యన్యాయమార్గములందు నర్తించుటకు వీలగును. బుద్ధిపటుత్వము గలవారు యిట్లు మనస్సును పరిపరిధిముల బోనిచ్చినచో నిజము నెరుగనివారై తాము చేయగల కార్యములగూడ జేయబాలక పోదురు.

కాశ్వర్యములను మతసంఘటనలను పూర్వముగ నాధారపడి యుండువారు ఒక్కవిషయమును జ్ఞాపకముండుకొనిన జాలును. తాము నమ్మియున్న మతముల నేర్పబడిన వారి యుద్దేశము లేమిగానుండెనో అని యోచింప వలయును. ఏమి వారికాలమున సంస్కరణయనవలసినదియు, మతమున లోపము లున్నవలయు నెరిగి తమకొత్తకొలది పాటుపడిరి. వారి సంస్కరణ ఫలితము ననుభవించిన మతము కాశ్వర్యముగ నా రూపముననే యుండవలయుననుట వారి యుద్దేశ్యము కాబాలదు. పాదు మార్చి పనికొరకు వారైనచో సంస్కరణల దల పెట్టకయే యుండురు. మనకు బౌద్ధ, జైన, మహమ్మదీయ క్రైస్తవ మతములు లేక యేయుండును. “నేను చెప్పినట్లు చేయుము, నేను చేయునట్లు చేయుము” అని యేమిత్తర

యు చెప్పి సాహసించడు. ఈమతముల నేర్పరుడులలో వారియుద్దేశ మేమి? సంఘాద్ధరణమేకదా? అను విషయము మాత్రమే మానము జ్ఞాప్తయించుచుకొనవలసినది.

అతి స్వరిముగ నూహ్యజేందు నీకాలమున మతములవలన జరుగకు కీడుగాక మేలే కలుగవలయు నన్న యెడల, యితర స్పృహలుగోగి, లాభాలు నపేక్షించు, దానిపైగల క్రేమతో, ఈ తాపహముతో చేయువారిచేతనే మహాప్రచారము జరుగవలయును. అట్టిగాని రెమ ప్రకృత ప్రపంచముననే సంచరించువాడు గాన పురాతనపు నీతులనేపట్టి యూహించుకొని, స్వంతిక్రమము గాన పక్షపాతి బుద్ధిలేక, నీతి, మత సహనముల పరిష్కరించుచుండు. చిలనమేలేని సంఘమున దివ్య జ్ఞానములను మతమునకై నిర్ణయింపబడిన వారివలన నాపయోగ ముండబోదు.

ఇట్టి కార్యములవలననే యీకాలమున నీతి యందుగాని మతములందుగాని సంస్కరణములు, ఘనాకరణములు, మరదివ్య బాగుగా నేర్పిన గురువులనుండి వెలువడుట లేదు. మరగుదలలలో నశింపకు తమ మతములందు సంపూర్ణ విశ్వాస ముండుమాట నా ప్రవచనము. అట్టివారు, రెక్కిన సామాన్య లానర్పినట్లు, పై యితరముల కప్పడే ప్రాధాన్యమిచ్చుకొని, మనకు కావలసినది ముఖ్యముగా మృత్యువైర్యము, భక్తి, యుతాపహము లేనని నిజముగా నమ్మియుండురు. అట్టివారు కొందరైన లేకున్నచో నీ ప్రపంచ మిప్పటికంటె నధోగతిలో నుండెడిదే. (అధి: సంఖ్యాకు లగువారుమాత్ర మిందుకు స్మృతిరేకాభిప్రాయములు గలవారేనని చెప్పకతప్పదు.

కాని ఎంతభక్తి యున్నను అట్టివారు ప్రపంచమునకు నవజీవము నొసగజాలరు. పురాతనమతములనే నమ్మి యుండువారు (నమ్మకూడవని నాయభిప్రాయము కాదు. కాస్త్రద్వష్టితో వానినిబరికిలింప వలయు నియమము) జ్ఞానము కావలెనన్న వెనుకవైపు జారురు. భవిష్యత్తును గమనింప... వేదములలోను పురాణములలోను జ్ఞానము నన్వేషించుట. వానియెడల గౌరవము గలిగియుండుటలలో నేనికరణము నెకదియుపాదను గాను. ఇప్పటికి దొరకిన గ్రంథములలో నెల్ల వేదములు మొదటివనియు వానిలోను పురాణములలోను కొన్ని భాగములు ఉత్తమకావ్యములను దీనిపోషనియు ఆకాలమున సంపదించుపరిణానమును

జూపు గ్రంథములు ప్రపంచమును కేరచ్ఛటవగను పించుననియే నే నొప్పుకొందును కాని సకల విషయములును సమగ్రముగా నగు చర్చింపబడి యున్నవను విషయము సత్యమునకు దూరమని నామనని. వానిలో విశేషమున జ్ఞాన ముండునూట వాస్తవమేకాని యిప్పటి సాంఘిక, రాజకీయ, నైతిక, ఆధ్యాత్మిక సమస్యలలో గొన్నిటి కందు ప్రత్యుత్తరము గాన్పింపదు.

స్వాతంత్ర్య ప్రియులగు స్త్రీ పురుషులు మత యులనులగు శ్రీనితముల న కేషిగమనడల మనమిప్పుడు పూర్వమునకు సరిబంధించినవని చెప్పు అనేక విషయముల వనలిపెట్టులయును. మనము చేయవలసిన మొదటిపని, మన నీతియందు విశేషమైన యునిపింపక స్వాతంత్ర్య మునపడునట్లు చేయవలెను. ఇది చాల ముఖ్యమగు మార్పు. ప్రతివిషయమునను మనలూర్పు లేమిచెప్పిరని యాలోచించిన నేమిఫలము? మనలూర్పుల యోగనలు మనము దారితప్పకుండ సాయపడు మైలురాళ్ళని తలచ వలయునే కాని ఆటలుమార్గమే అదియని తలచుట పాడి గాదు. హతీయు మనకృత్యము లందు భయ ముప్పళ్ళమై

అన్వేషణ గాన్పింపవలయును. నీదిచేయక యుండవలయునని ఆలోచించక యేదిచేయవలయునని యోచించ వలయును. ఈ ప్రపంచమున పుట్టి సంపదీ చప్పుడు లేక భగవంతుని కోపమునకు భయపడిన వానివలె నిష్క్రమింపుడు మన కర్తవ్యముగాను ఇది మన ప్రపంచము. దీనిని స్వర్గముచేయుటయు, నరకముగ నొప్పుటయు మనచేతులలో నున్నది.

మన జీవితమును (పర్యవేక్షణములకుండు మాత్రము) అప్పుడప్పుడు నిష్పన్నభవయింపుములతో వ్యర్థపుష్పక, యీ నుభవము ప్రపంచములోని కేల వస్త్రీమా యను వ్యసనముతో గాలముగడపక, ఆచార వ్యవహారములలో తప్ప పులేమి గొలునో యను శుష్కరిచారములకు లోనుగాక గడపవలయును. మానవ జీవితాపధి నే స్మరింపుమండ వలయును. మానవలోకమును పైకగపడు ఆకారములబట్టి గాక వాని నిజస్వత్వము నెరిగి ప్రేమింపవలయును. పాపశూన్యచింతె కార్యకర్తత్వమునకే జనుల నభినందింప వలయును.

అదియ యిహపరానందదాయక పథంబు

భమిడిపాటి సుబ్బారావు గారు

ప్రాంధితి వేపాటి భోగంబులని గాక, యిచ్చితవె య్యవి యీవులనుచు !

నిష్కామాభ్యుత్థులు లెపుడందితని గాక, దీనావనం బెప్పు డూని తనుచు

సధికారదర్శ మేవిధి జూపితనిగాక, సాహాయ్య మొందిగా నలిపి తనుచు

బేరాస నేరీతి బేర్చితి ననిగాక, ప్రేమ నేరీతి నిర్మించి తనుచు

జీవితాంతరీక్షలో దేవుడడుగ, 'నియ్య, దిపు, డింత, యీరీతినే,' యనంగ

సకల జీవుల దన్ను వాత్సల్య వృష్టి; నదియ యిహపరానందదాయక పథంబు.

న్యాయవతి శ్రీనివాస రావు గారు

ప్రానవజాత సృష్టివైచిత్ర్యములను ప్రశంసింపగల సామర్థ్యమును సంపాదించిన నాటనుండియు, సర్వేశ్వరునియ నంతలీలలను కన్నులారగాంచి వానికిర్తిని గానముచేయగల శక్తిగల్గిన నాటనుండియు మానవునిబుద్ధి పరిపరివిధముల పరుగులిడుచు లలితకళారూపమున వికాసము నొందెను. సర్వేశ్వరుని మహిమను స్తోత్రముచేయుట కొరకు సృష్టిసౌందర్యమును వర్ణించుటకొరకు కవితయు, నాకవితను గానముచేయుటకు సంగీత మును, ఆదేవదేవుని యనంతలీలలను చిత్రించు టకు చిత్రలేఖనమును, ఆమహామహుని ఘన రూపమును నిర్మించుటకు శిల్పమును ఉపయోగములోనికి వచ్చెను.

ఈశ్వర సృష్టియందు సర్వోత్కృష్టముగు జీవసముదాయమున మానవుడు తన యపారముగు బుద్ధికౌశలముచే నగ్రస్థానము నాక్రమింపగల్గెను. అబుద్ధికౌశలమునకు మాన

వనిర్మితమగు శిలావిగ్రహములే తార్కాణములు. జీనముదక్క దక్కిన యన్నివిషయములయందును మానవుని సయితము ధిక్కరించు ఈశిలావిగ్రహములను నిర్మించుటకే శిల్పమని యందురు.

ఈ భౌతికప్రపంచమున శిల్ప మనాది సిద్ధము. పాశ్చాత్యదేశములలో నీశిల్పము క్రీస్తునకు పూర్వము కొన్నిశతాబ్దములక్రిందటనే అభివృద్ధిపొందినటుల గాన్పించుచున్నది, పుణ్యభూమియగు నీభారతవర్షమున ఈశిల్పకళ వేదకాలమునాటికే అత్యున్నత దశయందున్నట్లు గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టిపురాతనమైన శిల్పముయొక్కచరిత్ర కొంతవరకు క్షత్తముగ తెలిసికొన వలసియున్నది.

మానవుడు గృహనిర్మాణమున శిష్టదుస్థారంభించెనో అనాటినుండియే శిల్పకళ యారంభమయ్యెనని యుంగనగును. గృహనిర్మా

ణమునందును, దేవాలయములను కట్టుట
యందును, శిల్పకళానైపుణ్యము గానవచ్చును.

ప్రకృతియంతయు తనయానందమునకే
స్వజింపబడి నని మానవుడు గ్రహించిన
నాటనుండియు మానవనేత్రముల కగోచరు
డగు నా సృష్టికర్త కొకరూప మొసంగి దేవా
లయములందు స్థాపనచేసి యారాధించుటకు
మానవుడు తన బుద్ధి చాతుర్యమున తన
శిల్ప కళానైపుణ్యమున అతి సాందర్యమైన
విగ్రహములను నిర్మించి శిల్పకళను బహు
జనోపయోగ కరముగ జేసెను. రాను రాను
పురాణము ఇతి హాసములు గాథలు జన
సామాన్యమునకు సుబోధకమగు నటులు
చేయుటకు శిల్ప మెంతయో యుపయోగింప
బడుచుండెను. యీ విషయమున చిత్రలేఖ
నము సయితము యీ కార్యమున కెక్కువ
సహాయకారిగా నున్నదను విషయము సర్వ
జనవిదితము. కాని చిత్రలేఖనమునకు శిల్ప
మునకు భేదము లేకుండియున్నచో ఈ కళలు
వేర్వేరుగా వృద్ధిపొంది యుండనేరవు.

ప్రకృతినిగల సర్వవస్తు సముదాయ
మును చిత్రించుటలో మాత్రము చిత్ర
లేఖనమునకు శిల్పమునకు కొన్ని విషయ
ముల సామంజస్యము కలదుగాని అందును
గూడ వానికి గల భేదములు ముఖ్యములై
యున్నవి. అవి ఏవన :

1. చిత్రలేఖనమున చిత్తరువు చూప
రుల మనముల నూతనభావములను సయి
తము స్ఫూర్తిపరచేయుట కవకాశము కలదు.
ఇయ్యది శిల్పమున కసాధ్యము.

2. చిత్రలేఖనమున చిత్తరపును నేత్ర
ముల మూలముననే చూచి యానందింపవలసి
యుండును. శిల్పమున నేత్రానందమే కాక
స్వర్ణవలన సయితము శిల్పకారుని నైపుణ్య
మును తెలిసికొని ఆనందింప గలము.

3. శిల్పమునందు సామాన్యగూఢములను
మాత్రము కనబరచుటకు అవకాశముగలదు.
కాని గుణప్రదర్శనమునందు చిత్రలేఖనము
నందువలె ప్రత్యేకతకు వీలులేదు.

ఈ కారణముల వలననే చిత్రలేఖనమును
శిల్పమును వేరువేరు కళలుగా వృద్ధిపొందెను.

పాశ్చాత్య దేశములలో శిల్పకళాభి
వృద్ధిని గనుపరచిన దేశములు రెండు
మాత్రమే. అయ్యవి గ్రీసు రోము దేశములు.

గ్రీకు శిల్పము

1. గ్రీకులు ప్రపంచ జీవనము తదుపరి
నాలోచింపక కేవలము ప్రపంచ విషయము
లందె నిమగ్నులై యుండుటచే వారి శిల్ప
మందును దైవసంబంధమగు విగ్రహములను
చెక్కుటలో మానవాకృతిని భావమును
తెలుపుడు చేయునటులనే ప్రదర్శించిరి.

2. వారికి మహావీరులయందు గల అభి
మానము ఇంతింతయని చెప్ప నలవికాదు.
మంచివిగ్రహములను తయారుచేయుటలో
ప్రసిద్ధికెక్కిన శిల్ప కళానిపుణులు సైతము
వీరిని తమకు ఆదర్శములు (Model) గా పెట్టి
విగ్రహములను చేయుచుండిరి. "The fighting
Gladiator" "Discolobus" మున్నగు మహా
వీరులు వీరి శిల్ప నైపుణ్యమున కాదర్శములు.
పురుషరూపమును నిర్మించుటలో వీరు మహా

వీరుల అంగ సౌష్ఠ్యము నెటుల నాదర్శముగ నుంచుకొనిరో అటులనే స్త్రీరూపమును చెక్కుటలో అతిరూపలావణ్యవతులగు నారీ మణుల నాదర్శముగా నుంచుకొనిరి. దీనినిబట్టి చూచినవారి జీవితాదర్శము మానవపూజ నతిక్రమింపలేదని విదితమగుచున్నది. ఈ విగ్రహములను చెక్కుటయందు వాడు వ్యక్తులలోని ప్రత్యేకగుణములను విడిచి ఊణికములగు ప్రవృత్తులను విసర్జించి సమూహమునందుగల గుణసామాన్యములగు సుస్థిరవృత్తులను మాత్రము కనబఱచిరి. గ్రీకు శిల్పులు నేడైనవిగ్రహమును తయారుచేయునపుడు ఆవిగ్రహ మేవిషయము గూర్చినదో ఆవిషయసంబాధమున చేరిన మానవజాతియందంతటను గలసామాన్యగుణములను గ్రహించి అందు ప్రత్యేకవ్యక్తులకు సంబంధించిన ఊణికములైన గుణములెల్లను విసర్జించి విగ్రహములను చెక్కుటయే ఆదర్శముగ నుంచుకొని పనిచేసిరి.

The Greek sculptors were prompted constantly to seek the type in the individual to abstract and express only what is structural and permanent, to purge from the individual all that belongs only to him, all the accidents, the feelings and actions of the special moment,

ఇయ్యదియే పాశ్చాత్యదేశ శిల్పులందఱకును ఆదర్శమయ్యెను. గుణసామాన్య ప్రదర్శనమే వారి ఆదర్శము గనుక గ్రీకు శిల్పులు వారి విగ్రహములకు రంగులు పూయుట అనవసరమనియు అసమంజస

మనియు కళావిహీనమనియు మానివేసి నెటుల తోచుచున్నది. దృష్టిమార్గమును సూచించక పోవుట రోమరాసులుగల ప్రదేశముల శిరోజములు జడలు మాదిరిగ పోగు పోగులుగ చెక్కుట, న్యక్తిత్వమును తొలగించి గుణసామాన్యమును ప్రదర్శించుట కొఱకే. గుణసామాన్యమునే ప్రదర్శించుటలో ఆరితేరిన గ్రీకుశిల్పకళానిపుణులు సహితము వారు నిర్మించు విగ్రహములందు ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును పూర్తిగ నిహృల్మించలేదనుటకు “వీనసు ఆఫ్ మెలాస్” (Venus of melos) అనే శిలావిగ్రహమే తార్కాణము. విగ్రహముహస్తములను గోల్పోయి నదయ్యను శిల్పకళ కెంతయో వన్నె తెచ్చుట జూచి అతినిపుణులగు శిల్పులు ఎందరెందరో హస్తములను అమర్చుటకు ప్రయత్నించిరి గాని లాభములేక పోయెను. హస్తము లమర్చినతోడనే భావమున మార్పుచెందినట్లు అనుమానము పొడముచూడుటజేసి వారిప్రయత్నమును మానుకొనిరి. ఇదియే సుప్రసిద్ధపురుషులచేతలయందు గల ప్రాశస్త్యము.

కోమః శిల్పము

గ్రీకుదేశములో అభివృద్ధిగాంచిన పితవ అనేకశతాబ్దములకు శిల్పము తిరిగి రోముదేశములో అభివృద్ధినొంది ప్రాముఖ్యము బడసెను. సజీవమైన కళలు కాలానుసారముగను స్థితిగతులంబట్టియు మార్పులు చెందుచుండును గదా! అందుచేతనే జీవకళయగు నీశిల్పమును రోముదేశమున, 14, 15, శతాబ్దములందు

మేనక-విశ్వామిత్రుడు

వేణుగాన కృష్ణుడు

సత్యభామ-కృష్ణుడు

సరస్వతి

స్థాపకుడు: శ్రీయుత యస్. యస్. నాగప్పగారు, నరసింగపురము, మాంటురోడ్డు, చెన్నపురి.

శ్రీయుత నాగప్పగారు ఈ శిలావిగ్రహముల చిత్రములను భారతీయందు బ్రకటనార్థ మొసంగినందులకు
చిరమిది సంతోషము గృహింతుము. — సంపాదకుడు.

గ్రీకు దేశమున ఏతెనుఁజట్టణమునందలి పార్తిసను దేవాలయముయొక్క
ప్రాకారముపైఁ జెక్కఁబడిన చిత్రము.

ఆఫ్రాడైటి-గ్రీకుల సౌందర్యాధిదేవత. రోమకుల
కామదేవుని (వీనసురు)బోలినది. ఈశిలావిగ్రహము
రోమునందలి వాటికను భవనమున గలదు.

ఏతెనుఁ జట్టణమున ఒకానొక శిలా
ఫలకముపైఁ జెక్కఁబడిన చిత్రము.

నూతన వికాసముతో అభివృద్ధికి వచ్చెను.

ఆకాలమున ఐరోపాఖండమందంతటను భావప్రపంచమున కలిగిన నూతన వికాసము వలన (Renaissance) నుద్బోదితుడైన రోమన్ శిల్పకళానిపుణుడగు మైకేల్ ఏంజిలో (Michael Angelo) అను నాతడు గ్రీకు శిల్పమునం దత్యంతాభిమానము కలవాడగుటంజేసి అంతరంగిక భావములను తెలియజేయు శక్తి యద్దానను లేకుండుటం జూచి సహింసలేక ప్రపంచమున తాబొందిన అనుభవజ్ఞానమువలనను తనప్రతిభా శక్తి వలనను శిల్పకళయందు అట్టిలోకములు లేకుండ చేయ ప్రయత్నించి అత్యద్భుతమగు జయమును బొందెను.

డేవిడ్ (David) శిలావిగ్రహ నిర్మాత యగు మైకేల్ ఏంజిలో గారి బుద్ధి చాతుర్యమును భావప్రకటనయందు తాబొందిన విజయ పరిణామమును జగద్విఖ్యాతి గాంచిన ఈ శిలావిగ్రహము కన్నులార గాంచు భాగ్యము గల్గిన ఏమానవులకు గోచరింప కుండును! ఈ విగ్రహము నెత్తిపై నుంచబడిన కఱకు రాతిని చూచినంతమాత్రముననే అపారమైన బాహ్యరూపసౌష్ఠ్యము గల యీముద్దులు మూలగట్టు శిలావిగ్రహము నెత్తిపై నింతకఱకు రాతినేల నుంచెనా యను సంశయము సకలమానవ హృదయములందు గలుగజేసిన దీయన శక్తి సామర్థ్యమేకదా?

ఈశక్తిసామర్థ్యములే మైకేల్ ఏంజిలో గారి ఖ్యాతిని వలుదెసలకు వ్యాపింప జేయ

గలిగెను. ఈయన నిర్మించిన విగ్రహములన్నియు రక్తమాంసప్రపూరితములై సంపూర్ణజీవము కలిగినటులే భావప్రకటనము గూడ జేయుచున్నవి. శిల్పకళయందు అంత రంగిక భావములను వెల్లడించుటకు అవకాశములను గలిగించినది యీయనయే! ఇదియే రోము దేశమున శిల్పకళబొందిన శాశ్వతమైన మార్పులని ఎరుంగనగును.

టస్కనీదేశ శిల్పము

మైకేల్ ఏంజిలోగారి తదనంతరము, టస్కనీ (Tuscany) దేశమున గ్రీకుశిల్పుల గుణసామాన్యమును మైకేల్ ఏంజిలోగారి భావప్రకటమున సమ్మేళనము చేసి (low relief) శిల్పకళను వృద్ధిపరచిరి.

భాగతశిల్పులు

హైందవ శిల్పులు ఐరోపాదేశస్థుల సాధారణశిల్పవిధానముల ననుసరించుచు మత సంబంధమైనట్టియు తత్వ సంబంధమైనట్టియు గూఢార్థమును బోధచేయుచు దేవస్థానములలో దైవికమైనట్టి రూపలావణ్యములను వెల్లడించుచుందురు. పాశ్చాత్యులనలె, హైందవ శిల్పులకు మనుష్యనియొక్కరూపలావణ్యము, బాహుబలము, గుణగుణములతో పనిలేదు. మన హిందూశములో నాగరికత ఉన్నతస్థితి యందుండునపుడు మతసంబంధమగు విషయములచే నెక్కువగా నిండియుండుట చేతను మతప్రచారకులలోకొందరు సాధారణముగా శిల్పకళానిపుణులగుటచేతను, మతబోధనలు చేయుటయందు తమ శిల్పచాతుర్యమంతయు వినియోగించిరి. “కాయములే బుద్బుద ప్రాయ

ముల్ పరికింప సంకడల్ చంచలనద్యశము”
 లను నారోగ్యక్తిహేందవ జాతికంతయు అనాది
 సిద్ధమగు నమ్మకమగుటచే క్షణభంగురము
 లైన ఐహిక విషయములందు ఆ సక్తి లేక
 ఆముష్మికమునే సాధించుటకు అందరును
 ప్రయత్నపడుటచే శిల్పమునకు ఐహిక చిహ్న
 ములను తెచ్చిపెట్టుటలేదు. అందువలన పాశ్చా
 త్యులనలె, భౌతిక బాహ్య సౌందర్యమును
 శిల్పమునందు చొరవీయలేదు. అస్థిరమైన
 రక్తమాంసాదులతో కూడుకొని ప్రకృతిదే
 హమును అసహ్యభావముతో పరిగణించుట
 చేత శరీరావయవసృష్టవమునకు శిల్పమునం
 దెట్టితావు నియ్యలేదు. మన దేశపుకళసాంకేతి
 కమై (symbolic), ఆదర్శప్రాయమై (Idealistic),
 గూఢమై (mystic), ఆధ్యాత్మికమై (transcen-
 dental), ఆంతరంగికసంబంధమై, శాశ్వతమై
 నట్టి హాలావణ్యమును తెలియఁజూచుచు
 న్నది. కాన కామప్రేరేపలోభమోహ మద
 మాత్సర్యములచే చంచలించుచుండు ప్రకృతి
 స్వరూపముగాక అసంతమైన ఆధ్యాత్మిక
 స్వరూపమును పొందియుండును. ఇందుకు
 తార్కాణముగా బుద్ధుని విగ్రహముతీసికొని
 వచ్చును. ఉన్నతమైన స్వరూపము, విశాల
 సత్సత్త్వము, ఆజానుబాహులు చూచిన
 ఉత్కృష్టవంశజాతుండనియు, మహావీరుడనియు
 నెల్లరునుసౌగంధక మానరు. ఇక ముఖవిలాస
 మును చూచిన చంచలతలేని శాశ్వత మైన
 తపస్సువలన కలిగిన శాంతము, నెమ్మది,
 ప్రశాంత మనస్కత, దివ్యజ్ఞానమును బడసి
 నందు వలన కలిగిన తృప్తితో కూడుకొనిన

మందహాసము, చూడరులకు వదనమున ప్రస్ఫు
 టము కాగలదు. ఇట్టి ఉత్కృష్టమైన దైవిక
 భావములను ప్రచురణచేయు శక్తి పాశ్చాత్య
 శిల్పమున కరుదు.

హేందవ శిల్పకారులు పాశ్చాత్యులకు
 పూర్వమే 'Full relief' నందును, 'Low relief'
 నందును వాటివాటి సౌందర్యమును లావణ్య
 మును కనుపెట్టి సరిమైన తావులందు నిర్మిం
 చుటవలన కలుగు ఛాయావిభేదములచే
 సొంపు గొలుపుచు సూతనభావోత్పత్తికి
 తోడ్పడునట్లు శిల్పమునకు పన్నె తెచ్చిరి.
 ఇందుకు తార్కాణములు అజంతా, ఎల్ఫెంటా
 (Elphanta), ఎల్లోరా (Ellora) గుహలలో
 నిర్మింపబడిన అత్యద్భుతములైన శిల్పములు.

పై నుదహరించబడినట్టి ప్రాముఖ్యమైన
 భేదములు హిందూ శిల్పమునకును పాశ్చాత్య
 శిల్పమునకును ఆదర్శములందుండినను శిల్పము
 నందు ప్రత్యేక స్వక్తిత్వమును తొలగించునట్టి
 క్రియలలో, అనగా, కనుపాటలు చెక్కి దృష్టి
 నివ్వకపోవుట, శిరోజములను చెక్కునపుడు
 పోగు పోగులుగా జడల మాదిరిని చెక్కుట,
 సర్లములు వేయకుండుట, మొదలగు వాటిలో
 మాత్రము భారత శిల్పమును పాశ్చాత్య
 శిల్పమును ఒకే నియమును పాటించుచున్నవి.
 కాని సాంకేతికములైన సూచనలు అనన్ధలు
 ముద్రలు మొదలైన చిహ్నములచే భారత
 శిల్పము యితరశిల్పసభ్యులను మించు
 టయే కాక శిల్పము తనంతటతాను తెలియ
 పఱచగల పరిమితిని మించి భావములను
 వ్యక్తపఱుప గలిగినది.

ఈ విషయమునుగూర్చి యింతకుముందు మార్పులను పొందినదో సక్రమముగా చర్చించి వివిధములైన వ్యాసములు తెలుగుపత్రికల చుట్టకై వ్రాయబడినది. కాని ఆపని నెరవేర్చుటకు తగినంతభావప్రకటనమునకు వీలగు అంధభాషనమకూడని ప్రతిబంధకముచే జాగ్రత్తచు చదువరులకు యీ విషయము నం దించుకొని యభిరుచి కలుగజేసి సరియైన విమర్శన దృష్టితో వివిధములైన శిల్పసభ్యులను వీక్షించునట్లు చేయుటయే ముఖ్యోద్దేశముగా నిర్దేశించ గోరెదము.

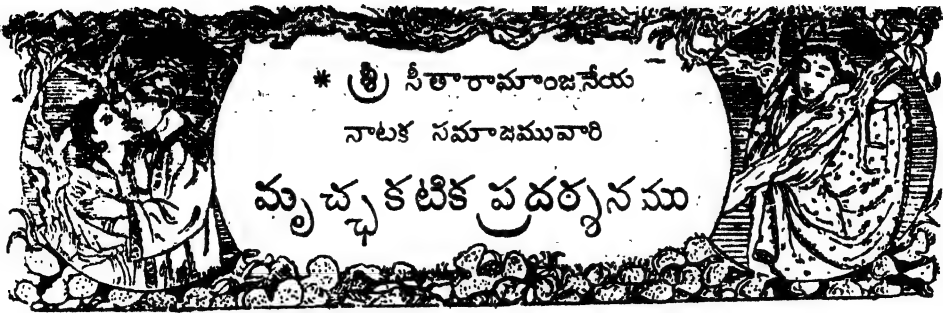

ద్వాదశజ్యోతిర్లింగములు

[సర్వేశ్వర సహస్రమునుండి]

సిద్ధదహాలు సుందరము చతురులు గారు

ప్ర రామగుడు సేనబంధమునఁ గాశి నివ్వినాథుడు కే
దారేశుండు హిమాద్రి దారుకవని దానొప్ప నాగేశు డొం
కారేశుం డమరేశ్వరంబున మహాకాళేశు డుజ్జైనిలో
సౌరాష్ట్రంబున సోమనాథుని శ్రీశైలంబు మల్లేశుడు
కారుణ్యమృత సాగరుండయిన దాక్షరామ భీమేశుడు
పారేల్యంబున వైద్యనాథుడును భవ్యులైన గోదావరి
తీరత్ర్యంబక నాథశంకరుడు జ్యోతిర్లింగరూపంబు లె
వ్వారెల్లప్పుడు వేకువ శివుని దేవాగారము జొచ్చిన
నోరారం బరియిం నంతయును సంతోషాన్ని దేలిదు
ర్వారాధుంబులఁ బాసి మోక్షదర్శి రాణింతు సర్వేశ్వరా!

* శ్రీ సీతారామాంజనేయ
నాటక సమాజమువారి
మృచ్ఛకటిక ప్రదర్శనము

గూడవల్లి రామబ్రహ్మం గారు

సూత్రము రెండువేలసంవత్సరములక్రిందట ఆధునిక

నాటక కళాభిమానుల యభిప్రాయమున ననుసరించి నుండునట్లు రచింపబడిన యీరామకాండ ప్రబలుమండలిచే నేటికయినను బ్రయోగింపబడినదిగ భావింపబడుట కుభవసాధకమే. కీర్తనలకు బ్రాముఖ్యమునొసంగక తీరిన నేటి నాటకరంగమునం దాంధ్రీకృతసంస్కృతనాటకములకు దావు లభింపదు. అందును, వేదసంహారమువంటి వీరరాజప్రధానరామకాండములకు జీవమే కలుగదుకాన నవి ముట్టచేసిన సాహసించువారు లేరు. ఎట్లో రసభంగకరములైన మార్పులతోడను, కీర్తనలతోడను, కాళిదాసుని కాకుంఠలముగాత్రము ప్రవర్తించబడుచున్నది. ఈకీర్తనలు సామాన్యజనాభిలాషను దీర్చి, సంఘపోషకుల వలయు రాబడి నార్జింపబడుటగా నుపయుక్తము లగుచున్నవి ప్రతీతి. కావున, భాషకు గిన్నెపవ్యగీతములు మామను స్వరూపములకుట నాటకీయలభ్యమగునట్టింగి, యయ్యవి నాటకముల జోష్ఠింపబడిన నాటకమునందలి రసాంతరప్రాముఖ్యమునకు లోపముగలుగకుండ సామాన్యజనాభిలాషను సక్రమగతులకు ద్విప్పకవార ముడుచును. అవ్యయముగ సంఘాధిపతులును, నటులును పాటుపడుదురుగాత.

శ్రీయూత మోలే నారాయణరావు జమీందారువారిచే బోధింపబడు శ్రీ సీతారామాంజనేయనాటక సమాజమువారి దీర్ఘమయిన ప్రయత్నమున ప్రభుమస్థాన మలంకరించినారని వినుట కాంధ్రనాటక కళాభిమానులు సంతోషింప వలసియున్నది. వారు మృచ్ఛకటికమును ప్రకటనమును ప్రవర్తింపుచు నీయుత్సవమును ప్రారంభించిరి. పచ్చిత్రమున నిట్టియుత్సవమథాపకుల శ్రీనారాయణరావుగారికి భగవంతు డాయురారోగ్యములు ప్రసాదించుగాక. రాష్ట్రీయశాసనము డయ్యెను. జన్మమునకు గలిగిన

ఈ నాటకమునందు గల పాత్రము లన్నియు ఆచర్యప్రాయములే. వేళ్ళయెడ ననురాగము కలిగియు ధిర్యానురక్తిగల చారుడత్తుడు వేళ్ళలోలురకును, వేళ్ళయయ్య బహువిటసమాకర్షణాభిలాషము లేని వసంత సేన వేళ్ళలకును ఆచర్యప్రాయములు. వసంతసేనం గామించియు నామెగిల పెట్టింగి యామెయెడ గలకాంతా గౌరవము వహించి యామెకు కష్టదశ సంతప్రాప్తించిన తఱి నా దశను తొలగింప ప్రయత్నించిన విటాడు సామాన్య విటులకును, సర్వవిధముల పౌర్యమున నారి తేజీన శర్మిలకును జారచోరులకును, జూదమున నోడి సర్వమును గోలుపోయి జాధనన్నాస్తియై జీవితము పది త్రెము గామించుకొనిన సంవాహకుడు జూదరులకును, తమ తమ చరిత్రలలోపముల నెల్ల నిర్దుకొను సదుపాయములు చెప్ప నేర్పడిన సాధారణ పాత్రములు.

ఈనాటకము శృంగారరస ప్రధానము. ఇందు నాయకుడు ధీమోదాత్తుడగు చారుడత్తుడు. శకూరు డిందు ప్రతినాయకుడని కొందఱి యభిప్రాయము. పూర్వ నాటకలక్షణానుసారముగ వీరరసమునందువలె శృంగారరసమున ప్రతినాయకు లుండరు. అదియుగాక నీచ పాత్రయగు శకూరు సత్తమపాత్రయగు చారుడత్తునికి ప్రతినాయకునిగ భావించుటయు దగనిజే. నాయక ప్రతినాయకులలో నొకరినొకరు లక్ష్యముచేయ దగినంత గురురూప సాశీల్యప్రసిద్ధమున పరస్పరత సిద్ధింపవలసి యుండును.

శకూరుడు మిగిల మర్యాదల కడునీడుడు. వానికిగల గౌరవము “రాజాగారి యుంపుడుకలై తమ్ముడని” ధూరు డయిన పాలకమహారాజు దయవలన రాష్ట్రీయశాసనము డయ్యెను. జన్మమునకు గలిగిన

* భాష ప్రదర్శనము లను నీనాటకమునందలి పాత్రధారుల చిత్రిము రీతివలనయుండు గలవు.

1. శ్రీయుత ఆరణి సత్యనారాయణగారు-వనంతనేన

ఉజ్జయినీ పురపీఠి. వసం:—అమృత్యో, అమృత్యో, పరిచారికలందఱు నెచ్చటకీ బోయిరి! నేడు నా యాత్మను నేనే రక్షించుకొనవలయును. మృన్మకటికము.

2. శ్రీయుత కొచ్చెర కోట రంగారావు గారు-శకారూఢు

శకా:—గీ. ఏను దుక్కాసనునివలె నిపుడు నీదు, కొప్పు దొరకొందు జనుదన్నుకొడకు భీమ నేనుఁ డేతెంచి యాపునో చెడితి మితి, కాత్మజం డను రావణం గాఢుఁగలఁడొ? మృచ్ఛ.

శ్రీయుత ఆలమూరి పట్టాభిరామయ్యగారు-మైత్రేయుడు

చారుదత్తునియింటిమందు 1. “మైత్రే:—నా యదృష్టమువలెఁ గుటిలముగానున్న యీచేతికఱ్ఱతోఁ బుచ్చిపోయిన ప్రాంత బదులుబొందుఁ బగలఁగొట్టినపగిది వానితల వ్రక్కలు చేసెదను.

2. శకా:—అహ్మ! చచ్చితిని. శ్రీ సీతారామాంజనేయ నాటకసమాజము, ఏలూరు.

శ్రీ యుత ముంజులూరి కృష్ణరావు గారు-శర్మిలకుడు
 శర్మి:—బ్రాహ్మణులకు యజ్ఞోపవీతము పరమోపకారకమునవస్తువు.
 గీ. దీవిచే దబ్బుగడై లూడదీయవచ్చు
 దీవిచే నీల సగలకుఁ ద్రిప్పవచ్చు
 దీవిచే నొల్లవచ్చు భిత్తిక సురంగ
 దీవిచే బాము వివమును దింపవచ్చు. వృష్ణకటికము.

మేఘావరిణసమయము-వర్షము
 (ఉజ్జ్వలార్థసారీ)
 వనం:—క. ఉలుములు పెట్టజేమిందుము
 కురిపించుము వాసయఁ దిశులతోఁ గూడక
 వరదించును నీతరవఁ
 తరవలు క్రియలను గలయఁపనిం బోవుడక. వృష్ణ.

నీచత్వముచేత విజికియయ్యెను. ఇతడు రాష్ట్రమునందెల్ల స్వేచ్ఛాసంచారము గలవాడై తాను సర్వజ్ఞుడననుభావము గలవాడు. అట్టిపాత్రమును రసోచితముగ బ్రహ్మిండు కడుగొట్టెను. కేవలము హాస్యరసప్రధానమైన ఓగ భావింపక శృంగారవీరబీభర్షణయానకమల వికృత స్వరూపమే యీపాత్రవలన నడిపింపవలయును.

శ్రీసీతారామాంజనేయ సమాజమున నీపాత్రను ధరించిన శ్రీకౌచ్చెర్లకొల రంగారావుగారు కడుసమగ్ధులు. వసంతసేనవెంబడించుతేజీ, జీర్ణకరండకోద్యానవనమున, అధికరణమంటవమున తమచాకచక్యమును చక్కగ నెల్లడించిరి. శ్రుతిసహాయమిసుమంతయైనను లేక పవ్యములను స్ఫుటముగ జదువుటలో సూతనమార్గము ద్రొక్కిరి. కాని వాచికాభినయమందలి గాంభీర్యాతిశయమును, ఆంగికమునందలివేగవిస్తృతియు హరింపబడిన ప్రవర్తన మింకను బాగుగనుండుననిపలువు రభీప్రాయపడుచున్నారు.

చారుదత్తుడు ధీరోదాత్తుడు. ధీరోదాత్తుడన సర్వావస్థలయందు నొక్కనిపుముగ నుద్ధతిలేక త్రాంతుడై సంచరించువాడు. సర్వసంపన్నుడు. లోకవ్యవహారములన్నియు నెఱింగి దుగ్ధముల సోంతబోవనియు తలమున గలవాడు. వీనియందు తత్త్వము, ఆవేగము, మొదలగు తీవ్రభావము లుండవు కాని, నిష్క్రమ్యము, అపశిత మొదలగుమాంద్యావస్థలు నుండవూడదు. ఈపాత్రము బాగ్రతగ ప్రవర్తింపబడినచో శకారని జాగుప్సలో సంతరించిపోవుటో, కాక వాడభినయింపవలసిన వివిధరసముల శోభను యథాతీరిని కనుబడనయ్యిపోవుటో సంభవించును. ఈతడు బ్రాహ్మణుడు; ఇప్పటివారి క్రాపింగుల మీసములు మొదలగునవి, పూర్వకాలపు హిందూ దేశీయులు మతవర్గభేదముల ననుసరించి వేషముల దాల్చుట కడ్డము వచ్చుచుండును. శుద్ధశ్రోత్రియుడగుట పాపటగలవిధము ధరించుట ప్రమాదము. తలకొకకాలు నను చుట్టుకొనిన బాగుగనుండువేళూ. ఈపాత్రమును ధరించిన శ్రీలక్ష్మ్యారావుగారిని చూచినవారు, నిజమైన చారుదత్తుడేనా యని భ్రమింపబోరు. చిరుమీసల మాంద్యముగవివిధాభినయములయందు ప్రవర్తించుచేత, ప్రవర్తనమున నుండవలయుసామరస్యము చూపబడుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

వసంతసేన విద్యాచతురసంపన్నయైన వేళ్యయైనను, విటకాండమధ్య విచ్చలవిడిగా సంచరించు టక్కునిక్కులబోగముది కాదు. వేషభావలందు మిగులపరాకర్షణసమర్థత నెరపువ్యాపారము గలదియైనను, సాంసారికప్రవృత్తినుండి దలంపుగలిగి చెరించెడి స్వాతంత్ర్యవతి. ఆపెయే చారుదత్తునకు సహాయముచేయుట, జూదగానికి ధనమిచ్చి వాని అప్పవీర్చుట, మొదలగువానివలన పూర్వ లార్జించిన విత్తముగలది యని తెలియుచున్నది. కాని అంతమాత్రమున, యది విటజనవశికరణమును గావించు విలువగలిగిన భూషణములను ధరించునని తలపడవలదు. విటులు తన్ను చూడకుండవలయుననియే యాపె తలంచును. సుగుణములును, సౌందర్యమును, గల యావనవతి. చిన్నతనమునందు కులవిద్యలగు గానాభినయములనేర్చికొనుట యిప్పటికిని ఆచారము గాన నావిద్యలయందు నిపూతగలది యని యూహింపవచ్చును. కావున గమనమునందొయ్యారము, పలుకునందు నేర్పు, హాసభావముల స్ఫురణయు, గలిగి నటించుట వేశ్యాకులమున జన్మించినది యని స్ఫురించుట కుండి తరవలయును. ఈ పాత్రమును ధరించిన శ్రీ ఆరణి సత్యనారాయణగారు పాత్రధారణమునందు పైన చర్చించిన మార్పుల గనుపఱచి అభినయమందు కాననగు పురుషత్వమును సంహరించిన నింక వాని వహింపజాలుదురు.

“విటు డొక్కడా యిష్టతా”యను సంజేహము చాలమందికి గలదు. ఈ సంఘమువారు యిష్టజని నిర్ధారణ చేసినట్లు తోచుచున్నది. కొండ తొక్కడే యనియు ఒక్క విటుని పరివర్తనమే చూపింపబడెననియు సిద్ధాంతము జెప్పవచ్చును. దీనిగూర్చి విత్తలముగా ముందు చర్చింతును.

ఈపాత్రమునందొక విశేషము గలదు. శకారని వీడు వెంబడించి యుండును. అట్లుకానియెడల వసంతసేన మిగుల దురవస్థపాలు గావలసివచ్చును. వసంతసేనయొడ నత డనురాగము గలవాడైనను దాని గూఢగణమునెడ సుముఖత్వము గలవాడు. బలాత్కారమున నైనదానిం బొందవలంపుగలవాడు కాదు. దానిమాట యందు విశ్వాసము గలవాడు మాడను. కావుననే జీర్ణకరండకోద్యానవనమున నది బండి దిగినప్పుడు మొదలు తల్లి

పనుపున వసంతసేన శకారని కోరిక దీర్చవచ్చిన దని నిశ్చయించి అది బంపి మార్చబడచే వచ్చినని చెప్పగనే విశ్వసించెను. ఈపాత్ర మంత్రప్రాముఖ్యముగ నీసంఘము వారు తలచినట్లు తోపదు.

శర్వలకుడు చార్వమును తాత్ప్రప్రసిద్ధియగు నేర్పిరినిన బ్రాహ్మణుడు. నానలసేనయింట దాస్యము చేయుచున్న మునికయందు మోహముగలవాడై తానేర్పిన విద్య ప్రదర్శింప బయలుపడెను. కేవలము వ్యాపాహమే యాచార్వమునకు గార్వము. అందువలన వీని వృత్తియొక వియుభతయు, కాబోయడు పాలకుడైన ఆర్యకు ననుసరించియుండు మద్దేశ్యమును కలిగి పడలిపోయెను. ఈపాత్రమును ప్రదర్శించుపట్ల క్రొత్తివానికిం గలుగు నేమటుపాటగును, సాహసమును పగులు చూతురను భీతియు, పిల్లివలె నడచుటయు, పనుకముందులు పక్షిల చుట్టయు, కనబరప వలయును. ఈపాత్రమునుగిరించిన ముంజలూరి శ్రీకృష్ణుని పుగాగు చక్కగనే ప్రదర్శించిరి; కాని వారు రంగమున పక్కాకొంగలూగున నడిచిరి; క్రొత్త బిచ్చుగాడను బ్రాహ్మణునిగ పోకడలను కన బలుపలేక పోయిరి.

సంవాహకుడు చార్వనన్నునినేవ చేయుచుండువాడు. జూదగాడై, దరిద్రుడై, బాధనన్నాస్తినియాయెను. ఈ తినివలన జూదగాంధ్రులనుండువ్యసనము చక్కగా తెలియ నును. ఓగ్గును, నేరుపును గలవాడు. అట్టి యీపాత్రను ప్రదర్శించుపట్ల తొందలి పనికిరాదు. అట్టితొందలివలన, రసము, సుగంధరసము కాదు. ఈపాత్రధారి కొంచెము తొందలిపడినట్లు కనబడినది. బాధనన్నాస్తిని వచ్చి నప్పుడు చిలుములై రాగినలెనుండెను. సర్వముండనము గావించుకొనవలయు ననునియమముగల బాధుల కిట్టి సన్నాస్తి దొరకుట కర్మపరిపాకముగాక మతేయమి?

ఇందలివిదూషకపాత్రమును హాస్యరసప్రధానము గగాక, తనకు సంబంధించినపాత్రల బొచిత్యమును వల్లడి పఱచుటకుగా న్యుద్దేశింపబడెను. అందుచేత, యీ పాత్ర ధారి ప్రతివిద్యమును హాస్యమున ముందక, కడునిపున తతో మెలగవలయును. శ్రీయంతిలమూరి పట్టాభి రామయ్యగారు యీపాత్రనుగిరించి. తమసహజవిదూషకత్వమును మాని, స్వకపాలకత్వరసమాసముల విడనాడి, శ్రద్ధగా, నేర్పుతో కడు సమర్థతతో. యీ పాత్రను

పోషించిరి. ఇదంతయు, సంస్కృతనాటకముపైని వారికి గల అభిమానమునకొనెదను.

మిగిలిన పాత్రములన్నియు, యథోచితములేకాని యిందొక్కటియు నిష్ప్రయోజకముకాదు. కాని కొలది భాగములలో జూపట్టులసిన కరుణాదీభక్త్యులకు దగి నంతసామరస్య మొదనలేదు. దీని నింతతో విడువక సామాజికులు సంపూర్ణరస ప్రదర్శనసౌభాగ్యము సిద్ధింప బ్రయత్నముచేయుదురుగాక.

ఈనాటకము, రంగాలంకారముల గోరువారికి మిక్కిలి యనుమలము. పరిభ్రమారంగ నిర్మాణమునకు (Revolving Stage)చాలయవకాశము గలదు. ఇందును, విశేషవ్యయప్రయాస లక్రరలేక సులభప్రయాణమున కనుమలముగనే చేయింపవచ్చును. రంగస్థలమున పాత్ర ములుండగనే యాగ్రముల మిబ్బందిలేకుండ జేయింప వచ్చును. అందులకు చతుర్థాంగములలోని వసంతసేన భవన రంగము మిగుల సమకాలము. అట్టి రంగమును, సమాజ మువారు కనబలుపగైరి. ఇతర రంగాలంకారములన్నియు చక్కగ చూపబడినవి.

ఇంకొకవనవి. ఈనాటకమును ప్రదర్శింప దలచినవా రొక్కడినమునకు దగినంత నేర్పి ప్రదర్శించుటయే కాక సంపూర్ణముగనేర్పి మొదటిభాగము సాయంకాల మును రెండవభాగము రాత్రియందును బ్రదర్శింప సమ కట్టుట మేలని నావిన్నపము. ఏలయున యిందలి యితి వృత్తియు సామాన్య వ్యవహార ప్రసిద్ధమగుటచే విశిచి నేయదగినది యుండవనియు విశిచిన భాగములాలన కొంత సామరస్యము చెడిపోవుననియు నా సందేహము.

మొత్తముమీద సూరితాత్ప్రగారు వ్రాసినటు సీనాటక ప్రదర్శనము రక్షింపట్టి ప్రేక్షక సముదాయ మును ఆనందమున ముంచివేసినది. శ్రీమోతే నారాయణ రావుగారు సమాజమును స్థాపించి కొలదికాలమే యైనను ధీకోదారి.లై సంస్కృత నాటక ప్రదర్శనము నెడ నభిలాష వహించి వృద్ధకటికతో నుద్యమమును బ్రారంభించు లెంతయు బ్రశంసార్హము.

ఇంతటితో విడువక, సోసమాజమువారు సంస్కృత నాటకములన్నియు, ఆంగ్లలోకమునకు పరిచితముచేయుదురుగాక.

ప్రథమ తరంగము

౧ జననీజనకులు

భారతము

తల్లిప్రేమగుసువ్వె, ధరణికంటెను; నాక
సంబుకంటె బాడవు, జనకుం; డరయ
గావ్యకంటె మనసు కడుశీఘ్రగతి; తృణో
త్కరముకంటె జంత కరము దలచు.

ర్భరమగు గర్భభేదమును
బట్టికినై, నిజదేహచింతపై
భర మొకయింత లేక పడు
పాటులు నక్కట యెక్కుడిగతకు.

క. జనకుం డధికుం డుపాధ్య
యునకుంబదిమడుంగు; లెక్కుడుగ్వినాథా!
జనకునకు దశగుణాబులు
జనని గురుత్వమున నిది ప్రశస్తముశుతు

గీ. బాలుండైన గొడుగు, పౌఢుండైన నువ్వధుం
డైన నొక్కవిధమ యర్థిలియును
నరయ భరము తల్లికానదార్థాబు జ
గింబు కలిమికెల్ల గారణాబు

క. కలవాడు లేనివాడు న [లక.
బలుడబలుడు మూఢబుద్ధి ప్రేమిండునగా
వలదెవ్వరికైన జనని
కలిమియ, యత్యంతసౌఖ్యకరమైయుండు.

ఆ. శుద్ధజాతువులకు గురులకు నెమ్మొయి
దలం నొక్కరూప తల్లివలయు
నూతిడిల్ల గలదె యొడువోటులను వ
స్తువు నివాసమైన చోటగాక.

గీ. వచ్చిపోయి, చూచు వాడు గాకిడుమలం
బడునె? తల్లివోలె బట్టితోడం
దండ్రీ? చెప్పనిట్లు ధర్మశాస్త్రంబుల
నంబ గౌరవమున నధికయగుట.

క. అప్పుడ యసమర్థుడగు
నప్పుడ దుఃఖయగు, శూన్యమైతోచుజగం
బప్పుడ మాతృవియోగం
బెప్పుడువాటిల్లెనపుడయెంతయుదూలు.

చ. కరచరణాది సంఘటిత
కాయము సంజననంబు వహింపు,
టరణియపోలె దల్లిదెన
నైనది గాదోకో యట్లుగాక దు,

గీ. మాతకును, వేదమునకు, ధర్మంబులకును
బరములగు గురు శాస్త్రలాభములు లేవు
తపములే దుఃవాస న్న తంబుకంటె
నధికమైనది; యందు మహాత్ము లనఘ!

* శ్రీ దీపాల పీఠ్యయ్యశాస్త్రిగారిచే నేర్పి కూర్చబడినది.

సీ. వినుము తల్లియుఁ దండ్రీయును, గురుండు
నీయులు సద్భక్తి నిత్యనిరతి [నుసేవ
వారలఁ గొలుచుచు వారెద్దిచెప్పిన
నదియాదఁచుట యధికధర్మ
మాగమత్రయమును, నగ్నిత్రయంబులో
కత్రయంబును దేవతాత్రయంబు
ననువస్తువులు వానియందును జనని గౌ
రవమున నెక్కుడు రాజముఖ్య!

గీ. యీజగంబున, దివమునఁ బూజవడయు
మాతృభక్తుడు; పితృభక్తి మానసుడు
నట్ల యవ్యయానంద సంప్రాప్తాంబు
గురుపదాబ్జ సమారాధకుండు గాంచు.

క. జననీజనక గురులయెడ
నొనరించిన మేలుగీడు లొదవించు సుఖం
బునకును దుఃఖమునకు నిం
తని కొలఁది యిడన్ వశంబె? యజునకు

క. మాతృపితృగురులు దక్కఁగ నైనన్.
నేతరువునఁ బాప మొలసెనేనియు దానిం
బాతుడు, ప్రాయశ్చిత్త
స్థీతులు, దద్విషయమైనఁ జెడదల్పమునన్.

క. జనకుండు దశమును ధర్మం
బునువిద్యయుఁబరమదైవమునుగావున నా
తనికిఁ బ్రియంబగు పనిసే
సిన దేవతలెల్లఁ బ్రీతిఁ జెందుట గల్గున్.

బా ల్య స్మృ తి

‘కృష్ణుడు,’ బి. యే.

సంజవేళల నవరంజి చాయ దాల్చి
శోభిలుమొయిల్ల పిండులజూచి యెవరొ
నింగిపై బసుపు కుంకుమ నెరపిరనుచు
తెప్పకొనుచుంటి మిచ్చోట జెలిమి కాడ!
నీండు జాబిల్లి గురియు వెన్నెలలలోన
నాటకతైల గూడి నే హర్షమునను
బాంగి పరువెత్తి వెన్నెలపోగు లాట
రిచ్చటన యాడుకొంటి నోయీ హృదీక!

పసుపు కుంకుమ లలది క్రొంబసిడి చాయ
నలరు తాటాకు బొమ్మల కంబరముల
దొడిగి యాధరణంబుల తోడ వాని
మితగ నలకరించి గావించినాము
వియ్యముల జెండ్లి పండుగల్ వేడ్క నిచట.
అతిరయంబుగ నుంటి బాల్యంబు నందు
ఉదయమాదిగ నాటల మదిని నిల్చి;
కన్నులకు గట్టినట్లుండె కాంత! నాకు
చిన్నతనమందు తేసిన చప్పు లెల్ల

1. వసం:—జాడగాడా! ఈ ప్రశోషకాలము సుఖకరముగనున్నదా! 2. చారుదత్తుడు.

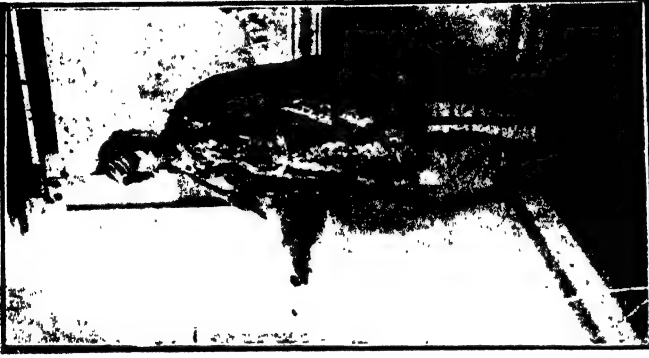

[క్రీ. నీతారామాంజనేయ నాట్యసమాజము, నీలూరు.]

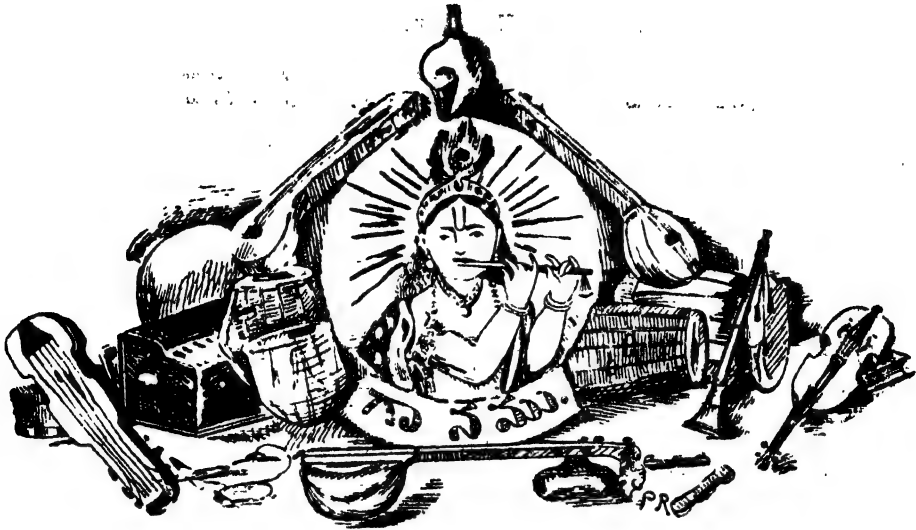
శ్రీయుత లక్ష్మణరావు గారు-చారుదత్తుడు
చారు—గీ. ప్రేమ సర్వధనంబు దరిద్రులకును, భాగ్యవంతులకును దుల్యభాగ మార
పుత్రగాత్ర పరిష్కంగమున జనించు, సుఖముకంటెను వేటొందు సుఖముగలచిహ్నుడు.

(శ్రీ) నెల్లూరు నాగరాజరావుగారు—పాపారాయణుడు
(బొబ్బిలి యుద్ధనాటకము)

శ్రీ యుత సానం వరసింహారావు గారు
పురుషాకృతి నున్న రోషవార
“అది రామసింహుని యాగమనమే; ఇక నా కవచనాటక
(హితీ).”
మాడెడగాక”

రా శీ నా ఘ ని భై ర వ మూ ర్తి గా రు

(రెండవ సంపుటము - మొదటిసంచిక తరువాయి)

శ్లో. విరాజ్జ మందారద్రుమ కుసుమహార స్తనతటి;
నదద్విణానాద శ్రవణ విలసత్కుండలగుణా;
నతాంగీ మాతంగీ రుచిరగతిభంగీ భగవతి,
సతీ శంభో రంభోరుహచటూలచక్షు ర్విజయతే.

(శ్రీశంకరాచార్య ప్రణీతానందలహరీ)

అథసంఖ్యాజ్ఞానార్థం ప్రస్తావః:—

శ్లో. సంఖ్యాజ్ఞాన ప్రకారస్తు సాంప్రతం కథయి
ష్యతే, అంకా నేకాదినస్తా తా ఊర్ధ్వ
మూర్ధ్వం లిఖే త్రమాత్. హతే పూ
ర్వేణ పూర్వేణ తేషు చాంకే పరపరే,
ఏకస్వరాదిసంఖ్యా స్యాత్ క్రమేణ ప్రతి
మూర్చనమ్. (ఏకస్వరాది తానానాం సం
ఖ్యాసంజాయతే స్ఫుటమ్) అని దర్పణ
పాతా స్తరము.

(సం. రత్నాకరం, సం. దర్పణం)

ఒకటి మొదలు ఏడవరకును ఒకదాని
పై నొకదానిని వరుసగ లిఖించి, అనగ నేడు
సంఖ్య, దానిక్రింద నాటు, దానిక్రింద నైదు
దానిక్రింద నాల్గు, ఇట్లే, మూడు, రెండు,

ఒకటి వరకు వ్రాసియుంచవలెను. ప్రథమ
మున ఏకస్థానమును ద్వితీయమగు రెండింటిచే
గుణించగా $1 \times 2 = 2$ అగుచున్నది. ఇట్లే
యీవర్యవసానమును తృతీయమగు 3 చే
గుణింప $2 \times 3 = 6$ అగుచున్నది. దీనిని చతు
ర్థాంకమగు నాల్గింటిచే గుణింప $6 \times 4 = 24$
అగుచున్నది. ఇట్లే, $24 \times 5 = 120$; 120
 $\times 6 = 720$; తుదకు $720 \times 7 = 5040$
అనియు తేలుచున్నది. యీసంఖ్యయే వరు
సగ, (1) నేకస్వర (ఆర్చిక), (2) ద్విస్వర
(గాధిక), (3) త్రిస్వర(సామిక), (4) చతు
స్స్వర(స్వరాంత), (5) పంచస్వర (ఔడవ),
(6) షట్స్వర (షాడవ), (7) సప్తస్వర
(సంపూర్ణ) తానభేదములకు ప్రస్తావన
సంఖ్య యగుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో. ద్విస్వరం త్రిస్వరం వాపి చతుస్స్వర
మథాపివా, క్రమం కించి ద్విలిఖ్యాదౌ
పూర్వఃపూర్వః పరాదథ. స్వరః స్థావ్యః
సచే దగ్రే తత్పుర్వ స్తదథో భవేత్,
పరతోఽపి లిఖే ద్ధీమాన్ స్వరానుపరి
వర్తినః; మూలక్రమః క్రమాత్ స్పష్టే
శేషాః ప్రస్తార ఈదృశః.

(సం. రత్నాకరం, దర్పణం)

దీనియందు రత్నాకర దర్పణములకు
కొంచెము పాఠాంతరముగలదు. ప్రస్తారక్రమ
మును నిరూపించియున్నారు. దీని కనేకమార్గ
ములున్నవి. వీనిలో ముఖ్యమగుదానిని నిరూ
పించెదము. ఏకస్వరమునకు నొకభేదమే. స్పష్ట
ము. ద్విస్వరతానమునకు సరి, రిస, యని రెండ
గుటయు స్పష్టమే; త్రిస్వరతానములందు సా
ద్యములు 2, రి ఆద్యములు 2, గాద్యములు 2
అనగ సరిగ, సగరి, రిసగ, రిగస, గసరి, గరిస
= 6 అగుచున్నవి. ఇదియు స్పష్టము.
చతు స్స్వర తాన(సరిగమ)లందున సరి, సగ,
సమ, రిగ, రిమ, గమ, యారీతిని ప్రస్తరించి
శేషించినరెండుస్వరముల ప్రక్కను వ్రాయుట
యొక ప్రస్తారభేదము. ఇట్లుగాక సంగీతదర్ప
ణాదిపూర్వగ్రంథములందు ప్రస్తారక్రమమున
సరి, రిస, సగ, గస, రిగ, గరి, సమ, మస,
రిమ, మరి, గమ, మగ, యారీరున వరుసగ
లిఖించి శేషించినస్వరముల వీటిప్రక్కను
వ్రాయుటచే పండ్రెండును, మరల నీస్వరముల
నట్లేయుంచి శేషించినస్వరముల ప్రస్తరించు
టచే (అనగ “గమ” యనుటకు “మగ” యని
లిఖించుట) మరల పండ్రెండును మొత్తమున
నిరుపదిసార్లుగనుచున్నది. దీనికి వివరము:

1. స రి గ మ—స రి మ గ 13
2. రి స గ మ—రి స మ గ 14
3. స గ రి మ—స గ మ రి 15
4. గ స రి మ—గ స మ రి 16
5. రి గ స మ—రి గ మ స 17
6. గ రి స మ—గ రి మ స 18
7. స మ రి గ—స మ గ రి 19
8. మ స రి గ—మ స గ రి 20
9. రి మ స గ—రి మ గ స 21
10. మ రి స గ—మ రి గ స 22
11. గ మ స రి—గ మ రి స 23
12. మ గ స రి—మ గ రి స 24

దీనిని ఏరీతిగ బ్రస్తరించినను a. b. c. d.
అనునా నాల్గింటిలో, ab, ac, ad, bc, bd,
cd, అనునవియూ జేరీరున గల్గుచున్నవో
అట్లే కల్గుచున్నవి. ప్రస్తారభేదమనగ దీనిలో
వరుస భేదముదక్క దక్కినభేదములందునను
మొత్తముమీద పైన గనుపఱచిన ప్రభేద
ములు మాత్రమే గలుగగలవు. దీనికి పైన
యేప్రస్తారము ప్రకారమునను గలుగుటకు
వీలులేదు. ఏదియో యొకవరుస జ్ఞాపకము
పెట్టికొనవలసియున్నది. చివరనుంచి మొదటి
కో మొదటినుంచి చివరకో ప్రస్తరింపగా గల్గు
భేదములవరుస తప్పినను, సంఖ్యమాత్ర మొ
క్కటనియే తేలుచున్నది. ఇట్లే పంచస్వర
(ఔడవ)పట్స్వర(పాడవ) సత్స్వర (సం
పూర్ణ) తానభేద ప్రస్తారము గ్రంథాతి విస్తర
భీతి విరమితము. ఊహ్యము.

పిమ్మట నట్టేదియైనతానబోధార్థము ఖండ
మేరువునుగూర్చి వ్రాయబడుచున్నది.

శ్లో. సప్తద్యౌకా నైకోష్ఠానా మధోఽధః సప్త
పంక్తయః, తా న్వాద్యానా మాద్యకో
ష్ఠే లిఖే దేకం పరేషుఖమ్. వేద్య తానస్వర
మితాన్ స్యస్యే త్రేపేవ లోప్తకాన్,
ప్రాక్ పంక్త్యాంకసంయోగ మూర్ధ్వాధః శీత
పంక్తిషు. శూన్యా దధో లిఖే దేకం తంచా
ధోఽధః స్వకోష్ఠకాన్, కోష్ఠసంఖ్యాగు
ణం స్యస్యేత్ ఖండమేరు రయం మతః.
(సం. రత్నాకరం)

శ్లో. సప్తకోష్ఠాన్ లిఖేదాద్యాన్ పంక్తిమేకైః
కోష్ఠతః, హీనంతు పూర్వపూర్వస్యాత్
పంక్తిపట్న మధో లిఖేత్. ఆద్య పంక్త్య
దికోష్ఠేతు లిఖే దేకం పరేషు ఖమ్, ద్వితీయ
పంక్త్య మప్యేకం ఆద్యకోష్ఠే లిఖే ద్బుధః.
పరేషు పూర్వపూర్వీకం కోష్ఠసంఖ్యా గు
ణం స్యనేత్, ఏవమేవ లిఖే దంకం అథో
ఽధః పంక్తికోష్ఠకే; ఖండమేరు రయం
ప్రాగ్ సప్తాదిప్రసృభోధకః. (సం. చర్మాం)

ఖ ం డ మే రు వు

పంక్తి	1	2	3	4	5	6	7
	స C	రి D	గ E	మ F	ప G	ద A	ని B
పంక్తి 1	1	0	0	0	0	0	0
2	1	2	6	24	120	720	
3		4	12	48	240	1440	
4			18	72	360	2160	
5				96	480	2880	
6					600	3600	
7						4320	

ఖండమేరువు

అనగ నూర్ధ్వమున నేడుగట్లు గీచి దానికి
దిగువ నారుగట్లు, దానికిక్రింద నైదు, దాని
క్రింద నాల్గు, మూడు, రెండు, ఒకటి వరుసగ
దక్షిణభాగమునకు దిగువట్లును ఎటుచూచిన
నేడు పంక్తులువచ్చునట్లు గీయవలెను. చక్ర
మును జూచిన స్పష్టమగును. దీనియందు
మొదటిపంక్తిలో మొదటిగడియందున నొకటి
వేయవలెను. ఆపంక్తిలో శేషించినవాటిలో
(ఖం) శూన్యము నుంచవలెను. రెండవపంక్తి
యందునను మొదటిదానియందువలెనే 1
వేయవలెను. మూడవపంక్తిలో మొదటి
రెండింటిలో అన్త్యాంకములచేరిక $1+1=2$
గనుక అదివేయవలెను. దానిక్రిందదానికి
ద్విగుణము $2 \times 2 = 4$ వేయవలెను. నాల్గవ
పంక్తియందునను తత్పూర్వపంక్త్యన్త్యాంకము
లు చేరి $1+1+4=6$ గనుక శూన్యము
క్రింద వేయవలెను. దానిక్రిందను వరుసగ
ద్విగుణము త్రిగుణము చేసి దానిని క్రమముగ
వేయవలెను. అనగ $6 \times 2 = 12$, 6×3
 $= 18$ వేయవలెను. ఇట్లే పంచమపంక్తి
యందు ప్రథమద్వితీయతృతీయచతుర్థపంక్త్య
న్త్యాంకములచేరిక అనగా $1+1+4+18$
 $=$ శూన్యముక్రింద 24 వేయవలెను. దీని
క్రింద మరల ద్విగుణము త్రిగుణము చతుర్గు
ణము, అనగ 48, 72, 96 వేయవలెను. ఇట్లే
యాటవపంక్తియందు $24+96=$ (పూర్వ
పంక్తులలోని చివరలంకెలు చేరి) $= 120$ గనుక
దీనిని శూన్యముక్రింద వేయవలెను. దీనికి
దిగువను, ద్విగుణాదికములు అనగ 240, 360

కొక్కటిచొప్పున మాత్రమును, ప్రతిపంక్తి కిని తప్పక మెక్కటియు నని తెలియనగును.

1=1+0+0+0 దీనినిబట్టిచూచిన
2=1+1+0+0 మొదటి ఆరింటికిని
3=1+0+2+0 నాల్గవది "0" యేగ
4=1+1+2+0 నుక "మా" స్తముగ
5=1+0+4+0 గాని "సా" స్తముగ
6=1+1+4+0 గాని ప్రస్తరింపవచ్చు
7=1+0+0+6 ను. ఇట్లే శేషించిన
8=1+1+0+6 వాటికి 'కూడ' నూ
9=1+0+2+6 హింపవచ్చును. ఇట్లే
10=1+1+2+6 అంకములను 4320
వరకు నూహించి తెలిసికొనునది. అన్నిసం
ఖ్యలకు నన్నిమార్గము లున్నట్లును నొక్కొక్క
మార్గమునకు నొకలే మార్గ మున్నట్లును
తెలియనగును.

ప్రథమమున సంఖ్య దెల్పిన నుద్దిష్టము
గను గొనుటయు ననగా 23వ చతుః శ్రుతితాన
పుభేదము కనుగొనవలెననగ "23"నకు సరి
యగు నాల్గంకముల నేరికొనినచో 1+0+
4+18 అని నాల్గుపంక్తులలో తేలుచున్నది.
మూలక్రమము సరిగమ దీనికి నుద్దిష్టము మగ
రిన అని చేసికొని "న" పంక్తిలో చతుర్థాం
కము=18. ఇట్లే 18కి నాల్గవది 'స' అనియు, తృతీ
యపాటచే "రి" పంక్తిలో తృతీయాంకము "4"
మనకుగావలెను గనుక తృతీయము "రి" అని
యు, పిమ్మట శేషించిన "గమ"లకు ఉద్ది
ష్టము "మగ" దీనిలో గాస్తమునందు మనకు
గావలసినసంఖ్య "0" బిందువేకనుక "గ" ప్రథ
మముగను వేసికొనిన శేషించిన "మ"కు "1"
అంకము ద్వితీయముగనుక "మ" ద్వితీయ

స్థానమని తెలిసికొని 23వ చతుస్స్వరతానప్రభే
దము "గమరిన" అని యూహించవలెను.
ఇట్లే సకలతానప్రభేదములకు దెలియనగును.

శ్లో. అథాత్ర శుద్ధతానానాం నామాని వ్యాహ
రామహే, అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమా
వాజపేయశ్చి పోడశీ. పుండరీకోఽత్య
మేధశ్చ రాజసూయ స్తతః షరమ్, ఇతి
స్మృః షడ్జహీనానాం సప్త నామా న్యను
క్రమాత్.

(సం. రత్నాకరం.)

షడ్జహీన శుద్ధతానములకు బేర్లును
అదృష్టఫలసంబంధమునుగూర్చియు నిరూపింప
బడినది. అర్థము స్పష్టము. మఱియు షాడవ
తాన నామములు.

శ్లో. స్విష్టకృ దృహుసౌవర్ణో గోసవశ్చ మహా
వ్రతః; విశ్వజి దృహ్యాయజ్ఞశ్చ ప్రజా
పత్యశ్చ సప్తమః. క్రమాత్ ఋషభహీ
నానాం తానానా మభిధా ఇమాః, (ఇవి
ఋషభహీన తానములకునామములనియు)
అత్యక్రాన్తో రథక్రాన్తో విష్ణుక్రాన్తః తతః
షరమ్, సూర్యక్రాన్తో రథ (గజ)క్రాన్తో బరి
(ల)భిన్నాగయ(ప)క్షకః. ఇతి పంచమ
హీనానాం సంజ్ఞా సప్త క్రమా న్మతాః;
(ఇవి పంచమహీనములగువాటికి బేర్లని
యు (చాతుర్మాస్యోఽథ సంస్థాఖ్యః శత్రు
శోచక శ్వతుర్థకః సౌత్రామణి స్తథా చిత్రా
సప్తమ స్తాద్భిదాహ్వయః, సంజ్ఞా నిషా
దహీనానాం షాడవానా మిమాః
క్రమాత్.

(ఇవి నిషాదసర్వపాడవశుద్ధతానములకు వరుసగ బేర్లనియు,) షడ్గ్రామమున నష్టావింశతిపాడవతానములనియు బేర్కొనిరి.

శ్లో. సావిత్రిచార్ధసావిత్రి సర్వతోభద్రసంజ్ఞకః, ఆదిత్యానామయనశ్చ గవామయన నామకః. సర్వాణామయన షష్టః కౌణ్డ (ణ) పాయి (య) నః, (?) నామాని షడ్జహీనానాం తానానా మితి మేనిరే.

(ఇవిషడ్జహీనతానములకు బేర్లనియు)

అగ్నిచిద్వాదశాహశ్చ ఉపాంశు స్సోమ భిద స్తతః, అశ్వప్రతిగ్రహో బర్హిః అథాభ్యుదయసంజ్ఞకః. ఋషభేణ విహీనానాం ఇతి నామాని మన్యతే.

(ఇవి ఋషభహీనతానములకు నామములనియు)

సర్వస్వ దక్షిణోదీతౌ సోమాఖ్యః సమిదాహ్వయః, స్వాహాకార స్తనూనపాత్ తతో గోదోహనో మతః, ఇతి గాంధారహీనానాం క్రమాత్ సంజ్ఞా ప్రచక్షతే.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవి గాంధారహీనతానములకు బేర్లనియు గలదు). ఇవన్నియు మధ్యమగ్రామసంజాతములగు ఏకవింశతిపాడవతానములకు నామములని యుదాహరించియున్నారు.

బౌడవతాననామములు:—

శ్లో. ఇడా పురుషమేధశ్చ క్యేనో వజ్రః ప్రసృతః, అంగిరాః కంక ఇత్యేతాః సహా నాభిదాః క్రమాత్. జ్యోతిష్టామస్తతోధ

రో నాన్ద్యాఖ్యాః పౌర్ణమాసకః, అశ్వప్రతిగ్రహో రాత్రిః సౌభర స్సప్తమః స్మృతః; ఏతా నిషాదగాంధారహీనానామభిదాః క్రమాత్.

(ఇవి షడ్జహీనతానములగు నౌడవతాననామములనియు)

సౌభాగ్యకృచ్చకారీ శాన్తికృత్సప్తకృత్తథా, వైసతేయోచ్చాటనౌచ, వశీకరణసంజ్ఞకః, పంచమర్షభహీనానాం తానానామభిధా ఇమాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవిఋషభహీనతానములకు బేర్లనియు) గలదు. ఇవన్నియు షడ్గ్రామమునకు సంబంధించిన ఏకవింశతి బౌడవతాననామములు. మరియు మధ్యమగ్రామమునకు జెందిన చతుర్దశ బౌడవతాననామములు యీక్రింద నుదాహరింపబడుచున్నవి.

శ్లో. త్రైలోక్యమోహనో వీరః కందర్పబలశాతనః, శంఖచూడో గజచ్ఛాయో రాద్రాభ్యో విష్ణువిక్రమః. తానానాం రిధహీనానాం నామా న్యేతా న్యనుక్రమాత్,

(ఇవి ఋషభధైవత హీనతానములకు నామములనియు)

భైరవః కామదాఖ్యశ్చోఽచభృతోఽప్తకపాలకమ్, స్విప్రకృచ్చ వషట్కారో మోక్షదః సప్తమోమతః, సంజ్ఞా నిషాదగాంధార హీనానా మితి సమ్మతాః.

(సం. రత్నాకరం)

(ఇవి గాంధారనిపాదహీనతానములకు బేర్లనియు) నిరూపించిరి. మఱియు తాననలముల గూర్చి ఇట్లు వ్రాసియున్నారు.

శ్లో. యద్యజ్ఞనామాయస్తాన తస్య తత్ఫలమిష్యతే, గాంధర్వమూర్ఘనాస్తానాః శ్రేయనే శ్రుతివోదితాః. గానే స్థానస్య లాభేన తే కూటా శ్చోచ్యోగినః.

(సం. రత్నాక్షరం)

దీనివలన మనుజుడు పొందులాభముల నింక నిట్లని నిరూపించిరి.

శ్లో. ఉత్తరమంద్రానుగతా గాయేత్ తిస్త్రముదాయతః, గాంధారతోఽఘ్నిరిత్యేద్ధా

త్రే (?) మూర్ఘనావిహితాః. అగ్నిష్టోమికతానేన గీతం సామ శృణోతియః, స సర్వపాతకై ర్ముక్తో లోకాజయతి దుర్జయా. దక్షప్రోక్షంపతేద్యస్తు వర్ణయశ్శుద్ధపక్షయా; సైత్యక్ష సంధ్యయోస్తోత్రం నాకలోకం సగచ్ఛతి. అగ్నిష్టోమికతానేన యై ర్నరైః స్తూయతే శివః. తే భుక్త్వా విపులాభ భోగా శివసాయుజ్య మాప్నుయః.

ఆయాతానముల పాడుటవలన నైహికా ముష్మికసుఖము లందుననియు గలదు.

ధర్మ మేవ జయతి

సాహిత్యసరస్వతి డి. యన్. శర్మగారు

చుక్కతూతెను తూర్పున శుభము తెలిపి మినుకు జుక్కలు మిక్కిలి తనికె నింత “చాలు మీతలలెత్తుట చాలు! చాలు!” ననుచు దూరంపుజీకటు లలమిగొనియె. ౧ మోటుబలమున జీకటి ధాటిసూప పోటుతగులుట తగదని ముడిగికొనుచు మంచిరిక్కలు సాధుత్వ మాన్యగరిమ ముప్ప నమ్రత జిత్రించె నుప్పరిగెల.

పదియునాటుచాయలు, సుధాప్రసరవర్షము, నెఱచల్లదనంబును, తనివిపాలుపు, పరమశాంతిలీలలు, స్వచ్ఛతరయశస్సు, బఱపి చంద్రుండు తారలఁ దఱసె వేడ్క. ౩ చాలస్వచ్ఛందవృత్తినిఁ జరుగుచంద్రి కల మహస్సునకుఁ దమస్సు కలఁగి నిలువఁ జాలక నమసిపోయె! నక్షత్రగణము ౨ కువలయప్రీతిరంబయి కొమరు మిగిలె. ౪

క్రికెట్‌పై న దామెల్ల రామారావు గారు
* ప్రసిద్ధాంతచిత్రకారులు-రాజమహేంద్రవరము

కీ. శే. దామెర్లరామారావుగారు

పెండ్లు రాజుల క్షీణతి గాదు

క్రలమును బట్టి యేము కలకాలము నిట్టలు దుఃఖవార్తలే
తెలుపుటలయ్యెనే హతవిధి! యిది మాడరదృష్ట మీలలా
టలిఖత మెన్నిరోజు లకటా! యిటులేమి సయోజనంబు, లో
దలచి యొనర్చెగీహృదయదారణ దారుణమారణ క్రియల్?

చ. తిరుపతి శాస్త్రి నోయెను, సుగీవరు డా హనుమంతరాయడు
బరమందాచె, లక్ష్మణసమాఖ్యుడునోయెను, దేవరాజు ధీ
వరు డరిగెన్ కళాభవన వైభవమొను డింద రామరా
వగెను నే డిక్కో హతభాగ్యుల జేసెదో మమ్ము దైవమా!

చ. ఇరుపదియెన్నిదేవులు సహించిన తల్లికి భూమిదేవికి
బరువనరాచు మందయిన పాపిలగుగాని, ప్రాగ్విశాం
తరమున నుద్భవించుచు సుధాకరు డస్వడ యస్తమించు న
చ్చెరువు ఘటిల్లె నిమ్మొయి నిశీ! యిది యెంతటిమాయకాలమో?

ఉ. అల్లవె దేశదేశముల నెలుకొనె గద నేడు నీయశో
వల్లిక లాంగ్ర భూసలి బ్రభాతవిభాకరశోణదీప్తి రా
జిల్లె నటించు బంగితి మిశీ! మటుమాయముజెంది యెంతలో
కల్లగ మారిపోయె కలగాంచిన లీల నదెల్ల వెల్లనై.

గీ. నన్న పాద్యని మేటిగంటంబు దా బ్ర, శాంతిజెందినచోట విశ్రాంతిజెందె
నార నీ కుంచెయును నేడు సీరహస్య, విషయగర్భంబునందెట్టి వింతకలదో?

చ. అగణితలీల నీవటు లహర్నిశ మాతతదీక్షమై కళా
గగనవిహారముల్ నలిపి కాంచిన స్వస్నగతార్థముల్ ధగ
ధగిత దిశావకాశముగ ధారుణీ! దగివచ్చుగాని కా
లగతిని జెంద వెన్నడు విలుబన మించుక నైఁగవావలెన్

గీ మీచు యావనమున బస మించునపుడె, కీర్తిచే డిక్కులను వెలిగించునపుడె
మంచి సమయంబటంచు లో నెంచినావో, శాంతి గైకొంట కౌర! రసజ! సిపు
శాంతియాగాత ఓం! శాంతి! శాంతి! శాంతి!

కీ. శే. దామెర్ల రామారావు గారు

కవికొండల వేంకటరావుగారు పి. ఏ., బి.యల్.

వి మా ద గీ తి క

౧

అ కళారత్నమిస్సీ! కట్టెయగుటెట్లు?
నవనీతపుంగుంచె నాడిసోకమియెట్లు?
చిత్రకారుని సొగసు క్షీతికి బరువౌటెట్లు?
నమ్మజాలను నేను
నమ్మనేరను హరీ!

౨

అతఁడు నాకొడుకంచు ఆమ్మతలంచుటా?
అతఁడు తమ్ముడంచు అన్నస్మరించుటా?
అఖిలాంధ్రలోకంబు అనుకొనియున్నదే
లలితకళకుం గొత్త లాలిత్యమొదవునా
చతనిచే తన కీర్తి అతులితంబగునంచు
హతవిధి! హతవిధి!
అదియేని తలపోయ
కయ్యె ఆయువు సున్న
అనిపించితివె యపుడె

౩

చిరునవ్వు మోముతో చెంత నొక్కనిజేరి
సరసత్వమదిగో! ఆసరస జూడుము దీన
అనియేమొ తలపోయు చాలేఖ్యసౌందర్య
మందె ఆనందంబు నందు నాతని చూడ్కి
అలౌ గోదావరి మలినహా టదియెట్లు?
నమ్మజాలను నేను నమ్మనేరను కటా!
ఇత్తువనకేళినే నక్షత్రమనుకొంటె
అలయలంకృతపుష్ప మంతకంటెనుమించె
ఎంచి పుట్టించె విరించి ని న్భవి ననక
ఇంతలోనే చాపు లెక్కించె నానీదు

నూరేండ్లును గుట్ట! నేర నమ్మగనేర
శాంతిభావమేవైపు స్వర్గసుఖమందెందు
ఆధ్యాత్మికపు ముక్తి ఆత్మకెచ్చట? ఎటు?
అవ్వోట నీ యాత్మ అమల నిశ్చల కాంతి
నైక్యమయ్యెడుగాత! అనుజ! రామారాయ!

* * * *

యల్. సాంబశివరావుగారు

మ. అకటా ! కర్ణకఠోరమై హృదయభే
ద్యంబై భృశవ్యాకులూ, తృకమై దారు
ణమై నిరంతర నిరుత్సాహంపు దార్భా
గ్యసూ, చకమై మించిన నీయకాలమృతి
చాంచల్యంబుగా వింటి ను, ప్రకటాధిక్య
కళావిశారదమణీ! రామాఖ్య! విజ్ఞోత్తమా!

గీ. వయసునందుననా మిత్తివాత బడుట
చిఱుతతనమందె స్వర్గంబు చేరజనుట
భరతఖండ దార్భాగ్యతాపజనకంబు
కాడె? రామారాయ! సుజనగణవిధేయ!

నీ. వంగచిత్రకళల షడ్ధతి నేరిచి

పాశ్చాత్యవిధములఁటిమ మెఱిగి
తద్వయచిత్రసంధానముం గూరిచి
అంధ్రకళాన్నత్య మలరఁజేసి
స్వకపోలకల్పనాచాతుర్యమునఁ గృష్ణ
లీలాదిచిత్రముల్ క్రూరఁజేసి
భావసౌష్ఠవరూపరిణతచిత్రాళి;

జూపి 'వెంబీ' యందు శుభము పొంది
లోకకల్యాణమూర్తివై ప్రాకటముగ
మెప్పులందితివని నిన్ను మృత్యుచేవి
చేరి వరియించెనో! యేమొ! చెప్పజాల
నెఱుంగ దుఃఖోపశమనంబు దెల్ల మాకు.

సీ. స్వాగతమిచ్చెనా? స్వగ్రాధిపతి నీకు
దివ్యచిత్రములను దిద్దు మంచు
అభిలాషకలిగెనా? హనుమంతునకుఁ జిత్ర
కళలమందిర! సుభాగ్యంబు నొడువ
ఉత్సాహమునను గాంధ్యుద్యమఫలితంబుఁ
దెచ్చెగానేగితో? తిలకుకడకు
ఆంధ్రులచిత్రకళాఖర్వమహిమక్ర
మార్చి దెచ్చె జనితో? నాకమునకు
అతులనిత్యద్రధిష్ఠసుభావ్యతమయ
వీచికావళిం దోగుచు వినిని దప్ప
శక్య మానా! యని తలంచి సరళమతిని
అవని విరమించి ముంచి దుఃఖాన్ని జనుల
దరలిపోయితి స్వర్గంబు తరుణమందె
ప్రథితపావన'దామెల్ల' నంశి రాజ!

గీ. బహుళరసభావములు జేర్చి పదిలపఱచి
చిత్రమందనఁ జూపి యశేషముదము
నల్పు నీనవ్యచిత్రముల్ చక్షువులకుఁ
బర్వ మొనరించు భాగ్యంబు బడయలేదు
శాంతి యగుఁగాక! ఆత్మకు సంతతంబు
రమ్యగుణనిధి! దామెల్ల రామరాయ.

* * * *

అనుముల వేంకటేశ్వరవి (అష్టావధాని)

గీ. అక్కటా! యేమివిటి? నన్యాయ మిత
కలునే? - “బాంబెయీక్రానికలు”న నుండి
“యాంధ్రప్రత్తిక” వైచినయట్టిమాదు
సోదరుని రామరాయని స్తుతిని కనుల
గాంచి నిన్న నె తోషంబుఁ గంటి నింత
లోననే యింత ముష్ట కలుగు నటంచు
స్వప్న ముననేనియును దలఁచంగనైతి;—
“ఆర్దు” నశియించెనే? యిత కాంధ్రమాత
కొంప గూలెనే? .. యేమనఁగూడు నిక?
“మూలునక్కపయిం దాటిముట్టెపడిన
భితమునను” - “గోరుచుట్టుపై బెద్ద దైన

రోకలియొకం డాడిసినట్లు” రూఢిమీఱు
నట్టి చెలికాని లచ్చరాయాది లాతి
సోదరులమృతికై కడు సుక్రియుక్కుఁ
దక్కి దుఃఖించు నాంధ్రమాత చనుల బడి
కనులనుండి ప్రవాహముల్ కట్టి బాష్ప
బిందువులతడి యాటక ముందె యగడు
నటచితివె యింత రక్తాక్షి వత్సరంబ:—
“వెంట్లియెగ్గివిషణ్” నందు వినుతిఁ గంచి
నట్టి మేధావి; దేశంబు నందె కాక
యట్టె సర్వస్వసంచంబునందఁ గూడ
వేనుగనినట్టి ధీశాలి; స్వీయనతిని
తనసమానను జేసి మొన్న నె విరావు
రమున బహుమానమందించు ప్రాజ్ఞ హాళి
ఇంకఁ గొన్నాళ్లుమనియుండునేనియు, రవి
వర్మనే! మ్రొంగఁగలయత్తిప్రతిభఁడహహ!
యింతకును నిర్వదియు నొక్కయేండ్లబాల
కుడు రమారమి సమవయస్కుండుమాకు
లేకపోయె; నికేటికి లేనిబ్రతుకు?—

“మమ్మునుం గూడ వెనువెంట మాఁరమ్ము
పొమ్ము! కొనిపొమ్ము! వైశంబ, స్ఫోటకంబ!”
యనుచు దుఃఖించు మిశ్రులనైనఁ గనుల
జూడవేల? నదాతేడు లీడు గల్గు
భార్య నైనను నోదారులంగ నెంచ
వేల? రాజమహేంద్రంబు నిట్టవిడిచి
యామహేంద్రునిపురివంక కరుగ, మాయొ
నర్పు పాపం బదేమి? విసంగఁ జేయ
రాదొకో! యింత? దామెల్ల రామరాయ!
అకట! జీవచ్ఛవంబులయట్టులు స్మృతి
పద్యములు గాలముఁ బుచ్చువారమెకద!
మే మిఁకనుజేయునది యేమి? యెందు నీదు
పేరుప్రఖ్యాతిమై నిల వెలయుఁగాక!
శ్రీవరుడు నీకు దయసేయుఁ జిత్రశాంతి
ఇంకఁ బరలోకమున సుఖయింతుఁగాక!
నీమహాశక్తి యాంధ్రాళి నిలుచుఁగాక!

చెన్నరాజధానియందు 1924-వ సంవత్సరము ఏప్రిలు మొదలు జూను వఱకు

ముద్రితములై ప్రచురింపబడిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక

పద్యకావ్యము - ౧ ప్రబంధములు

కుఖరామ్—శ్రీరాం కీర్తనాం
మర్యాదరామచరిత్రము—తురగా వెంకటరాజు
సత్యనారాయణచరిత్రము—కన్నెకంటి ప్రభులింగాచారి
సాతాజితీపరిణయము—అడవి సాంబశివరాయకవి
సౌగంధిక ప్రసూనసంగ్రహము—అప్పప్పకవి

పద్యకావ్యము - ౨ శతకములు

ఆత్మలింగశతకము—ఆకుల గురుమూర్తి
ఆనందకందశతకము—చెంతురుపల్లి సన్నానిరాజు
ఆపద్బాంధవశతకము—గన్నవరపు వెంకటరాయకవి
కాలగుణాదర్శము అను తిరుపతి వెంకటేశ్వరశతకము—

టంగుటూరి వరదరాజశర్మ

కుమారీశతకము—పక్కి వేంకటనరసింహకవి
కురుమూర్తినాథశతకము—సి. నారాయణకవి
చెన్నమల్లేశ్వరశతకము—గంగాధరకవి
జానకీపతిశతకము—శృంగారం అయ్యమాచార్య
తురిమెల్లమాధవశతకము—యువయగిరి చెన్నయ్య
పరమపురుషశతకము—సద్గురు గాయశతకము—శత్రుములు
లోకనాయకశతకము—ఆదిభట్ట రామమూర్తి
వెంకటేశ్వరశతకము—సి. వి. నరసింహదాసు
శ్రీరఘురామచంద్రప్రభాశతకము—పి. సుబ్బయ్య
శ్రీగమకనోహితశతకము—పోదిచెట్టి నారాయణరావు
శ్రీరామనామశతకము—వంకాయల అప్పలనరసింహభక్త
శ్రీనాగుదేవశతకము—కె. పెదకామేశ్వరరావు
శ్రీనూర్వనారాయణశతకము—చింత పెంట సుబ్రహ్మణ్యం
సీతాదేవిశతకము—పి. సుబ్బయ్య
సుబుద్ధిశతకము—ఖాసీం అలీషా
హరిశతకము—తూను సీతారామయ్య

పద్యకావ్యము-3 ఇతరములు

అంజనేయదండకము—సూర్యదండకము
కుప్పసామితాంబలి—ఖాసీం అలీషా
కులపాతకుడు లేక కలరాపురువు—సీపి అంజనేయలు
ప్రథమవార్షిక పరమభాగవత సమావేశము, జల్లూరు
పి. బసవయ్యకవి

దశావతారచరిత్రము—

మండేశ్వర స్తవము—సుందరరామకవులు
మాదలకతానధానము—ముప్పాళ్ల జానకిరామశాస్త్రి
లక్ష్మీభాయిచరిత్ర—చాట్రాతి లక్ష్మీనరసమ్మ
నరలక్ష్మీనివాసము—సుందరరామకవులు
వేణుగోపాల నక్షత్రమాల—యస్. మృగ్యంజయరావు
శివనామసంక్తి రసతారావలి—యస్. దళిరభరామశాస్త్రి
శ్రీనూక్తిరత్నావలి—సంగాల హనుమయ్య
హనుమత్సంచరిత్ర—నామ వేంకటసుబ్బయ్యచెట్టి

వచనకావ్యము - ౧ కథ

ఆర్యకథానిధి—వావిలికొలను సుబ్బారావు
ఆర్యమతోపాఖ్యానము—మొదటిభాగము
ఏడవవాదకపుస్తకము—కే. వీరేశలింగంపంతులు
గయోపాఖ్యానము—బి. బాలాజీదాసు
తెనాలిరామకృష్ణనికథలు—
ప్రాచీనకాలపు హిందూసుందరీమణుల చరిత్రములు,
కెండవభాగము (8 వ కూర్పు)—రాయసంవేంకటశివుడు
ప్రాచీనకాలపు హిందూసుందరీమణులచరిత్రములు—
మూడవభాగము (3వ కూర్పు) రాయసంవేంకటశివుడు
భారతనారీమణులు—ప్రథమభాగము—కె. వెంకట
రాయశర్మ
బాలభారతము—యస్. ఎ. నరసింహాచార్య

బుద్ధునిపూర్వజన్మములు—అతుండి వేంకటేశాస్త్రి
రంగమ్మపేరంటాలుకథ—బి. సుబ్బయ్య, ఎ. వీరబ్రహ్మం
రెండవకథావాచక పుస్తకము—కందుకూరి వీరేశలింగం
పంతులు, మహాకాళి సుబ్బారాయుడు
వేదాంతరహస్యదర్శణము అను నూతన విచిత్రపత్రికల
కథలు—పరదేశి వసులూధరణ
శ్రీకృష్ణజీవితము—చిట్టా బాలకృష్ణశాస్త్రి
శ్రీకృష్ణనిబాల్యము—

వచనకావ్యము - ౨ నవల

అభాగిని—చిల్లరిగ శ్రీనివాసరావు
చిత్రలేఖ—చింతా శంకరదీక్షితులు
నవలాత్రయము—ఆర్. రాఘవరామరావు
ఫాస్టు ప్రథమభాగము—వెదురుమూడి శేషగిరిరావు
మంగళనూత్రము—అబ్బూరి రామకృష్ణరావు
లండను రహస్యములు, ప్రథమభాగము—విశ్వనాథ వెం
కటేశ్వర్లు
హైమవతి—బులుసు సోమనాథశాస్త్రి, బులుసు ప
ట్టాభిరామశాస్త్రి

వచనకావ్యము - 3 చరిత్రలు

పల్నాటియుద్ధము—పంగనామముల రామచంద్ర రావు
సామ్రాజ్యతత్వము—కళా వెంకటరావు

వచనకావ్యము - ౪ రాజకీయములు

చిత్తూరుజిల్లా కాంగ్రెసు సంఘము - కాంగ్రెసులో
మన మెందుకు చేరవలయును—కె. రాజగోపాలాచారి
వలసపోయిన భారతీయులు—తెల్లప్రగడ రామరావు

వచనకావ్యము - ౫ ఇతరములు

అసహాయుడననెడు—జనపనేని సూర్యనారాయణరాజు
ఉపన్యాసము—యస్. బుచ్చివెంకటపతిరాజు
కమ్మమహాజనసంఘపు నిబంధనలు—
కర్ణానందము—కాళహస్తి వెంకటనరసింహారావు
కాంగ్రెసుచట్టము—
కాఫీహోటల్—తుర్లపాటి గోవిందరావు
కురంగి—పంగనామముల రామచంద్రరావు

కోటిశ్వర స్తవము—యం. సాంబయ్య
చిత్తూరుజిల్లా, అదాలతుకోర్టు తీర్పు — వి. త్యాగ
రాజాచాన్లు
ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
నీచసంబోధనము—ఇనుపకుతిక శంకరశాస్త్రి
పల్నాటి దురంతములు — దండు నారాయణరాజు,
సి. వి. రంగంశ్రేష్ఠి, గోనుగుంట్ల సుబ్రహ్మణ్యం
పుండరీకభక్తునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
పూర్వపు నమామ్మదీయ ప్రభువులు, గోసంరక్షణము—
అహమద్ సాహెబు

ఫారెస్టు పంచాయితీలసభ, భావమురలి — కవికొండల
వెంకటరావు

మైరాపాచరిత్రనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
యాననతారావళి—చెల్లెకాని వెంకటనరసింహాకవి
వేదకవచ దుర్యతప్రకాశిక—బి. అప్పలూచార్యులు
వేశ్యాంగనామహాజనసభ—గాడేపల్లి అనంతరామమూర్తి
శతావధాన కవిత—జె. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
శ్యమంతకోదంతం—ఆర్. రామకవి
శ్రీరామనవమి—ఆర్. రామశాస్త్రి

నాటకములు.

కాంతామతి—రామనారాయణకవులు
నవరత్నచింతామణి—అయినాపురపు సోమేశ్వరరావు
పాండవ అశ్వమేధము—రామనారాయణ కవులు
పాండవవిజయము—రామనారాయణ కవులు
ప్రబోధచింతామణి—మోచెర్ల హనుమంతరావు
ప్రమీలార్జునీయము—డి. సీతారామరావు
భీమప్రతిజ్ఞ—కె. కోదండరామయ్య
మాతృదాస్యవిమోచనము—బుద్ధవర్మ పట్టాభిరామయ్య
మార్గండ్డేయవిజయము—టంగుటూరు వరదరాజశర్మ
రంగనాథశిశిర్ఖాపరిణయము, నాటకము—వై. నరసిరెడ్డి
రత్నపుత్రికాజయచంద్రియము—దినాకర్ల సత్యనారా
యణమూర్తి
రాజకలింగంగు—కొత్తపల్లి నూర్యారావు
రామరాజు—సంగవరపు రాఘవశాస్త్రి
రుక్మాంగదనాటకము—పుప్పల పిచ్చయ్యశాస్త్రి

వైదర్భిపరిణయము—రాజాక మదన వెంకటరావు బహద్దరు
శివరామకృష్ణయ్య ఖను అపరప్రహ్లాదనాటకము—మలక
పల్లి చిన్న శేషగిరిరావు

ప్రహసనములు

కర్కాటకుడు
మాయలమారి పెండ్లాము

భాష నిఘంటు వ్యాకరణము

కావ్యచంద్రిక—మల్లెల దావీదు
క్రొత్తతెలుగు బాలశిక్ష—సి. రామమూర్తి
పరిమితవ్యాకరణము—ములుకుట్ల వెంకటకృష్ణశాస్త్రి

జ్యోతిషము

ముహూర్తసంగ్రహము—యం. కుబ్జారాయుడు

గణితము

అభిసప్తమైన అంకగణితము—యం. యస్. హెచ్.
థాంప్సన్ ఎక్కములు
క్రొత్తచట్టపుగణితము (నాల్గవతరగతి)
ప్రారంభగణితము మొదటిపుస్తకము—వి. వెంకట
కుబ్బయ్య
రాబడి పన్ను పట్టీలను నింపుక్రమము—పాకాల వరాహ
నరసింహశర్మ
రామకృష్ణజంత్రి
లోయర్ నెకండరీ అరిథ్మటిక్—జె. యస్. దేవసహాయం

వైద్యం

కుష్టు—మల్లిడి సుబ్బారెడ్డి
జ్వరవైద్యవిధానము—పి. సూర్యనారాయణరావు,
ఓ. రామచంద్రరావు
సర్వకుఖరోగ చికిత్సాచింతామణి, మొదటిభాగము—
జె. నాగభూషణదాసు

మతము

బ్రాహ్మమతము—పాలవర్తి నరసింహం
మహమ్మదీయ మతము
పరితఘల్ ఇస్లామ్—మిర్జా రాసక్ ఖేగ్ సాహెబ్

క్రైస్తవ మతము

అర్చ్యకరీటప్పగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యకారమ్మగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యజ్ఞానప్రకాశముగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యశిష్ట ఆగ్నేసమ్మగారిచరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యశిష్ట ఆరోగ్యనాథులవారిచరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యశిష్ట జెల్లాక్కుగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యశిష్ట నిశేఖరప్పగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
అర్చ్యశిష్ట విక్టసెంటుగారి చరిత్రము—జె. ఆలెను
చక్రికేతకము—యస్. సత్యనారాయణమూర్తి
దైవసాన్నిధ్యసాంగత్యము, పాఠనిబంధనవ్యాఖ్యానప్రద
ర్శనము—మాచెనర్ ఒకటవజేమ్సు
పేతురుచరిత్ర
ప్రభుపాదసన్నిధి రత్న నివేద్యము కీర్తనలు విశేషక్రమ
చట్టములు
లూకానాసిన కువార్త—సంగీతములు
సత్యవేదసంగీతరత్నావళి—పేతురుగోసిలాన్
సభనిమిత్తము—ప్రార్థనలు

వేదాంతము

ఆత్మవిచారము ఉత్తరభాగము—అద్దంకి సీతారామశాస్త్రి
గీతావాక్యము, కర్మయోగము
తత్త్వోల్లాసినీ—నారాయణదాసు (ధన్)
భగవద్వాచ ప్రథమభాగము—పి. ఉమామహేశ్వర
పండితులు
భగవద్దర్శన—నారాయణదాసు (ధన్)
విదేహకైవల్యము క్రిష్ణదాయిని—చెన్న వెంకట్రావయ్య

ధర్మశాస్త్రము

దళమిషేధదర్పణము—కాళి కృష్ణాచార్య

నీతి

వివేకచంద్రిక రెండవభాగము—టి.ఎ. స్వామినాథయ్య
నూత్తిరత్నాకరము—

సంగీతము - ౧ హరికథ

కన్నప్పచరిత్రము, హరికథ— త్రిపురారిభట్ట వెంకట
సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి
పరీక్షిద్విలాసము—పి. శ్రీకృష్ణయ్య

సంగీతము - ౨ గేయము

ఆదిమూలము—ఘటకోధనతత్వములు—పి. భూపతిదాసు
ఋషుల యాశ్రమము—
కర్ణపర్వనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
కోటప్పగురుకీర్తనలు—
కృష్ణజననము, కంఠసంహరణము—
జ్ఞానామృత తత్వములు—అండల పాపయ్య
తులసీదళము—
తూము నృసింహదాసుచరిత్రము—సింగారిదాసు
తెలుగుపాటలు—వి. రాజగోపాలయ్యర్
మతిత్రయము—నావిలికోలను సుబ్బారావు
నూతన రామకీర్తనలు—పెమ్మూడి రామదాసు
పరశుమ తత్వములు—పెద్దిరాజు రమణమ్మ
భారతమాత బోధ కాంతాస్ఫుర్తి సత్యనారాయణ
దాసు
మంగళహారతులు—
తులుకోలుపులు—
రామదాసుచరిత్రము—
రామవర రామాయణము—యన్. బసివిరెడ్డి
లక్ష్మణదేవరసప్తము—
విచిత్ర నూతన రంగూక కీర్తనలు—వై. వీరన్న
శివనామ సంకీర్తనలు
శ్రీనివాస సంకీర్తనలు—పి. వి. జగన్నాథాచార్యులు
శ్రీరామనామమాహాత్యము
వీరాకళ్యాణము—వి. బాలాజీదాసు

వీరాకళ్యాణము

సుజనమనోహరి—పి. కోదండరామదాసు
సుకాళాండేశ్వరీయము—యన్. బంగారురాజుకవి

ఇతరములు

అశహాయ్యుడన నెవడు—జనప నేని నూర్యనారాయణరాజు
ఉపన్యాసము—యన్. బుచ్చి వెంకటపతిరాజు
కమ్మమహాజనసంఘపు నిబంధనలు
కర్ణావందము—కాళహస్తి వెంకటనరసింహారావు
కాంగ్రెసుచట్టము
కాఫీహోటల్—తులపాటి గోకర్ణనరావు
మరంగి—మంగనామముల రామచంద్రరావు
కోటిశ్వర స్తవము—యం. సాంబయ్య
కృషీయము, లోడ్వాటును—ఆరోగ్యం
చిత్తూరుజిల్లాఅదాలతుకోర్టుతీర్పు—వి. త్యాగరాజాచారు
దీనకల్పద్రుమము—గుమ్మలూరి లక్ష్మీనరసింహశర్మ
ధర్మవ్యాధునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
నీచసంబోధనము—ఇనుపకుతిక శంకరకాశ్రి
పల్నాటిదురంతములు—దండు నారాయణరాజు, సి.వి.
రంగంశ్రేష్ఠి, గోనుగుంట్ల వెంకటసుబ్రహ్మణ్యం
పుండరీకభక్తునిచరిత్రము—గుండాల వీరాస్వామి
పూర్వపు మహమ్మదీయప్రభువులు గోసంరక్షణము—అహ
మద్ సాహెబు
ఫారెస్టు పంచాయితీల సభ—
భావమురలి—కవిగొండల వెంకటరావు
మైరావణచరిత్రనాటకము—యం. వెంకటసుబ్బయ్య
యావనతారావళి—చెలికాని వెంకటనరసింహాకవి
వేదకవిమరుత్తత ప్రకాశిక—వి. అప్పలాచార్యులు
వేద్యాంగనామమాహాజనసభ—గాడేపల్లి కనంతరామమూర్తి
కతావధానకవిత—జె. సుబ్రహ్మణ్యకాశ్రి
శృంగుంతకోదంతం—ఆర్. రామకవి
శ్రీరామనవమి—ఆర్. రామకాశ్రి

ప్రాచీనాద్భుత విషయములు

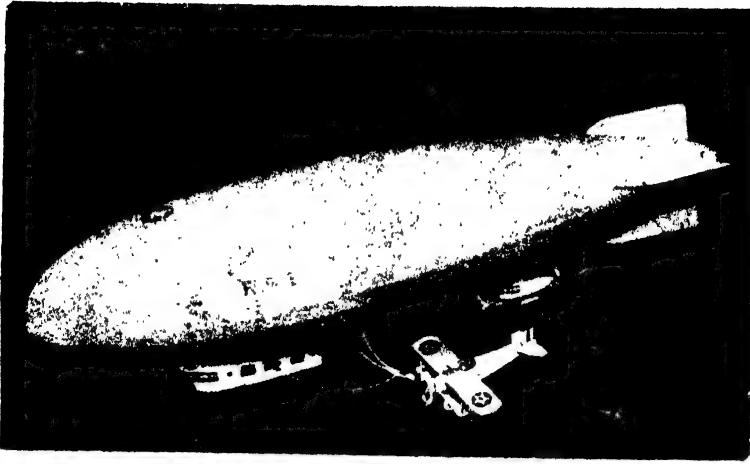
బద్దేరియాదేశమున పైన్నా అను గ్రామముచేత వ్యవసాయములు, సోలమున ద్రవ్యదుండ నొక (గిన్నె) పాత్రము బయలుపడెను. వారు దానిని లోహపాత్రముగాచలది గ్రామాధికారి కప్పగించిరి. అతడు దానిని సాఫల్యమునకు గోనిపొయెను. అచ్చట నొక లోహవిజ్ఞానశాస్త్రజ్ఞుడు దానిని బరీక్షించి కరగిపోన బంగారు పాత్రమని తేల్చెను. దానిబరువు 3౯౦ అవున్నట్లు (ఇంచుమించుగ నొకపాణున.) ఆగిన్నెయందు ౧౧ ప్రత్యేక పాత్రము లుండెను. వానియందు పెద్దదానియెత్తు ఆరంగుళములును, వ్యాసము పదియంగుళములు నుండెను. ఈగిన్నె మిగల రమణీయముగను, నిగుపమానముగను ఉన్నది. ఆసియాఖండపువైఖరి దీనిఆకారమున గలదు. ఒకవిజ్ఞాని యభిప్రాయము ననుసరించి ఇట్టిదే ప్రాచీనపరిక్షియాదేశమున నుపయోగమున నుండెనని తేలుచున్నది.

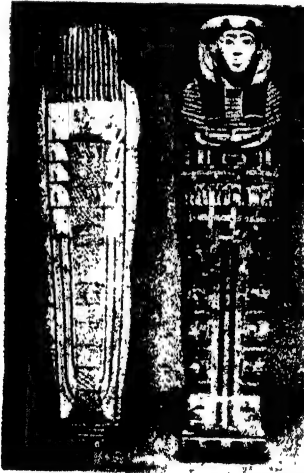
మెససోజీమియాదేశమున కిష్పట్టణమునుగూర్చి అనేకాద్భుతవిషయములు వెల్లడిఅయినవి. ఇంకను వెల్లడికానున్నవి. ఇప్పటికి రెండుపర్యాయములు మాత్రమే వెల్లబడెనట్ ఉద్యమమువారు అచ్చట పనిచేసిరి. తత్ఫలితముగ క్రీస్తుకు నాలుగువేల యేండ్లకుపూర్వ ముండినవని తేలుచున్న కట్టడములు బయలుపడినవి. ఈ చిత్రముననున్న సభాభవనము నింకను త్రవ్వ పరిశోధింపవలసి యున్నది. అధికపరిమాణముగల గుండ్రని స్తంభములతో నిండియున్న దీ కూటము. స్తంభముల పాతులు మాత్రము కాన్పించుచున్నవి.

ఈ నగరు మిగల ప్రాచీనులగు సుమేరియను స్త్రీలవి. ఇవి క్రీస్తునకు నూగుశతేండ్లుపూర్వముండినవి. నడుమనున్న పరకము వెండితో చేసినది. దానియందలి నగాసుపని సన్ననివెండికమ్మితో చేయబడినది. ఇదివలకు బయలు పడినసమీచీన ప్రాచీనాధగణములలో నిది యొక్కటిగా పరిగణింపబడుచున్నది.

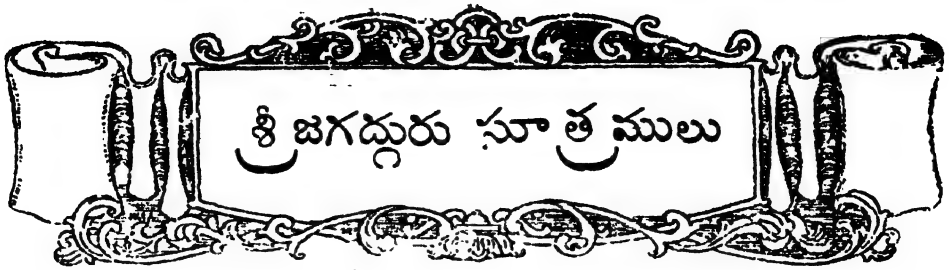
ఈ (R. S. I.) విమానము మాలములతోను సంచలనము కట్టబడినదియు, (Semi-rigid) సర్వతోమఖముగ యానము చేయునదియును. సంయుక్త రాష్ట్రములయం దిది మొట్టమొదటి విమానము. ఇట్టిది ఇటలీదేశమున మాత్ర మొకటి గలదు. దీనిపొడవు 282 అడుగులు. నడిమికొలత 70 $\frac{1}{2}$ అడుగులు. దీనిలోగూడ నావశ్యకమగునపుడు దింపుటకుగాను చిన్న విమానములుండును. ఇది పోవుచున్నపుడే వానిని విడుదలకు దగినదనుపాయము ఈ విమానము క్రిందిభాగమున గలదు. దీనిని “గ. డ్. ఇయర్ జెప్పిన కంపనీవారు” నిర్మించిరి.

క్రీస్తుకు పూర్వ మెనిమిదనకలాబ్ధముననుండిన యొక రాణియొక్క శవపేటిక.

౨౩౦౦ యేండ్లకు పూర్వముండిన పెంపుడులేడియొక్క మృత కళేబరము. ఈ లేడిని తీబ్బీసుదేశపు రాజకుటుంబములోనివారు పెంచుకొనియుందురని ఊహింపదగినది. ఇది క్రీస్తుకుపూర్వము ఎనిమిదవశతాబ్దియందు తీబ్బీసును పరిపాలించిన అంఖ్-మెన్-పెట్-రాణి యొక్క లోపలికవచేటిక సమాపమున నుండినది. దీనిని ఇటీవలనే న్యూయార్కు పట్టణమునందలి మెట్రోపాలిటన్ మ్యూజియమునకు జేర్చిరి.

ఆంధ్ర దేశముందలి పరిశోధకులకు, బండితుల కొక విజ్ఞానము

ఆర్యులారా !

నేను బరంపురము నుండి సోగబండిలో పోవుచుండగా నొక యోధుడేశపు మురుసోబ్రహ్మచారి నాబండిలోగూడ బ్రహ్మచారియై నెను. ఆతనియొద్ద కొన్ని ముతకకాగితములపై వ్రాసిన ఓధ్రభాషాగ్రంథములను, నాగరాక్షరములతో తాటాకులపై వ్రాయబడిన యొకగ్రంథమును చూచితిని. ప్రసంగనశమున గలిగిన చనవుచే గూసాత్రములం ద్రిప్పిత్రిప్పిచూచుచుండగా నందు చాళగ్రంథమున నేమేమియో యంత్రములు మంత్రములు బొమ్మలు స్తోత్రములు వ్రాయబడియున్నవి. వ్రాతనాగరాక్షరములతో నా కంతపరిచయము లేక పోవుటచే నవియేమో తెలుసుకొన నాకంతపట్టికవి కాదు. కాని యీదిగువ సుపహరించిన జగద్గురు సూత్రము లని యందున్నవి. వివిధిగా సంకుటచే గబగబ నొక కాగితముపై నెత్తివ్రాసితిని. ముగించువర కతడాగ్రహించి నేను మాడ నిచ్చితినిగాని వ్రాయనిచ్చితిని యని పుస్తకమును దీసికొనెను. అది తంత్రశాస్త్రాంతర్గతమని తోచుచున్నది. వుడ్డరాఫ్ (Wood rof) మొదలగు పాశ్చాత్యు లీతంత్రము విషయమై పరిశోధనయు లానర్చమన యుపేక్షించుట గల్గుచున్నది. ఈసూత్రములు విమర్శించి వీనియభిప్రాయమేమో, దీనిమాతృక సమగ్రముగ నేమహనీయుల యొద్దన్నన కలదో తెలియవేడి యీ భారతీయప్రతికయందు ప్రకటించితిని.

ప్రథమపాదః

౧ “అథాతంత్ర జ్ఞానా”

౨ “మానోమానమ్”

౩ “యోగిత్వాత్”

౪ “జీవనమపి”

౫ “ప్రజాసత్తే ర్భంగః”

౬ “లింగసంయోగాత్”

౭ “ఏకోఽనీశః”

౮ “నిరింద్రియత్వాత్”

౯ “స్వప్నేర్విలయన్”

౧౦ “వికృత్యాత్”

౧౧ “అథోగతిః”

౧౨ “అగతికత్వాత్”

౧౩ “సంఘాకర్షణమ్”

౧౪ “భ్రష్టస్యముక్తేః”

౧౫ “విలాసం కలేః”

౧౬ “తత్సంకల్పాత్”

౧౭ “నవానామేకః”

౧౮ “చిదానందః”

౧౯ “సత్సంగత్వాద్దృక్”

౨౦ “ఏతదపి”

౨౧ “సదసద్వివేకే”

౨౨ “సనమాధౌ”

౨౩ “అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామ్”

౨౪ “ధీరోఽవసానమ్”

౨౫ “అన్యోఽవమానమ్”

౨౬ “ద్వా”

౨౭ “నిత్యసంయోగాత్”

౨౮ “ధర్మస్తత్వమ్”

౨౯ “ఓం తత్సర్వం మమే”

౩౦ “నిరాలంబం మార్గమ్”

౩౧ “కషేః ప్రసాదాత్”

౩౨ “స్థానంశూన్యమ్”

౩౩ “గాయత్రీమానమ్”

౩౪ “సిద్ధిస్సత్వే”

౩౫ “అవశేషత్యా”

౩౬ “ఓం భూర్భువస్సువరోమ్”

“జిజ్ఞాసువు”

అభినవాంధ్ర నటశేఖరులు

(సంపుటము ౧ సంచిక ౧౦ తరువాయి)

శ్రీ యు త స్థా నం న ర సిం హ రా వు గా రు

ప్రస్తుత మాంధ్రనాటకరంగములయందు జేరు గాంచుచున్న నటకులలో శ్రీనరసింహారావు గారి క్రొక్కరను ట కెంతయుదగియున్నారు. వీరి నివాసస్థానము బాపట్ల. వీరు సుందరయువకులు. వీరికింక స్వరము శ్రావ్యముగ నుండును. మధురవాణి రోషనారమొదలగు స్త్రీపాత్ర ములను వీరు ధరించుచుండును. వీరు రంగస్థలము నలంకరించినప్పుడు చిత్రముగ సంగీతమునుబోపించుచు భావప్రకటనమున దమకుగల సామర్థ్యమును జూపుదురు. పాత్రస్వభావమును బాగుగ మునుప్పుదు పరికించి యాపాత్ర పోషణమును గావించుచు ప్రేక్షకులను దవ్వయులను గా

వింతురు. మధురవాణి ధూమికను ధరించి మధురమందహాసముతో జూడ్కుల నిగుచ్చిన జూలను, చూపరులు దేహములను మఱువవలసినదే. రోషనారపాత్రమున కేమాత్రమైనకోపముగలిగినా శుద్ధమహమ్మదీయస్త్రీస్వరూపము ప్రత్యక్షమగును. వీరికి ‘అభినవరోషనార’ యను ఓరుదము గలదు. వీరు పాత్రతోషకముగ ననేక స్వల్పపాత్రములను బడసియున్నారు. వీరి నేర్పును విలాసమును రంగస్థలమున గాంచి మెచ్చుకొననివా గుండరను టతిళయొక్తి కాదు.* వీరిరోషనారచిత్ర మీ సంచికయందుగలదు.

(నాటక కళాభిమాని)

మాప్రార్థన సంగీకరించి భారతీయందు ప్రచరించుటకై తమ రోషనార చిత్రమునొసంగినందుకు శ్రీ నరసింహారావుగారియొడ కెంతయుగృతజ్ఞులము.

సంపాదకుడు.

విమర్శనలు

కాంచనమాల

అనువాదకుడు :— సాహితీ సమితి సభాపతి

శ్రీతల్లావజ్రుల శివశంకరశాస్త్రిగారు

క్రాసుపైజాన ౧౫౦ పేజీలు. వెల ౧-౧-౦ మాత్రము.

దీనిని రాజమహేంద్రవరమునంబు సరస్వతీ గ్రంథ మండలివారు మన అనుబంధమాలికగాఁ బ్రచురించిరి.

ఇదియొక చారిత్రికకథ. కొప్పవంశితుఁడగు శ్రీ హరప్రసాదశాస్త్రిగారు వెంగభాషయందు రచించిన గ్రంథమునంపి శ్రీశాస్త్రిగారు దీని ననుదించిరి. ఇందు నాయకనాయకులు కాంచనమాలా కుఱాలులు. వెంగ సామ్రాజ్యాధిపతియగు నశోకుఁ డీకుఱాలునకుఁ దండ్రి. అశోకునిద్వితీయభార్య తిమ్మరత్న. నీచకులమనఁబట్టినది. కుఱాలునిగాఢముగ మోహించినది. సాధుపరిశ్రమఁడు, సద్ధర్మపరాయణుఁడు నగు కుఱాలుఁడు తనకు లభింపని కారణమున నాతనికిని, కాంచనమాలకును నెన్నియో యుపద్రవములఁగల్పించి వారల నెడబాపి తుదకుఁగఁ గుఱాలునికన్నులను పైతమాడఁచియించినది. ఈ దుష్టప్రవృత్తియు నశోకునకుఁ దొలుదొల్ల తెలియక యుండెను. కడపటఁ దోసి చూడఁడు తిమ్మరత్నను గర్హించెను. కుఱాలున కొక విజ్ఞానమిదిని మహిమవలనఁ గన్నులు మరల నెచ్చినవి. తుదకు బుద్ధితెచ్చుకొని తిమ్మరత్న కాంచనమాలా కుఱాలుల దయకుఁ బాత్రమయ్యెను. కాంచనమాలా కుఱాలులు బోధన తుల్యై బుద్ధధర్మమును భరతఖండమునవర్తనోముఖముగ వ్యాపింపఁజేసిరి. ఈ దంపతులు కాంచిన ధర్మసంఘసేవ నిరుపమానము. వీరిమూలమున బౌద్ధధర్మము భారతదేశమున వేయేండ్లు ప్లిరముగ నలకొనెనది. కథా

సూత్రము సమీచీనముగను, రసవంతముగను నడచుటకై యింక నెన్నియో విషయములు సంబంధించితముగ నిందుఁ జేరినవి.

అనువాద మే యైనను స్వతంత్రరచనమువలె సర్వంగ సుందరముగ నున్న యీ కాంచనమాల యాంధ్ర భాషావహుఁడేమిటి కంఠిమముఁ గాంచనమాల యయ్యెననుట తిశయోక్తికాదు. రచనము రసవత్తరమై హృదయంగమముగనున్నది. భావములు వర్ణనములు రమణీయములుగ నున్నవి. ఇంకగి పాత్రములన్నియుఁ దమధర్మములను జక్కఁగా నిర్వహించుకొనినవి. శైలి శ్రోతపోకడల తో మార్గదర్శకముగనున్నది. గ్రంథరచయితల పరిశ్రమము నకుఁ బ్రతిఫలము రసజ్ఞులకు పాఠకుల మానందమేకదా!

ఇట్టి సుధర్మ బోధకములకు గ్రంథములఁ దెక్కింపి దీని దీనితీయముగల శైలిని రచించిచి వీరు తమ యాంధ్రసోదరుల కొసంగి వారిమన్ననకుఁ బాత్రులగుదురు గాక!

గ. సు.

* * * *

ఆంధ్ర నాటకరంగము

గ్రంథకర్త: బ్రహ్మశ్రీ గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రిగారు - చిత్తూరు.

ఈ గ్రంథము విద్యావిశోధిని గ్రంథమాలా ప్రథమ గుచ్ఛము. క్రాసుపైజాన ౨౩౦ పుటలుగలది. దీనివెల రు. ౧-౪-౦ మాత్రము. ఇది పైగ్రంథమాలయొక్క మేనేజరుగారియొద్ద నెలకు దొరకును.

కళాభివృద్ధికి శాస్త్రములతోపాటు విమర్శ నములు నావశ్యకము లనుట నందఱు నెఱిగినదియే, శాస్త్రము 'రిట్లు చేయవలె' నని శాసించునవి. విమర్శన ములు తదాచరమునందుగల లోపాలోపములను నిరూ పించునవి. లోపముల నెఱిగి దిద్దుకొనిననేడే కళాభి వృద్ధిగలుగుట!

ఆంగ్లదేశమున నాటకములు, నాటక సమాజములు లేక్కట మిక్కిలిగ బయలుదేరుచున్నవి. ఇక నటుల సంస్కృతుగూర్చి చెప్పవలసినదిలేదు. ఆంగ్ల భాషయందు నాటకకళను శాసించుగ్రంథములుగాని, విమర్శించుగ్రంథ ములుగాని మొన్న మొన్న టివఱు లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇక నాటకకళాభివృద్ధి కలుగుటెట్లొ యూహించుకొన నగును?

ఇతల శ్రీయుత పురాణం సూరిశాస్త్రీగారు, 'నాట్యాంబుజము, నాట్యోత్పలము ననుగ్రంథముల రచి యించి మార్గదర్శకులై రి ఇవి కేవల విమర్శనగ్రంథము లనదగును. వీరాంగ్లవిద్యా విశారదులగుటచే నాభాష యందలి నాటక, నాటకకళావాఙ్మయమునంతయుఁ బరి శీలించియు, ఆంగ్లద్రావిడ కర్ణాటకాంగ్లనాటక ప్రప ర్శనములఁ దలకించియు, బ్రాన్యపాశ్చాత్యనైఖరలకొం డొంటికి సామరస్యముఁ గల్పించియు దమకు దోచిన యంశముల నీ గ్రంథములయందు విమర్శించినారు. ఈ గ్రంథములు నాటకకళాభివృద్ధి కుపకారము లనదగును. ఇంకను వీ రీకళనుగూర్చి కొన్నిగ్రంథములవ్రాయనున్నా మనిరి. వానినిజూచుభాగ్య మెపుడు లభింపగలదో?

ఈ గ్రంథకర్త (శ్రీరామశాస్త్రీ)గారు సంస్కృ తాంగ్లములయందు గొప్ప పండితులు. వీరికి నాటక కళయందుఁ గల శాస్త్రలోకానుభవములే యీ గ్రంథ రూపమును దాగ్చినవి. ఈ కాలపు నాటకకర్తల యందును, నాటకములయందును, నటులయందును నాటక సమాజములయందును, బ్రహ్మనములయందును, సర్వసామాన్యముగఁ గాన్పించుచున్న దురాచారములను లోపములను జక్కగా నిండు విమర్శించినారు. ఈగ్రం థము నాటకకళను బెంపొందించుట కంతయుఁ బాలినది.

ఆంగికము, వాచికము, ఆహార్యము, సాత్వికము నను నాల్గునిధములను నభినయము, పాత్రోచిత భాష,

సంగీతము, దాని ప్రయోజనము, నాటకమున సంగీతము యొక్కయు, గీతములయొక్కయు, పద్యములయొక్క యు నావశ్యకత, కష్టాంతనాటకములు మొదలగువానిని గూర్చి విపులముగఁ జర్చించిరి. నటులను నాటకములను గూర్చి యొకింత ముచ్చటించిరి. వర్ణించిన విషయము లనుగూర్చి నిశ్శంకముగా దోషములను ఖండించుచుఁ దమ సిద్ధాంతములను బాటిచెప్పిరి. వీనియొడ భిన్నాభి ప్రాయము లుండవని చెప్ప నలవికావచ్చును వీని ప్రయో జన మత్యైశికమనుట సత్వము. కావున, నాటక కర్తలనును నటులనును, నాటక సమాజములనును నీగ్రంథము తమ లోపములను బాపుకొన నుపకరించుననుటచే సర్వధాసమా దరణీయమని నేఱుగఁ జెప్పవచ్చురలేదు. మీఁదు మిక్కిలి వారందఱు నిట్టిగ్రంథమును రచియించి తమకు మహోప కారమును గావించినందులకు శ్రీశాస్త్రీగారియొడఁ గృత జ్ఞానై యుండెదగుదురు.

శ్రీ శాస్త్రీగారు దీనినేకాక 'నాటకజిజ్ఞాస' 'కావ్యనాటక' 'మీమాంస' యను గ్రంథములనుగూడ రచియించియున్నారట. వానిని దలకించి యానందించు భాగ్య మాంగ్రహలోకమున కచిరకాలమున లభించుఁగాక!

ఈగ్రంథముయొక్క పైటి ధారాశ్రమగను, సరస ముగను, సులభముగను నున్నది. చిరుచుఁజరువ నింపుగ నుండును. ఏతన్నాటక కళాభివృద్ధిరక్షలను గ్రంథముల నింకను రచియించి యాంగ్లసోదరుల కర్పింప జగన్నాటక సూత్రధారియగు పరమేశ్వరుడు శ్రీ శాస్త్రీగారి ననుగ్రహించుఁ గాక!

గ. సు.

* * * *

చిత్రకథామంజరి - ప్రథమభాగము

నెల్లూరులోని శ్రీ వేంకటగిరిరాజువారి కళా శాల కళ్యాణులుగానుండు మ. రా. శ్రీ. రాయసము వేంకటశివుడు ఏమ్.ఎ., యల్.టి.,గారిచే రచింపఁబడిన పైగ్రంథ మామూలగ్రముగాఁ జదివి యానందించినాను.

విద్యాధికులును విపుల లోకానుభవముగలవారును నీతిసంపన్నులును అగు వేంకటశివుడుగారిట్టి పుస్తక ములు వ్రాయదొరకొనుట ఆంగ్లబాలకును బాలికల కును ఎంతో శ్రేయస్కరము.

కల్పనలు స్వభావసిద్ధములుగను సందర్భోచితములుగను నుండి ప్రస్తుత హైందవప్రజాస్థితిగతులను జిత్రరంజకముగాఁ జిత్రించి సంఘాభివృద్ధికి గావలయు మార్పులను జక్కఁగా నూఁపించుచున్నవి.

శారదా బాలాంబుల కథలలోని ప్రచరణములకు శీర్షకములుగా ఎత్తివ్రాసిన ప్రాచీనకవిత పద్యభాగములు, స్వామిగారి గంగాగ్లాభ్యయి: లలోనివానివలె గడుసంజనులుగ నున్నవి.

బాలామణియను లీల వృత్తిపట్టు కనుఁగొనఁగలిగి మెయ్యునుది.

కృష్ణవేణి జననవృత్తాంతమువలన, స్వహింసరాజ్యుత్పత్తిపరోపకారములు మానవుని సహజస్వభావలని స్పష్టమగుచున్నది. కథావైపులకల్పనాపాటములు లెక్కినకథలలోకంటె దీనిలో విశేషముగాఁ జూపట్టుచున్నవి. అలయభావకృష్ణవేణిల యవ్యాజ గాఢమైత్రియుఁ బ్రేమయు పరోపకారముగా వర్ధింపఁబడినవి. కాని భక్తకల్పజాఁడగు గోపన్నగారి పరమశ్రీప్రవైన రామభక్తి మాధుర్యకైగాను కృష్ణవేణినిర్మలానందుల భక్తికి లాజ్జగాను జూపఁబడినది. నేపీతురాలికి సాహాయ్యము చేయుటకై జాలెయభావండ్రిగారినిపానపుచ్చినట్లు చెప్పఁబడినది. బలార్చిమములైన లిఖితప్రమాణాదులున్నచో నివారణను సరియే; లేనియెడల దగ్ధపయ్యమైన కల్పనలు పరంపరావిశ్రుతమగు గోపన్నగారి చారిత్రమునకు విరుద్ధములుగా నుండుచేఁ దక్కుర కనమృతిములుగా నుండునని తోచుచున్నది.

బాలాంబప్రజావాత్సల్య సౌశీల్యములును, నిర్హతుములైన సుంపిదేవి యసూమాద్యేషబుద్ధులును, బాలాంబకైచేరకా శిఖామణియగు సీపిదేవిన ప్రాణత్యాగమును, మానసంరక్షణార్థము పతివ్రతాతిలకమగు బాలాంబ దేవీసన్నిధిని గావించిన శరీరత్యాగమును, అందువలన వెంటనే ఇనూము పశ్చాత్తప్తచిత్తుడై ప్రకృతి మార్పుకొని పరీగరుడుమును జక్కఁగాఁ నర్ధింపఁబడినది. ఈకథలోఁ గొన్నిపట్లు పతికలహృదయముల కరఁగించి కనులు చెమ్మగిల్లఁజేయఁజాలియున్నవి.

కొఱవిదయ్యము, నాగరాజు, మచ్చపులి: ఈ మాడుకథలును సైమ్యశక్యముగానున్నను పిల్లలకు మిగుల నింపుగానుండును. నాగరాజుకథలో విషజంతువునకు పైకము మనుష్యాతీతమైన యనురాగముండవచ్చుననువిషయము గోచరించుచున్నది. “తుద కిల్లాలు కంటఁ దడిసెట్టి కొని పతిచెప్పినమాటలకుఁ దిలయూఁచెను” అనుమాటలకును, “ప్రమాదమున నెనలమున కాహుతియైన తన సర్పకుమారునికి.....” అను మాటలనును పరస్పర వైరుధ్యమున్నట్లుఁ కాన్పించుచున్నది.

ఈ త్తెమపుష్పము, గౌతమి-ఇవి హృదయాహ్లాదకరములుగ నున్నవి. మనుజుఁ డెంతగొప్పవాఁ డైనను విశ్వాసగుణమునందు కుక్కకుఁ బాలఁడిని గౌతమిగురుపదపిధిపైఁచి బోధించుచున్నది.

మాణిక్యము యొక్క విశిష్టతనుసౌందర్యము రమ్యముగాఁ జిత్రింపఁబడినది. (112 పేరలు)

మాలితిలో—అర్హతమైనట్టియు ఆనశ్యకమైనట్టియు సంఘసంస్కారము కథారూపమున బోధంపఁబడినది. పెదనీయమగు శ్రీ వీరేశలింగపాత్రమునందు బాగుగాఁ బ్రవేశపెట్టినారు.

నిశ్చల యనుక, బహునీతిదాయక మైనకథ:—జాన్నుగారికిఁదొలఁత దైరాగియందుండు నిరసనభావము, అందు చికిత్సనుగూర్చిన యవిశ్వాసము కించిత్త్రాతిఫలాపేక్షయులేని ఆదైరాగియొక్క శ్రీరామచంద్ర పాదారవిందవినిర్మలభక్తి పూర్వకమైన పరోపకార ప్రవృత్తి, అద్భుతికోగ నివారణము, జాతిమతివేషభావలందు గేవలము కేన్నులైననయొలెట్టుజాన్ను దంపతుల స్వసనీయమైన కృతజ్ఞత, నిర్భయలై తమపుత్రికకును పుత్రునకును నిశ్చలారామానామములిడి దానిని వెలిపుచ్చుట, తమ పిల్లలచేఁ దమమిత్రునికిప్పించిన బహుమానములు—ఇవన్నియుఁ గడుమృద్యముగా వర్ధింపఁబడినవి. కథాదియందు జీవయాత్రను రయిలుప్రయాణముతోఁ బోల్చి కావించిన వర్ణనము బాగుగానున్నది.

“కాష్ఠములేని యగ్నివలె విషయములేనివారి యిర్వార్యము, గోపమును శిశుకాలములోనే చల్లారినది”, (14) “దైవకృపను గాంచినవాని పాపమువలెనే, యుష్ణ

మామేశ్వరమునుండి యారేయి మెల్లమెల్లగఁ దొలగి పోయెను" (48); అచ్చ టచ్చటఁ గానిపించు నిట్టియుప మానము లెంతయు హృదయంగమములుగ నున్నవి.

"కొంతనేపటి కొక ముసలివితంతువుయొక్క గూకారము గానవచ్చును! బాల్యానృతలోనే నేనుండిన యెడల అది దయ్యమే యని భ్రమించియుండును" (180, 181) "నేశరాగ ప్రకాశముగాదు పైనిజెప్పిన ముసలియవ్వ మామగారి తాతగారట!" (181); కొన్ని చోట్ల నిట్టి యతివృత్తులపైన నశక్తి క్తులును గలవు.

భాషలంతమైన గ్రాంథికభాష. వైలి భారత ముగ నున్నది.

"చింతలపల్లి పల్లెటూరున నుండవలసిన సౌఖ్యములు గలిగియుండెను":—ఇది గూండ్ల భాషాసంప్ర

దాయానుకూలముగా లేక అంగవ్యాకృతి నిర్మాపకత ననుసరించి యున్నది.

వదన (15) దగ్గిరనే (17) లేజోపంతముగ (59) వర్ష కాలము (75) అంపజ్జిని (79) పెటుంగదు (94) పితాసులెల (112) వేటకారులది (138) రిమాల (150); ఇట్టి యనిష్టరూపములు కొన్నిచోట్లగాన్పించుచున్నవి. ప్రమాదజన్యములైన యాస్పల్పదోషములను ద్వితీయముద్రమునందు సవరింతురనుకొనెదను.

గ్రంథము గుఱబహుళమై, నీతిబోధకమై, శౌచితీ విశిష్టమై బాలరకుసు బాలికలకును బహుధా పఠన యోగ్యమైయున్నదని నాయశ్చప్రాయము. తిక్కిన ద్వితీయముద్రాభాగములును నచిరకాలములోఁ బ్రకటించి గ్రంథకర్తగారింకను అంగ్రజసోపకర్త లగుదురుగాక!

కూచి నరసింహము

చిలుక

వెలగపూడి దాసయ్య చౌదరి గారు

పంచుచున్న కౌంతిని మించినట్టి యతులితంబగు రంగుచే నమరియున్న చక్కసగు, తోక, తెక్కల, చక్కజూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. సన్నమై యెఱ్ఱగానున్న సున్నయందు గాజుపూస నమర్చిన కరణినోవ్వ సుందరంబగు కనుగన సొంపుఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. పంగి మొనదేటి యెఱ్ఱనిరంగుతోడ మెఱయుచక్కని త్రోటియు మెడకుగ్రిందఁ జారుతరమైన నీలంపు గీఱఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదెచిలుక!

గీ. కంతమును జూచి ముక్కుతోఁ గఱచి పట్టి యెదురుగానున్న శాఖపై కెక్కు నపుడు తనువు మునుజేర్చి కాళ్లునుటను గనంగ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. ఫలయుతంబగు వృక్షంబుపైనిఁ జేరి యందమైన పదంబుతో ముందునున్న పండుగొని మెక్కఁబూచెడి పట్టుఁ జూడ ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

గీ. సరివి గడనెక్కు దొమ్మరసాని పోల్కి తెక్కలను జూచి పూనిక ముక్కుతోడ మ్రాకుఁ బట్టుక, పై కెగఁబ్రాకుటఁ గన ఘనతరానంద మొనఁగూడుఁగాదె చిలుక!

సాభిప్రాయ విశేషములు

డి. శే. దామెర్ల రామా రావు గారు

దైవనిర్ణయములు మానవులకు దుర్గాహ్యములు. అనంతములైన మనోరథములు క్షణకాలమునందు భగ్నము లగుచుండును. ఆశలు నిరాశలగును. భావిషిస్థితు లంధకార బంధురముగ గనుపడును. కాని జగన్నాటక సూత్రధారుని యాదేశానుసారముగను ప్రపంచప్రవృత్తి యథాప్రకారము సాగుచుండును. వ్యక్తిస్వరూపము లంతర్హితమైనను సంకల్పిత భావము భిన్నరూపములను దాల్చి వృద్ధిని బొందుచుండును. సంచితమైన విజ్ఞాన మవిచ్ఛిన్నముగను లోకహితార్థము వినియోగపడుచుండును. లోకహితార్థ మవతరించెడి భావ పరంపరలవికాసమునందంతర్హితమైన వ్యక్తిస్వరూప మమరత్వమును బడసి విరాజిలుచుండును. జననమరణములు స్వరూపము లందు భేదభావమును వ్యక్తముచేసినను స్థిరమైన భావపరంపరలు వ్యక్తిస్వరూపమును స్ఫురింపజేయుచుండును. మానవకల్యాణమున కొక తృణమునైనను సమర్పించిన వ్యక్తులల్పాయుష్కులైనను కృతార్థులు. ప్రతిభాశాలులైన వ్యక్తులు మృతినొందినను వారి ప్రతిభయందే చిరంజీవత్వమును గలిగియుండి జన్మసాఫల్యమును విశదముచేయుదురు. జగన్నాటక సూత్రధారుని లీలావిలాసములు విషాదపూరి

తములై సామాన్యదృష్టి కగ్రహ్యములైనను భగవన్నిర్ణీతమైన లోకకల్యాణమునకు వినియోగపడుచున్నవి.

మాఖమాసపు భారతీయందు దామెర్ల రామారావుగారి ఛాయాపటమును ప్రచురించునపుడు పుష్యమాసపు భారతీయందు రామారావుగారి మరణసంకీర్తనమును జేయవలసిన యవసరమచింత్యముగనుండెను. మాఖ శుద్ధ త్రయోదశినాడు (1-9-27) రామారావుస్వర్గస్థులై బంధుమిత్రాదులను కళాభిజ్ఞ బృందమును విచారసాగరమునందు ముంచిరి. అల్పవయస్సునందే రామారావుగారు సువ్యక్తముచేసిన చిత్రకళాప్రావీణ్యము, వారిసౌజన్యము, వారికళారాధన తత్పరత్వము, వారియకాలమరణమువలనను విచారమును గలుగజేసినవి. పత్రికలయందు వారియకాలమరణమును దెలుపుచు వ్యాసములు పద్యగితములు ప్రచురింపబడినవి. వారి నివాసస్థానమైన రాజమహేంద్రవరమునందు స్మరణచిహ్నమును నెలకొలుపుటకు మహాసభ గావింపబడినది. అల్పవయస్సునందే యన్వరముగను కీర్తిశేషులై కళాకోవిదులమన్ననలకుబాతులైన రామారావుగా రాంధ్రకళాప్రపంచమునకు చిరసంస్మరణీయులుగ నుండగలరు. రాజమహేంద్రవరమునందేర్పడిన

యుఁగఁడు ముచితమైన స్మారకచిహ్నము నేర్పరచుటకు దయామయుడైన యశ్వమేధరు డనుగ్రహించుగాత !

రామారావుగారు బొంబయికిఁగొంతైన గరములందు చిత్రకళాభ్యాసమును జేసినను వారి చిత్రములం దనిర్వచనీయమైన రససౌందర్యము గోచరంబగుచున్నది. యశ్వమేధర స్వరూపము “శివం శాంతం సుందరం” స్వభావములందును స్వరూపములందును ప్రత్యక్షమగుచూ మానవులకు దమయం దప్రత్యక్షముగనున్న వైవిధ్యభూతిని బ్రత్యక్షము చేయుచు దుఃఖనివృత్తికిని సుఖప్రాప్తికిని సాధనంబగుచున్నది. యశ్వమేధరుని నచ్చిదానందస్వభావమును విశ్వరూపములందు కవులు సందర్శించుచు వర్ణించియును, గాయకులు వినుచుపాడియును, చిత్రకారులు చూచుచు చిత్రించియును, తత్త్వజ్ఞులు గనుగొనుచు బోధించియును దుఃఖనివృత్తికిని సుఖప్రాప్తికిని దోడ్పడుచున్నారు. భగవంతుని సౌందర్యవిభూతిని ప్రత్యక్షముచేయుచు నానందరసవశత్వమును గలుగజేయుట కాత్మానంద దాయకమైన రూపస్రవణమును చిత్రకళాభిజ్ఞులు దివ్యరచనలను చిత్రించుచు విశ్వకల్యాణమును జేయుచున్నారు. ప్రాచీనతీచులసంస్కరము భారతసంస్కారమున కితరరంగములందువలె చిత్రకళారంగమునందును ప్రతిబంధకముగను బరిణమించినది. ప్రభుత్వాదరణమునకు భాత్రమైనరూపారాధనము వికసించి భారతసంస్కారమునకు సహజమైన భావారాధన మస్తమించినది. చిత్రకళయందు సర్వాంగసౌష్ఠ్యము

నకు ప్రతిభ ప్రబలి భావసౌష్ఠ్యమునకు ప్రతిభ క్షీణించినది. పాశ్చాత్యపండితులు పాశ్చాత్యదృష్టికి పరిపాటియైన యంగపోషణమును చిత్రకళయం దధికతరముగను వ్యాపింజేసిరి. సౌందర్యమున కాధారభూతమైన లావణ్యవిన్యాసముక్షీణించి పుష్టివిన్యాసభావము ప్రబలినది. ప్రబోధసమయమునందు నంగరచనయందు ప్రతిఘటన ముదయించినది. చిత్రకళాభిజ్ఞులు నందలాలు బోను, అనసీద్రనాథ తాకూరు ప్రభృతులు పుష్టివిన్యాసమునకు పదచ్యుతిని గలుగజేసి లావణ్యవిన్యాసము నధిష్ఠింపజేసిరి. నంగచిత్ర వైఖరియందు భావవిన్యాసము ప్రబలినను లావణ్యసౌష్ఠ్యవసంయోగమునందు విచిత్రవైఖరి ఏర్పడినది. ఈవైఖరియందలి గుణదోషముల విషయమునను ఖండనమండనము లెటులున్నను భారతచిత్రవిన్యాసమునకు ప్రాణకళయైన భావారాధన ముద్ధృతీని బడసినది. రామారావుగారు భారతసంస్కారమునకు పరిపాటియైన భావారాధన విన్యాసము నవలంబించియును రూపవిన్యాసమునందు సయిత ముద్ధరణమార్గము నవలంబించి చిత్రకళావిన్యాసమునందు భారత సంస్కారమునకు సహజమైన యాధ్యాత్మిక స్వభావమును పరిస్ఫుటము చేయుటకు బ్రయత్నించిన విధమును రామారావుగారి చిత్తరువులు విశేషము చేయుచున్నవి. రామారావుగారు చిత్రపటములను ప్రత్యక్షప్రమాణములనుజూచి యారంభమునందు చిత్రించినను కాలక్రమమునను

వా రామార్గమునువదిలి సంకల్పనిర్మాణవిధానము నవలంబించుచుండెరి. రామారావుగార జంతాచిత్రవీన్యాసమునులక్ష్మ్యమునుగ నైకొని వారిచిత్రములందలి రూపరేఖాలంకార విధానములం దజంతావిధానము నవలంబించిరి. రామారావుగారి చిత్రము లవయవవిస్ఫురణమును బ్రకటించుచున్నను దివ్యవిభూతులను స్మరింపజేయుచుండును. పరమేశ్వరవిభూతులైన శాంత శివసుందరభావములు చిత్రములందు సహజరీతిని ప్రత్యక్షమగుచుండును. గతసంవత్సరమునందుభారతీయందు ప్రచురించిన గౌరీ శంకరుల చిత్రమునుజూచినను, ఇతర మానవ దేవతాచిత్రములను జూచినను నీభావము పరిస్ఫుటమగుచున్నది. ఫాల్గుణమాస సంచికయందు ప్రచురించిన ఆజంతాచిత్రపటము రామారావుగారి లక్ష్మ్యమును విశదము చేయుచున్నది. రామారావుగారు లావణ్యసౌష్ఠవములకును మానవదివ్యవిభూతులకును భావరూపములకును సహజమైన సంయోగమును గలుగజేయుటకు యథాశక్తిని చిత్రకళాదేవి నుపాసించి కృతకృత్యులైరి. కళోపాసకులైన రామారావుగారి యకాలమరణము చిత్రకళాభ్యుదయమున కుత్తేజమును గలిగించి రామారావుగారికి సాయుజ్యప్రాప్తి గలుగుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాత !

* * * *

వివిధపక్షముల సభ

ప్రపంచప్రవృత్తియందు సంకల్పమునకు మించిన ఫలము గలుగుట యసంభవము. వివిధ పక్షముల సభకు సంకల్పిత

ఫలము సంభవించినది. బొంబయినమావేశమునందె రానున్న ఫలమును విజ్ఞులు సూచించిరి. ఎ. యన్. రామస్వామి మొదలియారుగారు నిరాటంకముగను వారిభావమును విశదము చేసినందుల కాగ్రహము గలిగినను పర్యవసానము మొదలియారుగారి జ్యోతిషమును సఫలము చేసినది. స్వరాజ్యపక్షమువారి కార్యము నిర్బంధశాసన ఖండనముతో తీరినది. బెల్గామునందుగాని డిల్లీయందుగాని సంయోగసాధనములకు ప్రసక్తిగలుగలేదు. డిల్లీయందు గూడిన సభయందు ప్రసక్తిగలిగినను ఫలము గలుగలేదు. స్వరాజ్య విధానమును నిర్ణయించుటకేర్పడిన సభ స్వీయకార్యభారమును నిర్వహించినది.

ఛాక్టరు విజెంటమ్మగారి కార్యదీక్షయును నిర్వహణసామర్థ్యమును విజయమునకు గారణములు. విజెంటమ్మగారి కన్వెన్షనుచట్టము సందలి ముఖ్యాంశములు స్వరాజ్యచట్టమునందలి ముఖ్యాంశములుగ బరిణమించినవి. స్వరాజ్యశాసనస్వభావరూపము లెట్లులున్నను ఉపసంఘము నిర్ణయించిన విధానము శాసనరూపమును దాల్చుటకు సాధనాంతరములు మృగ్యములు. శాసనవిధానమును సామ్రాజ్యశాసనసభయందుగాని పార్లమెంటునందుగాని ప్రవేశపెట్టుట కవకాశము గలుగదు. అనకాశము గలిగినను శాసనరూపమును దాల్చుట కాటంకములుగలవు. శాసనరూపమును దాల్చినను దరిద్రుల మనోరథమువలె మృతాక్షరముగ నుండును. నిరంకుశాధి

కారప్రాబల్యమునకు గారణము సద్భావలోపముగాని శాసనముల లోపముగాదు.

సంయోగసభ నిర్ణయించిన రెండవయుగ సంఘ వ్యవహారములును నిర్ధారకములైనవి. హిందూ మహమ్మదీయులకు సంయోగసభ నము సాధ్యముగాలేదు. ఉద్వోగములందును ప్రాతినిధ్యమునందును గలిగిన విభేదములు నిర్ధారకములైనవి. హిందువులును మహమ్మదీయులును స్వంత వాదమును ప్రతిపాదించుకొనుచున్న విభమును జూచి, లాజికరమైనదిగాని భావములు విశదము చేయుచున్నది. లక్షా యొడంబడికను విమర్శించవలసిన యవసరమును లాలాజిగారు నిరసించుచున్నారు. లాలాజివర్గమువారిదృష్టి హిందూసంఘటనమునందు లగ్నమగుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడు హృదయపరివర్తనము గలుగనపుడు భయసంఘములకును సంయోగము దుర్లభమని విశదముచేసి సంయోగసభను ప్రస్తావనము విరమింపజేసెను. గాంధీమహాత్ముడును పండిత మోతీలాలునెహ్రూగారిలు ప్రకటించుచున్న నివేదికయును సభికాంక్షములను గలిగియుండు సన్నిహితమహింనుట కవకాశములులేవు. సంయోగసభావ్యవహారములు నిర్ధారకములైనను స్వరాజ్యప్రాప్తికి వివిధపక్షముల సంయోగమును హిందూమహమ్మదీయుల సంయోగమును సవనరములని అన్నిపక్షములవారిను సంగీకరించుచున్నారు. వివిధపక్షముల సంయోగమునకు కాంగ్రెసు సిద్ధాంతమే మార్పును బొందవలయును. లిబరల్పక్షమును స్వతంత్రపక్షమును నూలువడికెడినిర్ణయమున

తీసివేయగోరుచున్నది. స్వరాజ్యపక్షము నియమము సంగీకరించినను క్రియయందుమాత్రము ప్రయోజనము గలుగకున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమువారైనను నూలువడికెడి నియమమును పూర్తిగను పాటించకున్నది. గాంధీమహాత్ముని ఖద్దరుఘోష యరణ్యఘోషగ నున్నది. బెల్గాము కాంగ్రెసు ముగిసి రెండుమాసములైనను ఏరాష్ట్రమునందును కాంగ్రెసు సభ్యులు విశేషముగను చేరినట్లులు గనుపించదు. ఈ విషయపరిస్థితులందు గాంధీమహాత్ము డేమి చేయనున్నదియును కాలము తెలుపగలడు.

* * * *

స్వరాజ్యము

స్వరాజ్యపక్ష సిద్ధాంతములు క్రమముగను శిథిలమగుచున్న విభమును నిత్యవ్యవహారములువిశదముచేయుచున్నది. స్వతస్సిద్ధముగ బలములేని స్వరాజ్యపక్షమున కిరులసహాయములేకను ప్రభుత్వమును ప్రతిఘటించుటకు శక్తిలేకున్నది. గతసంవత్సరమునందు గలిగిన యైక్యమియేడు దుర్బలమై స్వరాజ్యపక్షమునకు సామ్రాజ్యవంగీయ శాసనసభల యందు పరాజయము గలిగినది. లిట్టను ప్రభువు చమత్కారముగను సంగరాష్ట్రమునందు సంయోగమునుభేదించి ప్రభుత్వవిజయమును బడయగలిగెను. హిందూ మహమ్మదీయుల పట్లను స్వతంత్ర స్వరాజ్యపక్షముల పట్లను సవలంబించిన సామదానభేద తంత్రములును వంగరాష్ట్రమునం దవలంబించిన దండన తంత్రమును సంపూర్ణ విజయమును బడసినవి.

నిరంకుశ ప్రభుత్వవిధానమునందుగల ప్రభావమును ప్రజలదార్బల్యమును విశదమైనవి. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు భిక్షుక్షములకు గలిగిన ప్రాతికూల్యమును ప్రభుత్వతంత్రమును ప్రభుత్వవిజయమునకు దోడ్పడినవి. ఆసభయందు జెన్నా నెహ్రూగారిలకు జరిగిన సంభాషణములు ప్రజానాయకుల హృదయమును విశదముచేయుచున్నవి. స్వరాజ్యక్షము ప్రత్యక్షముగను షోక్షముగను ప్రతిఘటనతంత్రమును విరమించుటయును, అనుకూలసహకార తంత్రమునవలంబించుటయును సంభవములు. ఈవిషయపరిస్థితులందు గాంధీ మహాత్ముడు కాంగ్రెసుయొక్క ప్రత్యేక సమావేశమునుజేసి బహిష్కారసాధనములను నూలు నియమమును విరమించుటయును సంభవములు. వర్తమాన పరిస్థితులందు సకలమును సంగఢకారబంధురముగగనుపడుచున్నది.

* * * *

ఆదాయవ్యయ పట్టికలు

సామ్రాజ్యశాసనసభయందును రాష్ట్రీయశాసనసభయందును నాదాయవ్యయ వివరములు చర్చింపబడుచున్నవి. సామ్రాజ్యదాయము 133,68,00,000. ఆదాయమునుండి వ్యయముపోను 3,24,00,000 నిలువయుండునని మదింపువేయబడినది. వ్యయమునందు 5633 లక్షలు సైన్యవ్యయమునకు వినియోగపడుచున్నవి. సైన్య వ్యయమునందు 4 కోట్లు తగ్గినను సైన్యవ్యయము దుర్భరముగ నున్నది. ఐషెంపుకమిటి నిర్ణయనుసారముగ నైనను ఇంకను 7 కోట్లు తగ్గుటకవకాశముగలదు. కాని

సైన్యవ్యయమును తగ్గించుట కధికారులకు మనసొప్పదు గదా! అధికాదాయమునుండి 126,56,61 లక్షలు చెన్నరాష్ట్రము సంయుక్తరాష్ట్రము పాంచాలరాష్ట్రముల కప్పములనుండి తగ్గించుట కేర్పాటులు చేయబడును. అధికాదాయమునకు మారకము, మంచీవానలు, అనుకూలవ్యాపారము, స్టోరుల విక్రయము గారణములు. ఆదాయవ్యయముల పరిశీలనము సంతృప్తిని గలుగజేయదు. నూలు మీది సుంకము నిలిచియే యున్నది. సైన్యవ్యయమును తగ్గించలేదు. ఆకస్మికకారణములాదాయమును పెంచినవి. వ్యయము తగ్గినను ప్రజాభారము తగ్గినను సంతసింపవచ్చును. ఆకస్మికకారణములవలననైనను క్రొత్తపన్నులను వేయవలసిన యవసరము తప్పినందులకు సంతసింపవలయును. ఆదాయవ్యయనిర్ణయాధికారము సామ్రాజ్యసభకు గలుగనంతవరకును ఆదాయము హెచ్చినను వ్యయము తగ్గినను సంతసించుటకు గారణములు గనుపడవు.

రాష్ట్రములందు సామాన్యముగ నాదాయమునకు మించినవ్యయము గలిగినది. సంయుక్తరాష్ట్రములందు 28, బర్మాయందు 157, చెన్నరాష్ట్రమునందు 88 లక్షలు లోటుగలుగుచున్నది. సామ్రాజ్యప్రభుత్వ మీయదలచిన మొత్తములు లోటును పూర్తిచేసినను రాష్ట్రముల దుస్థితిని బడ్జెటులు విశదము చేయుచున్నవి. సంస్కరణములకల మధికవ్యయమునందు వ్యక్తమగుచున్నది. కాని ప్రజాధికారము నందును ప్రజాసౌఖ్యము నందును వ్యక్తమగుటలేదు. వర్తమాన విషయదశను

నివర్తించుటకు సామర్థ్యము భాగ్యము మహాత్ముడు నిర్ణయించిన నిర్మాణవిధానము
 స్తములందు గలదు. వర్తమానవిషమదశ నతి సందు బిగ్గముచేసి స్వభార్యారాధనారాయ
 క్రమించి స్వరాజ్యమును బడయుటకు సాధన ములై కృతార్థు లగునయ్యగాత! పురుషార్థము
 ములను గాంధీమహాత్ము డనవరతము బోధి నకు సాధనములైన శాంతి సత్య దయా ప్రేమ
 చుచున్నను స్వరాజ్యసిద్ధికి కర్మవరికవ్యము ములను గాంధీమహాత్ముని యుఁ దేశానుసార
 గాకున్నది. ప్రజలును నాయకులును వారిద్దఱ్ఱి ముగను ప్రజానాయకులు నేమిచి తరించెదరు
 ని శారవాధికారికదపులనుండి మరిల్చి గాంధీ గాత!

స త్య నా రాయ ణ స్వా మి

బలిచేల్లి లక్ష్మీకాంతము గారు

మన నిపంబు గపురంపుటకు విశియంబు న్నోవి కందించుచు
 గనులకు బాళి పిసాళి నవ్వు లొలయంగాఁ గాఁ జేర్చి విలా
 సిని లాలించి, సుధాన్మోద్యుతి నేచీహోలకు నాగణ
 య్య నుయ్యాలూఁగుచు నీను న్మొటచినావా? సత్యనారాయణా!

భారతి

సంపు. ౨. | క్రోధన సం. ప్రైత్తము | సం. ౪.

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దొరకు గ్రంథములు

రాష్ట్రభాషా హిందీప్రభువు ప్రకము—రామానంద శర్మగారు	౧-౩-౦
శ్రీరామవిజయము (నాటకము)—కే. వెంకటరమణరావు గారు	౧-౪-౧
కారదాంబ, (స్త్రీగర్వహోధిని) నాటకము—టి. శ్రీనివాస రాఘవాచార్యులుగారు	౧-౪-౦
శబ్దకాముది (నిఘంటువు)—శిరోమూషాము వేంకటరంగాచార్యులుగారు. చాలశుభమొకరము	౧-౪-౦		
ఆంధ్రోద్యమము—మొ.టి. అయిదు ఆంధ్రమహాజనసభల అధ్యక్షుల ఉపన్యాసములు, తీర్మానములు చిత్రములు గలవు	౧-౪-౦
ఆరాధనవిధి—ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు	౧-౪-౦
ఆత్మజ్ఞానాసంఘము—పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు. శరీరమువిడిచిన తరువాత ఆత్మస్థితినిగూర్చి చెప్పనది.	౧-౪-౦
సత్యవత్సవృత్తిపాఖ్యానము—మల్లంపల్లి మర్రికాగృహ శాస్త్రిగారు. అయిదాశ్వాసముల రసవత్సరిబంధము. అమృతకల్పనములతో నిండియున్నది.	౧-౧-౦
గురుబోధామృతము (వేదసాగ్రంథము)—శ్రీమతి కట్టమంచి తిరుమలమ్మగారు. భక్తిరసపరిపూరితము లగుపాటలు	౧-౪-౦
తిలకుమహాశయుని కీర్తిము, సంపూర్ణోపన్యాసములు—మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.	౧-౪-౦		
తత్వసూచంద్రిక (ప్రభుభాగము)—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	౧-౧-౦
సంగీత శమంతకమణి	౧-౪-౦
ఆంధ్రశబ్దచింతామణి (సంగీతము)—పారనంది రామశాస్త్రిగారు	౧-౧౨-౦
మహర్షి వేదేంద్రనాథ తామరగారి స్వీయచరిత్రము—మొక్కపాటి రామమూర్తిగారు ప్రతివ్యక్తియు ముఖ్యముగ జయపలననది. శ్లోకైర్విరచితము. పుటలు ౨౦౮ క్యాళికొలెండు. (కొన్ని ప్రతులు మాత్రమే కలవు)	౨-౪-౦
శ్యామాగుండరము(నవల)—ఒంతెలి సత్యనాథముగారు. నలువదేండ్లకు పూర్వ మాంధ్రజేతమును కల. రసవదించిన రంపయ్యయనకు సంబంధించినకథ యియనర్థింపబడినది, పాత్రలు, కథ, వర్ణనలు హృదయమై పాఠకులహనముల నాకర్షించును.	౧-౧-౦
బారిష్టరు పార్వతీశం (భా.౧) మొక్కపాటి నరసింహశాస్త్రి గారు (సాహితీసమితి) హాస్యరసభరిత మగుకథ.	౧-౪-౦
హిందీ తెలుగు నిఘంటువు—చంపాగూడల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు (జేబులో నిమిడనది.)	౧-౧-౦
హిందీ మొదటివాచకము	"	"	౧-౬-౦
హిందీ బాలశిక్ష	"	"	౧-౬-౦
హిందీ చదివి తెలుగు తెలిసినవారు స్వయముగ హిందీ నేర్చుకొనవచ్చును.			
సకలనీతిసమృతము	౧-౪-౧	సమస్తశివచరిత్ర (ద్విపద)	౧-౧౨-౦
అవిమరకము	౧-౧౦-౧	ఆంధ్రవాద్యయచరిత్రము	౫-౦-౦

పోస్టుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయము,

(ఓపాలపెట్టె 212.) 7 తంబుకెట్టిపేథి, మద్రాసు.

వత్సరాది—వారణాశి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు	
భారతీప్రశంస—దీపాల పిచ్చయ్య శాస్త్రిగారు	
ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్రము—భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు	౧-౧౨
సంసారజలధి—(సాధకుడు)	౧౨
ముక్కుతిమ్మనార్యుడు—మండలేముల వేంకటశాస్త్రిగారు	౧౩-౨౨
జీవమా! నీ రహస్యంబు జెప్పవేల?—మల్లాది చంద్రశేఖరరావుగారు	౨౩
శ్రీనాథుని పలనాటి వీరచరిత్రము—టగేటి వెంకటసుబ్బయ్య శాస్త్రిగారు...	౨౪-౩౨
ఉపాస్తి—సోమంచి సూర్యనారాయణ శర్మగారు	౩౨
మహానతిసీత—కలువలపల్లి రంగనాథ శాస్త్రిగారు	౩౩-౩౪
సుశీలా రూపసులు—పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు	౩౫-౪౮
ఋతుసాభాగ్యము—పేట బాపయ్యగారు	౪౮
కవిజనాశ్రయ విమర్శసఖింధనము—జయంతి రామయ్యగారు	౪౯-౫౮
నాసామ్మ—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు	౫౮
మోసగాండ్రకథలు, ౧—పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు	౫౯-౬౪
గోవుమాలచ్చిమి—నండ్లూరి వెంకటసుబ్బారావుగారు	౬౪
చిత్రలీలా స్తవము—దుర్భా సుబ్రహ్మణ్య శర్మగారు	౬౪-౬౫
ప్రభాతము—‘సుధానిధి’	౬౫-౬౬
శ్రీకృష్ణదేవరాయల విద్యాగోఢులు—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	౬౬-౬౯
ఈశ్వర కనుపించునా—తురగా వెంకటరామయ్యగారు	౬౯-౭౦
దిగంబరయోగి—కే. వి. బసవరాజుగారు	౭౧-౭౮
సూర్యాస్తమయము—విద్వాన్ కట్టి కామేశంగారు	౭౯-౮౧
ఇల్లటికము—పాలపర్తి ఆంజనేయులుగారు	౮౨-౯౫
తొలిముద్దు—మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారు	౯౫

శ్రీకృష్ణ దేవరాయల యజ్ఞవంతులు—ఆ. రంగస్వామి సరస్వతిగారు	౯౬-౯౮
సార్వాదుస్తూకములు—కొ. నరసింహాచారిగారు	౯౯-౧౦౪
రామాయణమునందలి వానరులెవరు?—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు	౧౦౫-౧౦౮
చలముతీతెనె? కన్నులుచల్లవడెనె? గున్నేపల్లి అక్షయ లింగముగారు	౧౦౮
నక్షత్రప్రజ్ఞాతి—నిడుమోలు కనకసుందరంగారు	౧౦౯-౧౧౨
వైరాగ్యసంచకము—చింతలపూడి శేషగిరిరావుగారు	౧౧౩
వేదాంతవిమర్శ—సునర్ల రామశాస్త్రిగారు	౧౧౪-౧౧౯
గులాబిపువ్వు—నాదెళ్లి వెంకట్రావుగారు	౧౨౦
శ్రీకృష్ణాశ్రమము—పెదపాలెము—విజమూరి పార్థసారథి అయ్యంగారు	౧౨౧-౧౨౪
భాగ్యములు—టి. శివశంకరంపిళ్లెగారు	౧౨౪
ఈశ్వరిపూజ—ఎనమంత్త నారాయణమూర్తిగారు	౧౨౫-౧౨౯
భద్రావతి ఇనుము, కలఃస్థతి పరిశ్రమ—వి. యస్. చిన్నస్వామిగారు	౧౩౦-౧౩౩
విష్ణుసర్వోత్తమ శ్రీకృష్ణస్తవము—సునర్ల రామమూర్తిగారు	౧౩౪
వేంగీచాళుక్యులు—మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	౧౩౫-౧౪౬
కృష్ణా—గుండిమెడ వెంకటసుబ్బరావుగారు	౧౪౭
సాభిపాయ విశేషములు	౧౪౭-౧౫౦

చిత్రములు

వర్ణచిత్రము:—శ్రీమహావిష్ణువు; ‘ఘెయిజీ’ కృతరామాయణమునందలి పత్రము, చిత్రము.

సాధారణ చిత్రములు:—మహాత్ముడు మదరాసు ఆయుర్వేదిక్ ఫార్మసీని తిలకించి వెడలుట; హిందూశాస్త్రి కాకార్యాలయమున మహాత్మునిచే జరుపబడిన కీ. శే. యస్. కస్తూరి రంగయ్యంగారి చిత్రప్రతిష్ఠాస మహోత్సవము; తిరునల్ల క్కేణి సముద్రతీరమున మహాత్ముని మహోపన్యాసము; మైలాపూరు ‘అంజుద్ బాగు’లో మహాత్మునకు తోటమిదు; చెన్నపురి నేషియరుపాక్కులో జరిగిన సభయందు మహాత్మునకు స్వాగతపత్ర సమర్పణము; చెన్నపురి తిరువల్లి క్కేణిలో నూలువడకు స్త్రీల పోటీప్రదర్శనము; గోక్లేహాళులో మద్యపాననిషేధ సంఘసభ్యులకు మహాత్ముని హితోపదేశము; ఆదిద్రావిడ జనసంఘమున మహాత్ముని ఉపన్యాసము; కృష్ణాజిల్లా, పెదపాలెం, కృష్ణాశ్రమంతాలూకు నాల్గుచిత్రములు; ఇతరచిత్రములును.

.

.

.

.

•

.

.

•

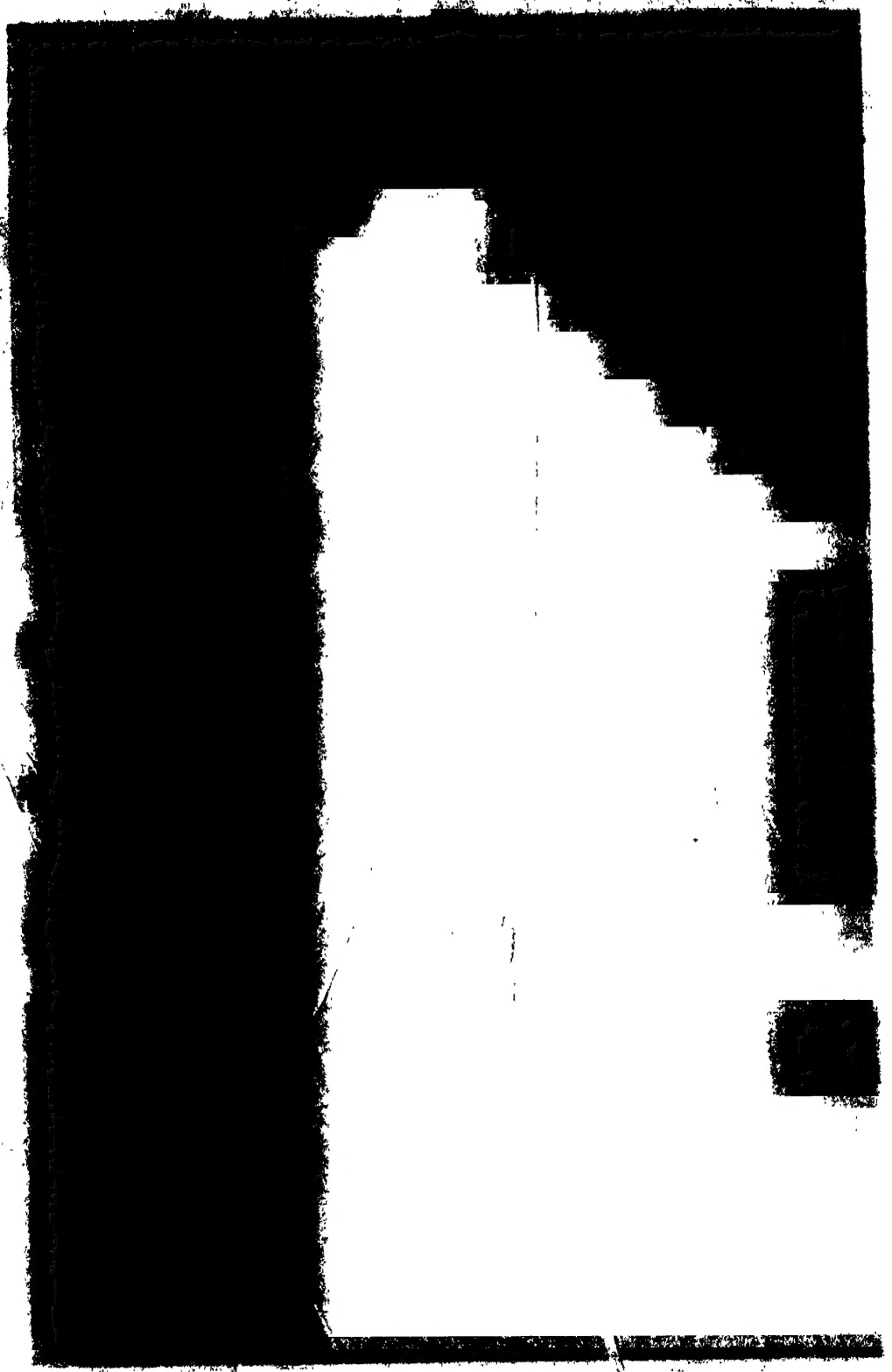
.

శ్రీ మహావిష్ణువు

చిత్రకారుడు:— శ్రీ

గారు.

వత్సరాది

వారణాశి నూర్వనారాయణశాస్త్రిగారు

ప్రకృతి లక్ష్మీవిలాస పరంపరలకు
నవనవోన్మేషభాగ్య సంధాయకంబు
విశ్వమానవ హృదయ సంప్రీతికరము
నచ్చె నే డిచె నూతన వత్సరాది.

గీ. ఆలు ఋతువులు సంకము లామనిదొర
నాయకుడు గాంగ వల్లికల్ నవ్యరాగ
భరితముగఁ జూపు నాట్య ప్రబంధమునకుఁ
బరభృతముసూత్రధారుడైపాడదొడఁగె.

గీ. మెల్లమెల్లన మలయ సమీరఁబును
సౌధపర్యంకి కాతల శయితలైన
కుసుమగాత్రుల కుచశాటి కొదువఁ దీర్చి
సరస చికురాళి నవరింపు నవదరించె.

గీ. క్రొంజిగురులెత్తి బెడఁగారుగున్నతరుల
యలరుగుత్తుల నెత్తావి యామి కొనిమె.
ఉదిత ముదితఁబులై మించు యనజనాళి
హృదయమునూత్న భావనపదయుఁబోలె.

గీ. శుభహరిద్రానులేః విస్ఫుర్జితముగఁ
గన్యకామఁ యెగఁ గలఁగార్చి
నిబ కుసుమాంబు నూత్న మాతంగుఁడోడ
గలుపుచున్న పు పూతలెఱ్ఱొలుతఁగుమవ.

భారతి ప్రశంస

చీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి గారు

అంధపుత్రుల సారస్వతాభివృద్ధి
 సంగపు చెడియుండెడ బుడగుదరింపఁజూచి
 అఱిఘు వినుతాక్షరాక్షతి పెంసికట్టి
 భారతివి భారతి! నమస్కారమమ్మ!

సీ. కనుగొల్పుచున్నావు కవిమహాలింగుల గీత
 భావగీతమ్ములు పాడెడ పనుచు
 గివియగుచున్నావు పురుషుల గోపికల బూర్వ
 పక్షపిరావతముల్ నాముడనుచు
 బుడగుచున్నావు బుడగుల నాత్మ
 చేతచూత్రముల్ పొలుపుచునుచు
 నెనకొల్పుచున్నావు నెనకల బాత్రులు
 స్వేచ్ఛపుడఁ బ్రవర్తింపుచునుచు

సీ. నోవఁగనుచున్నావు శ్లో! చేతగాత మును
 నెల్లచున్నావు, విశ్వవిజ్ఞానవీజ
 ములును, యువస్వామయత్తముల నెనక
 కుడణమొగు, భారతి! పత్రికామిత్ర!

చ పలికెన నిర్ముఖులయింపఁ బల్కు ముఖాక్షరి ప్రదప్రదనక
 గొంకలొండె నె మొగి ముగించెనె, ముద్దులుమూటగట్టు నె
 పలుకులువిన్నె, నెట్ల జడభిపుక వైక ముగియఁ పల్లవి
 చు, బలితభావముల్ మొలుపునుండె, పిన్నను చూపు, భారతి!

సీ. కోవిదోళివు కల్యణంబుణముల్లె
 పసికెనగలుగ నే నీకుం బట్ట పడియె
 నితకన్న ముగియఁగన్నతి నెనయుమమ్మ
 భారతి! శాశ్వతయశింబు, పడయమమ్మ!

